

JIHOČESKÁ UNIVERSITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

HISTORICKÝ ÚSTAV FILOSOFICKÉ FAKULTY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

PRVNÍ ČESKÝ UČITELSKÝ ÚSTAV NA JIHU ČECH.

UČITELSKÝ ÚSTAV V SOBĚSLAVI V LETECH 1871 – 1948

Vedoucí práce: doc. PhDr. Miroslav Novotný, CSc.

Autor práce: Věra Trníková

Studijní obor: D – NJ/SŠ

České Budějovice 2013

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice, 3. 1. 2013

Věra Trníková

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu docentu Miroslavu Novotnému, CSc. za odborné vedení diplomové práce, cenné rady, připomínky, ochotu kdykoli pomoci i trpělivost. Velký dík patří též zaměstnancům Státního okresního archivu v Táboře, za jejich toleranci a vstřícnost a panu Zdeňku Moravcovi a slečně Jiřině Smetanové, kteří jsou autory databáze v programu ACCES, jejíž následné vyplnění a vyhodnocení umožnilo sepsat stěžejní kapitoly práce. Jim bych zároveň chtěla poděkovat také za veškerou technickou pomoc týkající se práce s počítačem. V neposlední řadě bych ráda poděkovala své rodině za poklidné zázemí a podporu.

Anotace

Předkládaná diplomová práce vznikla za podpory projektu GAJU r. č. 103/2010/H (Společnost českých zemí v 17. až 20. století. Prostor, ekonomické, sociální, kulturní a náboženské struktury českých zemí a jejich proměny v průběhu 17. – 20. století).

Práce vychází ze studia odborné literatury k tématu a písemných pramenů uložených ve Státním okresním archivu v Táboře.

Jejím cílem je charakterizovat vznik a činnost učitelského ústavu v Soběslavi, který byl nejstarší jihočeskou školou svého typu vzdělávající zájemce o profesi učitele obecných škol v českém jazyce.

Pedagogium, založené v Táboře roku 1871 a o rok později přemístěné do jihočeské obce Soběslav, poskytlo během sedmdesáti sedmi let své činnosti řádné vzdělání či šanci složit maturitní zkoušku více než čtyřem tisícům budoucích pedagogů obecných či měšťanských škol. Právě jejich charakteristice a přiblížení osudů nejvýznamnějších z nich, jejich vyučujícím i škole, která jim nezbytné znalosti poskytla, se věnují následující stránky. Mimo to přinášejí též informace o školní každodennosti, mimoškolních aktivitách i vztahu k hostitelskému městu v proměnách českých zemí na konci 19. a v první polovině 20. století.

Práce se snaží přiblížit nejen dějiny učitelského ústavu, ale chce též přispět k poznání postavení jihočeských škol v celorepublikové školské síti a přiblížení proměn učitelského vzdělání od tereziánských reforem až do poloviny 20. století.

Annotation

Presented diploma thesis is based on the study of scientific literature concerning the topic of the work and on the source documents preserved in the State Regional Archives in Tábor.

The objective of the work is to define the establishment and the functioning of the Teacher's Institute in Soběslav, which was the oldest South-Bohemian school of its type providing education to the public interested in teaching at elementary schools in the Czech language.

Pedagogium founded in 1871 in Tábor and moved into the picturesque town of Soběslav a year later provided, during seventy-seven years of its functioning, a quality education and the possibility to take the final school-leaving exam to more than four thousand of future teachers of elementary and council schools. Following pages deal with the characteristics of these people and also with the destinies of the most significant teachers, their educators and the school which provided them with the necessary knowledge. The work also presents information concerning the everyday life of the school, extracurricular activities and the relation of the school towards the host town during the changes in the Czech countries at the end of the 19th and the beginning of the 20th centuries.

The work aims not only to describe the history of the Teacher's Institute but also to enrich the knowledge of the position of the South Bohemian schools in the whole-republic educational network and to specify the changes of the teacher's education from the period of Maria Theresa's reforms to the first half of the 20th century.

Obsah

Úvod.....	7
Téma diplomové práce.....	7
Hodnocení pramenů a literatury.....	9
Zaměření diplomové práce a metody zpracování.....	15
1. Přehled dějin školství v českých zemích od konce 18. století do 40. let 20. století... 16	
1.1. Školství od osvěcenských reforem po rok 1918.....	16
1.2. Školství v letech 1918 – 1948.....	26
2. Vzdělávání učitelů v českých zemích v letech 1774 – 1948.....	30
2.1. Učitelé v dobách monarchie.....	30
2.2. Učitelé v Československu.....	37
2.3. Nejvýznamnější české učitelské ústavy v Čechách.....	41
3. Dějiny Soběslavi.....	47
3.1. Město Soběslav od založení do počátku 19. století.....	47
3.2. Město Soběslav v 19. a 20. století.....	50
4. Dějiny soběslavského školství.....	53
4.1. Soběslavské školství od počátků po druhou světovou válku.....	53
4.2. Rožmberské gymnasium.....	55
5. Vývoj a proměny učitelského ústavu.....	58
5.1. Založení pedagogia.....	58
5.2. Vývoj a proměny učitelského ústavu od osmdesátých let 19. století až po jeho zánik.....	61
6. Organizace školního roku a vyučované předměty.....	78

6.1. Vyučované předměty.....	85
7. Studenti pedagogia.....	91
7.1. Studující a škola.....	96
7.2. Studenti a vyučované předměty.....	104
7.3. Sociální původ studentů.....	107
7.4. Místní složení studentů.....	113
7.5. Studentské bydlení.....	117
7.6. Maturanti na pedagogiu.....	121
8. Pedagogický sbor.....	127
9. Školní každodennost a mimoškolní aktivity.....	143
9.1. Školní každodennost a události z ní vybočující.....	143
9.2. Mimoškolní aktivity.....	155
10. Škola a město.....	158
Závěr.....	171
Seznam pramenů a literatury.....	175
Seznam příloh.....	179

Úvod

Téma diplomové práce

Historie jako vědní disciplína se již dlouhou dobu nevěnuje pouze slavným panovníkům a velkým bitvám. Svě dějiny má nejen politika, ale i vše, co nás obklopuje. Minulosti některých odvětví společenského života je věnována větší pozornost než v případě oblastí jiných. Školství patří do skupiny, o které se bádá, ale není jí společností věnována příliš velká pozornost, přesto že se jedná o nedílnou součást našich životů. Široké veřejnosti jsou známy například školské reformy Marie Terezie, i když pouze ve spojitosti s povinnou školní docházkou. Ostatní je zahaleno rouškou tajemství i nezájmu.

Předkládaná diplomová práce se zmiňuje samozřejmě i o těchto známých školských reformách, ale snaží se postihnout vývoj vzdělanosti od vlády slavné habsburské královny až po komunistický převrat v Československu. Největší důraz je v práci kladen na poměrně opomíjenou součást historie školství – dějiny vzdělání učitelů. Byť právě vyučující jsou nositeli znalostí, není jejich studiu a profesní přípravě věnována dostatečná badatelská pozornost. Pojem učitelský ústav zní většinou společnosti naprosto cizí a záhadně.

Následující stránky se zaměřují hlavně na vývoj a činnost první střední školy v jižních Čechách vzdělávající budoucí učitele v českém jazyce. Minulost pedagogie v Soběslavi, jehož dějiny sahají od počátku sedmdesátých let 19. století až po počátek komunistické vlády v Čechách, patří mezi doposud opomíjená témata české i jihočeské historie.

Škola, jež ve své době patřila mezi významné regionální vzdělávací instituce s celostátním dosahem působnosti, našla své sídlo v tiché a nepřilíš veliké jihočeské Soběslavi. Historii má delší než sesterská škola v krajském městě, pozornost historiků jí však nikdy věnována nebyla. Pouze po jejím zániku literárně zavzpomínal jeden z absolventů a pedagogů Eugen Neumann na minulost svého působiště. V letech následujících upadl někdejší slavný učitelský ústav, stejně jako obdobné školy v Českých Budějovicích, v zapomnění.

Střední škola vzdělávající české pedagogy v krajském městě byla již z hlubin zapomnění vytažena před několika lety, kdy vznikly dvě diplomové práce o jejích dějinách. Nyní z hlubin minulosti vystupuje i nejstarší jihočeské pedagogium s českým vyučovacím jazykem. Naproti tomu nejstarší jihočeský učitelský ústav – německý – působící rovněž v Českých Budějovicích na svého historika stále čeká. Následující stránky přibližují minulost soběslavské školy i objevené poznatky o jejích studentech, vyučujících i o vztazích s hostitelskou obcí. Práce se tak snaží přispět k lepšímu a komplexnějšímu poznání nejen přípravy učitelů, ale také vývoje postavení jižních Čech na vzdělanostní mapě státu od počátku sedmdesátých let 19. století přes zánik monarchie, dobu první republiky, protektorát až po třetí republiku.

Hodnocení pramenů a literatury

Prameny k dějinám pedagogia v Soběslavi jsou uloženy ve Státním okresním archivu v Táboře a jsou dobře zpracovány.¹ S ohledem na šířku pramenné základny nebyly všechny prameny uložené v archivu pro sepsání práce kompletně vytěženy.

Text následujících stránek vychází hlavně ze školních kronik vedených na pedagogiu, dochovaných od devadesátých let 19. století po konec 30. let 19. století.² Obě kroniky byly vedeny řediteli školy, kteří v nich více či méně podrobně charakterizovali jednotlivá školní léta. Mimo to v nich lze nalézt mnoho informací o jednotlivých vyučujících, kteří na pedagogiu působili.

Stěžejní kapitola práce, charakterizující studující učitelského ústavu, vznikla na základě statistického zpracování údajů o studentech. Tyto informace byly čerpány hlavně z katalogů studentů a maturitních katalogů pedagogia.³ Informace z těchto pramenů byly využity i pro jiné části, hlavně pro podkapitolu o vyučovaných předmětech.

Okrajově byly využity jiné prameny, jejichž plné vytěžení však nebylo pro sepsání práce nutné. Jednalo se hlavně o protokoly zkoušek externistek, které se rozhodly stát učitelkami ručních prací.⁴ V dochovaných materiálech o těchto ženách není uloženo dost informací, aby mohly být statisticky zpracovány. Proto byly protokoly zpracovány jen k získání všeobecných informací o zkouškách způsobilosti učitelek ručních prací, ne přímo o těchto ženách a dívkách.

Další důležitý zdroj informací, který byl pro práci kompletně zpracován, se nenalézá ve fondu soběslavského pedagogia, ale přímo soběslavské obce. Archiv města

---

¹ Prameny zpracoval a katalogizoval Vladimír Vančata.

² SOKA Tábor, B 134 Učitelství ústav Soběslav (1866) 1870 - 1948, *Pamětní kniha 1894 – 1911*, inv. č. 500, kniha č. 500; SOKA Tábor, B 134 Učitelství ústav Soběslav (1866) 1870 - 1948, *Pamětní kniha 1911 – 1939*, inv. č. 501, kniha č. 501.

³ SOKA Tábor, B 134 Učitelství ústav Soběslav (1866) 1870 - 1948, *Výkazy o prospěchu*, inv. č. 1 – 165, kniha 1 – 165 SOKA Tábor, B 134 Učitelství ústav Soběslav (1866) 1870 - 1948, *Matriky vysvědčení dospělosti (koncepty)*, inv. č. 202 – 262.

⁴ SOKA Tábor, B 134 Učitelství ústav Soběslav (1866) 1870 - 1948, *Výkazy o zkouškách způsobilosti učitelství ženským ručním pracím (externistek)*, inv. č. 279 - 295.

Soběslavi obsahuje dva kartony plné dokumentů, výstřižků a dopisů souvisejících s činností tehdy jediné městské střední školy.⁵

Mimo archivních pramenů bylo k sepsání diplomové práce využito mnoho knih, příruček i článků v časopisech. Mezi základní díla, nezbytná pro zpracování celého tématu, patřila kniha Eugena Neumanna *Na rozloučenou s učitelským ústavem v Soběslavi*, vydaná v roce 1948.⁶ Autor se v ní snaží podat komplexní pohled na dějiny města i školy, vychází však v mnoha ohledech z přístupu, který bych označila za kompilaci vlivu romantického dějepisce, autorových životních zkušeností a dobového smýšlení.⁷ Zajímavé autentické informace přinášejí i vzpomínky absolventů sepsané ve sborníku vydaném koncem dvacátých let 20. století.⁸

Další velmi významným zdrojem byla čtivě napsaná kniha od Kateřiny Řezníčkové o středním školství v Rakousku.⁹ Ta, ač se věnuje hlavně gymnasiu v Jindřichově Hradci, sloužila jako inspirace pro celou práci.

Z hlediska tématu práce nebylo možno opomenout již sepsané dějiny sesterské školy v Českých Budějovicích.¹⁰ Ty posloužily nejen jako inspirace pro koncipování

---

⁵ SOKA Tábor, B103 Archiv města Soběslav 1371 - 1945, *Učitelský ústav Soběslav. Založení ústavu, přidělení prozatímních místností, předání nové budovy, pokusná školní zahrada, oslavy 25ti letého trvání, abiturientské sjezdy, protestní akce proti zamýšlenému zrušení učitelských ústavů. Zřízení reál. gymnasia, přeložení uč. ústavu z Č. Budějovic*, 1870-1933, kart. 345, inv. č. 1122; SOKA Tábor, B103 Archiv města Soběslav 1371 - 1945, *Učitelský ústav Soběslav. Založení ústavu, přidělení prozatímních místností, předání nové budovy, pokusná školní zahrada, oslavy 25ti letého trvání, abiturientské sjezdy, protestní akce proti zamýšlenému zrušení učitelských ústavů. Zřízení reál. gymnasia, přeložení uč. ústavu z Č. Budějovic*, 1934-1945, kart. 346, inv. č. 1122.

⁶ Eugen NEUMANN, *Na rozloučenou s učitelským ústavem v Soběslavi 1870 – 1948*, Tábor 1948.

⁷ Srov. např.: „Když byl po třech letech upálen miláček našeho lidu daleko v Kostnici, postavila se velká většina českého lidu na obranu pravdy Husovovy.“; „Český husita v tomto boji podlehl, ale idee jím zaseté šly světem, aby vznítily požár ve Francii, v Holandsku, v Německu ba i v Itálii, v roce 1917 říjnovou revoluci v Rusku a u nás revoluci únorovou letošního roku.“ (Tamtéž, s. 25 – 26.); „Tato řádky jsou řádkami smutku nad ztrátou velkých synů národa, kteří byli odchovanci zdejšího učitelského ústavu, ať to byli již bojovníci naší hrdinné zahraniční armády, nebo ti, kteří uvnitř největšího koncentračního tábora světového – zvaného Protektorát, trpěli za národ nevýslovná muka, než byli hrozným způsobem umučeni a tak se stali novodobými mučedníky.“ (TAMTÉŽ, s. 174.).

⁸ *Vzpomínky na mladá léta. Doplněk výroční zprávy státního učitelského ústavu v Soběslavi*, Soběslav 1927.

⁹ Kateřina ŘEZNÍČKOVÁ, *Študáci a kantoři za starého Rakouska. České střední školy v letech 1867-1918*, Praha 2007.

¹⁰ Jedná se o dvě diplomové práce sepsané na Jihočeské universitě Janou BRČÁKOVOU „Žádný učený z nebe nespádl.“ *Český učitelský ústav v Českých Budějovicích v letech 1905 – 1920*, Historický ústav Jihočeské university, České Budějovice 2005 (diplomová práce) a Klárou KOTILOVOU, „*Vzdělanost je*

práce, ale také jako zdroj faktů. Díky nim bylo možno porovnat, jaké skutečnosti z dějin soběslavského pedagogia byly v rámci regionu běžné a jaké výjimečné.

Jako základní literatura k vzniku úvodní kompilativní kapitoly o dějinách školství posloužila různá zpracování dějin pedagogiky, která stručně a jasně popisují základní okamžiky ve vývoji školství v českých zemích. Bohužel tato díla, psaná pedagogy, byla vydána za socialismu, což zkreslilo informace v nich podané. Konkrétně jsem pracovala s přehledovými publikacemi od Ladislava Blatného,¹¹ Václava Kovářička¹² či Zdenky Veselé¹³ spolu s Vladimírem Jůvou.¹⁴ S ohledem na umístění školy v regionu jižních Čech byly využity i informace z novější knihy od Miroslava Novotného o jihočeském školství,¹⁵ jež není oproti pedagogickým příručkám zatížena vyjadřovacími a informačními podáními marxistického dějepisectví.

Částečně práce vychází i z nedávno vydané knihy Milana Hlavačky *Zlatý věk české samosprávy*.¹⁶ Ta je psána stručným, srozumitelným stylem a s ohledem na její datum vydání se jedná o vhodný zdroj informací, jenž není zatížen dobovou propagandou, ani dnes již zastaralým pohledem na téma. Další moderní publikací k dějinám školství, z níž se při sepsání práce vycházelo, je kniha Františka Morkese, podávající opět stručný, jasný, věcný přehled o všech ministrech školství a jejich činnosti v letech 1848 – 2001.¹⁷

šťastným lidem ozdobou a nešťastným útočištěm. “ Český učitelský ústav v Českých Budějovicích v letech 1920 – 1948, Historický ústav Jihočeské university, České Budějovice 2005.

¹¹ Ladislav BLATNÝ, *Dějiny pedagogiky*, Praha 1979.

¹² Václav KOVÁŘIČEK, *Materiály k dějinám pedagogiky*, Olomouc 1983.

¹³ Zdenka VESELÁ, *Česká střední škola od národního obrození do druhé světové války*, Praha 1972.

¹⁴ Vladimír JŮVA – Zdenka VESELÁ, *Dějiny pedagogiky*, Praha 1985.

Vladimír JŮVA – Zdenka VESELÁ, *Dějiny výchovy, školy a pedagogiky*, Praha 1988.

¹⁵ Miroslav NOVOTNÝ a kol., *Dějiny vyššího školství a vzdělanosti na jihu Čech. Od středověkých počátků do současnosti*, České Budějovice 2006.

¹⁶ Milan HLAVAČKA, *Zlatý věk české samosprávy. Samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech 1862 – 1913*, Praha 2006.

¹⁷ František MORKES, *Kapitoly o školství, o ministerstvu a jeho představitelích. Období let 1848- 2001*, Praha 2002.

Okrajově bylo možno vycházet ze dvou dílů knihy *Vývoj a dnešní soustava školství* vydané Otakarem Kádnerem ve dvacátých a třicátých letech¹⁸ i z jeho shrnutí dějin školství v *Československé vlastivědě*.¹⁹ Kádnerovo dílo lze označit za velmi dobré a faktograficky spolehlivé pro dějiny školství, hlavně do vzniku první republiky. Část o učitelských ústavech v druhém díle *Vývoje* je však velmi pravděpodobně ovlivněna autorovým osobním pohledem. Otakar Kádner totiž patřil k zastáncům pedagogických vysokých škol, k učitelským ústavům za první republiky neměl příliš pozitivní vztah a to se určitých pasážích, dle mého názoru, projevilo.

Studie Jaroslava Koti, uveřejněné ve sborníku o profesionalizaci akademických povolání v českých zemích, jenž vyšel počátkem druhé poloviny devadesátých let 20. století,²⁰ se stala jedním z důležitých zdrojů informací k dějinám učitelské profese. Jedná se o práci poměrně novou, která stručně, jasně a věcně informuje o vývoji vzdělání učitelů v českých zemích prací sledovaném období.

Bližší informace ke stejnému tématu poskytla i na poznatky bohatá kniha od Jana Šafránka vydaná koncem 19. století.²¹ Ač se opět jedná o knihu silně ovlivněnou dobou svého vzniku (stejně jako dílo Otakara Kádnera), lze v ní najít množství zajímavých a užitečných poznatků a údajů.

Samozřejmě byly využívány i knihy a články v denním tisku týkající se města Soběslavi a jeho okolí. Většina této literatury pochází z prvních dvou třetin 20. století, proto přístup autorů neodpovídá současnému nahlížení historické vědy a bylo nutné k informacím přistupovat více kriticky. Konkrétně se jedná o dvě knihy z počátků minulého století - obě nesou shodný název *Soběslav*. Starší kniha, z roku 1910, je dílem Josefa Bělohlava,²² jen o něco málo mladší dílo napsal v roce 1917 Karel Lustig.²³ Obě

---

¹⁸ Otakar KÁDNER, *Vývoj a dnešní soustava školství I – II*, Praha 1929, 1931.

¹⁹ TÝŽ, *Školství v republice Československé*, in: Václav DĚDINA – Otakar KÁDNER (edd.), *Československá vlastivěda X. Osvěta*, Praha 1931.

²⁰ Jaroslav KOŤA, *Učitelé v českých zemích na cestě k profesionalizaci*, in: Petr SVOBODNÝ – Jan HAVRÁNEK (edd.), *Profesionalizace akademických povolání v českých zemích v 19. a první polovině 20. století*, Praha 1996, s. 86 – 112.

²¹ Jan ŠAFRÁNEK, *Vývoj soustavy obecného školství v Království českém od roku 1769 – 1895. Příspěvek k dějinám českého vyučování*, Praha 1897.

²² Josef BĚLOHLAV, *Soběslav*, Praha 1910.

²³ Karel LUSTIG, *Soběslav*, Soběslav 1917. Autor byl absolvent učitelského ústavu Soběslav a zakladatel soběslavského musea.

lze považovat za faktograficky pojaté, stručně a jasně popisující základní události ve vývoji města od dob nejstarších až po svou současnost. Taktéž faktografický, avšak podrobnější přehled dějin města byl k nalezení v díle archiváře Jana Litnera *Pětapadesát let města Soběslavě*.²⁴ Nejnovější knihou k tématu, z níž bylo čerpáno, je dílo Václava Boušky, *600 let města Soběslavi 1390 – 1990*, které ač vyšlo po Sametové revoluci, je ještě psáno pod vlivem doby předchozí.²⁵ Z knih, které se tematicky vztahují k této kapitole, bych ještě upozornila na popularizující *Pohledy soběslavské* od Petra Lintnera²⁶ či *Jubilejní sborník Městského musea v Soběslavi*,²⁷ které však neobsahovaly nové informace.

Jako další literaturu je na tomto místě nutno zmínit diplomovou práci Pavla Zemana k dějinám Rožmberského gymnasia v Soběslavi z roku 1990,²⁸ jež byla použita nejen pro podkapitulu o této soběslavské raně novověké škole, ale i jako zdroj informací k dějinám města. Ke stejnému tématu jako diplomová práce se vztahuje i jedna kapitola o školství v nově vydané knize o posledních Rožmbercích.²⁹

Okrajově bylo čerpáno ještě z jedné diplomové práce, jež byla na Historickém ústavu obhájena v minulém akademickém roce a jejíž autorkou byla Martina Jarošová. Na jí zpracovávanou školou našlo uplatnění hned několik absolventů pedagogia.³⁰

Jako zdroj informací pro soběslavské školství posloužily dva články Romana Cikharta, jež vyšly ve sbornících počátkem 20. století.³¹ Stáří literatury k tomuto tématu a absence nové literatury způsobily nemožnost popsat vývoj soběslavského školství

---

²⁴ Jan LINTNER, *Pětapadesát let města Soběslavě*, Soběslav 1941.

²⁵ Václav BOUŠKA a kol., *600 let města Soběslavi, 1390 – 1990*, Soběslav 1990.

²⁶ Petr LINTNER, *Pohledy soběslavské I-II*, Soběslav 2008 – 2010.

²⁷ *Jubilejní sborník Městského musea v Soběslavi 1897 – 1947*, Soběslav 1947.

²⁸ Pavel ZEMAN, *Rožmberské gymnázium v Soběslavi*, Pedagogická fakulta, České Budějovice 1990 (diplomová práce).

²⁹ Miroslav NOVOTNÝ, *Ve školách*, in: Václav BŮŽEK a kol., *Světy posledních Rožmberků*, Praha 2011, s. 392 - 405.

³⁰ Martina JAROŠOVÁ, *Vesnická malotřídka mezi obcí a farou. Škola ve svatém Jáně nad Malší mezi léty 1880 – 1945*, Filosofická fakulta Jihočeské university, České Budějovice 2012 (diplomová práce).

³¹ Roman CIKHART, *Paběrky o školství v Soběslavi před rokem 1800*, Staré i nové zvěsti ze Soběslavě, 1906, s. 128 – 129; Roman CIKHART, *Učitelstvo Soběslavské v době předbělohorské*, Věstník Jihočeských museí 9, 1913, s. 75.

v druhé polovině 20. století. Vývoj vzdělávacích institucí ve městě po druhé světové válce by bylo možno charakterizovat pouze na základě pramenů uložených v okresním archivu v Táboře. S ohledem na zaměření práce nebylo však zpracování těchto pramenů potřebné. Kompletní seznam použité literatury je součástí práce.

Zaměření diplomové práce a metody zpracování

Diplomová práce je zaměřena na popsání dějin Českého učitelského ústavu v Soběslavi po celou dobu jeho činnosti. Cílem bylo začlenit tuto školu do školské soustavy období, v nichž škola fungovala. Systém školství a jeho problémy jsou na následujících stránkách také popsány. Text také přináší shrnutí informací o vývoji učitelského vzdělání, školství v Soběslavi i dějin města, jež škole poskytovalo zázemí. S ohledem na skutečnost, že se až do poloviny 20. století vyskytly v Soběslavi pouze dvě střední školy, nebylo možno opomenout existenci v devatenáctém století dávno zaniklého rožmberského gymnasia.

Hlavním cílem práce však bylo charakterizovat studenty, kteří v Soběslavi studovali. Důležitým ukazatelem o nich není jen vývoj prospěchu, počtu studujících či jejich věku, ale také náboženské složení, teritoriální a místní původ studujících. Pozornost byla věnována též jejich vztahu k hostitelské obci. Kde studující nacházeli nejčastěji ubytování? Jaké akce ve městě pedagogium organizovalo? Jak přistupovala obec ke své jediné střední škole? I na tyto otázky přinášejí následující stránky odpověď.

Opomenut nebyl ani pedagogický sbor. O mužích, později i ženách, kteří formovali budoucí učitele, není v prostudovaných pramenech mnoho zpráv dochováno, přesto je možno podat jejich souhrnnou charakteristiku. U velké části z nich známe alespoň jména, u jiných některé jejich činy. Několik profesorů bylo možno blíže charakterizovat ze vzpomínek studentů.

V diplomové práci byla při práci s prameny samozřejmě použita hlavně metoda přímá, když byly popisovány skutečnosti, o nichž nám prameny přináší informace. V některých případech bylo nutno použít i metodu nepřímou. Informace o studentech by nebylo možno zpracovat bez některých postupů historické statistiky. Dále byly částečně použity postupy filologické, hlavně toponomastika.

1. Přehled dějin školství v českých zemích od konce 18. století do 40. let 20. století

První kapitola seznamuje obecně s problematikou dějin školství od reformem Marie Terezie a Josefa II. až po převzetí moci komunistickou stranou. Jejím cílem je popsat a zdůraznit nejdůležitější události, které ovlivňovaly vývoj a fungování všech škol v českých zemích v uvedeném období. Text vychází, není-li uvedeno jinak, z literatury uvedené v poznámce.³²

1.1. Školství od osvíceneckých reformem po rok 1918

Základními událostmi, jež ovlivnily celé dějiny školství od konce 18. století, bylo zrušení řádu jezuitů, následná laicizace školství a hlavně široké veřejnosti známé reformy Marie Terezie. Tato panovnice zavedla nejen povinnou školní docházku, ale zasáhla také do systému škol. V novém uspořádání stály nejnižší u far se nacházející triviální školy,³³ tvořené jednou až dvěma třídami s výukou v německém nebo českém jazyce. Děti se v nich učily nejen náboženství, čtení, psaní, počítání, ale i hospodářství. V čele těchto nejnižších škol stával obvykle katecheta vyučující sám všechny předměty – pouze pokud bylo ve třídě více než 50 dětí, pomáhal s výukou speciální pomocník. Oproti běžně vžité představě, že děti této doby chodily mimo prázdniny denně do školy, reálná situace vypadala tak, že za hezkého počasí, hlavně v době polních prací, zůstávaly děti obvykle doma jako pracovní posila, aniž by jejich absence ve škole budila větší pozornost. Starší děti do školy docházely hlavně od prosince do března,

---

³² Ladislav BLATNÝ, *Dějiny pedagogiky*, Praha 1979; Václav KOVÁŘÍČEK, *Materiály k dějinám pedagogiky*, Olomouc 1983; Zdenka VESELÁ, *Česká střední škola od národního obrození do druhé světové války*, Praha 1972; Vladimír JÚVA – Zdenka VESELÁ, *Dějiny pedagogiky*, Praha 1985; Vladimír JÚVA – Zdenka VESELÁ, *Dějiny výchovy, školy a pedagogiky*, Praha 1988; Milan HLAVAČKA, *Zlatý věk české samosprávy. Samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech 1862 – 1913*, Praha 2006; František MORKEŠ, *Kapitoly o školství, o ministerstvu a jeho představitelích. Období let 1848- 2001*, Praha 2002; Otakar KÁDNER, *Vývoj a dnešní soustava školství I – II*, Praha 1929, 1931; Eugen NEUMANN, *Na rozloučenou s učitelským ústavem v Soběslavi 1870 – 1948*, Tábor 1948; Otakar KÁDNER, *Školství v republice Československé*, in: Václav DĚDINA – Otakar KÁDNER (edd.), *Československá vlastivěda X. Osvěta*, Praha 1931; Miroslav NOVOTNÝ a kol., *Dějiny vyššího školství a vzdělanosti na jihu Čech. Od středověkých počátků do současnosti*, České Budějovice 2006 a Kateřina ŘEZNÍČKOVÁ, *Študáci a kantoři za starého Rakouska. České střední školy v letech 1867-1918*, Praha 2007.

³³ Podle návrhu zaháňského opata Johanna Iganze Felbigera.

jejich mladší spolužáci v zimě vyučování neměli, aby nenastydli. Měsíční výuka sestávala pouze z 28 hodin. Tato skutečnost vyústila v překvapivé zjištění, že v první polovině 19. století žilo v celé monarchii 32% obyvatelstva bez znalosti čtení a psaní.

V krajských městech měly být dle tereziánských reforem zaváděny trojtřídní, později čtyřtřídní hlavní školy s výukou v češtině nebo němčině na nižším stupni a na vyšším stupni všeobecně v němčině.³⁴ Striktně se dělily dle pohlaví na dívčí a chlapecké – žáci a žákyně v nich byli nově seznamováni například s latinou, kreslením, měřičstvím, dějepisem i zeměpisem vlasti, děvčata navíc s ručními pracemi. V zemských městech fungovaly normální školy s rozšířenou výukou.

Zavedeny byly i speciální nedělní opakovací hodiny sloužící k rozšiřování vědomostí o náboženství a prohlubováním znalostí čtení, psaní a počítání. Ty museli do svých dvacátých narozenin navštěvovat všichni ti, kteří od dvanácti let již nechodili do školy. Absolvování nedělních kursů bylo nezbytnou podmínkou pro obdržení výučního listu. Počátkem 19. století zkrátilo nové nařízení dívkám povinnou návštěvu nedělní školy o pět let – navštěvovaly tyto prohlubující kursy tedy jen do patnáctých narozenin. Od roku 1823 platila tato nižší hranice i pro hochy. Z nedělních hodin se vyvinuly v 19. století školy pokračovací.

Gymnasia byla v době panování Marie Terezie stanovena jako pětileté školy s třemi třídami gramatickými a dvěma humanitními, což bylo změněno roku 1806, kdy se gymnasiální studium v hlavních městech prodloužilo o jeden rok. Zkrácení trvání výuky na gymnasiu koncem 18. století mělo kompenzovat prodloužení studia na filosofické fakultě o jeden rok, tedy na tři roky. Úprava gymnasiálního studia z roku 1775 přinesla také zrušení mnoha škol a pro nadále fungující zavedení nových osnov. Ty pozměnily hlavně předchozí praxi z jezuitských gymnasií, na nichž byla vyučována především latina a náboženství. Velkou změnu však nové osnovy nepřinesly na školy piaristů, které nabízely svým studentům již od šedesátých let 18. století více vyučovacích předmětů. Hlavním vzdělávacím oborem zůstala i po reformě latina a veškerou výuku, krom náboženství, musel nově zvládnout třídní učitel. Ostatní předměty, přírodní vědy, matematika, dějepis i zeměpis měly být vyučovány nejen pro rozšíření znalostí, ale žákům měly sloužit i k pobavení a odreagování od učení se

---

³⁴ Povětšinou první rok probíhala výuka v češtině, druhý rok dvojjazyčně a třetí rok pouze německy.

klasických jazyků. Na gymnasia směli být přijímáni pouze chlapci starší deseti let, pokud složili přijímací zkoušku. Studium bylo Josefem II. zpoplatněno.

Rozsáhlé osvícenské reformy konce 18. století zavedly i chudinské ústavy sloužící nejen k výuce dětí z nemajetných rodin, ale částečně i k jejich hmotnému zajištění, protože součástí výuky byly práce chránící před žebrotou,³⁵ za něž byly děti odměňovány. Finanční motivace mládeže byla zavedena také na industriálních školách - žáci zde dostávali peníze z prodeje výrobků vzniklých ve výuce. Tato skutečnost často přiměla rodiče v 19. století, aby svým dětem dopřáli alespoň nějaké vzdělání.

K drobnějšímu zásahu do školské soustavy došlo počátkem 19. století vydáním *Školského plánu (Schulkodexu)* roku 1805. Ten posílil církevní dozor nad školami a zmodernizoval výuku reálií. Novinkou, pocházející ze stejné doby jako *Schulkodex*, bylo zakládání opatroven pro děti pracujících, pro něž se vžil název školky. Jedním z prvních zakladatelů těchto ústavů byl Karel, hrabě Chotek.

Za panování rakouského císaře Františka I. následovaly další drobné úpravy jako například jazykový dekret z roku 1816, jenž požadoval nejen znalosti českého jazyka od všech vyučujících na gymnasiích v českých zemích, ale i upřednostňování osob znalých českého jazyka při obsazování míst ve státní správě. Po nemnoha letech bylo toto ustanovení zrušeno. S další drobnou úpravou přišel roku 1821 císař František I. Ve své směrnicí se dožadoval úpravy osnov tak, aby žáci ve škole získávali pouze ty znalosti, které z nich v budoucím občanském životě neudělají nespokojené a nepokojné občany.

Za panování Ferdinanda I. ve třicátých letech 19. století byli ředitelé gymnasií vyzváni, aby podali návrhy na reformu školství. Všechny jejich požadavky³⁶ byly však zamítnuty. Na veřejnost je mnozí opětovně vynesli během roku 1848. Mezi nejčastější návrhy patřilo zřízení českých škol, prodloužení povinné školní docházky na osm let³⁷ a současně provedení změn ve vyučovaných předmětech (jako výuka v mateřštině nebo zavedení vlastivědy) či snížení maximálního počtu žáků v jedné třídě na 80 dětí. Mezi nejvýraznější mluvčí českého školství patřil baron Feuchtersleben či Pavel Josef Šafařík, kteří přednesli své návrhy na reformu školské radě. V září 1848 bylo dokonce

---

³⁵ Mezi tyto práce patřilo například tkání, cupování vlny či plení.

³⁶ Například požadavek částečné české výuky.

³⁷ Toto prodloužení provedl až ministr školství Leopold Hasner von Artha.

nařízeno od školního roku 1848/1849 na některých gymnasiích³⁸ nejen vyučování českého jazyka jako předmětu, ale zároveň také výuka náboženství, zeměpisu, dějepisu a přírodopisu v této zemské řeči. Zároveň byla otevřena česká hlavní škola v Praze a při ní první český učitelský ústav. Revoluční výdobytky nepřežily dlouho, výrazně je omezila další reforma vzdělávání. Přesto nevyzněla výše popsaná česká snaha o sebeprosazení úplně na prázdno. „*Rakouská statistika pro rok 1851 pak poprvé uvádí vyučovací řeč na středních školách tak, že v českých zemích jsou česko-německá gymnasia...; česká vyšší a nižší reálka v Praze a česko-německá vyšší v Rakovníku.*“³⁹ Během padesátých let však byla česká výuka na těchto školách omezena pouze na náboženství.

Revoluční rok 1848 přinesl nejen některé změny do fungování českého školství, ale také jednu výraznou novinku ve školské správě – bylo založeno ministerstvo školství, zvané tehdy Ministerstvo kultu a vyučování. Nahradilo dvorskou studijní komisi, jež ve Vídni fungovala od roku 1760. Této instituci předcházela činnost studijních direktorů či ještě dříve superintendantů spravujících školství v habsburské monarchii od roku 1655. Nový systém školské správy byl dotvořen na zemské úrovni roku 1849. Zemské školní rady měly na starost pedagogické záležitosti, zemské školní úřady problémy správní a hospodářské. V jejich kompetenci bylo také vydávání zemských školních zákonů, upravujících vzdělávací systém v každé zemi monarchie trochu jinak. Žádný zemský školský zákon však nesměl odporovat říšským zákonům, které vydávalo právě vídeňské ministerstvo.

Prvním ministrem kultu a vyučování Rakouského císařství se měl stát František Palacký, jehož císaři Ferdinandovi I. navrhl ministr vnitra Pillensdorf. Ten si byl svým kandidátem zřejmě natolik jist, že tohoto českého historika a politika ihned povolal do Vídně. Palacký však úřad po zvážení odmítl. Díky zájmu Vídně nalézt nového ministra v českých zemích, byl prvním představitelem vedení ministerstva kultu a vyučování ustanoven Leo Thun-Hohenstein, jeden ze zakladatelů Matice české.

---

³⁸ Jednalo se například o státní gymnasia v Jindřichově Hradci, Písku, Akademické gymnasium v Praze či řádová gymnasia v Mladé Boleslavi, Německém Brodě nebo Rychnově nad Kněžnou. Z. VESELÁ, *Česká střední škola*, s. 17.

³⁹ TAMTÉŽ, s. 22.

Ten velmi brzy započal s realizací reformy inspirované pruským školstvím, jejíž návrh předložili vídeňský profesor filosofie Franz Exner a klasický filolog z německých zemí Hermann Bonitz. V září 1849 tak vstoupil v platnost *Nástin organizace gymnasií a reálek v monarchii*, jenž zavedl osmiletá gymnasia. Třídní učitel tímto zákonem ztratil povinnost vyučovat většinu předmětů. Silná pozice latiny ve vyučování neustále přetrvávala, tento jazyk měl sloužit jako spojovací prvek vzdělanců celé monarchie. Nově byla zavedena nepovinná výuka živých jazyků (angličtiny či francouzštiny) či povinná výuka reálií. Cílem reformy bylo dosažení vyváženosti humanitního i exaktního obsahu výuky. Změna osnov přinesla zároveň vyšší nároky na vyučující, kteří museli mít vystudovanou filosofickou fakultu. Ta byla proto nově zrovnoprávněna s ostatními fakultami. Reforma ministra Thun-Hohensteina se nedotkla jen gymnasií - jako příprava pro technické vysokoškolské studium byla zavedena šestitřídní reálná škola, jež by se dala označit jako gymnasium zaměřené na praxi. Gymnasia i reálné školy byly touto reformou rozděleny na relativně samostatně fungující nižší a vyšší stupeň. Nižší stupeň reálky trval tři roky v případě, že žák pokračoval na stupni vyšším, nebo čtyři roky, pokud žák po ukončení tohoto stupně odcházel jinam.

Citelný zásah do školství znamenal uzavření konkordátu mezi rakouským císařstvím a Římem roku 1855, jenž se patentem z listopadu stejného roku stal zákonem. Školy se tak dostaly pod dozor církve – ta měla právo schvalovat učebnice, biskupové kontrolovali výuku, která musela nově začínat modlitbou a být plně ve shodě s učením katolické církve. Bylo nařízeno rozpuštění všech nábožensky smíšených škol. Židé směli dál navštěvovat katolické školy, ale museli sedět ve zvláštních lavicích. Pokud dítě studovalo dál od domova, nesmělo být po schválení konkordátu ubytováno v podnájmu u nekatolíků. Ani učitelé se nevyhnuli církevnímu zásahu – na katolických školách směli vyučovat pouze katolíci a odchýlení se od víry mohlo být příčinou vypovězení učitele ze zaměstnání. Rok 1855 nepřinesl jen konkordát, ale také utlumení činnosti ministerstva kultu a vyučování, jehož činnost prakticky převzal nejvyšší úřad vnitra. O rok později následovala drobná změna osnov gymnasií spočívající v rozšíření hodinové dotace pro latinu a zároveň její snížení pro přírodovědné předměty.

Schmerlingova ústava z února 1861 předala školské záležitosti pouze zemím. Z té příčiny došlo v šedesátých letech k dalším změnám ve školství – v květnu 1864 zrovnoprávnil český zemský sněm český a německý jazyk na školách a o dva roky později, v lednu 1866, byl vydán zákon o jazykové rovnoprávnosti na školách. Právo

každého národa na vzdělání ve vlastním jazyce bylo uznáno prosincovou ústavou v roce 1867.

S šedesátými lety není spojeno jen jazykové vyrovnání ve školství, ale i založení prvního reálného gymnasia v Táboře roku 1862. První tři roky studovali žáci této školy dohromady – až od 4. ročníku se dělili na gymnasiální a reálnou větev. Výuka některých předmětů (např. češtiny, náboženství či němčiny) probíhala po celé studium dohromady. Ministerstvo vnitra tento typ školy schválilo v červenci 1863. Reálná gymnasia se proto mohla dál šířit, ač nebyla školami oblíbenými.

Po rozdělení monarchie na Rakousko – Uhersko došlo k opětovnému obnovení činnosti Ministerstva kultu a vyučování. V jeho čele stanul opět muž rozený v Čechách, Leopold Hasner. V době jeho působení ve funkci došlo v květnu 1868 ke zrušení konkordátu a následnému vydání zákona o vztahu školy k církvi, což způsobilo omezení vlivu církve ve školství pouze na výuku náboženství. Proběhlo i prodloužení studia na reálných školách na sedm let a zavedení maturit i na tomto typu škol. Novela Říšského školského zákona ze 14. května 1869, platící pro celé Rakousko, patří zřejmě mezi nejvýraznější počiny ministra Hasnera, protože se mu ji podařilo prosadit i přes velký odpor poslanců. Největším problémem při schvalování (z finančních důvodů) a přínosem při uplatnění, bylo prodloužení povinné školní docházky na osm let. Ta nově začínala v šesti letech dítěte v pětileté obecné škole, po jejímž absolvování dítě odcházelo na tříletou měšťanskou školu.⁴⁰ Pokud neměl žák možnost odejít na měšťanskou školu, zůstával v obecné škole až do čtrnácti let. Ukončení měšťanské školy opravňovalo děti k odchodu na libovolnou střední školu.

Sedmdesátá léta přinesla pod vedením Karla von Stremayera rozvoj školské soustavy ve formě zakládání nových škol, ale i zvýšení požadavků na učitele. To se projevilo hlavně nárůstem tlaku na řádové školy, aby na nich vyučovali pouze státně zkoušení vyučující s odpovídající kvalifikací a znalostmi. Vzhledem ke skutečnosti, že pouze šestina vyučujících církevních škol byla takto zkoušena a tyto školy si nové vyučující nemohly dovolit, došlo v průběhu sedmdesátých let k postátnění většiny řádových středních škol. Za Karla von Stremayera bylo také vydáno mnoho směrnic, regulujících nejen vlastní vyučování (školní a vyučovací řád z roku 1870 zakázal tělesné tresty), ale i funkci školních knihoven.

---

⁴⁰ Děti mohly samozřejmě odcházet i na nižší stupeň reálných škol či reálných nebo klasických gymnasií.

Následující desetiletí se pojí nejen s rozdělením Karlo-Ferdinandovy university na českou a německou část, ale i s další novelou školského zákona roku 1883, jež se snažila omezit výdobytky reformy z roku 1869. Novela přinesla například povinné uniformy gymnasiálním vyučujícím, omezení výuky reálií a tělocviku dívek, úlevy ve školství chudým dětem či stanovila maximální počet žáků na jednoho učitele na sto dětí. Na žádost rodičů mohla být povinná školní docházka ukončena již po šesti letech. O pouhých pět let později přišel princ Lichtenstein s úpravou svého starého návrhu, podaného ve spolupráci s právníkem Georgem Lienbacherem již roku 1880. V něm opět požadoval spoluúčast církve v dozoru nad výukou všech předmětů, zkrácení povinné školní docházky na pět let či zrušení mnoha předmětů. Pro odpor veřejnosti však Liechtensteinovy reformy nevešly v platnost.⁴¹ Franz von Lichtenstein dokonce v osmdesátých letech vytýkal učitelům, že děti učí zbytečné a nepřístupné věci, které mládež mohou podněcovat k páchání atentátů na panovníky.⁴²

V osmdesátých a devadesátých letech stál v čele ministerstva školství Paul Gautsch – muž, který byl při svém pensionování císařem velmi ceněn, českými představiteli školství však spíše zatracován. Nejprve reformoval gymnasiální osnovy (roku 1884 rozšířil opět výuku latiny, ale nově přidal i antické reálie), o rok později provedl drobné úpravy, jako bylo zvýšení školného či zjednodušení maturit. Jeho hlavní zásah, tolik nepopulární v českých zemích, vycházel z tehdy zjištěné skutečnosti, že mnoho absolventů středních škol nenachází zaměstnání. Začal se tedy šířit strach z nezaměstnaných vzdělanců, jenž vyústil v uveřejnění dislokačního plánu v červenci 1886, v Čechách se nařízení nazývalo Gautschovy ordonance. Dislokační plán vedl k výraznému omezení školství, hlavně českého, které ministr považoval za sociálně více problematické. Na základě ordonancí nebyly postátněny či založeny některé školy (jednalo se o obecné nebo mateřské školy např. v Českých Budějovicích, Třeboni či na pražské Malé Straně), nebyly přiděleny státní subvence (kupříkladu gymnasiu v Čáslavi) či byly zrušeny některé třídy (v reálném gymnasiu Tábor aj.).⁴³

Osm let po přelomu století byl proveden poslední významný zásah do školství v době Rakouska-Uherska reformou ministra Gustava Marcheta. Tato úprava zasáhla

---

⁴¹ V. JÚVA – Z. VESELÁ, *Dějiny*, Praha 1985, s. 67.

⁴² O. KÁDNER, *Školství*, s. 42.

⁴³ K. ŘEZNÍČKOVÁ, *Študenti*, s. 24.

hlavně reálná gymnasia, která vznikla nově ve dvou druzích. Jako typ A se označovala škola bližší klasickému gymnasiu - žáci zde měli skoro stejný rozvrh, jen s rozšířeným obsahem přírodovědných předmětů a místo starořecky se učili francouzsky. Typ B se oficiálně označoval jako reformní reálné gymnasium – první stupeň se plně shodoval s reálkou, na druhém stupni měli žáci navíc latinu a filosofickou propedeutiku. Nadále existovalo reálné gymnasium „děčinského typu“, vzniklé v šedesátých letech v Táboře – první dva roky měli všichni žáci stejnou výuku a od třetího ročníku se dělili na gymnasiální a reálnou třídu. Okrajově, obvykle jen pro dívky, fungovalo reálné gymnasium „valašsko-meziříčského“ typu. Výuka se shodovala s reálkou, jen v posledních dvou ročnících si dívky mohly vybrat, zda se zaměří na moderní či klasické předměty.

Reforma přinesla i změny na klasická gymnasia. Došlo k omezení výuky latiny ve prospěch reálií a dějepisu. Chemie byla vydělena jako speciální předmět, oddělil se i dějepis od zeměpisu. Úkolem historie již nebylo jen seznamovat žáky s bitvami, ale seznámit je i s kulturními a hospodářskými dějinami. Povinným předmětem pro gymnasisty se nově stal i tělocvik.

Nedlouho po reformě, na jaře roku 1909, přišel ministr Marchet ještě s úspěšným návrhem úpravy maturit. Ty nově neměly již být testem schopnosti vysokoškolského studia, ale pouze zkouškou, potvrzující ukončení středního vzdělání. Na gymnasiích byl vypuštěn překlad z češtiny do latiny. Ne příliš úspěšnou součástí změny bylo zrušení známek na maturitním vysvědčení – nově se jen hlasovalo a žák se prohlašoval za dospělého. Bylo tedy možné, aby žák odmaturoval, i když propadl z jednoho předmětu. Po zkoušce dospělosti na jakékoli střední škole stačilo nově obstát jen při jednom doplňkovém ověření znalostí a jakýkoli student směl nastoupit na vysokou školu.

Pozoruhodné návrhy předal roku 1910 korutanský sněm poslanecké sněmovně. Bylo v nich pro celou monarchii požadováno rozdělení obecných škol a učitelských ústavů na typ venkovský a městský, přesunutí začátku školního roku na Velikonoce či změna počátečního věku povinné školní docházky na sedm let dítěte (alespoň u dětí

málo vyvinutých či bydlících daleko od školy). Ve stejném návrhu žádali Korutaňané i větší zaměření výuky v učitelských ústavech na praxi, hlavně v oblasti hospodářství.⁴⁴

Nejen pro školství nepříjemnou etapou bylo období první světové války. Většina vzdělávacích institucí musela opustit své budovy, aby do nich byli umístováni vojáci. V důsledku toho byly děti učeny v provisorních budovách či ve třídách jiné školy. Výuku stěžovaly nejen prostorové problémy, ale i ztráta mnoha knih, povinně vyřazených ze školních knihoven či kovových předmětů z kabinetů, hlavně fyziky a chemie. Metalové pomůcky byly, často neradostně, odevzdány pro potřeby válečného průmyslu. Dalším problémem válečného školství byl nedostatek vyučujících i žáků. Ti byli často odváděni na frontu.⁴⁵ Učitelé museli mnohdy místo práce s žáky sepisovat kupříkladu stavy uhlí. Děti se často kvůli hladu, zimě či nedostatku bot nedostavovaly na výuku.

Novinkami ve válečném školství byla pořadová cvičení místo tělesné výchovy či přednášky s válečnou tematikou. Ty byly kritizovány vyučujícími dějepisu, protože pod vlivem propagandy přednášející vojáci hovořili v rozporu s běžně presentovanou látkou. Často se zdůrazňovala i nutnost loyality k Habsburkům i mnohdy smyšlené chyby či činy nepřátelských států.

Ke specifickým, odlišně se vyvíjejícím odvětvím školství za monarchie, patřilo vzdělání dívek. Od šedesátých let mohla děvčata navštěvovat „vyšší dívčí“, kde se učila vše, co potřebovala umět dobrá hospodyňka. Ve stejné době vznikaly první dívčí průmyslové školy (zaměřené na malbu na sklo či tkaní) i učitelské ústavy. Společnost si delší dobu zvykala, že tyto školy nechtějí změnit postavení žen v rodinách, jen se snaží pomoci vdovám a svobodným ženám k důstojné existenci. Snaha o založení dívčích gymnasií se nesečkala s úspěchem – dívky o toto vzdělání dlouho neměly zájem. Děvčatům toužícím po vzdělání, kterých nebylo mnoho, umožnil zákon od sedmdesátých let studovat jako externistky či privatistky na chlapeckých školách, od roku 1878 jim bylo povoleno i maturovat. Během vyučování nesměly být zkoušeny, musely skládat speciální zkoušky. Všechny přestávky byla děvčata povinna trávit ve speciální místnosti pod dozorem jednoho vyučujícího.

---

⁴⁴ O. KÁDNER, *Školství*, s. 46.

⁴⁵ Žáci se k odvodu museli dostavovat již od sexty a do školy se vraceli jen pro vykonání poměrně jednoduché válečné maturity.

Zájem mladých žen o vzdělání se ke konci 19. století zvyšoval. Proto bylo roku 1890 založeno první dívčí gymnasium Minerva – právo maturity obdrželo až roku 1901. Dívčí vzdělání se dále rozšiřovalo a popularizovalo. Přelom století přinesl nejen nová dívčí lycea, ale i povolení studia na universitě (studium žen umožnily pouze některé části university - třeba filosofická fakulta nebo katedra farmacie). K plnému zrovnoprávnění dívčího studia došlo až za první republiky.

1.2. Školství v letech 1918 - 1948

Po vzniku Československa se z učitelů a školství stal jeden z opěrných bodů politiky nového státu. Ministerstvo školství a národní osvěty patřilo proto k významným resortům. Funkce ministra se již tehdy chápala jako politická, proto nebylo nutné, aby se jeho představiteli stávali učitelé nebo vysokoškolsky vzdělaní lidé.⁴⁶ Za přirozené se považovalo, že si tito ministři vyberou vhodné a schopné poradce.⁴⁷ Často se tak stávalo, že ministr školství jedné vlády byl v další vládě ministrem něčeho úplně jiného.⁴⁸ Vedení školství po celé toto období trpělo nestálostí politické scény. Během dvaceti let existence meziválečného Československa se vystříдалo 18 vlád. V letech 1918 - 1938 stanulo v čele ministerstva školství celkem 15 mužů. Tato skutečnost komplikovala řízení resortu ve srovnání s obdobím monarchie, kdy se představitelé střídali mnohem pomaleji.

Přímo pod ministerstvo školství, řídicí vysoké školy, spadaly zemské školní rady mající v Čechách a na Moravě českou a německou sekci. Ty byly zodpovědné za fungování gymnasií, učitelských ústavů i reálných a většiny středních odborných škol. Místní a okresní školní rady, ve smíšených okresech opět v české i německé sekci, řídily národní školství.

Již roku 1919 došlo k omezení povinné výuky náboženství ve třetí a čtvrté třídě obecné školy a od šestého ročníku se tento předmět stal nepovinným, zároveň i povinná účast na náboženských úkonech, hlavně nedělních, svátečních a slavnostních mších byla zrušena. Všechny dívky, studující na chlapeckých školách jako externistky nebo privatistky, se mohly od školního roku 1918/1919, samozřejmě se souhlasem zákonných zástupců, stát řádnými studentkami. Zároveň však byl jejich počet na chlapeckých školách omezován, aby nezaniklo školství dívčí.

Ihned po vzniku nového státu byly zakládány české obecné, měšťanské i středních školy, obzvláště v národnostně smíšených oblastech, kde doposud často chyběly. Menšinové školství bylo upraveno dvěma zákony (č. 189/1919 a 295/1920),

---

⁴⁶ První ministr školství a národní osvěty Gustav Habrman byl kupříkladu vyučený soustružník a řezbář.

⁴⁷ Již zmíněný Gustav Habrman si mezi své poradce vybral uznávaného profesora pedagogiky a znalce zahraničních školských systémů s mnoha kontakty Františka Drtinu.

⁴⁸ Například Gustav Habrman byl ministrem školství (1918-1920) i sociální péče (1921-1925) či Rudolf Bechyně se stal nejen ministrem železnic, ale v letech 1922 - 1924 i ministrem školství.

kteřé opravňovaly žáky menšinových národností vzdělavat se v mateřském jazyce. Reformovány byly střední odborné školy, oproti tomu obecné střední školství (všechna gymnasia, reálné školy a učitelské ústavy) fungovaly neustále stejně jako za monarchie podle zákona z roku 1869. Zakládány byly i vysoké školy, jež mnohé dodnes patří k uznávaným vzdělávacím institucím – vznikla například Masarykova universita a Vysoká škola zvěrolékařská v Brně nebo Vysoká škola obchodní v Praze.

Problémem, jenž se musel rychle vyřešit, bylo vybudování školské sítě na Slovensku a na Podkarpatské Rusi, která zde prakticky neexistovala. Správu školství stanovil až zákon č. 292/1920 z dubna 1920, jenž vymezil tento resort jako záležitost státu a stanovil také správu slovenského školství. Místo doposavad fungujícího slovenského oddělení ministerstva školství v Praze byl zřízen školský referát v Bratislavě.

Ke skutečné reformě školství se zákonodárci pracovali až roku 1922, kdy byl pod taktovkou ministra Rudolfa Bechyně vydán malý školský zákon (č. 226/1922).⁴⁹ Ten potvrdil osmiletou povinnou školní docházku tak, jak probíhala od roku 1869 s platností i pro Slovensko,⁵⁰ zrušil všechny existující úlevy pro chudé děti. Zasáhl také do vyučovaných předmětů zavedením některých nových, jako kupříkladu občanské nauky, domácí nauky pro dívky či ručních prací pro hochy. Další pozitivní změnou, kterou přinesl tento zákon, bylo další snížení maximálního počtu žáků ve třídách z 80 na 60 dětí. Výrazně byl redukován počet německých škol - nově se tedy již nevyskytovala skutečnost obvyklá v dobách monarchie, kdy existovalo více německých obecných škol, ač v zemi žilo více Čechů než Němců.

Dalším novým trendem ve školství bylo sblížení typů škol, hlavně reálných a klasických gymnasií, která se nově odlišovala jen 28 hodinami řečtiny v klasické variantě, kterou v reálné variantě nahradilo 23 hodin francouzštiny a 5 hodin deskriptivní geometrie. V roce 1927 došlo k přesunutí výuky řečtiny na klasických gymnasiích a francouzštiny i deskriptivní geometrie na reálných gymnasiích až do

---

⁴⁹ Zákon byl nepatrně ovlivněn výsledky ankety z roku 1919, při níž bylo všem pracovníkům škol, školským organizacím a spolkům položeno 227 otázek, nejen obecných (Má být zachováno soustavné školství beze změn?), ale i dílčích (Jaký má být nejvyšší počet žáků v jedné třídě?). Množství otázek bylo pro anketu spíše méně přínosné, z mnoha otázek bylo takřka nemožné vyvodit v praxi použitelné výsledky. Z. VESELÁ, *Česká střední škola*, s. 61an.

⁵⁰ Na Slovensku byla do té doby povinná školní docházka pouze šestiletá stejně jako v Uhrách.

pátého ročníku, což způsobilo naprostou shodu výuky na obou variantách nižšího gymnasia. Sbližování bylo zakončeno roku 1933, kdy po provedení reformy měly všechny víceleté střední školy společný základ, čili shodnou výuku na nižším stupni. Tento krok byl vysvětlován skutečností, že děti v období pubescence nemohou vědět, co chtějí přesně studovat. Po absolvování nižšího stupně školy mohli žáci buď dále pokračovat na stejné škole či odejít na jinou střední školu

Dějiny školství první republiky jsou spjaty s množstvím reformních a pokusných škol, v nichž se pedagogové snažili osvobodit vzdělávání od klasického, tzn. herbartovského pojetí výuky, zdůrazňujícího nadřazenost pedagoga, absolutní poslušnost a hlavně osvojování množství poznatků bez použití v praxi či vysvětlení, jaký je přínos pro žáka. Mezi výdobytky reformní pedagogiky patřilo i otevření školy pro nadané děti, které se odehrálo roku 1925 v Brně. K významným zástupcům silného reformního proudu pedagogiky patřil Eduard Štorch, Jan Uher či Václav Příhoda.

Na návrhy změn ve školství zareagoval ministr Ivan Dérer. Ten ihned po svém nástupu do funkce roku 1929 jmenoval dvě reformní komise expertů – Václav Příhoda stanul v čele komise pro národní školu, paralelně s ní fungovala i komise pro střední školu. Právě snaha o reformu gymnasií se setkala s negativní reakcí politické scény. Činnost komisí nadále pokračovala a vyústila roku 1933 v komplexní návrh na změnu středního školství a již od školního roku 1933/1934 se podle něj začalo učit. Novinky nebyly nijak zásadní, reformní komise pracovala podle teze, že škola se musí reformovat postupně a neustále.

Druhá světová válka přinesla, stejně jako první, zásahy do školství. Prvním a všeobecně velmi známým omezením bylo uzavření českých vysokých škol ze 17. listopadu 1939. Za cíl tohoto okupačního zásahu je považována likvidace české inteligence i školství a jejich následná germanizace. V průběhu čtyřicátých let byl ministr školství Emanuel Moravec dokonce zplnomocněn ke změnám ve školské správě bez ohledu na platné právní předpisy. Jako odůvodnění tohoto kroku bylo uvedeno zjednodušení správy. Mnohé válečné zásahy do školství budí dnes smutný úsměv – vyznamenání směl obdržet pouze jeden žák v každé třídě či u maturity muselo minimálně 20% studentů propadnout. Po německém vzoru byla zavedena šestistupňová klasifikace. Zároveň po celou válku docházelo k omezování počtu žáků na českých školách a k uzavírání jednotlivých ročníků.

Ihned po ukončení druhé světové války se vláda snažila co nejrychleji obnovit celý systém školství – znovu otevřít všechny nacisty zavřené školy. Od podzimu 1945 se vyučovalo na všech školách relativně bez problémů podle předválečných osnov. Počet škol byl o něco nižší než před válkou, protože německé školy byly v důsledku odsunu Němců zrušeny. Prvním ministrem školství, který obnovu školství dostal za svůj úkol, byl dnes nechvalně proslulý Zdeněk Nejedlý. Ten ve svém druhém funkčním období uveřejnil a prosadil zákon o jednotné škole (č. 95/1948), jenž určil podobu školství až do roku 1989. Byl jim zrušen říšský školský zákon z roku 1869 i malý školský zákon z roku 1922, čili celý systém školství první republiky.

2. Vzdělávání učitelů v českých zemích v letech 1774 - 1948

Úkolem učitelského ústavu v Soběslavi bylo vychovávat budoucí učitele obecných škol. Jejich vzdělání, zavedené koncem 18. století, probíhalo stejně jako vzdělání učitelů měšťanských škol a až do roku 1945 se silně odlišovalo od studia středoškolských vyučujících. Zatímco pedagogové středních škol, zvaní tradičně v celé bývalé monarchii profesori, absolvovali universitní studium,⁵¹ vzdělání jejich kolegů, učitelů z měšťanských a obecných škol, probíhalo jinak. Právě vývoji jejich vzdělávání se věnuje tato kapitola.⁵²

2.1. Učitelé v dobách monarchie

I pro učitele přinesly významnou změnu již zmíněné tereziánské reformy. Ty zavedly u hlavních škol tří- až šestiměsíční preparandia,⁵³ jež měla připravovat budoucí učitele k jejich profesi. K výkonu plánovaného zaměstnání zde žáky připravoval ředitel hlavní či normální školy, katecheta a další dva až tři vyučující.⁵⁴ Po absolvování preparandia mohl muž působit jako pomocný učitel.⁵⁵ Po roční praxi směl přistoupit ke zkoušce učitelské způsobilosti, jež z něj učinila učitele řádného. Postupně, v souvislosti s prodloužením délky studia na gymnasiích, se měnila i délka studia na učitelských přípravkách – nejprve byla počátkem 19. století prodloužena na dvojnásobek a pro preparandium byly roku 1822 zavedeny i přijímací zkoušky. Později roku 1841 byla

---

⁵¹ Krom běžných státních závěrečných zkoušek ve svém oboru skládali ještě navíc zkoušku učitelské způsobilosti.

⁵² Tato kapitola vychází ze stejné literatury jako kapitola předchozí a navíc ze studie Jaroslava KOTI, *Učitelé v českých zemích na cestě k profesionalizaci*, in: Petr SVOBODNÝ – Jan HAVRÁNEK (edd.), *Profesionalizace akademických povolání v českých zemích v 19. a první polovině 20. století*, Praha 1996, s. 86 – 112 a z díla Jana ŠAFRÁNKA, *Vývoj soustavy obecného školství v Království českém od roku 1769 – 1895. Příspěvek k dějinám českého vyučování*, Praha 1897.

⁵³ Tříměsíční učitelské přípravky byly obvykle určeny pro učitele triviálních škol, šestiměsíční pro učitele hlavních škol.

⁵⁴ Náplní výuky, probíhající na normální škole německy a na hlavní střídavě česky a německy, byly hlavně přednášky o pedagogice i didaktice, náboženství, hospitace na hodinách a vlastní praktické výstupy žáků. Rozšiřovány byly i znalosti získané při školní docházce. Každý, kdo nedosáhl vysvědčení prvního stupně z předmětů triviální školy, musel preparandium opakovat.

⁵⁵ První učitelské přípravky v Čechách vznikla do poloviny 90. let 18. století v Praze, Hradci Králové, Liberci, Kolíně, Dvoře Králové a Pelhřimově.

preparandia prodloužena obvykle na jeden rok⁵⁶ a následovně roku 1849 se z učitelských přípravek staly kursy dvouleté probíhající pouze u hlavních škol.⁵⁷ Pro tyto kursy se již používá označení učitelské ústavy.⁵⁸ Do nich se směl přihlásit každý absolvent hlavní školy u jejího ředitele. Pokud žák ukončil učitelský kurs s dobrým prospěchem, byl aprobován pro výuku na hlavních školách. Žáci s horším prospěchem se stávali učiteli triviálních škol, a ti s velmi špatným prospěchem byli prohlášeni učiteli pomocnými.

Počátkem 19. století vydal císař František I. již zmíněný *Schulkodex*. Tento plán činila zajímavým pro učitele skutečnost, že se platově zařadili do IX. - XI. dietní třídy úřednické. Učitelům hlavních škol a gymnasií zaručoval zákon také nárok na penzi. Učitelé triviálních škol ve stáří, když již nemohli učit, museli práci přenechat pomocníkovi a směl si ponechat pouze 1/3 jeho platu. Na penzi totiž neměli učitelé triviálních škol právo.⁵⁹

Postupně také rostla informovanost učitelů o novinkách po ukončení studia – Josef Liboslav Ziegler⁶⁰ pro ně začal počátkem 19. století vydávat časopis, jehož cílem bylo za pomoci různých rad zlepšit práci učitelů ve výuce a tím zvýšit její efektivitu. Podobně se znalosti učitelů snažil zlepšit ve čtyřicátých letech Karel Slavoj Amerling,⁶¹ který pořádal v Praze vzdělávací kursy nejen pro učitele, ale i řemeslníky. Požadoval také rozšíření materiálního vybavení škol či zahrad u vzdělávacích zařízení.

Padesátá léta přinesla pro učitele další změny - v červenci 1851 vydalo ministerstvo školství nařízení o vyučování v učitelských přípravkách. Stanovilo, že mají být vyučovány pouze ty předměty, které učitel využije v praxi.⁶² Důraz měl být kladen

---

⁵⁶ Prodloužení nebylo vždy realizováno, často zůstalo preparandium naprosto bez jakýchkoli změn.

⁵⁷ Kursy byly u chlapeckých škol pro chlapce a u dívčích pro dívky, které byly připravovány pro práci na dívčích školách. Jejich preparandium mělo trvat dva roky, ale často bylo zkracováno na jeden rok.

⁵⁸ Již roku 1849 bylo otevřeno pět těchto škol: německá v Praze na Malé Straně, v Českých Budějovicích i v Litoměřicích, česká pak v Praze na Novém Městě a v Hradci Králové.

⁵⁹ O. KÁDNER, *Školství*, s. 23.

⁶⁰ Český vlastenec, kněz, básník, překladatel a pedagog žijící v letech 1782-1846.

⁶¹ Český pedagog, filosof a lékař žijící v letech 1807-1884.

⁶² Povinnými předměty byly: náboženství, pedagogika, mateřský jazyk, počítání, krasopis, kreslení, měřičství, hra na varhany, zpěv, hospodářství. Nepovinnými předměty pak tělocvik, výuka hluchoněmých či nevidomých nebo praxe v opatrovně. Předměty jako dějepis, zeměpis, přírodopis a přírodopyt nebyly

na lásku k povolání, mravnost, katolickou víru a didaktiku. O dva roky později nařídilo ministerstvo pořádání pravidelných učitelských porad, jež měly být věnovány hlavně metodice.⁶³ Takovéto učitelské schůzky sloužily hlavně k předání zkušeností jednotlivých pedagogů mezi sebou, v žádném případě se nejednalo o odborná pedagogická školení, jež by prokazatelně rozšiřovala vědomosti vyučujících či zlepšovala kvalitu jejich práce.

V únoru roku 1866 bylo zavedeno právo používat titul profesor pro všechny učitele, kteří složili zkoušku ke způsobilosti vyučovat na gymnasiu. Zároveň byly stanoveny zkoušky způsobilosti pro všechny středoškolské profesory. Zvyk oslovovat středoškolské vyučující nesprávně jako profesory, se dodnes v české a rakouské populaci udržel.

I již zmíněná novela říšského školského zákona z roku 1869 byla významná pro vzdělání učitelů elementárních škol. Nově zavedla čtyřleté učitelské ústavy⁶⁴ ve dvou formách dívčí a chlapecké. Součástí ústavu měla být cvičná škola, u škol dívčích nejen obecná, ale i mateřská. Na nově zavedené učitelské ústavy směli nastupovat žáci a žákyně po absolvování měšťanské školy či nižšího stupně gymnasia nebo reálné školy, pokud již dovršili patnácti let a byli tělesně způsobilí k učitelskému povolání. Přijímány byly osoby bez ohledu na náboženské vyznání. Absolvent učitelského ústavu byl aprobován pro obecnou školu. Pokud chtěl učit na škole měšťanské, musel po maturitě absolvovat ještě jednu zkoušku. Oproti reálkám či gymnasiím se na učitelských ústavech neplatilo školné.

Při ženských učitelských ústavech byly otevírány roční kursy pro učitelky mateřských škol. Zároveň se zaváděly při ženských i mužských učitelských ústavech roční kursy pro učitelky ručních prací. Do nich směla nastoupit bezúhonná, zručná

---

vyučovány, pouze se z nich zopakovaly základní informace formou čtení z čítanky ve výuce mateřského jazyka.

⁶³ V Soběslavi se literatura zmiňuje o takové poradě z října roku 1879. Organizovala ji učitelská jednota Komenský a cílem schůzky pedagogů byla hlavně praktická ukázka, jak správně učit kreslení.

⁶⁴ Pouze pro léta 1871 – 1874 byla přechodně doba studia na učitelských ústavech pro nedostatek učitelů zkrácena ministrem Leopoldem Hasnerem von Artha na tři roky.

a tělesně způsobilá děvčata starší sedmnácti let, která úspěšně absolvovala minimálně obecnou školu.⁶⁵

Za pozornost stojí i maturita na učitelských ústavech. Každý absolvent, jenž složil zkoušku dospělosti, musel následně pracovat na nějaké státní škole nebo soukromé škole s právem veřejnosti. Minimálně po dvou letech v praxi se zatímní učitel dostavil před komisí jakéhokoli státního učitelského ústavu a složil zkoušku učitelské způsobilosti⁶⁶ – až pak se mohl stát definitivním učitelem. Kdo si chtěl zvýšit kvalifikaci a stát se vyučujícím na měšťanské škole, musel se podrobit ještě třetí zkoušce, a to z pedagogiky a z jednoho ze tří oborů.⁶⁷ Stejně tak třístupňová byla zkouška způsobilosti pro měšťanské školy – písemný, ústní a praktický. Důležité je povšimnout si skutečnosti, že učitelé měšťanských škol neměli jiné vzdělání, než jejich kolegové na obecné škole – nebyli tedy na střední škole vůbec připravováni na výuku na vyšším stupni povinného vzdělání. Rozšíření znalostí získaných na učitelském ústavu záviselo pouze na pílí daného studenta.

Ke změně osnov nových středních škol přistoupil ministr Stremayer s platností od roku 1874. Nově byla regulována domácí četba studentů a jediným povinným hudebním nástrojem se staly housle. Spolu se změnou osnov došlo i k zavedení ministerského opatření, dle kterého byly při učitelských ústavech zavedeny roční přípravné kursy pro maximálně padesát žáků či žákyň, kteří ukončili ve čtrnácti letech povinnou školní docházku a od patnácti let chtěli navštěvovat učitelský ústav. Z roční přípravy přecházela mládež na střední školu bez přijímacích zkoušek. Počátkem 20. století tato forma předchozího studia postupně vymizela a byla nahrazena jednoráčními učebními kursy při měšťanských školách. Ty však nepřipravovaly ke studiu na učitelském ústavu a jejich absolventi museli projít přijímacím řízením.

Prosincová ústava zavedla v Předlitavsku občanská práva, mezi nimi i právo spolčovacích. To vedlo k postupnému zakládání různých pedagogických spolků, jako byly

---

⁶⁵ Vzdělávány byly tyto dívky ve vyučovacím jazyce, pedagogice, počtech, kreslení a ručních pracích. Absolvovat musely také praxi ve cvičné škole.

⁶⁶ Tato komise zpočátku fungovala pouze v Českých Budějovicích, Praze a Litoměřicích. Od 80. let počet komisí narůstal.

⁶⁷ Jednalo se o obory gramaticko-historický (vyučovací jazyk, dějepis, zeměpis), přírodovědecký (přírodopis, přírodopis a k tomu počty či rýsování) nebo matematicko-technický (matematiky, kreslení, krasopisu a navíc přírodopis a rýsování).

třeba učitelské ústřední, penzijní či pohřební spolky. První sjezd vyučujících se konal v Praze již roku 1870 za účasti 1 200 mužů ze 195 obcí. Učitelé zde hlavně formulovali požadavky vůči vládě (např. problematiku hrazení nákladů na vzdělávání).

Další sjezd byl uspořádán po deseti letech. V tom samém roce vznikly i dva velké školské spolky, které ač byly nepolitické, politiku silně ovlivňovaly. Jednalo se o v květnu 1880 založený Deutscher Schulverein, jehož hlavním cílem bylo rozvíjet a finančně podporovat německé základní školství. Tato organizace, činná hlavně v českých zemích, se snažila založit nové německé školy a následně je nechala postátnit. Českým protějškem Deutscher Schulvereinu se stal o pět měsíců později ustanovený spolek Ústřední matice školská, jež zakládal mnoho odboček po českých zemích. Cílem Matice byl rozvoj a podpora českého školství, hlavně škol obecných. Nově vznikla také Matice Komenského starající se o vývoj a distribuci učebnic pro českou výuku.

Ve stejné době došlo k již zmíněnému velkému postátňování škol. Výuka se díky němu stala náročnější, na školy nastupovali většinou prověřeni pedagogové, od nichž se očekávala vyšší kvalita a spolehlivost, jež měla v důsledku pozvednout vzdělanostní úroveň. V protikladu se snahou o vyšší kvalitu vyučování se počátkem osmdesátých let 19. století zhoršila výuka na učitelských ústavech. Novela z roku 1883 omezila výuku pedagogiky a všeobecně vzdělávacích předmětů, oproti tomu zvýšila hodinovou dotaci náboženství, hře na klavír i na varhany. Umožnila také, aby na učitelský ústav nastoupil žák, který dosáhne patnácti let až během prvního pololetí. Teoreticky měli být žáci připravováni pouze první tři roky, v posledním ročníku absolvovali v každém předmětu pouze jeho metodiku. Cílem hodin didaktiky bylo rozebrat postup při výuce do nejmenších podrobností přesně podle Herbartova popisného způsobu výuky. Změny nastaly i k lepšímu - od devadesátých let do výuky zasahovali lékaři – ti učili v prvním ročníku nově zavedený přírodopis lidského těla a dále hygienu.

Ve stejné době, kdy byla vydána novela školského zákona, uveřejnilo ministerstvo i nařízení o zavedení učebních kursů pro učitele působící v praxi. Od této doby si tedy pedagogové mohli zlepšit znalosti i jinak než na povinných poradách. O tři roky později bylo upřesněno, že kursy mají rozšiřovat znalosti hlavně v předmětech škol měšťanských. Postupně se zaváděla podobná školení i pro zaměstnance jiných škol -

rozšiřovaly se tedy znalosti i pedagogům ze škol reálných, průmyslových a také obecných.

Konec devatenáctého století přinesl též nařízení o vyrovnání platů učitelů a učitelek, čímž byla odstraněna tradice, dle níž dosahovaly platy žen zpravidla jen 80% výdělku mužských kolegů. Zároveň byl však ženám stojícím za katedrou nařízen celibát, aby nedělily zájem mezi práci a rodinu, a tím se plně věnovaly své profesi stejně jako muži. Výjimku z celibátu obdržely učitelky ručních prací.

Vyrovnaní platů mužů a žen za katedrou nebylo jediným zásahem do financí vyučujících v druhé polovině 19. století. Již v sedmdesátých letech byl zaveden v monarchii čtyřtřídní platový systém pro učitele – města byla podle své velikosti rozdělena do čtyř skupin a pro každou tuto skupinu byl přidělen učitelům určitý plat. Učitelé a učitelky měli každých pět let nárok na přídavek, podučitelé nikoli.⁶⁸ Platové třídy se učitelům obecných škol změnily v devadesátých letech, kdy byla města nově rozdělena dle své velikosti do pěti skupin a opět pro každou skupinu byl určen konkrétní plat učitelů. Platy kantorů a kantorek měšťanských škol zůstaly rozděleny do čtyř skupin. Všechny učitelské výdělky byly zároveň navýšeny, stejně jako pětileté přídatky k platu, platy podučitelů či odměny ředitelům.

Již v 19. století se objevily požadavky vysokoškolského vzdělání učitelů obecných a měšťanských škol.⁶⁹ První hlasy se ozvaly již v padesátých letech – Karel Havlíček například požadoval již roku 1852, aby byl učitelský úřad spojen s úřadem kněžským, čili aby učitelé studovali na universitě stejně jako kněží.⁷⁰ Jednalo se zatím o neuskutečnitelné sny, protože univerzitní vzdělání směli nastoupit pouze absolventi gymnasií, ne učitelských ústavů. Ve stejné době narůstaly snahy o úpravu učitelského platu a změnu v délce služebních let. Roku 1908 uspořádala Jednota Komenského anketu poprvé řešící akademické vzdělání učitelů na dvouletých pedagogických vysokých školách – v anketě všichni dotázaní z řad odborné veřejnosti ideu podpořili. Zákon o služebním poměru učitelů, vymezující mimo jiné jejich práva a stanovující

---

⁶⁸ Podučitelům byl přídavek přirčknut až spolu s vyrovnáním učitelských platů v 80. letech.

⁶⁹ Vysokoškolské vzdělání prosazoval již v té době například pedagog Gustav Adolf Lindner. Své názory zveřejnil roku 1877 v díle *Vysoká škola pedagogická*.

⁷⁰ O. KÁDNER, *Školství*, s. 101.

vzdělání, byl schválen až roku 1914, ale v souvislosti s první světovou válkou vstoupil v platnost o tři roky později, roku 1917.

2.2. Učitelé v Československu

Dvacátý osmý říjen roku 1918 je datem oficiálního vzniku nového státu – Republiky Československé. Spolu s novým státem vzniklo mnoho nových problémů, s nimiž se museli učitelé vyrovnat. Velká diskuse, přetrvávající několik desetiletí, byla vedena na téma vzdělání učitelů – nechat působit stávající učitelské ústavy, založit pedagogické fakulty nebo přenést vzdělání učitelů na stávající university? Ani zastánci založení pedagogických fakult neměli jasnou představu, jak by vzdělání na těchto školách mělo probíhat. Existovaly zde dva různé návrhy – buď zavést souběžně probíhající studium odborných a pedagogických předmětů nebo vzdělávat pedagogy pouze pedagogicky a odbornému vzdělání věnovat poslední rok studia.

Hned druhý rok existence Československa přinesl učitelům mnoho pozitivních změn – nově si pedagogové mohli svobodně volit náboženství a zároveň oslabilo postavení katolické církve. To se projevilo zkrácením výuky náboženství na učitelských ústavech na jednu hodinu týdně v prvním ročníku. Všichni pedagogové byli také plně platově zrovnoprávněni se státními úředníky. Velká změna postihla roku 1919 učitelky, protože byl zrušen jejich povinný celibát na obecných a měšťanských školách. Malý školský zákon potvrdil ženám za katedrou jejich plnou rovnoprávnost s mužskými kolegy.

Platy učitelů obecných a měšťanských škol nevydržely na úrovni úřednických dlouho – již v listopadu 1921 došlo z nařízení ministra školství a národní osvěty Vavro Šrobára ke snížení příjmů pedagogů o 20 procent. Proti tomuto kroku se vzedmula vlna odporu vedená nově vzniklou Československou obcí učitelskou, kvůli níž bylo snížení platů zrušeno v následujícím roce.

První republika změnila i vzdělání učitelek ručních prací. Nově byly zavedeny dvouleté ústavy pro kantorky domácích nauk, které nahradily stávající roční kursy pro vyučující ručních prací. Do dvouletých ústavů směly být přijímány pouze dívky starší sedmnácti let s dokončenou měšťanskou školou, nebo absolvovaným nižším gymnasiem a alespoň dvěma roky průmyslové školy.

Ve dvacátých letech vznikaly též nové školy, jež měly dle některých názorů postupem času nahradit stávající učitelské ústavy. Již v říjnu 1921 byla v Praze založena

Otakarem Kufnerem⁷¹ dvouletá Škola vysokých studií pedagogických, o rok později otevřeli její pobočku v Brně a pro velký úspěch této školy se rozšiřovala do dalších měst.⁷² Stejný muž stál v letech 1931-1936 v čele nově fungující Státní pedagogické akademie. Hned na počátku třicátých let založil ministr Ivan Déer⁷³ jednoletou učitelskou akademii v Bratislavě, jež se o pouhý rok později rozšířila i do Prahy a Brna. Další zastánce vysokoškolského vzdělání učitelů byl Otokar Chlup,⁷⁴ stojící u zrodu Soukromé pedagogické fakulty. Mezi řadu zastánců změny studia vyučujících patřil i profesor pedagogiky a komeniolog Josef Hendrich, jenž vyučoval na Pedagogickém ústavu Jana Amose Komenského.

Zastánci učitelských ústavů akademiím vytýkali, že studenti jsou vzdělávání pouze teoreticky, zatímco na učitelských ústavech byl kladen velký důraz na praxi ve cvičných školách. Do nich docházeli posluchači z učitelského ústavu ve třetím ročníku na náslechy i rozbory a v posledním roce studia již učili minimálně hodinu týdně pod dozorem zkušeného pedagoga. Praxe probíhala obvykle v jedné třídě, aby si žáci s praktikantem mohli vytvořit vzájemnou vazbu, nutnou k zisku důvěry. Zastánci akademií je naopak prosazovali z důvodů širší teoretické přípravy, vyšších znalostí a tím vyšší kompetentnosti absolventů těchto škol.

I přes usilovnou snahu mnoha teoretiků výchovy a vzdělávání nebyl přijat ani návrh školské reformy Otakara Kádnera z roku 1921, ani návrh zákona o vzdělání učitelstva škol národních ze stejného roku.

---

⁷¹ Český pedagog žijící v letech 1870 – 1936, profesor University Karlovy, člen České akademie věd a umění. Zabýval se hlavně experimentální pedagogikou a psychologií. Autor mnoha knih, například *Dějiny pedagogiky I-III* (1910 - 1911, 1919), *Základy obecné pedagogiky* (1925 - 1926) či *Vývoj a dnešní soustava školství I-IV* (1929, 1931), jehož část je použita jako jedna z výchozích knih pro tuto diplomovou práci. Diderot, *Velký slovník naučný a/l*, Praha 1999, s. 583.

⁷² Pobočky Vysoké školy pedagogických studií organizovaly víkendové přednášky pro pedagogy působící v praxi. V jižních Čechách fungovala takováto pobočka od roku 1938 v Táboře a od roku 1939 v Českých Budějovicích.

⁷³ Slovenský politik a novinář žijící v letech 1884 - 1973, známý jako spoluautor Martinské deklarace. Za první republiky působil ve funkci ministra školství či spravedlnosti. Po druhé světové válce, v letech 1946 – 1948, byl předsedou Nejvyššího soudu, později byl komunisty vězněn a roku 1968 rehabilitován. Diderot a-l, s. 313.

⁷⁴ Český pedagog, pedagogický reformátor první republiky a poté první děkan Pedagogické fakulty v Praze, žil v letech 1875-1965. Autor mnoha knih, například *Vysokoškolské vzdělání učitelstva* (1937), *O etice a pedagogice* (1905) či *Vývoj pedagogických ideí v novém věku* (1925). Diderot a-l, s. 583.

Snahy o pozvednutí prestiže učitelů základního školství se neseťkávaly s úspěchem. Na tyto pedagogy se neustále nahlíželo jako na vykonavatele méněcenného povolání. Situace se trochu zlepšila ve třicátých letech, kdy se navýšil zájem o učitelskou profesi natolik, že si mohly učitelské ústavy studenty vybírat a budoucími kantory se tak stávali převážně ti nejlepší absolventi měšťanských škol. Nadále však všeobecně v očích veřejnosti zůstávali prestižní profesí pouze vysokoškolští profesoři. Vyučující středních škol dosahovali nižšího uznání v očích veřejnosti a nejhůře na tom byli učitelé obecných a měšťanských škol – toto povolání bylo považováno za neprestižní. Jiná situace byla samozřejmě v malých vesnicích – tam tvořil pan učitel často malou místní inteligenci, čili byl velmi vážen.

Koncem dvacátých let začala být na ministerstvu školství pod vedením Martina Hodži projednávána předloha zákona o reformě školské správy. Dle zamýšleného nařízení měly být školy nejen pod dozorem školských úřadů, ale nově i pod dozorem okresních a zemských politických úřadů. Pro ostrou kritiku ze strany učitelů nebyl zákon přijat.

Ke konci dvacátých let došlo ke změně maturit na učitelských ústavech, když byla roku 1927 nově zavedena povinná maturita z německého jazyka⁷⁵ a písemná maturita se skládala z českého a německého jazyka i pedagogiky. Ve stejné době se změnily i přijímací zkoušky – probíhaly pouze z vyučovacího jazyka, počtů a hudebního sluchu. Tyto změny nemohly naplnit očekávání učitelů po zlepšení jejich vzdělávání.

Další reformní návrh, směřující ke zrušení učitelských ústavů, souvisí s rokem 1932. Dle tehdejších plánů mělo dojít k postupnému rušení pedagogií tou formou, že by od školního roku 1933/1934 nebyly otevírány první ročníky těchto středních škol. Po jejich definitivním zániku, plánovém na rok 1937/1938, měly převzít jejich funkci pedagogické akademie ve větších městech. Na základě protestů všech středních škol odsouzených k zániku, byla reforma posunuta, nikoli zrušena. K její realizaci nakonec nikdy nedošlo.

Za druhé světové války, roku 1941, bylo prodlouženo studium na učitelských ústavech na pět let. Oproti očekávání ve skutečnosti k žádné změně nedošlo – nebyl

---

⁷⁵ Nebo z českého jazyka na německých učitelských ústavech.

přidán jeden ročník po čtvrtém roce studia, ale žáci byli nově přijímáni ve čtrnácti letech do nového prvního ročníku. V tom se probírala látka, jež dřív patřila na jednoroční kurs při měšťanské škole.⁷⁶ O rok později se opět změnila maturity – nejdůležitější součástí zkoušky dospělosti se nově stalo písemné i ústní ověření znalostí německého jazyka.

Dlouhé diskuse o sjednocení vzdělání všech učitelů byly ukončeny v říjnu 1945, kdy zákon nařídil vysokoškolské vzdělání vyučujících obecných a měšťanských škol na pedagogických fakultách. Ty vznikly za podpory presidenta Edvarda Beneše i ministra školství Zdeňka Nejedlého na všech universitách dle zákona z dubna 1946. Jako první zahájila svou činnost v listopadu téhož roku Pedagogická fakulta Karlovy university v čele s děkanem Otokarem Chlupem.⁷⁷ Dle nového modelu trvalo vzdělání učitelek pro mateřské školy dva roky, pro základní školy tři roky a vyučující zaměřeni na střední školy studovali na universitě čtyři až pět let. Pokud se někdo chtěl zaměřit na speciální pedagogiku, musel na pedagogické fakultě setrvat o dva semestry déle, aby si doplnil specializaci.

Každý uchazeč o studium na pedagogické fakultě musel mít složenou zkoušku dospělosti a projít lékařskou prohlídkou, často i talentovými zkouškami. Během studia se mu započítával pouze ten semestr, v němž absolvoval minimálně dvacet hodin přednášek či seminářů týdně.

Zavedení pedagogických fakult nevedlo ke striktnímu zrušení učitelských ústavů ze dne na den. Od září 1945 nebyli přijímáni na tyto školy noví žáci, ale ti stávající byli dovedeni až k maturitě. Skutečný zánik učitelských ústavů je tak spojen až s rokem 1948.

---

⁷⁶ Prameny soběslavského pedagogia tuto skutečnost vůbec neodrážejí.

⁷⁷ Tato první pedagogická fakulta vznikla z původní Školy vysokých studií pedagogických.

2.3. Nejvýznamnější české učitelské ústavy v Čechách⁷⁸

Po vydání zákona o zřízení čtyřletých učitelských ústavů byly českých zemích tyto školy rychle zakládány. Vznikaly ústavy české i německé, ženské i mužské, státní i soukromé. Dohromady se jich podařilo uvést v činnost do roku 1918 čtyřicet devět – dvacet sedm českých, dvacet jedna německých a jeden jazykově smíšený (ženský). Zřizovatelem třiceti těchto ústavů byl stát (patnácti českých a patnácti německých), desíti církev (osmi českých a dvou německých), sedm ústavů zřídila města (tři české a čtyři německé) a jeden ústav byl soukromý.⁷⁹

Již od školního roku 1869/1870 byly otevřeny dva čtyřleté mužské učitelské ústavy (v Praze a Hradci Králové) a jeden ženský (v Praze), provizorně pak ústavy v Jičíně, Plzni, Táboře a Kutné Hoře. Od následujícího školního roku začala fungovat síť učitelských ústavů bez jakýchkoliv provizorií. Z nejstarších a nejvýznamnějších státních německých učitelských ústavů stojí za zmínku školy v Praze (mužský i ženský ústav), Chebu, Litoměřicích, Trutnově a Českých Budějovicích. Od školního roku 1874/1875 se mohli v němčině chlapci vzdělávat i v Chomutově. Jejich nejstarší české protějšky vzdělávaly budoucí učitele v Hradci Králové, Kutné Hoře, Jičíně, Soběslavi a Praze (mužský i ženský) či od poloviny sedmdesátých let v Příbrami.

Nejstarším českým učitelským ústavem v Čechách byl tak zvaný Amerlingův mužský učitelský ústav. Ten vznikl z dvouletého preparandia, založeného roku 1848 u Amerlingovy hlavní školy v Praze II. Ústav se stal prosazovatelem požadavků nejen českých učitelů – místní vyučující již od roku 1897 při poradách vždy požadovali vysokoškolské vzdělání pedagogů všech škol. V době monarchie se v tomto ústavu vystřídal čtyři ředitelé, z nichž za pozornost v této práci stojí ten poslední - František Šimek. Stal se vedoucím představitelem pražského ústavu roku 1910, předtím v devadesátých letech 19. století působil jako ředitel v Soběslavi. V čele pražské školy stál až do roku 1926, kdy byl pensionován. Výuka ve škole pokračovala v druhé polovině dvacátých let ve stejně klidném duchu jako za ředitele Šimka, narušila ji jen oslava osmdesáti let fungování školy roku 1928. Většina učitelského sboru se těšila

---

⁷⁸ Podkapitola byla zpracována hlavně na základě knih od J. ŠAFRÁNKA, *Vývoj*, Praha 1897 a E. NEUMANNA, *Na rozloučenou*, Tábor 1848. Využita byla encyklopedie k dějinám jihočeské metropole - Jiří KROPÁČEK a kol., *Encyklopedie Českých Budějovic*, České Budějovice 2006.

⁷⁹ M. NOVOTNÝ a kol., *Dějiny*, s. 153.

a připravovala na oslavu devadesátých narozenin pedagogia – ta se však již z politických důvodů nekonala. Činnost ústavu byla v plném rozsahu zachována i za druhé světové války. Došlo zde samozřejmě k mnoha změnám – učilo se částečně v německém jazyce, mnoho knih, učebnic i předmětů z kabinetů bylo zničeno či odvezeno pryč, celá výuka probíhala v duchu nacistické propagandy.⁸⁰ Po konci druhé světové války se vše urychleně vrátilo k předválečnému stavu. Před zrušením školy, která zanikla roku 1948 spolu s ostatními učitelskými ústavy, stihli učitelé ještě oslavit sto let činnosti vydáním jubilejního almanachu.

K nejstarším středním školám pro učitele obecných, popřípadě měšťanských škol, se řadil i Lindnerův učitelský ústav v Kutné Hoře, připravující k budoucímu povolání mladé muže. Od devadesátých let působila ve stejném městě i dále zmíněná církevní škola pro děvčata. Zřejmě k posílení pozice státního ústavu oproti novému církevnímu získal mužský ústav právo zřídit zkušební komisi pro učitele obecných a měšťanských škol, kteří si již po maturitě odbyli povinnou, minimálně dvouletou praxi.

Třetím pedagogiem s dlouhou historií byl Raisův učitelský ústav v Jičíně. Škola se mohla přihlásit k tradici preparandia, založeného při hlavní škole již roku 1809. Od roku 1871 definitivně potvrzený mužský ústav patřil k hojně navštěvovaným (mohl dokonce otevřít dvě cvičné třídy a přestěhovat se dvakrát do nové, pokaždé větší budovy). Při jičínské škole působila od osmdesátých let 19. století zkušební komise pro učitele obecných i měšťanských škol. Činnost úspěšného ústavu byla omezena během první světové války, kdy mnoho žáků odešlo na frontu a ti, co na škole zůstali, měli roku 1918 problémy s epidemií španělské chřipky. Ve dvacátých letech nejprve vznikly paralelní dívčí třídy a následně se ze školy stal ústav koedukační.⁸¹ Bez dalších výrazných změn působila tato vzdělávací instituce až do roku 1948.

Na dlouhou tradici a původ v preparandiu, založeném již roku 1780, se odkazoval učitelský ústav v Hradci Králové. Přes svou ještě delší tradici se tato škola nedokázala přiblížit úspěšnosti jičínského ústavu. Dějiny hradeckého pedagogia

---

⁸⁰ Nejvíce trpěla zásahy nacistů výuka dějepisu – roku 1941 byli vyučující dějin pražského učitelského ústavu odvezeni do Rankenheimu u Berlína, kde absolvovali kurs výuky dějin z říšskoněmeckého hlediska. E. NEUMANN, *Na rozloučenou*, s. 331.

⁸¹ Čili ústav vzdělávající žáky obou pohlaví.

poklidně plynuly od založení až do roku 1942, kdy bylo nacisty uzavřeno. Jako všechny školy byla i tato obnovena roku 1945, ani během posledních tří let své existence se však nestala zvláště významnou.

Původně mužský, později pro obě pohlaví zpřístupněný učitelský ústav v Příbrami patřil také mezi státní pedagogia s dlouhou tradicí, i když nevznikl hned počátkem sedmdesátých let 19. století jako výše uvedené školy. Vzdělával hlavně děti z havířských či řemeslnických rodin v letech 1874 – 1942 a následně 1945 – 1948.

Plzeň patřila spolu s Prahou k městům, jež se mohla pochlubit dvěma pedagogii – ženským a mužským. Starší, chlapce vzdělávající učitelský ústav, fungoval v Plzni od roku 1892, slavnější dívčí škola pro učitelky byla založena roku 1900 po dvou letech vyřizování žádosti plzeňských spolků. Městský dívčí ústav vznikl postupně, plně fungoval až od roku 1904. I přes svou oblibu, nabídku vzdělání pro budoucí učitelky obecných i mateřských škol a postátnění roku 1921 nenašlo toto pedagogium nikde vhodné definitivní prostory pro svou činnost, děvčata navštěvovala až do roku 1948 vždy jen třídy provisorní.

Až za první republiky založilo ministerstvo školství pedagogium v Žatci. Tato dlouho jediná škola v pohraničí, uvedená v činnost roku 1920, po celá dvacátá léta rozkvétala a rozšiřovala svou činnost. Její práci omezilo již roku 1938 nucené opuštění takzvaných Sudet. Ústav našel nové prostory v Lounech, kde však působil pouze dva roky. V říjnu 1940 došlo ke zrušení této školy a její žáci byli přemístěni do Prahy. Stejně jako ostatní školy, i tato byla obnovena roku 1945, aby mohla po třech letech opět zaniknout.

O jihočeské vzdělávání učitelů – mužů - se starali pracovníci výše zmíněného německého učitelského ústavu v Českých Budějovicích⁸² i dále podrobně rozebraného českého učitelského ústavu v Soběslavi. Roku 1905 vznikl český učitelský ústav i v Českých Budějovicích⁸³ a to díky Augustu Zátkovi a jím založené Matici školské České Budějovice. Zpočátku využívali studenti tohoto pedagogia pro praktická cvičení

---

⁸² Tato škola se vyvinula z preparandia založeného roku 1848, které až do roku 1869 zajišťovalo vzdělání učitelům dle jejich volby v německém nebo českém jazyce.

⁸³ Této škole se podrobně věnují dvě diplomové práce sepsané v Českých Budějovicích pod vedením Miroslava Novotného Janou BRČÁKOVOU, *Český učitelský ústav v Českých Budějovicích v letech 1905 – 1920*, České Budějovice 2005 (diplomová práce) a Klárou KOTILOVOU, *Český učitelský ústav v Českých Budějovicích v letech 1920 – 1948*, České Budějovice 2005 (diplomová práce).

matiční školu na Lineckém předměstí a pro výuku provisorní prostory, ale to jen do té doby, než pro ně byla na přání Augusta Zátky z matičního peněžního fondu postavena a vybavena nová budova. Následně podané žádosti o postátnění ústavu bylo vyhověno až na druhý pokus, a tak přešel další jihočeský učitelský ústav vzdělávající v češtině od 1. ledna 1914 pod správu státu pod podmínkou, že Matice školská České Budějovice se bude neustále částečně podílet na provozu školy.⁸⁴ Všechny závazky vůči škole byla Matice zproštěna roku 1920. O rok později vznikly na této škole dívčí pobočky mužských ročníků, které byly od školního roku 1925/1926 spojeny s ročníky chlapeckými. Škola fungovala později s jistými omezeními až do roku 1941, kdy byla spojena s učitelským ústavem v Soběslavi. Po ukončení druhé světové války se opět navrátila do jihočeské metropole, aby zde dokončila svou činnost.

Speciální kategorií byly učitelské ústavy nestátní. Založení těchto škol muselo schválit ministerstvo kultury a vyučování, ministr těmto školám také vystavoval právo vydávat vysvědčení s právem veřejnosti.⁸⁵ Maturita na nestátních učitelských ústavech s právem veřejnosti se vždy konala pod správou delegáta zemského školního úřadu.

Z městských učitelských ústavů stojí za zmínku chrudimská škola zřízená v září 1919. Ta navazovala na tradici preparandia fungujícího v letech 1855 – 1861 a dívčího pedagogia Školských sester řádu sv. Františka, založeného roku 1894. Právě neotevření prvního ročníku církevní školy roku 1919 se stalo podnětem pro založení městského učitelského ústavu, jež byl po dvou letech postátněn. Spory se vedly o žáky – původně se mělo jednat o ústav ženský, později mužský, nakonec fungoval jako škola koedukační. Po celou dobu své činnosti měl bohužel problém s prostory – výuka neustále probíhala v provisorních třídách. Přesto se jednalo o populární vzdělávací instituci a to hlavně díky hojně navštěvovaným kursům pro učitele měšťanských škol. Prostorová situace se ještě zhoršila v průběhu druhé světové války, kdy byli do tříd chrudimské školy přemístěni žáci ze zrušeného učitelského ústavu v Hradci Králové, kteří školu navštěvovali až do výše zmíněné obnovy hradeckého ústavu.

Další městskou školou, ovšem s kratší tradicí, byl učitelský ústav v Litomyšli, založený roku 1905 a o patnáct let později postátněný. Sloužil ke vzdělávání žen za

---

⁸⁴ Matice zajišťovala ze svých financí například otop, osvětlení či platy školních sluhů.

⁸⁵ Čili vysvědčení se stejnou platností jako měla vysvědčení státní.

katedrou, později byl za první republiky proměněn na ústav mužský. V letech 1942 – 1945 nefungoval, po válce byla jeho činnost obnovena jako pobočky školy v Chrudimi.

Zajímavý důvod vzniku měl městský učitelský ústav v Hořovicích. Založen byl až v roce 1920 z podnětu hořovické Budče jako pomoc chlapcům, kteří studovali na církevním učitelském ústavu ve Svatém Jáně u Berouna. Tento ústav nezískal ani na několikátý pokus právo veřejnosti a její studenti se báli, že jejich budoucí maturita nebude platná. Město Hořovice se jim rozhodlo pomoci založením vlastní školy, na niž mohli hoši ze Svatého Jána přestoupit. Pedagogium vynikalo mnoha organizovanými divadelními představeními, koncerty či mikulášskými besídkami. Po sedmi letech činnosti převzal školu do svých rukou stát.

Jak je již v textu výše zmíněno, i církve zakládaly svá pedagogia. Evangelická církev otevřela od školního roku 1871/1872 český učitelský seminář v Čáslavi. Střední škola přijala stejné osnovy, jako měly ústavy státní a rychle se rozrůstala – již roku 1873/1874 měla obsazeny všechny čtyři ročníky i přípravnou třídu. Z finančních důvodů se v druhé polovině sedmdesátých let musel její provoz omezit - první ročník se otvíral jen každý druhý rok. Od července roku 1883 získala škola právo veřejnosti. Během 70. – 90. let 19. století nastoupilo do této školy ročně průměrně 24 chovanců, absolvovalo ji ročně v průměru 10 – 12 hochů.⁸⁶

Další významná církevní škola, založená roku 1877 v Praze u svaté Anny,⁸⁷ byla určena pro dívky. Její zřízení bylo ministerstvem povoleno horažďovickému mateřinci školských sester. I do tohoto ústavu se děvčata přijímala pouze jedenkrát za dva roky. Po třech letech fungování získala škola právo veřejnosti. Součástí ústavu byl internát, cvičná škola obecná i mateřská. V osmdesátých letech se pedagogium přestěhovalo do nové, více vyhovující budovy, kterou obývalo až do první světové války, kdy ji muselo opustit z důvodu zřízení nemocnice. Po válce se učitelský ústav do své původní budovy navrátil a obýval ji až do roku 1946, kdy se z domu stalo sídlo Pedagogické fakulty Karlovy university.

---

⁸⁶ J. ŠAFRÁNEK, *Vývoj*, s. 226.

⁸⁷ E. Neumann uvádí jako rok založení ústavu již rok 1866, srov. E. NEUMANN, *Na rozloučenou*, s. 334. S ohledem na časté překlepy a drobné datační chyby v Neumannově díle a zákonné souvislosti je však pravděpodobnější datum 1877 uvedené v díle J. ŠAFRÁNKY, *Vývoj*, s. 226.

Voršilký založily počátkem devadesátých let 19. století dívčí učitelský ústav v Kutné Hoře. Stejně jako v případě předchozích škol byly dívky přijímány jen jednou za dva roky. Ke střední škole patřila cvičná škola obecná i měšťanská.

Nedlouho po ústavu v Kutné hoře vznikla obdobná škola i v Chrudimi, zřízená školními sestrami sv. Františka ve Slatiňanech. Do této školy nastupovaly žákyně každý rok, první dívky usedly do lavic ve školním roce 1894/1895. Oběma posledně jmenovaným ústavům trvalo delší dobu, než získaly právo veřejnosti.

Taktéž České Budějovice se mohly pochlubit církevním učitelským ústavem – rovnou několika. Kongregace Sester Nejsvětější Svátosti postupně uvedla v činnost tři různé instituce vzdělávající budoucí kantorky. Ženský učitelský ústav zřídily sestry již roku 1899 a v letech 1903-1941 měl právo veřejnosti. Stejná církevní instituce spravovala od roku 1915 i ústav pro vzdělání učitelek mateřských škol, fungující do roku 1947, a industriální kurs pro vzdělání učitelek, jenž ukončil svou činnost již počátkem dvacátých let. Počátkem dvacátého století zřídila svůj dívčí učitelský ústav také Kongregace Školských sester de Notre Dame, sídlící dodnes Na Sadech. Po celou dobu své činnosti, v letech 1904-1942, měla škola právo veřejnosti.

Jeden jediný učitelský ústav v Čechách byl založen jako soukromý. V roce 1901 povolila zemská školní rada Marii Egerové, aby v Kladně zřídila pokračovací kurs pro dívky s ukončenou povinnou školní docházkou, v němž se děvčata mohla připravit na profesi industriálních učitelek v českých měšťanských a obecných školách. V kursech byly dívky vzdělávány pedagogy z místní reálné školy. Po založení internátu pro děvčata požádala zřizovatelka kursů o zřízení čtyřletého dívčího učitelského ústavu. Jejím požadavku bylo vyhověno a škola paní Egerové získala o dva roky později právo veřejnosti. Díky zdárné činnosti ústavu po celou dobu se škola stala v roce 1920 Městským ženským ústavem učitelským v Kladně a o pouhé dva roky později došlo k jeho postátnění. Škola vyučovala děvčata až do roku 1941, kdy byl ústav nacisty uzavřen, všechny žákyně byly vyloučeny a pensionovaný ředitel František Kleiner, známý svým nesouhlasem s nacistickou politikou, zemřel následně v koncentračním táboře Osvětim. Po ukončení druhé světové války byl ústav opět obnoven, aby následně splynul s reálnou školou.

Přehled pedagogií, působících dle archivu města Soběslavi v Československu ve třicátých letech 20. století je uveden v příloze.

3. Dějiny Soběslavi

Malá jihočeská obec Soběslav poskytla v letech 1870 – 1948 zázemí budově, studentům i vyučujícím prvního jihočeského českého učitelského ústavu, kterému je tato práce věnována. Právě proto je nezbytné přiblížit dějiny města hlavně v době fungování pedagogia, ale orientačně i události předchozí. Jako hlavní zdroj informací pro sepsání kapitoly posloužily, není-li uvedeno jinak, nejruznější přehledy dějin města.⁸⁸

3.1. Město Soběslav od založení do počátku 19. století

Otázka založení Soběslavi je dodnes otevřená, k nejstarším dějinám chybí jakékoli prameny. Přesný rok založení je tedy neznámý, stejně jako zakladatel a původ názvu. Všeobecně se však soudí, že město nese označení právě podle svého zakladatele, některého z knížat Soběslavů. Nejstarší zdejší hmotnou památkou je hradní hláska, u níž se dle tvaru věže soudí, že pochází z 11. století, může však být ještě starší.

Se stářím odhadovaným dle hlásky se shoduje i pověst o založení města pocházející z doby knížete Oldřicha. Na místě dnešní obce měly být bažiny, v nichž se usadil poustevník. Za sucha do okolí poustevníkovy obydlí přicházeli lidé s dobytkem, protože v této oblasti voda pomaleji vysychala. Postupně začaly u bažiny vznikat domky, jejichž obyvatelé chtěli žít v blízkosti svatého muže. Všechny místní obyvatele však zahubil mor. Později, po odeznění projevů zhoubné nemoci, založili lidé nedaleko vymřelých domků novou osadu, nazvanou podle knížete Soběslava, dnešní město Soběslav.

První dochované listiny týkající se Soběslavi jsou datované rokem 1293 – v té době byla osada již majetkem Rožmberků. Městem se stala až na konci 14. století – roku 1390 (18. září) udělil obci Jindřich z Rožmberka městská práva. Soběslav se tak stala městem s dvanácti konšely a dvanácti obecními staršími. V době husitských válek se za udělení práv odměnila Rožmberkům tím, že se stala jednou z jejich opor proti

---

⁸⁸ Josef BĚLOHLAV, *Soběslav*, Praha 1910; Karel LUSTIG, *Soběslav*, Soběslav 1917; Jan LINTNER, *Pětapadesát let města Soběslavě*, Soběslav 1941; Václav BOUŠKA a kol., *600 let města Soběslavi, 1390 – 1990*, Soběslav 1990; Pavel ZEMAN, *Rožmberské gymnázium v Soběslavi*, Pedagogická fakulta České Budějovice 1990 (diplomová práce).

nedalekému Táboru. Do doposud katolické Soběslavi sice v této době začínají pronikat myšlenky nové víry,⁸⁹ město však nadále zůstalo katolické. I proto bylo třikrát dobyto husitskými vojsky.⁹⁰ Věrnost Rožmberkům přinesla měšťanům v době po husitských válkách klid a ekonomickou prosperitu. Rostoucí hospodářskou sílu Soběslavi dotvrzuje rozhodnutí Ladislava Pohrobka, jenž udělil městu roku 1454 právo výročního trhu trvajícího šestnáct dní v období svátku Povýšení sv. Kříže.⁹¹

Pod nadvládou Rožmberků nežili místní občané nepřetržitě až do vymření rodu roku 1611. Období panování dodnes nejznámějšího jihočeského šlechtického rodu přerušila léta 1467 – 1481, v nichž Soběslav patřila Šternberkům. Příčinou změny byla bitva u Soběslavi 4. července 1467, v níž se střetl Jan z Rožmberka, hájící zájmy krále Jiřího z Poděbrad, s Jednotou zelenohorskou, v čele se Zdeňkem ze Šternberka. Vítězem bitvy se stala Jednota zelenohorská, a tak se Šternberkové stali pány Soběslavi. Jan z Rožmberka zůstal dědičným pánem města, ale to se nevrátilo do majetku Rožmberků dědictvím, nýbrž koupí. Zpět bylo vykoupeno Vokem z Rožmberka, Janovým synem.

Zlaté období dějin města, na nějž Soběslavané dodnes poukazují, je vláda posledního Rožmberka Petra Voka, který získal toto město od svého bratra již roku 1565 spolu s Bechyní a Vimperkem. Petr Vok v době své vlády nejprve potvrdil a následně i výrazně rozšířil městská privilegia – nově získala Soběslav například právo svobodně přijímat do města vyhoštěné osoby, právo volně disponovat se statky spolu s právem obce nakládat s majetkem osob zemřelých bez dědice, právo dovozu a prodeje vína, ve městě a jeho okolí dále neměli být trpěni židé a v budoucnu nesmělo být obyvatelstvo nuceno k odvádění nových platů.

Poté co se Petr Vok stal po smrti svého bratra Viléma pánem celého domu rožmberského, stal se mimo jiné i dědicem dalších velkých dluhů. Byl proto nucen rozprodávat svůj majetek. Díky tomu mohla odkoupit Soběslav za 10 000 kop grošů několik vesnic spolu s lesy, poli a potoky, čímž se výrazně rozšířila její hospodářská

---

⁸⁹ Pro období 1417 – 1420 bylo Oldřichem z Rožmberka povoleno na jeho panství přijímání pod obojí.

⁹⁰ V letech 1420, 1421 a 1435.

⁹¹ Tento křesťanský svátek nalezneme v liturgickém kalendáři katolické církve dne 14. září.

základna a došlo k dalšímu rozvoji města. Nejvýznamnějším počinem Petra Voka v dějinách města se však jistě stalo založení Rožmberského gymnasia.⁹²

Po smrti Petra Voka z Rožmberka zdělili Soběslav Švamberkové. Ti již získali město, jehož obyvatelstvo nebylo pouze katolické. Ač si katolické vyznání drželo v Soběslavi neustále silnou pozici, pronikaly do města nově od počátků 16. století i jiné křesťanské směry. Po přijetí Rudolfova Majestátu se většina obyvatel přihlásila k české konfesi.

Bitva na Bílé hoře přinesla další změnu majitele města - Soběslav ovládl don Baltazar de Marradas. Přesto, že místní obyvatelé přísahali věrnost císaři, došlo ke konfiskaci majetku. Ten byl dán zpět městu již roku 1628 v důsledku návratu ke katolictví. V období smrti španělského šlechtice, roku 1660, získali Soběslav jako součást třeboňského panství Schwarzenbergové, kteří město spravovali až do 20. století.

---

⁹² Viz kapitola o dějinách školství v Soběslavi.

3.2. Město Soběslav v 19. a 20. století

Během 19. století se změnila tvář města – hradby byly rozebrány, loubí zastavěna, hřbitov u farního kostela zrušen. Po roce 1848 se ve městě začínají nově usazovat židé. Spolu s rozvojem města rostl i počet obyvatel.⁹³

V průběhu 19. století došlo v Soběslavi, stejně jako v jiných městech, k prudkému rozvoji spolkového života. Mezi nejvýznamnější spolky patřil zpěvácký spolek Petr Vok, založený roku 1862, v němž působili i učitelé z pedagogia. O sedm let později, v roce 1869, zde začala působit měšťanská beseda. Nejvíce spolků však vznikalo v sedmdesátých letech – učitelský spolek Komenský (založen 1871), sbor dobrovolných hasičů (1872), řemeslnická beseda (1873), podpůrný spolek Radecký (1876) a Ochotnický spolek Chvalovský (vzniklý v letech 1878 - 1879). Ochotnický spolek nesl název dle Edmunda Chvalovského, bývalého ředitele Národního divadla, jenž po dobu své penze trávené v Soběslavi režíroval spolková představení. Hry se odehrávaly hlavně na jevišti v sále Národního hostince, který vznikl na místě původního Rožmberského gymnasia.

Dále v roce 1883 vznikl v Soběslavi místní odbor Ústřední Matice školské stejně jako hospodářský spolek. Tělovýchovné vyžití nabízel Sokol založený 1885 (o 19 let později rozšířen i o ženský odbor). Výrazným ženským spolkem existujícím v Soběslavi byl od roku 1888 Dobročinný spolek ženský. Počátkem 20. století (1906) započal svou činnost Okrašlovací spolek, v němž byli také činní vyučující z učitelského ústavu.

Dalším počinem, který bývá v mnoha městech spojován s 19. stoletím, se stalo založení Městského musea v Soběslavi roku 1897. To bylo zřízeno v domě, který měl nechat postavit Petr Vok a před smrtí jej daroval Zuzaně Vojířové. Rok po otevření musea na sebe město upozornilo národopisnou, školní, průmyslovou a včelařskou výstavou.

V sedmdesátých letech přispělo k rozvoji průmyslu zahájení provozu na Soběslaví procházející trati Praha – České Budějovice. Toto vlakové spojení dopomohlo k rozvoji podniků. Za zmínku stojí nejen právozárečný pivovar, Jolešova pletárna či cihelna. Již roku 1849 se ve městě usadili samotářští mistři spolupracující s firmou

---

⁹³ V roce 1895 měla Soběslav již 3 845 obyvatel, z toho pět osob se hlásilo k německé národnosti a 83 k židovskému vyznání. V. BOUŠKA, *600 let*, s. 28.

J. Grünwald. Toto odvětví se v následujícím čase velmi rozvinulo, v sedmdesátých letech 19. století bylo ve městě zaměstnáno v samotářství již přes 200 osob. V Soběslavi byla založena mechanická továrna na výrobu látek (počátkem 20. století koupena Ferdinandem Šustrem) a také tkalcovna na hedvábné stuhy V. J. Koenigsmark (roku 1907). Od roku 1910 působila ve městě i knihtiskárna.

Rostoucí bohatství obce doprovázelo v druhé polovině 19. století i zakládání peněžních ústavů - městská spořitelna vznikla roku 1882, okresní hospodářská záložna byla zřízena o rok později.

Poklidný vývoj města narušila počátkem 20. století hromadná dělnická stávka za zvýšení mezd, proběhnuvši roku 1901. Jednalo se však pouze o krátkodobý konflikt, který stejně jako manifestace za volební právo roku 1905, nezasáhl do vývoje obce výrazněji.

První světová válka samozřejmě postihla i obyvatele Soběslavi a to nejen tak, že muži byli odváděni na frontu a mnoho z nich se nikdy nevrátilo domů. K na první pohled nepostřehnutelné změně postihující každodenní život místních občanů, došlo v říjnu 1916, kdy byly sejmuty všechny místní zvony - tři z kostela sv. Petra a Pavla (Marie, Poledník a Starý) a hřbitovní zvon z kostela sv. Marka, aby byly využity pro válečné účely.

Klid ve městě narušily v květnu 1917 místní ženy, které pravidelně demonstrovaly před radnicí za zvýšení přídělů chleba a uhlí. Situaci sice přijel zhodnotit zásobovací úředník z Tábora, ale vše vyústilo jen ve vydání varovné vyhlášky.

Ze zápisků kronikáře a městského věžního Jana Brunnera se následujícím generacím dochovala informace o přijetí rozpadu monarchie a založení Československa Soběslavany. Zpravoval nejen o diskusích o kapitulaci a následném průvodu kolem náměstí za zpěvu hymny i sokolských a národních písní, během něhož byly vyvěšovány prapory přímo 28. října 1918. Věžný v zápiscích zmiňuje i dvě oslavy založení republiky, jež proběhly v listopadu. Nejprve 6. listopadu vyzdobili měšťané celou Soběslav a po zahrání fanfár z věže následoval průvod obcí za doprovodu hudby.

O čtyři dny později, 10. listopadu, se konala sláva ještě větší, při níž tvořili průvod studenti a zástupci všech spolků. Vše zakončil odpolední koncert na náměstí.⁹⁴

V letech první republiky se život v Soběslavi navrátil opět do normálních kolejí. Ve městě se objevily další továrny – výroba léčiv Farmaka, výroba ovocných šťáv Dlouhý – Med – Soběslav a konfekční továrna Rudolf Perkous. Dále zde fungovala již zmíněná, Ferdinandem Süssem založená, továrna na šicí stroje Lada. Soběslav se rozvíjela a prosperovala až do počátku druhé světové války.

Ta byla samozřejmě, stejně jako válka první, obdobím všeobecného úpadku města. Přes Soběslav projížděly, hlavně koncem války, po trase Tábor – Praha (směrem na Prahu) pravidelně transporty. Počátkem jara 1945 se v budově základní školy přechodně usídlila Hitlerjugend, prchající z východu před postupující nepřátelskou armádou. V březnu 1945 posloužil Rožmberský dům části posádky wehrmachtu pod vedením nadporučíka Wiecka. Jejím úkolem bylo kopat zákopy, obsazovat mosty a snažit se udržet Soběslav.

Pražské povstání Soběslavští reflektovali, ale válka pro město oficiálně skončila 9. května 1945 příjezdem motorového oddílu 9. gardové armády. Sověti v Soběslavi zřídili lazaret pro raněné členy armády. Dvacet pět ruských vojáků, kteří v lazaretě zemřeli, je dodnes pohřbeno ve společném hrobě na soběslavském hřbitově.

---

⁹⁴ František CRKOVSKÝ, *28. říjen 1918 v Soběslavi*, Palcát, 11. 10. 1978, s. 3.

4. Dějiny soběslavského školství

Cílem této kapitoly je nejen popsat a charakterizovat vývoj školského soustavy v Soběslavi s důrazem na školy v 19. a první polovině 20. století, ale také seznámit se školou, která ač fungovala velmi krátce a mimo práci sledované období, byla pro Soběslavany 19. století neustále v mysli živá. Občané města se na její existenci rádi odvolávali a i místní učitelský ústav se hlásil k její tradici.⁹⁵

4.1. Soběslavské školství od počátků po druhou světovou válku

Počátky soběslavského školství lze umístit do poloviny 14. století, kdy zde vznikla městská škola. V ní se žáci učili nejen ve čtení, psaní a počítání, ale i v latinské gramatice, základech poetiky, rétoriky a filosofie. Škola byla zřejmě na vysoké úrovni, neboť „v letech 1396 až 1415 bylo v Praze a Českém Krumlově vysvěceno okolo čtyřiceti soběslavských žáků na akolity, subdiakony, diakony a kněze“.⁹⁶ Tuto školu absolvoval i Jakub ze Soběslavi, který dosáhl v letech 1401 – 1411 funkce rektora pražské university, roku 1413 stál jako děkan v čele fakulty svobodných umění. Další významnou osobou spojenou se soběslavskou školou byl humanista Oldřich Kříž z Telče, jenž v soběslavské latinské škole působil v letech 1455 - 1457 jako pomocník. Později odešel do Roudnice a do Soběslavi se vrátil až po vysvěcení na kněze jako kazatel. Studenti na sebe upozornili roku 1501 demonstrací proti husitskému rytíři Václavu Dvořeckému z Olbramovic, který ve městě vlastnil dům. V důsledku tohoto vzbouření došlo k omezení výuky na soběslavské škole, žáci mohli v první polovině 16. století navštěvovat pouze nižší oddělení latinské školy.

Úroveň studia v Soběslavi se později opět zvyšovala – latinská jednotřídní škola znovu pozvedla na trojtřídní.⁹⁷ V druhé polovině 16. a počátkem 17. století bylo možno bývalé soběslavské žáky nalézt mezi studenty pražské university i jezuitského

---

⁹⁵ Pro sepsání kapitoly byla použita stejná literatura jako pro kapitolu předchozí. Navíc ještě dva články od Romana Cikharta: Roman CIKHART, *Paběrky o školství v Soběslavi před rokem 1800*, Staré i nové zvěsti ze Soběslavě, 1906, s. 128 – 129; Roman CIKHART, *Učitelstvo Soběslavské v době předbělohorské*, Věstník Jihočeských museí 9, 1913, s. 75.

⁹⁶ P. ZEMAN, *Rožmberské gymnázium*, s. 38.

⁹⁷ V první a druhé třídě se žáci učili psát, číst a počítat a ve třetí přibyla jako nový vyučovací předmět latina. Navíc probíhala výuka hudby a zpěvu. TAMTÉŽ, s. 40.

Klementina. Ze jmen soběslavských pedagogů raného novověku se krom výše jmenovaných dodnes v literatuře uvádí rektori Jan Boleslavský (1560) a Josef Wismer (1576), správce Václav Achill Berounský (1610), Petr Vescký či Matěj Cilík nebo učitel Václav Buffera z Pelhřimova.⁹⁸

V dubnu 1790 nařídil krajský úřad v Českých Budějovicích, že ve všech obcích majících faru musí být zřízena škola. V Soběslavi již existovala, proto byla roku 1791 pouze změněna na dvoutřídní, o třicet let později se rozšířila na trojtřídku se třemi učiteli – dvěma německými a jedním českým. Protože stará školní budova neexistovala, byla již dříve kvůli špatnému stavu zbourána, probíhala výuka v budově pivovaru. Roku 1844 vznikla nová stavba triviální školy na náměstí. Tato triviální škola se od počátku padesátých let změnila na školu hlavní, jež ve městě začala působit od roku 1853. Nejprve se jednalo o čtyřtřídní školu tvořenou jednou třídou elementární a třemi třídami hlavními. U ní působila i jedna třída pro děvčata. Již od roku 1872 působila v Soběslavi obecná pětitřídní škola. Krom škol pro běžné děti zde existovala od sedmdesátých let do konce 19. století i obecná židovská škola

Měšťanské školy byly v Soběslavi zastoupeny též od sedmdesátých let 19. století. Nejprve vznikla v říjnu 1873 chlapecká měšťanka, v září o dva roky později i stejná škola pro dívky.

Vyšší školství zastupoval od stejného desetiletí učitelský ústav. Ten byl původně založen v Táboře roku 1869, ale již v roce 1870 se přestěhoval do Soběslavi, kde přes pokusy o zrušení ve třicátých letech 20. století, fungoval až do roku 1948. V osmdesátých letech přibyla i průmyslová pokračovací škola, založená roku 1888, jež se v roce 1911 přejmenovala na živnostenskou školu pokračovací působící ve městě až do roku 1947.

Po celé dvacáté století ve městě působily dvě základní školy – vzniklé z chlapecké a dívčí národní školy a chlapecké i dívčí školy měšťanské. Ve třicátých letech 20. století přibyla v Soběslavi zemědělské učiliště, působící v letech 1930 - 1962.

---

⁹⁸ TAMTÉŽ, s. 39.

4.2. Rožmberské gymnasium⁹⁹

Mezi výrazné počiny Petra Voka, hlavně z pohledu obyvatel Soběslavi, patří bezesporu založení Rožmberského gymnasia. Školu zde nezaložil poslední rožmberský vladař osobně, ale její zřízení nařídil ve své závěti podepsané na Třeboni v dubnu 1610.

Petr Vok této škole věnoval roční plat 4 000 míšeňských kop z důchodů novohradského panství a také svou knihovnu, která však do města Soběslavi nebyla nikdy přivezena. Jako poručníci nad školou byli zvoleni šlechtici Adam Linhart z Neuenperka, Adam z Neuenperka mladší, Děpold Švihovský z Riesenburka, Jan Jiří ze Švamberka, Václav Budovec z Budova a Václav z Roupova. Každý z těchto mužů měl dostávat roční plat 50 míšeňských kop. V případě úmrtí jednoho z výše jmenovaných šlechticů měl ochranu nad školou spolu s platem převzít nově zvolený šlechtic hlásící se k české konfesi. Při škole byl založen pensionát, v němž měli být studenti nejen ubytováni, ale i stravováni. V Soběslavi si Petr Vok přál i založení špitálu pro potřeby gymnasia.

Dále nařídil poslední Rožmberk poskytovat čtyřiceti studentům vysoké stipendium (týdně jedna kopa míšeňská) - dvanáct z těchto podporovaných muselo být nekatolického vyznání a pocházet z panství Rožmberků, Švamberků nebo pánů ze Serinu. Pokud by někdo z těchto dvanácti jedinců pokračoval ve studiu až do svých dvacátých pátých narozenin, měl nárok být zbaven poddanství. Krom čtyřiceti stipendistů měli na rožmberské škole studovat i externisté libovolné konfese a národnosti.

V souvislosti s rožmberským gymnasiem vyvstal brzy problém – vyřešení vztahu gymnasia a university, nacházející se v hlavním městě Království českého. Pražská vysoká škola projevila ještě před začátkem vlastní stavby nové školní budovy zájem o převzetí gymnasia pod svou správu, zřejmě hlavně kvůli tomu, aby získala podíl na části novohradského důchodu. Universita projevovala o soběslavskou školu zájem oficiálně hlavně proto, že poslední vladař domu Rožmberského uvažoval koncem svého života o připojení budoucího gymnasia k universitě v Praze. Nakonec se však rozhodl jinak – dle jeho závěti mělo být gymnasium samostatné. Převedení školy pod

---

⁹⁹ Podkapitola vychází ze stejné literatury jako podkapitola předchozí a navíc z jedné kapitoly v nedávno vydaném sborníku o posledních Rožmbercích – Miroslav NOVOTNÝ, *Ve školách*, in: Václav BŮŽEK a kol., *Světy posledních Rožmberků*, Praha 2011, s. 392-405.

universitní správu bylo Janem Jiřím ze Švamberka několikrát odmítnuto. Pražané se jej snažili přemluvit, aby převedl vzdělávací instituci pod správu university hlavně tvrzením, že si tím Švamberkové ušetří peníze i starosti, ale veškerá snaha byla neúspěšná, gymnasium se do správy dnešní Karlovy university nedostalo ani za vlády Jana Jiřího, ani po převedení majetku do správy Janova syna Petra ze Švamberka. Jan Jiří ze Švamberka, dědic Soběslavi i dalších rožmberských majetků dle dědických smluv z osmdesátých let 16. století, muž s nárokem rozhodovat o osudu města a všeho, co s ním souviselo, toto převedení definitivně odmítl roku 1616 prohlášením, že není možné zpětně měnit závěť posledního Rožmberka Petra Voka. Malá naděje na získání školy svitla Pražanům ještě roku 1620, kdy se Václav Budovec z Budova nechal slyšet, že je dle jeho názoru ideální doba na převedení soběslavského gymnasia pod pražskou správu, ale následná třicetiletá válka diskusi o změně správce Rožmberské školy definitivně ukončila.

Gymnasiu bylo věnováno jedno křídlo starého již neobývaného soběslavského hradu, jež muselo být rozšířeno ještě o přístavbu. S prací na vzniku nové budovy bylo započato již roku 1612, kdy vybral Jan Jiří ze Švamberka její kontrolory Jana Hradského a Jana Roubíka Blovského a koncem roku již začal být svážen stavební materiál. Následujícího roku započala již vlastní stavba nové školní budovy. Tu brzdil nejen mor, jenž vypukl v okolí Soběslavi v prosinci roku 1613, ale i neochotný přístup měšťanů. Několikrát museli být upomínáni, aby si vyzvedli peníze na stavbu a ani poté, co tak učinili, činnost na staveništi nezrychlila. Na nespokojenost vrchnosti reagovali Soběslavané výmluvami na nedostatek financí, pro něž údajně nemohli například zajistit truhláře. Švamberkové viděli v Rožmberském gymnasiu vzdělávací instituci, která na jihu Čech chybí a mohla by tak přilákat studenty a zvýšit prestiž města Soběslavi a zároveň švamberského panství. Obyvatelé města, v němž gymnasium vznikalo, jej naopak nepovažovali za významné a důležité, protože se soustředili hlavně na svou vlastní hospodářskou činnost – stavba školy je tedy v jejich očích spíše brzdila, byla to starost navíc. Téhož roku, 1613, byli do města pozváni učitelé, v čele s rektorem gymnasia Michaelem Gehlerem, aby zahájili výuku prozatím v jednom z městských domů. Již následujícího roku i přes přetrvávající problémy stavba rychle pokračovala, vzniklo první patro. Změnil se i přístup měšťanů, kteří počátkem léta oznámili pánovi ze Švamberka, že mají zájem o to, aby stavba byla dokončena. Přesto i nadále působili komplikace a postup stavebních prací a postavení školy brzdili. Dokončit stavbu školy

se podařilo na podzim roku 1614 a na první adventní neděli mohli být již do školy uvedeni vyučující. Definitivně bylo budování školy dovedeno do konce až v roce 1615.

O studium na této vzdělávací instituci byl mezi bývalými poddanými Petra Voka velký zájem. O stipendium na soběslavském gymnasiu pro svého syna požádal například lužnický rychtář Jan Bártů či třeboňský zámečník Donát. Školu navštěvoval i Martin Zeiler, syn bavorského typografa, který se chtěl v Soběslavi zlepšit znalosti českého jazyka.¹⁰⁰

Další vývoj rožmberského gymnasia po dokončení stavebních prací není znám. Víme pouze, že se nepodařilo naplnit sen Petra Voka a jeho dědiců o nábožensky a národnostně otevřenou školu, která bude konkurencí jezuitských gymnasií. Zřejmě neochota soběslavských obyvatel podporovat fungování školy, na niž byli mnozí později hrdí, v kombinaci s nedostatkem zájemců o studium a třicetiletou válkou, vedly k ukončení činnosti gymnasia. Rožmberská škola již jistě neexistovala roku 1634, kdy zřídilo město v prostorách hradu a bývalé školní budovy pivovar.

---

¹⁰⁰ M. NOVOTNÝ, *Ve školách*, s. 401.

5. Vývoj a proměny učitelského ústavu¹⁰¹

5.1. Založení pedagogia

Jak bylo již výše uvedeno, zakládání učitelských ústavů vyplynulo ze zákona vydaného 24. května 1869. První školy nového typu se objevovaly již od roku 1870 – ovšem v malém počtu, protože v časovém úseku jednoho roku nebylo reálné vystavět a plně zařídit nové budovy. Proto se nejstarší pedagogia zrodila jako ročníky připojené k středním školám. I budoucí soběslavský učitelský ústav vznikl tímto způsobem, když jeho první ročník fungoval od podzimu 1870 při reálném gymnasiu v Táboře. V tomto městě se však nenacházela vhodná budova, jež by se dala využít jako samostatné pedagogium. Soběslavské městské zastupitelstvo si bylo této skutečnosti vědomo a vyslalo do Vídně deputaci, v níž nabídlo v případě přemístění učitelského ústavu vystavět vhodnou budovu a poskytnout k ní i přiléhající pole. Zároveň nabídlo i prozatímní prostory: budovu stojící na náměstí, číslo popisné 43, původně sídlo dívčí národní školy. Ministerstvo nabídku přijalo a od poloviny září 1871 zahájil v městských prostorech svou činnost český státní učitelský ústav v Soběslavi.

Městská rada uváděla v dopise zaslaném zemské školní radě 19. července 1870 mnoho důvodů pro přemístění střední školy z nedaleké okresní obce. Soběslav se považovala za vhodné místo hlavně z důvodů, které byly již výše uvedeny - měla vhodné volné prostory pro dočasné umístění školy a možnosti vystavět budovu novou. Navíc leží na dráze, tehdy zvané Františka Josefa, tudíž mohli žáci bez problémů dojíždět. Jejím positívem bylo také dostatečně velké množství levných bytů či místností, které si mohli vyučující či studenti pronajmout. Obec zdůrazňovala i důvody hygienické

---

¹⁰¹ K sepsání kapitoly byly využity hlavně prameny uložené v Státním okresním archivu Tábor. Konkrétně se jednalo o prameny: SOkA Tábor, B103 Archiv města Soběslav 1371 - 1945, *Učitelský ústav Soběslav. Založení ústavu, přidělení prozatímních místností, předání nové budovy, pokusná školní zahrada, oslavy 25ti letého trvání, abiturientské sjezdy, protestní akce proti zamýšlenému zrušení učitelských ústavů. Zřízení reál. gymnasia, přeložení uč. ústavu z Č. Budějovic, 1870-1933*, kart. 345, inv. č. 112 (dále jen: *Archiv města 345*); SOkA Tábor, B103 Archiv města Soběslav 1371 - 1945, *Učitelský ústav Soběslav. Založení ústavu, přidělení prozatímních místností, předání nové budovy, pokusná školní zahrada, oslavy 25ti letého trvání, abiturientské sjezdy, protestní akce proti zamýšlenému zrušení učitelských ústavů. Zřízení reál. gymnasia, přeložení uč. ústavu z Č. Budějovic, 1934-1945*, kart. 346, inv. č. 1122 (dále jen *Archiv města 346*); SOkA Tábor, B 134 Učitelský ústav Soběslav (1866) 1870 - 1948, *Pamětní kniha 1894 - 1911*, inv. č. 500, kniha č. 500 (dále jen *Pamětní kniha 1894 - 1911*); SOkA Tábor, B 134 Učitelský ústav Soběslav (1866) 1870 - 1948, *Pamětní kniha 1911 - 1939*, inv. č. 501, kniha č. 501 (dále jen *Pamětní kniha 1911 - 1939*); SOkA Tábor, B 134 Učitelský ústav Soběslav (1866) 1870 - 1948, *Výkazy o zkouškách způsobilosti učitelství ženským ručním pracím (externistek)*, inv. č. 279 - 295.

– Soběslavští poukazovali na časté epidemie šířící se Tábořem, způsobené nekvalitní vodou, a vyzdvihovali kvalitu vlastních studen. V dopise byl také zmíněn kněz pracující v hlavní škole, který měl volný úvazek k působení na pedagogiu. Pro Soběslav mluvila i kvalitní silniční síť umožňující přímé spojení města s pěti okolními okresy – kamenickým, pelhřimovským, milevským, bechyňským a vltavotýnským.

Po přemístění školy z Tábora byly otevřeny všechny tři ročníky – do prvního nastoupili nově přijatí chlapci, v druhém ročníku studovali chlapci vzdělávající se o rok dříve v prostorách reálného gymnasia Tábor a třetí ročník navštěvovali čeští žáci dříve oboujazyčného, v té době již německého pedagogia České Budějovice. Jako cvičná škola byla ihned při založení ústavu zřízena jednotřídní škola národní. Prvním mužem, jenž se postavil do čela nově vzniklé vzdělávací instituce, byl Emil Hrys, někdejší profesor rakovnické reálky.

Tříleté studium trvalo v Soběslavi, stejně jako v celé monarchii, do roku 1874/1875. Následně přestoupila škola na čtyřletý studijní cyklus. Rozšíření doby studia bylo legislativně spojeno i se založením cvičných škol. V Soběslavi vznik školy nutný nebyl, protože takovýto vzdělávací ústav existoval při pedagogiu již od roku 1871, byť původně ve formě jednotřídní. Postupným rozšiřováním dospěla cvičná škola od školního roku 1874/1875 do požadované čtyřtřídní podoby.

Stav, kdy byla budova využívána pedagogiem i částečně dívčí školou, se ukázal jako nevyhovující. Z části i proto započalo město pod vedením stavitele Ondřeje Martínka z Plzně a dozorem soběslavského stavitele Františka Roubala budovat již dříve slíbenou novou stavbu pro pedagogium.¹⁰² Základní kámen byl vysvěcen českobudějovickým biskupem Janem Valerianem Jirsíkem v září 1872. Ten se však do Soběslavi dostavil za účelem vysvěcení praporu pěveckého spolku Petr Vok, vysvěcení základního kamene bylo jen připojeno k jeho programu. Již třináct měsíců po položení prvního kamene stavby začala být dokončená budova využívána učitelským ústavem. Ten tak mohl opustit doposud využívanou školní budovu na náměstí, kde opět v plném rozsahu začala fungovat dívčí národní škola. Ředitelství požadovalo i vysvěcení hotové

---

¹⁰² Projektována byla dvoupatrová budova. Sklepní prostory tvořily čtyři klenuté místnosti. Přízemí obsahovalo vestibul dvě tělocvičny s šatnami, tři školní síně, literární kabinet, byt školníka i komoru. V prvním patře byla umístěna hudební i školní síň, ředitelna, sborovna, tři třídy a knihovna. Ve druhém patře se nacházela kreslárna s kabinetem, čtyři třídy, malý kabinet a velké kabinety zeměpisu a přírodopisu. Všechny patry až do podkroví procházelo schodiště vycházející z vestibulu. Všechna poschodí byla vybavena toaletami a chodbami. *Archiv města 345*, fol. 377 a 378.

budovy, stejně jako byl vysvěcen základní kámen. Této žádosti však nebylo vyhověno, biskup Jirsík v té době neměl v okolí Soběslavi žádný plánovaný program.

Ještě před přestěhováním se do nové budovy uzavřelo ředitelství pedagogia s městským zastupitelstvem smlouvu o péči o novou budovu.¹⁰³ Obec se zavazovala ponechat pole i nové budovy pro účely školy¹⁰⁴ či přistavět v případě nutnosti bezplatně další části budovy. Škola si v ní osvojovala právo využívat volně letní tělocvičnu, v budově libovolně bourat a dostavovat příčky mezi místnostmi (tento krok byl zpětně oznámen městské radě). Také v ní bylo stanoveno, kdy a jak budou předány dosavadní prostory využívané pedagogiem městu.

Vedení ústavu převzalo novou budovu 15. října 1873. Procesu předání stavby se účastnila komise ve složení: ředitel pedagogia Emanuel Hrys, c. k. okresní stavbyvedoucí Winzenz Löbel a purkmistr Josef Preininger. Všechny prostory budovy byly změřeny a zkontrolovány. Nedostatky a chybějící předměty sepsala komise do speciálního inventáře a město je mělo co nejdříve odstranit. Mezi takovéto problémy patřilo ku příkladu vyměnění záchodových rour. Poté, co město slíbilo odstranění všech uvedených nedostatků, převzal ředitel pedagogia oficiálně novou školní budovu. Ani poté se nezměnila skutečnost, že státní střední škola byla v Soběslavi umístěna v městské budově. K proměně vlastnictví stavby došlo, jak je dále uváděno, na přelomu století.

---

¹⁰³ Přepis smlouvy uvádí E. NEUMANN, *Na rozloučenou*, s. 193.

¹⁰⁴ Díky tomuto kroku vznikla v Soběslavi školní zahrada, která se stala „největší zahrada při ústavech v celém Rakousko – Uhersku.“ TAMTÉŽ, s. 194.

5.2. Vývoj a proměny učitelského ústavu od osmdesátých let 19. století až po jeho zánik

Po přestěhování se do nové budovy opustil soběslavský učitelský ústav etapu založení a vstoupil do etapy další – své reálné, neprovizorní činnosti.

Na jejím začátku stál ještě první ředitel pedagogia Emanuel Hrys. Ten byl brzy pensionován a od roku 1878/1879 vystřídán Antonínem Humlem, jenž na školu zavedl velmi přísný řád, kterému se museli podrobit nejen mladíci, ale i již dospělí studenti. Všichni muži z pedagogia, zaměstnanci i studující, povinně prokazovali úctu císaři, nesměli se účastnit politického života ani navštěvovat hostince. Porušení pravidel bylo sledováno a trestáno.¹⁰⁵

Období činnosti ředitele Humla je spojeno i s prvními problémy se školní budovou. Již na jaře 1880 si opakovaně stěžovalo vedení školy na houbu, jež se objevila v tělocvičně a knihovně a hrozilo, že se rozšíří i na majetek či na nefunkční kamna a dveře. Město slíbilo všechny závady odstranit, avšak zdůraznilo potřebu místnosti více větrat, aby se v nich houba nemohla množit.

Školní rok 1894/1895 přinesl velkou slavnost při příležitosti dvacátého pátého roku od založení školy. Oslava byla uspořádána 22. května v Soběslavi za účasti prvního ředitele školy Emanuela Hryse i jeho nástupce Antonína Humla, školního rady, děkana a všech zaměstnanců i studentů školy. Děkan celebroid slavnostní bohoslužbu, kterou doprovodili chovanci zpěvem mše od Františka Skuherského. Slavný den pokračoval dle programu schváleného školní radou. Hudební sál, tentokrát vyzdobeným květinami a obrazy všech vyučujících i u maturit zkoušejících členů školské rady, posloužil jako obvykle k přednesení ředitelova projevu. Ten byl koncipován jako oslava monarchie, ředitel v něm zdůrazňoval nové školské zákony, vydané za Františka Josefa i dobrou vládu císaře. Následně zmínil všechny muže, kteří kdy učili na ústavu a jejich snahu o povznesení školy. Na konci vyzval studenty, aby pilně studovali a stejně jako všichni ostatní žili v úctě a lásce k císaři. Po projevu pokračovala dál oslava dle programu.¹⁰⁶

---

¹⁰⁵ TAMTÉŽ, s. 194.

¹⁰⁶ Veřejná oslava jubilea pedagogii byla uspořádána 10. a 11. srpna 1895. Ta je blíže popsána v kapitole o vztahu školy a města.

Čtvrt století fungování školy vedlo k opotřebování vybavení, proto muselo ředitelství započít s opravami některých částí budovy. Na podzim 1895 přistoupilo město k odstranění závad ústavní tělocvičny, přesněji řečeno její podlahy a přístěnku. Nedlouho poté vznikla nová studovna, určená pro čtení a sebevzdělávání chlapců o nedělích. Studenti si při jejím navštívení mohli zapůjčit vzácnější svazky ze školní knihovny, jež nesměly být odnášeny mimo ústav. Ředitel pedagogia si ihned začal pochvalovat zájem mezi studenty o využití těchto nových prostor, pouze však v zimních měsících. Otvírána byla tato studovna obvykle počátkem prosince, zahájení jejího provozu se pojilo nejčastěji s oslavou nějakého výročí.¹⁰⁷ Její provoz býval ukončován počátkem dubna.

Další školní rok přinesl žákům opět proměnu interiéru jejich školy. O letních prázdninách nechalo ředitelství vymalovat celou budovu a přepůlit dlouhé lavice. Přínosnou novinkou pro chlapce bylo zřízení vitrínek pro výstavu pomůcek, aby si je mohli prohlížet i o přestávkách a také namalování diagramu města a jeho okolí na stěnu u schodiště. Během dalšího léta se našly finanční prostředky na výměnu varhan v hudební síni, zakoupení nového náradí do tělocvičny i znázornění dalších diagramů na chodby.

Okrášení chodeb se vylepšilo i roku 1900, kdy přibýly obrazy významných mužů i událostí z dějin. Změnilo se i uspořádání školní zahrady, které měla žákům usnadnit jejich práci v tomto prostoru. Výraznější novinkou bylo v létě stejného roku vytvoření přístavku u školy, v němž byly nově umístěny toalety.¹⁰⁸ Prostor bývalých toalet byl přestaven na třídy – přízemní byla využívána pro hru na piana, čímž se uvolnil prostor v hudební třídě. Učitelský sbor tyto změny ohodnotil jako „*velmi cenné po stránce hygienické.*“¹⁰⁹

Rok 1900 přinesl nejen proměny ve školní budově, ale také vzdělávání učitelek ručních prací. Ty na pedagogiu v Soběslavi nikdy nestudovaly jako řádné studentky, skládaly pouze externí zkoušky způsobilosti. První ověření znalostí proběhlo v červnu

---

¹⁰⁷ Roku 1905 si při této příležitosti v pedagogiu připomněli výročí narození i úmrtí Bedřich Smetany.

¹⁰⁸ Při vypsání výběrového řízení na stavbu přístěnku město požadovalo provedení celé práce za 6 155 korun 68 haléřů. *Archiv města 345*, fol. 396.

¹⁰⁹ *Pamětní kniha 1894 – 1911*, s. 49. Tento krok souvisel s přípravou na převedení budovy do státní správy, jak je uvedeno dále v textu.

1900, poslední osvědčení způsobilosti je ve škole zaznamenáno z května 1918. Každá dívka musela složit zkoušku z obecných a speciálních předmětů. Mezi obecné předměty patřila pedagogika, český jazyk, matematika, zeměpis a dějepis. Aby získaly specializaci, musely prokázat znalost kreslení, háčkování, pletení, šití a přistřihování prádla, znamenání, kroužení, vyšívání a sítění. Pokud měla dívka z předmětů při zkoušce čtyřku, byla způsobilá pouze pro výuku na obecné škole. Ženy a dívky s lepším prospěchem měli aprobaci pro obecné i měšťanské školy. Zajímavé je, že ani ve školní kronice ani ve vzpomínkové knize Eugena Neumanna není o možnosti získání oficiální kvalifikace pro výuku ručních prací žádná zmínka.

O pouhé dva roky později umožnilo ministerstvo dívkám i skládat na pedagogiu externí maturitu v případě, že chtěly být učitelkami v obecné škole. Ihned v prvním roce využilo tuto možnost několik osob. Ani o této skutečnosti se školní kronika či Eugen Neumann nezmiňuje.

Oproti tomu je v kronice zaznamenáno, že byl s platností od 1. ledna 1909 zřízen ve škole podpůrný spolek pro podporu chudých studentů. Finance pro začátek získala nová organizace z pozůstalosti měšťana Hoffmanna a z věnečku abiturientů. Cílem spolku byla nejen podpora chlapců ze sociálně slabých rodin formou peněžních příspěvků, ale i bezplatné poskytování obědů pro tyto hochy. Ve prospěch spolku se konala nejen pravidelná dubnová hudební akademie studentů pedagogia, ale také koncerty či divadelní představení studentů učitelského ústavu¹¹⁰ a přednášky pro chlapce ze všech ročníků či veřejnost. Přednášející pocházeli z řad zaměstnanců pedagogia i jiných škol v jižních Čechách. Témata byla volena k rozšíření znalostí žáků¹¹¹ či na počest aktuálních výročí.¹¹² Přednášky ve prospěch spolku byly zpoplatněny, vybíralo se na nich tedy vstupné. Mimo to nabízela škola samozřejmě i speciální přednášky zdarma.¹¹³ Změna podpory nemajetných souvisí s rokem 1904/1905 – podpůrný spolek pro chudé studenty od tohoto roku nahradil dubnovou

---

¹¹⁰ K takovému účinkování studentů bylo vždy nutné získat svolení zemského školního úřadu.

¹¹¹ Přednášky o umění, např. ředitel třeboňského gymnasia pronesl prvního března 1903 přednášku o obraze *Poslední večeře* od Leonarda da Vinci. *Pamětní kniha 1894 – 1911*, s. 64.

¹¹² Na počest 50. výročí narození Jaroslav Vrchlického hovořil o tomto básníkovi 7. června 1903 profesor Antonín Cakl. TAMTÉŽ.

¹¹³ Například v březnu 1904 byla uspořádána bezplatná přednáška o Janu Amosovi Komenském. TAMTÉŽ, s. 82.

hudební akademii dobročinným plesem, na němž se na činnost spolku vybralo první rok 333 korun.¹¹⁴ Na tento bál byl povolen přístup všem studentům mimo chovanců z prvního ročníků. Spolek získával peníze také od bývalých učitelů školy či měšťanů Soběslavi, kteří nezdávka kdy v poslední vůli na chudé studenty pamatovali.¹¹⁵

Po třiceti letech fungování budovy započalo město s další vlnou drobných oprav opotřebovaného vybavení. Bylo potřeba natřít postupně všechny tabule, dveře i vrata, opravit podlahy, vymalovat stěny, zakoupit do některých místností nová kamna či nábytek a pořídit ventilační systémy i novou ohnivzdornou pokladnu. Kvůli omezeným možnostem městského rozpočtu a snaze nezasahovat do průběhu školního roku probíhaly tyto opravy několik let.

Ve stejné době bylo za účelem zlepšení a zpestření tělesné výchovy ředitelem pedagogia a starostou Soběslavi zřízeno z části zahrady speciální hřiště. V letních měsících cvičili od té doby žáci často venku, hlavně tzv. prostocviky.¹¹⁶ Mimo vzniku sportovních prostor byla celá zbývající zahrada upravena, některé části nechala škola zastřešit, aby se prostor dal využívat i za deštivého počasí.

Počátkem dvacátého století se doupravily právní vztahy mezi městem a školou. Nejprve v Soběslavi revidovali roku 1904 smlouvu mezi městskou radou a školou. Dle nově přidaného osmého článku smlouvy měla po případném budoucím zrušení školy přejít její budova i se všemi pozemky do majetku města. Jak bylo již uvedeno, pedagogium využívalo po léta městskou budovu. To se změnilo v květnu 1905, kdy po dlouho trvajícím jednání¹¹⁷ převzala zemská školní rada stavbu školy pod svou, čili státní správu.¹¹⁸ Městu zůstala do budoucna povinnost opravovat: vnější zdi a omítky

---

¹¹⁴ TAMTÉŽ, s. 96.

¹¹⁵ Všechny tyto pravidelné dobročinné aktivity ukončila dle očekávání první světová válka.

¹¹⁶ Krom těchto venkovních prostor využívali studenti i městské hřiště. To však bývalo využíváno i k jiným účelům – město na něm pořádalo dobytčí trhy. Ředitelství školy proto žádalo městskou radu, aby nechala po trzích celé hřiště vyčistit. Běžně se tak nedělo, čímž dle ředitelství trpěli nejen žáci, ale i školní náčíní.

¹¹⁷ Převedení stavby pod státní správu projednala městská rada již v červenci 1897, zemská školní rada transakci schválila již v roce 1900 pod podmínkou, že před převzetím město na vlastní náklady přemístí toalety do nového přístěnku,lepší větrání místností, nechá vyhloubit novou studnu s pitnou vodou a zřídí prostory pro piana. Město svou povinnost splnilo během jednoho roku (na hloubení studny nakonec nedošlo, protože v okolí místa, kde byla studna požadována, se nacházely dvě žumpy). Na státní správu čekala budova ještě několik let.

¹¹⁸ Město stanovilo následující podmínky přenechání stavby státu: 1/ dům bude využíván pedagogiem, 2/ do státní správy budou převzaty všechny místnosti v domě i s příslušnými pozemky a se školním

i zeď dvora, krovy a střechy, komíny, chodník kolem budovy i dlažbu dvora či rozvody vody a odpadů. Soběslav také nadále zodpovídala za pojištění budovy školy. Navíc se městský úřad zavázal prodávat pedagogiu dřevo ze svých lesů za stejně nízkou cenu, jaká platila pro měšťanské školy.¹¹⁹

V letech po převodu budovy se v Soběslavi dočkali zvýšení dotací pro koupi nových vyučovacích pomůcek. Ve školním roce 1905/1906 si proto mohl ředitel Josef Vojta dovolit nechat vyrobit pro učebnu hudební výchovy dva nové klavíry značky Stingl. V té samé době bylo zjištěno, že kabinet cvičné školy není dostatečně vybaven, na odstranění tohoto nedostatku uvolnilo ministerstvo okamžitou dotaci 3 000 korun. Zároveň i c.k. zemský školní inspektor František Wenig podpořil zřízení nového kabinetu darováním několika vycpaných zvířat pro výuku přírodopisu.¹²⁰ Postupem času narostla též finanční částka věnovaná na školní zahradu.

Poté, co odkázal soudní adjunkt ve výslužbě František Řeřicha škole na podzim roku 1908 2 000 korun, založili učitelé při škole Řeřichovu nadaci, do níž byly převedeny odkázané peníze. Účelem této nové nadace bylo podporovat chudé studenty školy při školních vycházkách a výletech. Již o rok dříve zřídili podobnou organizaci podporující chudé studenty i absolventi pedagogia. Nesla název Kovářikova, podle zesnulého oblíbeného soběslavského učitele. Finance byly získávány sbírkou nejen mezi učiteli, ale i známými zesnulého kolegy – první rok se vybralo více než 6 000 korun.

Státní správa školy přispívala občas pedagogiu na novou sochu. Tu si zpravidla nechala škola vyrobit na c.k. odborné škole kamenické a sochařské v Hořovicích. Během prvních patnácti let dvacátého století přibyla na školní chodbu busta císaře Františka Josefa či velká socha Jana Amose Komenského – tuto skulpturu si výrobce dokonce nenechal zaplatit, ministerstvo tak financovalo pouze převoz do Soběslavi.

První světová válka přinesla několik proměn do soběslavského pedagogia. Pozoruhodné je například nové využití peněz z fondu školního Spolku na podporu

---

dvorem, 3/ městu nebude bráněno vjíždět do dvora za účelem vyčerpání žumpy patřící k chlapecké škole a zároveň pedagogiu bude ze stejných důvodů ponechán volná vjezd do dvora sousední chlapecké školy

¹¹⁹ *Archiv města 345*, fol. 377 - 380'.

¹²⁰ *Pamětní kniha 1894 – 1911*, s. 108.

chudých studentů - ty byly nově věnovány na válečné půjčky.¹²¹ V letech dalších se konaly školní sbírky se stejným účelem. Stokorunové úpisy byly ukládány do ředitelny se seznamem těch, kdo přispěli a výškou darované částky.

Studentům se v prvních letech války žádné spolkové peníze ani dary nepřidělovaly s poukázáním na nárůst počtu státních stipendií. Později se z něj uvolňovaly jen finance na obědy pro sociálně slabé chovance, čili výdaje pro studenty byly nižší než před válkou. Stejně tak zpočátku nebyla chudým chovancům poskytována žádná pomoc z tzv. Řeřichovy nadace. Od roku 1916 se drobné částky také z tohoto fondu uvolňovaly, ale nebylo jich moc zapotřebí – výlety byly během válečných let značně omezeny. Překvapivě se i v prvních letech války pořizovalo do školní budovy nové, ne zrovna nejlevnější, vybavení, jako byla třeba kachlová kamna pro ředitelnu a sborovny.

Konec školního roku 1915/1916 přinesl další zvýšení výdajů v důsledku prudkého krupobití, které zničilo mnoho oken ve škole, díky čemuž zateklo do velkého počtu místností. Kvůli válce nebylo možno opravit a vymalovat všechny poškozené třídy během prázdnin – státní kasa nebyla schopna uvolnit tolik peněz najednou.

Ve výše zmíněném školním roce byla u soběslavského pedagogia z podnětu Ministerstva kultu a vyučování zřízena junobrana. Přesné datum založení této organizace bylo 5. ledna 1916. Jejím cílem se stala vojenská příprava všech školáků. Cvičný učitel Eugen Neumann dostal za úkol řízení polních her, jeho kolega Jan Štroboch měl na starost vlastní výcvik ve spolupráci s místním četnickým strážmistrem. Pro vojenská cvičení chlapců byla určena volná odpoledne a navíc pátý den v každém měsíci. Od školního roku 1916/1917 junobrana cvičila v sobotu odpoledne. Za nepříznivého počasí se místo cvičení konaly přednášky s vojenskou tematikou.

S průběhem války se čím dál častěji prodávaly přímo ve škole studentům pamětní listy Červeného kříže, obrázky císaře, později i celé jeho rodiny, vlastenecké odznaky či propagandistické knížky. Výtěžek z prodeje býval nejčastěji určen na podporu sirotků a vdov po zesnulých vojácích či ve prospěch Červeného kříže.

---

¹²¹ Krom toho byla zelenina ze školní zahrady věnována Červenému kříži do nemocnice a někteří pedagogové chodili ve volném čase sepisovat zásoby obilí. *Pamětní kniha 1911 – 1939*, s. 57 – 58.

Během školního roku 1918/1919 přešlo soběslavské pedagogium do druhé fáze své historie – stalo se školou působící v Československé republice. Záznam v kronice stojí v kontrastu s projevy loyality Habsburků, jež plnily stránky předchozí, což dokazuje snahu vedení školy být na stránkách kroniky vždy věrný státu a jeho zřízení.¹²² Po vyhlášení samostatného Československa uspořádali v Soběslavi, stejně jako v jiných městech, velké oslavy nového státu.

Ihned po ukončení války došlo k plnému obnovení příspěvků ze Spolku ku podpoře chudých studentů i Řeřichovy nadace. Finanční výdaje ve prospěch studujících se navýšily v polovině dvacátých let, kdy nechala škola poprvé všechny své chovance i vyučující pojistit proti úrazu. Uzavírání těchto pojistek se opakovalo pravidelně u různých pojišťoven.

Velkou novinkou první republiky byla proměna pedagogia ze školy chlapecké na školu koedukační. Ihned od školního roku 1918/1919 směly na školu nastoupit i dívky.¹²³ Již v prvním roce využila tuto možnost čtyři děvčata.¹²⁴ Ani tato skutečnost však není zaznamenána ve školní kronice či knize Eugena Neumanna.

Jedním z hlavních úkolů nového státu bylo zřídit školskou soustavu na Slovensku – a tím i zřídit pedagogia. Soběslavský učitelský ústav se stal již od roku 1919 podporovatelem všech nově vzniklých škol na někdejší uherském území. Profesorský sbor v Soběslavi vyhověl většině žádostí slovenských škol o zapůjčení předmětů na vybavení kabinetů či věnování učebnic. Mimo to škola přispívala finančně i republice, například na státní půjčky. Roku 1923 věnovali všichni studující a pedagogové dary na zlatý republikový poklad, nejen formou peněžní, ale také čtyřmi zlatými a čtyřmi stříbrnými předměty.¹²⁵

---

¹²² „*Za nevyličitelného nadšení všeho lidu českého prohlášen byl svobodný stát československý. V důsledcích světové války zprošťuje se po 300 leté porobě usilovnou a nadlidskou obětavostí slavných svých příslušníků národ český těžkého jha, pod nímž živořil za panovníků rodu Habsburského.*“ TAMTÉŽ, s. 129.

¹²³ Pro události po roce 1918 je termín student či chovanec používán jako generické maskulinum, zahrnuje tedy osoby mužského i ženského pohlaví. Pokud jsou v textu myšleny pouze osoby mužského pohlaví, je tato skutečnost zdůrazněna.

¹²⁴ Více o vývoji poměru dívek a chlapců ve třídách v kapitole i o studentech.

¹²⁵ *Pamětní kniha 1911 - 1939*, s. 171.

Počátkem dvacátých let bylo ministerstvem školství povoleno zřídit při soběslavském pedagogiu soukromý druhý ročník kursu ženských ručních prací.¹²⁶ Zkušební komise pro učitelství domácích nauk a ženských ručních prací, zřízená toho stejného roku při učitelském ústavu v Soběslavi, byla však státní.

Rok 1920 byl datem padesátin učitelského ústavu v Soběslavi. Výročí bylo oslaveno 10. a 11. července 1920. Na velkou slavnost přijelo mnoho bývalých zaměstnanců a pracovníků školy, překvapivě se jich neúčastnili tehdejší studenti ani měšťané. První den po příjezdu se všichni postupně sešli na koncertu Jihočeského pěveckého sdružení učitelského. V sobotu 11. července hosté v budově ústavů vyslechli projev o dějinách školy a jejích členech, následně si všichni zájemci mohli prohlédnout výstavku prací absolventů místní měšťanky, po níž se všichni společně vydali na oběd. Po něm pozdravil účastníky oslav úřadující ředitel a přečetly se pozdravné a omluvné telegramy od hostů, kteří se nemohli zúčastnit.¹²⁷ Tímto oslava skončila.

Nedlouho po výročí školy započal učitelský sbor upozorňovat městskou radu na nedostatky školní budovy. Ta se proto roku 1922 usnesla, že nechá vystavět pedagogiu budovu novou, která by plně odpovídala všem soudobým požadavkům. Stavba byla odložena, proto se přistoupilo alespoň k opravám budovy stávající – hlavně v období letních prázdnin.¹²⁸ Díky modernizaci školy zazněl budovou poprvé v prosinci 1926 školní rozhlas. O dva roky později si nechal ředitel během léta zřídit telefonní stanici přímo ve své pracovně.

Na konci školního roku 1923/1924 rozhodl pedagogický sbor o zřízení knihovny pro chudé žáky. Využil na ni finance získané z dobrovolných příspěvků při přijímacích zkouškách.¹²⁹ O darování některých výtisků této knihovně byla požádána mnohá nakladatelství, ale všechna odmítla. Škola tedy musela ze svých prostředků zakoupit všechny učebnice používané na cvičné škole i pedagogiu, aby je mohla vybraným žákům od září zapůjčit.

---

¹²⁶ TAMTÉŽ, s. 152.

¹²⁷ Z účasti na oslavách se omluvili například: prezident republiky Masaryk, ministr školství Gustav Habermann, zemský školní inspektor František Haas či ministerský rada František Wenig. *Pamětní kniha 1911 – 1939*, s. 148.

¹²⁸ V létě 1926 byl nově omítnut štít budovy na východní straně.

¹²⁹ Z vybraných peněz byl odveden příspěvek sto korun na péči o mládež, pro zřízení knihovny využili zbytek financí. *Pamětní kniha 1911 – 1939*, s. 183.

Již ve školním roce 1926/1927 nechalo pedagogium na přání ministerstva školství vytisknout první výroční zprávu. Spolu s ní vyšly i *Vzpomínky na mladá léta* – kniha vzniklá ze vzpomínkových textů bývalých absolventů. Peníze získané prodejem knih se vložily do nově vzniklého Fondu absolventů ústavu. Ten byl zřízen za účelem finanční podpory dětí z chudších rodin, které se chtějí stát učiteli, aby si mohly splnit svůj sen.

Polovina dvacátých let přinesla nejen nový podpůrný fond či knihovnu, ale také navázání družby se studenty z Jugoslaviie. Pod vlivem jejich návštěvy zatoužili studenti v Soběslavi po založení studentské samosprávy, jako ji měli hosté. Vedení ústavu k založení svolilo. Jejím smyslem mělo být nedělní organizování osvětového programu pod dozorem učitelů. První snahou studentské samosprávy se stalo pořízení čepiček pro studenty, které označovaly, do jakého ročníku daný člověk patří. Studentská samospráva se však během tří měsíců vydala jiným směrem, než se původně plánovalo. Místo osvětového programu organizovala samospráva návštěvu jazzových koncertů, což se vůbec nelíbilo vedení školy. Poté, co se její předseda dopustil blížie nspecifikovaného mravnostního přestupku, byla samospráva rozpuštěna.¹³⁰

Již od konce dvacátých let žili vyučující a studenti učitelského ústavu ve strachu ze zrušení jejich školy. Návrh na reformu učitelského vzdělání byl, jak bylo uvedeno v kapitole o dějinách školství, sice několikrát podáván, ale realizován až po druhé světové válce. Druhý návrh na školskou reformu, zveřejněný roku 1927, přímo ohrozil existenci soběslavského pedagogia. Dle něj totiž měli učitelé absolvovat v budoucnu střední školu a po ní jednoletou či dvouletou akademii. Učitelské ústavy měly být zrušeny a nahrazeny novými akademiemi, vzniklými u všeobecně vzdělávajících středních škol. V Soběslavi však nebyla jiná střední škola než pedagogium, proto by neměla u čeho vzniknout akademie. Profesori se tedy začali cítit být ohroženi zánikem učitelského vzdělání v jihočeském městečku.

Strach o existenci školy se obnovil počátkem třicátých let, kdy se soběslavské pedagogium zaměřilo na cílenou práci na záchraně své školy.¹³¹ Od školního roku 1932/1933 započalo město Soběslav spolu s ředitelstvím školy zasílat protestní brožury

---

¹³⁰ TAMTÉŽ, s. 217.

¹³¹ Onen strach způsobil plán již dříve zmíněné reformy (popsána je v kapitole o dějinách učitelského vzdělání), podle které měla pedagogia zanikat od školního roku 1933/1934.

různým městům.¹³² Pedagogium se tímto snažilo získat podporu a dokázat svou důležitost. Vydalo a rozeslalo také mnoho výtisků brožury podporované Ústředním spolkem československých profesorů, která objasňovala veřejnosti, proč je nutno pedagogia zachovat. Dále organizovalo ředitelství protestní schůze, na nichž se také snažilo získat podporu. Protestní listiny podepsané vedením jiných škol či zápisy z protestních schůzí se zasílaly ministerstvu školství. Vedení školy v nich zdůrazňovalo hlavně nutnost pedagogické praxe, která se na akademiích nedostávala v potřebném množství a také vysoké finanční výdaje pro zřízení akademií a na jejich následný provoz.

I v následných letech pokračovalo státní úsilí o nahrazení pedagogií. Tento pokračující souboj se stal také oblíbeným tématem novin nejen v regionu, jejichž články byly v Soběslavi bedlivě sledovány. Tisk stál obvykle na straně učitelských ústavů – noviny se vyjadřovaly nesouhlasně k okamžitému uzavření těchto středních škol a jejich nahrazení prozatím pokusnými pedagogickými akademiemi i k zrušení maturit pro externí studenty.¹³³ Jako argumenty pro zachování pedagogií byla zdůrazňována výchovná funkce pedagogií a dostatečná praktická příprava budoucích vyučujících na pedagogiích. Podtrháván byl i fakt, že na pedagogiích v malých městech studují chlapci a dívky z drobných obcí a vesnic, ve velkoměstech poté děti z větších měst. Mnozí se proto obávali, že chlapec z malé vesnice, který odjede studovat na akademii do Prahy,

---

¹³² Brožura byla zaslána radám těchto třiceti sedmi měst: Banská Bystrica, Banská Štiavnica, Bratislava, Brno, Čáslav, České Budějovice, Hořovice, Hradec Králové, Cheb, Chomutov, Chrudim, Jičín, Kladno, Kroměříž, Kutná Hora, Levice, Liberec, Litomyšl, Lučenec, Modra, Mukačevo, Nová Spišská Ves, Olomouc, Opava, Ostrava, Plzeň, Praha, Prešov, Příbor, Příbram, Stříbro, Štubníanská Teplice, Ústí nad Labem, Užhorod, Valašské Meziříčí, Znojmo, Žatec. *Archiv města 346*, fol. 388.

Dále byla adresována také třiceti devíti organizacím a novinovým vydavatelstvím. Obhajobu zachování pedagogií uveřejnil v září 1933 například časopis *Venkov*. Dále adresovalo město brožury i všem poslaneckým klubům, poslancům, ministrům a školním inspektorům.

Dle pramenů dochovaných v SOKA Tábor podpořila Soběslav podepsáním listin tato města: Banská Bystrica, Čáslav, Jičín, Kladno, Kroměříž, Kutná Hora, Levice, Litomyšl, Lučenec, Modra, Prešov, Příbram, Štubníanská Teplice, Spišská Nová Ves, Valašské Meziříčí a Znojmo. Oproti tomu reformu podpořily a listinu podepsat odmítly obce: České Budějovice, Olomouc, Plzeň a Ústí nad Labem. *TAMTĚŽ*, fol. 401.

Mimo výše uvedené obce obdržely protest i všechny jihočeská města a městečka. Pouze pět z nich souhlasilo se zrušením pedagogia – jednalo se o Chlum u Třeboně, Klikov, Tučapy, Chotoviny, Čekanice.

¹³³ Ve třicátých letech nastala situace, kdy mnoho studentů po maturitě na pedagogiu dva až tři roky nemohlo najít zaměstnání. Proto se v odborných kruzích objevily názory, že by neměli maturovat externí studenti, čímž by se snížil počet abiturientů z pedagogií.

situaci nezvládne a dostane se na scesti.¹³⁴ Zároveň bylo také často poukazováno na zvýšené finanční náklady rodin, jejichž dítě dojíždí za studiem do velkého města. Navíc absolventi pedagogií po maturitě nastupovali do škol v obcích přibližně stejné velikosti, z jaké pocházeli. Žurnalisté proto vyjadřovali obavu ze skutečnosti, že vysokoškolsky vzdělaný pedagog by neměl zájem zůstat na škole národní, hlavně v malé obci, což by způsobilo nedostatek vyučujících na těchto školách. Společnost znepokojoval i názor, že zrušení pedagogií přinese zdražení vzdělání, a tím jeho nedosažitelnost pro nižší sociální vrstvy, i nezájem o práci v malých obcích v pohraničí u učitelů, kteří při studiu poznali život ve velkých městech. Dle názorů odrážených v periodikách lze konstatovat, že společnost požadovala zlepšení a zvýšení vzdělání vyučujících základního stupně vzdělání, ale formou osvědčených metod, nikoli zaváděním nových typů škol do jiných měst.¹³⁵

V přestávce mezi spory o vlastní existenci založila škola další nadaci pro podporu chudých studentů. Nová Hubertova nadace podporovala nemajetné chlapce a dívky ze Soběslavska. Podnětem pro založení dobročinné organizace byl finanční dar starosty Soběslavi Bohumila Huberta ve výši 10 000 korun. Peníze věnoval škole na speciálně založený účet u městské spořitelny. Díky úroku ve výši pěti procent bylo zajištěno pravidelné zvyšování uložené částky a tím neustálý přísun peněz.¹³⁶ O rok později vznikla ještě jedna nadace na podporu chudých studentů – tentokrát bez ohledu na jejich bydliště. Založili ji manželé Süsserovi,¹³⁷ jejichž syn Bohuslav byl až do své předčasné smrti studentem pedagogia.¹³⁸ Prvotní vklad do Süsserovy nadace činil bez mála 13 000 korun.

---

¹³⁴ *Archiv města 346*, fol. 366.

¹³⁵ *Pamětní kniha 1911 – 1939*, s. 267 – 268. Hodnocení vychází pouze ze článků uložených v SOkA Tábor, ve fondu Učitelství ústav Soběslav. V tomto případě je nutno počítat se skutečností, že si zaměstnanci pedagogia zakládali pouze ty články, které hovořily pro zachování jejich školy. Pro přesné zhodnocení situace by bylo nutno podrobně prostudovat celostátní i regionální tisk v první polovině třicátých let. Podání takového komplexního obrazu však není smyslem této práce, proto nebyla provedena.

¹³⁶ TAMTÉŽ, s. 238.

¹³⁷ Ferdinand Süsser vlastnil v Soběslavi velkou továrnu na výrobu látek. Jeho rodina byla ve městě významná až do konce prací sledovaného období. Jaroslav Süsser zastával počátkem 40. let 20. století úřad starosty města.

¹³⁸ Zemřel na podzim 1918 v důsledku epidemie chřipky.

Počínaje školním rokem 1930/1931 byla při soběslavském pedagogiu zřízena dvě rodičovská sdružení – jedno pro školu cvičnou a jedno pro vlastní ústav. Do sdružení odmítli vstoupit pouze dva rodiče ze školy cvičné – považovali tuto organizaci za politickou. V prvním pololetí byl na schůzkách rodičů s učiteli projednáván například z pohledu pedagogického sboru vysoký zájem studujících o sport na úkor studia či dodávání pornografické literatury do školy. Krom řešení takovýchto problémů podporovalo rodičovské sdružení formou příspěvků nemajetné studenty – finanční dary umožnily pořádání dětského dne, společenského večera či stravovací akce pro nemajetné. V dalších letech řešilo rodičovské sdružení hlavně hygienické a sociální problémy školy a z příspěvků rodičů se pořizovaly pomůcky či jiné nutné investice.¹³⁹

Roku 1931 podalo město Soběslav na radu ředitele školy žádost o založení ústavu ku vzdělání učitelek domácích nauk, který by měl být připojen k dosavadnímu učitelskému ústavu. Měl tak nahradit někdejší soukromé kursy. Žádost byla však odmítnuta s odůvodněním, že učitelek domácích nauk je již mnoho.

V souvislosti se snahou o zavedení státního vzdělání učitelek domácích nauk obnovilo ředitelství svou snahu o postavení nové školní budovy pro pedagogium. Tentokrát snaha o novou stavbu došla dál než v letech předchozích – do jednání se zapojil i ministerský rada Neuhöfer. S ohledem na špatnou finanční situaci státu však i tento pokus skončil neúspěchem. Nové budovy se proto pedagogium nikdy nedočkalo.

Boj o svou existenci ve třicátých letech škola nakonec vyhrála. Boj o zachování práva na zkoušení učitelské způsobilosti pro takzvané měšťanky škola v roce 1935 ztratila, stejně jako většina pedagogií. Na skutečnosti nic nezměnily ani stížnosti soběslavské městské rady, které upozorňovaly na hospodářský dopad rozhodnutí. V době zkoušek způsobilosti se zkoušení učitelé ubytovávali ve městě, a tím mu přinášeli peníze.

Konec třicátých let přinesl do českých zemí výrazné politické problémy a následnou válku. Vše se od počátku dotýkalo i studentů v Soběslavi. Učitelé se již začátkem školního roku 1938/1939 rozhodli podpořit fond na obranu státu – během

---

¹³⁹ Rodičovské sdružení financovalo například postavení šaten u sportovního hřiště nebo financovalo školní výlety maturitních ročníků.

sbírky pořádané mezi učiteli i žáky se podařilo vybrat 6 000 korun.¹⁴⁰ V říjnu 1938 byla celá školní budova, vyjma ředitelny, na dva týdny zabrána štábem armádního sboru. Výuka probíhala provizorně v měšťanské škole. Problém s prostorem ještě narostl po zrušení českých pedagogií v oblasti Sudet a následném přestoupení mnoha studentů na soběslavský ústav.¹⁴¹ V důsledku tohoto přesunu musela být zřízena pobočka třetího ročníku, aby ve třídě nebyl vysoký počet studujících. Krom studentů přicházeli z někdejšího území Československa i vyučující – v kapitole o učitelském sboru jsou takto to zmíněny dvě ženy – Marie Reslová a Květoslava Kozáková.

Stejně jako v letech předchozích i v období existence druhé republiky probíhala výuka na učitelském ústavu v Soběslavi klidně, bez výrazných změn či veřejných protestních projevů.¹⁴² I chod školy se snažilo vedení neustále zachovat stejný. Pro posílení pozice vyučovacího jazyka byl založen Kruh přátel českého jazyka, čímž se škola snažila podporovat národ. Koncem třicátých let přispívali zaměstnanci i studenti pedagogia na uprchlíky z obsazených oblastí či na matky s dětmi. V první polovině let čtyřicátých museli oproti tomu všichni podporovat říši - sběrem bylin, kovů a odpadových hmot.

Vznik protektorátu Čechy a Morava chod soběslavské školy prudce změnil. Ještě v březnu 1939 musely z prostor školy zmizet všechny busty presidentů Tomáše G. Masaryka a Edvarda Beneše, které byly v bednách odesílány ke zničení. Místo nich se na chodbách objevily vyobrazení Adolfa Hitlera a Emila Háchy. Úředním jazykem všech škol, čili i českých pedagogií, se stala němčina, v níž se musely vést i všechny protokoly a úřední záznamy. Ze školní knihovny povinně mizely všechny „závadné“ knihy, dle seznamu zasláného ministerstvem. Definitivně německou podobu získalo pedagogium od školního roku 1942/1943. Až na jeho počátku se na stěnách objevily

---

¹⁴⁰ V dalších letech se sbírka opakovala a finanční částka se vždy navýšila. E. NEUMANN, *Na rozloučenou*, s. 216, 221.

¹⁴¹ V říjnu přestoupilo do Soběslavi několik studentů z pedagogia žateckého a bilinského, později přibyl i studující z učitelských ústavů na Slovensku a Podkarpatské Rusi. TAMTÉŽ.

¹⁴² „Bdělosti sboru lze děkovat, že i změna státních hranic a režimu přijata byla klidně, bez jakýchkoli rušných příhod a s odhodlaností pracovat poctivě dále na sebevzdělání, sebevýchově ke cti i záchraně národa českého v Protektorátě Čechy a Morava.“ *Pamětní kniha 1911 – 1939*, s. 286.

německé nápisy¹⁴³ a vyobrazení z dějin třetí říše, do ředitelny přibyl obraz Reinharda Heidricha. V té samé době byl proveden i druhý zásah do obsahu školní knihovny.

Válka s sebou přinášela i tentokrát problémy s vytápěním i různé nemoci. Počátkem školního roku 1939/1940 uzavřelo vedení školy pedagogium na necelé tři týdny kvůli propuknutí epidemie dětské obrny. Pololetní prázdniny toho samého školního roku trvaly pro nedostatek paliva více než měsíc.

Během války došlo k výraznému omezení prostor využívaných pedagogiem. Žáci obecné chlapecké školy, nově využívané německým říšským vojskem, se přestěhovali do speciálně pro ně uvolněné hudební síně školy.

Možná částečně v důsledku této skutečnosti, jistě však i kvůli snaze německé říše omezit české školství, nebyl ve školním roce 1939/1940 poprvé od založení školy otevřen první ročník. Vedení ústavu se nejprve s krokem nechtělo smířit, bálo se, že se jedná o realizaci reformy plánované před deseti lety. Započalo proto bojovat za zřízení nového reálného gymnasia nahrazujícího pedagogium, aby v budoucnu zůstala možnost středoškolského vzdělání ve městě zachována. Soběslavští opět argumentovali hlavně nutností mít ve městě střední školu¹⁴⁴ a počtem studentů, kteří na reálné gymnasium museli dojíždět do Tábora. Jejich boj dokládá množství materiálu uložené v tábořském archivu. O přímluvu za svou věc požádal učitelský ústav také Josefa Osvalda hraběte Wratislava z Dírné, jenž udržoval přátelské vztahy s tehdejším ministrem školství Janem Kaprasem. Ani on však neuspěl, neboť se již připravovalo další spojení škol. Oficiálně se ministerstvo vymluvilo na nedostatek žáků i finanční problémy.¹⁴⁵

První spojení proběhlo již od počátku školního roku 1941/1942. S platností od 1. července 1941 bylo reálné gymnasium z Jindřichova Hradce přemístěno do Soběslavi. Výuka jindřichohradeckých studentů měla dle původních plánů probíhat v prostorách chlapecké měšťanské školy, ale ty byly v té době využívány německým

---

¹⁴³ Ve vestibulu se jednalo o nápis pod vyobrazením Adolfa Hitlera a Emila Háchy: „*Wir grüßen mit erhobener Hand, wir arbeiten für Reich!*“ v jiných částech školy byly potom na stěnách k přečtení Hitlerovy citáty. E. NEUMANN, *Na rozloučenou*, s. 228.

¹⁴⁴ V dopisech zasílaných školou či městem do Prahy se uvádí, že Soběslav je jediné město v Čechách, kde by po zrušení pedagogia nebyla střední škola.

¹⁴⁵ *Archiv města 346*, fol. 47.

vojskem.¹⁴⁶ Proto rozhodl školský úřad v Praze, že výuka 236 žáků reálné školy v Jindřichově Hradci a 30 žáků ze stejné školy v Táboře bude od 12. září 1940 probíhat v prostorách soběslavského pedagogia.¹⁴⁷ Později byly třídy částečně přesunuty do nově vystavených prostor újezdní chlapecké měšťanské školy.¹⁴⁸ Dle při přesunu podepsané smlouvy muselo město Soběslav zajistit na své náklady opravy všech nedostatků ve staré školní budově, které nebyly způsobeny studenty či jejich vyučujícími. Vedením gymnasia bylo navíc speciálně požadováno, aby město zodpovídalo za nepřetržité zajištění pitné vody v celé budově. Dle nakonec neuskutečněných plánů ministerstva školství měla obec do roku 1946 vystavět novou budovu speciálně pro školu z Jindřichova Hradce.¹⁴⁹

O rok později se nepatrný zbývající volný prostor ve školní budově ještě více omezil – během září 1941 bylo do Soběslavi přestěhováno české pedagogium z Českých Budějovic.¹⁵⁰ Spojení obou ústavů se plánovalo již od podzimu 1940, definitivně jej však ministr školství a národní osvěty nařídil výnosem 88991/41-I/3 ze 17. července 1941.¹⁵¹ Město slíbilo převzít k přeloženému učitelskému ústavu všechny závazky, které mělo k pedagogiu svému.

Stará budova, kterou soběslavští vyučující již dlouho považovali za nevyhovující a dožadovali se budovy nové, se tak stala místem působení nejen místního učitelského ústavu, ale také české sesterské školy z krajské metropole a všech tříd gymnasia z Jindřichova Hradce. Mimo to, jak bylo již zmíněno, přízemí a tělocvičnu velmi často využíval ke svým potřebám wehrmacht. Zatímni správce žádal městskou radu o úpravu budovy či alespoň sklepních prostor pro zřízení krytů – z finančních důvodů mu nemohlo však být vyhověno.

---

¹⁴⁶ V případě potřeby využívalo vojsko i prostory pedagogia – nejčastěji tělocvičnu a třídy v přízemí.

¹⁴⁷ Žáci pocházející z Kamenice nad Lipou si mohli rozhodnout, zda budou dojíždět do Soběslavi nebo přestoupí do Pelhřimova. *Archiv města 346*, fol. 105.

¹⁴⁸ Vybavení pro reálné gymnasium přemístěné do Soběslavi bylo přiváženo z různých měst. V listopadu 1941 zapůjčilo například ministerstvo školství do Soběslavi nářadí z uzavřené reálné školy v Českých Budějovicích. *TAMTÉŽ*, fol. 65.

¹⁴⁹ *TAMTÉŽ*, fol. 93.

¹⁵⁰ Z právního hlediska byly ve skutečnosti obě školy zrušeny a spojeny do nové školy jedné. (*Archiv města 346*, f. 5.) V pramenech ze soběslavského pedagogia je krok však popisován jako sloučení, při němž byla českobudějovická škola připojena ke škole soběslavské.

¹⁵¹ *Archiv města 346*, fol. 9'.

Přesto, že byl prostor výrazně omezen, proběhlo ve školním roce 1941/1942 opět po dvouleté pauze přijímací řízení do prvního ročníku. Jednalo se ještě o řízení běžné, stejné jako v předchozích dobách. Od následujícího školního roku museli již žáci být ke studiu vybráni jinak, v souladu s novými nařízeními. Krom klasické přijímací zkoušky museli nově prokázat velmi kvalitní znalost německého jazyka. Velmi důležitým se stal též správný rasový vzhled (podlouhlý obličej, kaštanové vlasy, modré oči, vysoká postava) a původ. K výběru budoucích studentů sloužily výběrové tábory, zvané Ausleselágrы.¹⁵²

Konec školního roku 1942/1943 byl pro většinu studentů z hlediska vnitřního pocitu zřejmě šťastný, navenek však museli všichni působit nespokojeně. Příčinou této skutečnosti byl úspěšný atentát na Reinharda Heidricha. Škola povinně veřejně demonstrovala smutek projevem, který byl zastupujícím správcem školy Václavem Čihákem přednesen žactvu 17. června 1942, kolem osmé hodiny ráno.

Válečná léta postupně dospěla ke svému konci. Školní sbírky překvapivě neutrpěly největší škodu za války, ale až na jejím konci, kdy musel být v únoru 1945 učitelský ústav během dvou dnů vyklizen, aby se v něm mohli usídlit němečtí uprchlíci. Většina sbírek, hlavně knihy, byla vyhazována na valníky z okna – tím právě vznikly již zmíněné škody.

Uprchlíci zůstali v budově pedagogia až do počátku května 1945. Po jejich odchodu využívala školu česká branná moc a následně Rusové pro svůj lazaret. Výuka po celou tuto dobu probíhala v provisorních prostorách.

Po uvolnění budovy školy nebylo možno třídy ihned využít – vše se muselo vyčistit a vydezinfikovat. Díky pomoci rodičů mohla řádná výuka prvního poválečného školního roku začít již 1. října 1945. V té době již docházeli do budovy pouze soběslavští studenti – k 1. září 1945 bylo válečné spojení tří škol do jedné budovy zrušeno.¹⁵³ Gymnasium se navrátilo do Jindřichova Hradce a druhé pedagogium do Českých Budějovic. Nikdo v té době ještě nevěděl, že v tento den překročili práh školy studující poslední prvního ročníku v jejich dějinách. Až 27. října 1945 vydal

---

¹⁵² E. NEUMANN, *Na rozloučenou*, s. 229.

¹⁵³ Jednalo se však o všechny soběslavské studenty, i o ty z měšťanských škol. Měšťanské školy byly neustále obsazeny ruským lazaretem, proto využívaly prostory střední školy, a to až do března 1946.

president Edvard Beneš dekret, kterým zavedl vysokoškolské vzdělání učitelů. Tím byly učitelské ústavy donuceny k zániku – všichni studenti, kteří na ně byli již přijatí, směli dostudovat. Nikdo nový však na pedagogium již přijímán nebyl. Místo pedagogia bylo v Soběslavi zřízeno reálné gymnasium, čímž bylo vyhověno starému požadavku. Střední škola zůstala neustále ve stejné budově, od školního roku 1945/1946 byli přijímáni studující nikoli do prvního ročníku pedagogia, ale do pátého ročníku reálného gymnasia. Splnil se tím válečný požadavek Soběslavanů.

Poslední léta fungování školy jsou spojena se sbírkami peněz, učebnic a oděvů na válkou nejvíce postižené obce i s velkými slavnostmi a shromážděními připomínajícími všechna výročí významných Čechů – hlavně presidenta Masaryka, ale také osob spojených s komunismem, především Josefa Visarionoviče Stalina. V posledním školním roce máme doloženy i zimní stravovací akce, při nichž všichni žáci dostávali zdarma teplé kakao či kávu a rohlík.

6. Organizace školního roku a vyučované předměty¹⁵⁴

Průběh školního roku nebyl po celou dobu činnosti školy stejný. Nejen že se každý odlišoval v drobnostech, ale zároveň byly po celou dobu existence pedagogia udržovány dva modely – školní rok za monarchie a za dob republiky a protektorátu.

Po dobu panování Františka Josefa a i dva roky po jeho smrti býval školní rok tradičně začínán i ukončován mší svatou, již se všichni žáci a pedagogové povinně účastnili a na jejím konci sborem zpívali rakouskou hymnu. V polovině září¹⁵⁵ zahájila školní docházku mše *Veni Sancte*. Odpoledne se dostavili žáci do školy, kde byli seznámeni s kázeňským řádem a pravidly ubytování i stravování pro hochy bydlící v podnájmu. Druhého dne začala ráno běžná výuka.

Ještě před zahájením školního roku, počátkem září, probíhaly přijímací zkoušky do prvních ročníků, popřípadě i srovnávací zkoušky do ročníků vyšších. Následný zápis všech studentů se konal dva dny před ukončením prázdnin, čili v polovině září. Někdy se stalo, že zápis probíhal v první den školního roku. Po mši svaté se v tomto případě nejprve konal zápis a odpoledne byl školní rok klasicky zahájen rozdělením klasifikačního řádu. Ve stejné dny jako zápis probíhaly i opravné zkoušky, čili reparaáty. Od roku 1907 bylo však Ministerstvem kultu a vyučování nařízeno pořádat tyto zkoušky nejen v září, ale i na konci předcházejícího roku. Od tohoto roku probíhalo přijímací řízení proto počátkem července. Zápis do všech ročníků zůstal i po této změně v původním termínu. Příčinou neúspěchu chlapců u těchto zkoušek byl většinou nevyhovující prospěch, ale mimo to i nízký věk, vady sluchu či řeči nebo nedostatečná volná kapacita.

Buď ještě před začátkem školního roku, nebo častěji těsně po jeho zahájení probíhaly opravné maturitní zkoušky. K nim byli připouštěni pouze ti maturanti, kteří propadli z jednoho předmětu. Nebylo však jejich povinností maturitu v tomto termínu

---

¹⁵⁴ Pro sepsání kapitoly byly použity některé již dříve zmíněné knihy a informace z pramenů uložených v SOkA Tábor, ve fondech B103 Archiv města Soběslav 1371 – 1945 (*Archiv města 345, Archiv města 346*) a B134 Učitelství ústav Soběslav (1866) 1870 - 1948 (*Pamětní kniha 1894 – 1911, Pamětní kniha 1911 – 1939*).

¹⁵⁵ Školní rok obvykle začínal 18. září. Přesné datum prvního a posledního dne školního roku stanovalo ministerstvo kultu a vyučování.

opravovat, i v případě nedostatečnosti v jednom předmětu mohl žák opravovat až po roce či několika.¹⁵⁶

V průběhu listopadu se ve škole konaly pravidelně zkoušky učitelské způsobilosti. Prověřovány byly znalosti jak učitelů na obecných či měšťanských školách, tak i vyučujících specializovaných na německý nebo francouzský jazyk. Stejně ověřování způsobilosti probíhalo i na konci dubna či v květnu. Těch se však většinou účastnilo méně studentů než v listopadovém termínu.

Obvykle ještě před podzimními zkouškami způsobilosti se v devadesátých letech 19. století tradičně konala v Táboře okresní konference pro školy obecné a měšťanské, jíž se pravidelně účastnili všichni pedagogové učitelského ústavu. Poznatky získané na této konferenci se následně snažili předat žákům ve výuce.

Poklidný chod školy jednou za rok, nejčastěji v období okolo Vánoc, narušila návštěva zemského školního inspektora,¹⁵⁷ který několik dnů ve škole pobyl, aby stihl zkontrolovat všechny učitele, třídy i chod školy jako celek. Zajímal se nejen o práci na učitelském ústavu, ale i na k němu přináležející cvičné škole. Navíc se inspektor do školy dostával i v období zkoušek učitelské způsobilosti, obvykle v podzimním termínu. Mimo to občas navštívil školu i jiný inspektor, zaměřený na nějaký konkrétní předmět či biskupský komisař prověřil výuku náboženství ve vybraném ročníku.

Výuka probíhala šest dnů v týdnu nepřetržitě od zahájení školního roku po vánoční prázdniny, které byly většinou od 23. prosince do Tří králů. Někteří chlapi bydlící v Soběslavi v podnájmu, jezdili domů v neděli, jiní neodjížděli vůbec. V případě nepřítomnosti chovance ve městě, ať již kvůli absenci či v době prázdnin, byla kontrolována jeho účast na mši svaté o svátcích a nedělích. Po oslavě Vánoc se hoši navrátili do školy a školní rok poklidně pokračoval až do rozdání prvního vysvědčení.

Pololetí každého školního roku zakončovala v únoru opět mše svatá. Té se opět povinně účastnili všichni žáci, navíc ji tradičně studenti maturitního ročníku doprovázeli svým zpěvem, podporováni zvuky smyčcového orchestru. Po pobožnosti bylo rozdáno

---

¹⁵⁶ Podrobnější informace k počtu takto maturujících studentů jsou součástí kapitoly o studentech.

¹⁵⁷ Školu obvykle navštěvoval vždy stejný inspektor – v letech 1891 – 1909 jím byl František Wenig, kterého po pensionování nahradil František Haas.

vysvědčení a školní zpráva za druhé čtvrtletí.¹⁵⁸ Po rozdělení vysvědčení odjížděli studenti zpravidla na krátké prázdniny domů.

V druhém pololetí probíhaly samozřejmě maturitní zkoušky. Členové komise pro ně byli jmenováni ministerstvem již v říjnu, vždy s platností na tři roky. Stejně tak to bylo s komisí pro učitelskou způsobilost. Koncem května skládali studenti písemnou část maturity, koncem června či počátkem července obvykle část ústní. K těmto zkouškám přistupovali nejen prezenční studenti, ale i externisté. Mezi maturitami bylo zvykem poslat prezenční studenty na prohlídku nějaké obecné školy v okolí, aby si odpočinuli a zároveň si udělali představu o práci i na jiné škole, než byla jejich cvičná v Soběslavi. Před ústní částí maturit býval abiturienty pořádán rozlučkový věneček. Od školního roku 1900/1901 bylo období mezi maturitními zkouškami vždy využito pro ověření způsobilosti a znalostí externistek chtějících vykonávat práci učitelky ručních prací.¹⁵⁹

V polovině července, v poslední den školního roku, se ráno dostavili všichni studenti i pracovníci učitelského ústavu na mši *Te Deum* do děkanského kostela. Stejně jako první školní den i v ten poslední zazněla na konci mše rakouská hymna, po jejímž dozpívání se všichni odebrali do budovy školy. Tam žáci obdrželi vysvědčení a rozjeli se s ním domů na prázdniny. V letech první světové války byl školní rok ukončován již na konci června – byl tedy o několik týdnů kratší.

V rámci některých předmětů byly pořádány, často v letních měsících v období maturitních zkoušek, vycházky či výlety. V červnu 1896 naplánoval ředitel školy pro všechny nematurující zeměpisnou vycházku, při níž se chovanci školy učili pracovat s mapami generálního štábu a přírodopisnou vycházku na Blata. O rok později vyjeli studenti z prvního ročníku na exkursi do čistírny lihu ve Veselí nad Lužnicí. Zároveň byli seznámeni i s činností místního elektrického osvětlení. Exkurse se zřejmě konala v rámci přírodopytu. Takto tematizované vycházky se pravidelně opakovaly ve většině ročníků. Ve dvacátém století vycházek rok od roku přibývalo nejen na učitelském ústavu, ale i na cvičné škole.

---

¹⁵⁸ Školní zprávy žáci dostávali na konci každého čtvrtletí.

¹⁵⁹ Právě od školního roku 1900/1901 probíhaly na pedagogiu zkoušky způsobilosti pro externistky ručních prací.

V červenci 1897 absolvovali chovanci prvního až třetího ročníku výlet na Hlubokou, v níž navštívili zámek, lovecký zámeček i kostel. Vyučující si pochvalovali vlídné přijetí, kterého se jim v sídle knížat dostalo.¹⁶⁰ Počátkem dalšího školního roku byl pro třetí a čtvrtý ročník uspořádán výlet do Třeboně, aby studenti mohli pozorovat výlov Rožmberka a následně navštívit hrobku Schwarzenbergů. U obou výletů je možno sledovat jako jeden z cílů seznámení studentů s dějinami a současností rodu, jemuž od poloviny 17. století patřilo Soběslavsko. Exkurse na zámek Hlubokou, do Třeboně se Schwarzenberskou hrobkou a do města České Budějovice se konaly v následujících letech až do začátku první světové války, vždy na podzim v době výlovů či v létě v období maturit.

Mimoto po celou dobu monarchie vyjížděli pedagogové s chovanci různých ročníků navštívit například Prahu, Jindřichův Hradec (prohlídka zámku, archivu a výroby očkovacích látek), Husinec, Bechyni či dílnu sochaře Bílka.

První světová válka z počátku průběh školního roku pro většinu studentů nikterak nenarušovala – starý řád byl neustále dodržován. Pouze maturanti, kteří byli odvedeni či odešli na dobrovolně na vojnu, směli složit zkoušku dospělosti předčasně. Tento krok jim byl dovolen speciální vyhláškou Ministerstva kultu a vyučování z října 1914. Novinkou bylo jen vyvěšování slavnostních praporů v říšských a zemských barvách a slavnostní mše svatá s povinnou účastí všech členů školy při každém oznámeném úspěchu rakouskouherské armády.¹⁶¹ Drobné změny přinesl počátek války jen vyučujícím – v prvních letech se nekonal žádné kursy ani okresní porady. Roku 1916 byly okresní porady obnoveny, sloužily však hlavně k přednášení projevů o loyaltě.

Zahájení školního roku 1915/1916 bylo pojato jako oslava rakouskouherské armády, císaře a úspěchů ve válce. Před pravidelnou mší *Veni sancte* se konalo shromáždění všech členů pedagogia v hudební síni, při němž byly proneseny oslavné projevy, žáci vyzýváni k vlastenectví a věrnosti císaři, provolávala se sláva a zpívaly se slavnostní sbory.

---

¹⁶⁰ *Pamětní kniha 1894 – 1911*, s. 21.

¹⁶¹ Jako bylo například roku 1914 v případě dobytí Bělehradu.

Za účelem vyprošení brzkého míru bylo v celé monarchii pořádáno speciální svaté přijímání na Boží hod vánoční. V Soběslavi k němu přistupovali žáci čtvrté třídy cvičné školy.

Zaběhnutý řád narušovaly koncem války tak zvané uhelné prázdniny. Ředitel je musel vyhlásit po prvním pololetí školního roku 1916/1917. Na základě usnesení pedagogického sboru učitelského ústavu v Soběslavi schválila zemská školní rada nahrazení tohoto neočekávaného volna v druhém pololetí formou zrušení polední přestávky a prodloužení odpolední výuky o jednu hodinu. V dubnu stejného roku přišlo do Čech opět chladné počasí, které způsobilo další rušení výuky pro nedostatek uhlí. Ve školním roce následujícím způsobil nedostatek topiva pouze prodloužení vánočních prázdnin.

Konec první světové války a těsně předcházející vyhlášení nového státu Čechů a Slováků přinesly proměny do průběhu školního roku. Ještě ve školním roce 1918/1919 probíhalo vše jako za války – dokonce i vánoční prázdniny musely být kvůli nedostatku topiva prodlouženy – započaly již 16. prosince a zakončeny byly až 8. ledna. Takzvané uhelné prázdniny se staly součástí zim na pedagogiu až do roku 1925. Mimo nich bývaly koncem dvacátých let často v zimních měsících vyhlášovány i asi týdenní chřipkové prázdniny. Ve školním roce 1928/1929 k nim přibýly i speciální dvoutýdenní mrazové prázdniny – teploty venku se pohybovaly kolem -30°C , proto mnoho studentů nachladlo cestou do školy a onemocnělo. Místnosti navíc v období takovýchto zim nebylo možno vytopit na vyšší teplotu než deset stupňů.

První republika pozměnila průběh školního roku, hlavně z náboženského pohledu. Výnosem ministerstva školství ze dne 25. listopadu 1918 se všechna náboženská výuka stala pouze dobrovolnou. Stejně tomu bylo i s veškerými katolickými obřady, které byly za dob monarchie povinné. Zároveň zrušili politici i povinnou účast na mších svatých oslavujících zahájení a ukončení pololetí i školního roku. *Veni sancte* v první školní den a *Te Deum* v den poslední v děkanském kostele neustále probíhaly – chodili na ně pouze žáci, kteří se hlásili ke katolickému vyznání. Místo dřívější celoškolské účasti na *Te Deum* probíhala pro všechny na konci roku před rozdáváním vysvědčení v hudební síni slavnost na památku Jana Husa.¹⁶²

---

¹⁶² Zpočátku se jednalo o oslavy Jana Amose Komenského, ty byly však přesunuty na jiné datum (viz kapitola o každodennosti) a poslední školní den se od počátku dvacátých let připomínal Jan Hus.

Další změna přišla od podzimu 1920 – počátek školního roku byl posunut na 1. září a spojen s opravnými zkouškami, čili reparáty. Školní rok tím nabyl podoby, jež platila po celou první republiku. Den po opravných zkouškách, čili druhý den měsíce září, probíhal zápis¹⁶³ do všech ročníků pedagogia i tříd cvičné školy a mše pro katolíky. Následujícího pracovního dne již začala výuka, ale až v odpoledních hodinách. Dopoledne bylo vyhrazeno na seznámení studentů se školním řádem a rozvrhem hodin. Až v polovině září přišly na řadu opravné maturity.¹⁶⁴ Zkoušky učitelské způsobilosti probíhaly ve stejném termínu jako v dobách monarchie – během měsíců listopadu a dubna.¹⁶⁵ Vánoční prázdniny si své načasování udržely a po nich přišlo pololetí – stejně jako dnes dostávali studenti pololetní vysvědčení na konci ledna. Bez jakýchkoli rituálů pokračoval školní rok až do května. V jeho půli skládali tradičně maturanti svou zkoušku dospělosti – přesněji řečeno písemnou část. Spolu s ní probíhala i předčasná maturita některých studentů. Část ústní následovala obvykle v polovině měsíce června.

I po válce chodili studenti se svými pedagogy koncem školního roku na různé vycházky či jezdili na výlety. Cíle se obvykle shodovaly s těmi předválečnými – nejčastěji se jednalo o Třeboň, Hlubokou nad Vltavou, Český Krumlov, České Budějovice, Prahu,¹⁶⁶ Brno, Vyšší Brod či Husinec.¹⁶⁷ Krom toho se lze setkat i s výlety na některé hrady v Čechách – Kozí Hrádek, Žebrák, Točnick, Orlík či Zvíkov. I tradice červnových návštěv obecných škol v okolí zůstala zachována – pouze nově se těchto exkursí účastnili studující ze třetího i čtvrtého ročníku, nikoli pouze maturanti jako dříve. I vycházky na Blata a odborné exkurse, například do elektráren, lihovaru nebo ke stavbám mostů v okolí probíhaly i nadále.

---

¹⁶³ Při zápasu probíhala dobrovolná sbírka na dobročinné účely. Vybrané finance bývaly tradičně využity na péči o děti a mládež v okrese, od školního roku 1924/1925 také částečně na knihovnu pro chudé studenty.

¹⁶⁴ Dle nařízení ministerstva školství směl ředitel školy v dobách první republiky povolit za určitých okolností studentům maturitu mimo řádný termín.

¹⁶⁵ Od školního roku 1935/1936 byly v Soběslavi zrušeny zkoušky učitelské způsobilosti pro měšťanské školy.

¹⁶⁶ Ve třicátých letech se výlet do Prahy stal pravidelným programem studentů, kteří složili písemnou maturitu. Do hlavního města je doprovodil ředitel školy s ještě jedním vyučujícím. Studující pravidelně navštívili ústav pro nevidomé i Jedličkův ústav, Bílou horu, Národní museum, Staroměstské náměstí a Národní divadlo. Večer se konával společný večírek s chlapci z Amerlingova pedagogia. *Pamětní kniha 1911 – 1939*, s. 270.

¹⁶⁷ Výlety do Prahy a Brna byly obvykle spojeny s návštěvou divadelních představení, často oper.

Občas se stávalo, že se studenti vzdali svého závěrečného výletu. Peníze, které by do něj běžně investovali, věnovali na podporu svých chudých spolužáků.

Přes prázdniny, pokud se školní budova neopravovala, poskytovala někdy zázemí kursům pro učitele měšťanských škol. Takovouto vzdělávací akci povolilo ministerstvo školství uspořádat o prázdninách 1927. Ve dvacátém století se o prázdninách na prohlídky ve škole každoročně scházeli absolventi při svých srazech při příležitosti kulatých výročí maturity.

6.1. Vyučované předměty

Předměty vyučované na učitelských ústavech monarchie stanovila novela školského zákona z roku 1883. Na všech pedagogiích bez výjimky dle ní mělo být vyučováno náboženství, pedagogika (jejíž součástí byla ve třetím a čtvrtém ročníku praktická cvičení), vyučovací jazyk dané školy, zeměpis, dějepis, matematika s rýsováním, přírodopis,¹⁶⁸ přírodopis, krasopis, kreslení od ruky, hudba a zpěv¹⁶⁹ a tělocvik. Na mužských ústavech bylo navíc vyučováno polní hospodářství, na dívčích pak ženské ruční práce. Nepovinně se směli studenti vzdělávat v libovolném moderním jazyce, pokud jej škola nabízela. Týdenní hodinová dotace byla stanovena pouze pro německé učitelské ústavy – pro první dva roky studia na mužských ústavech 28 hodin týdně, na dívčích o dvě hodiny méně. V druhé polovině studia pak trávili hoši ve škole 30 hodin týdně, děvčata 27 či 28 hodin. Takováto hodinová dotace bývala tradičně dodržována i na ústavech českých, ač k tomu nebyl zákonný důvod. Zachování shodného modelu, stejně jako výuka německého jazyka na českých pedagogiích umožňovala studentům těchto škol přestoupit v případě nutnosti na německý ústav, a zároveň zvyšovala jejich šance při hledání povolání.

Situace na učitelském ústavu v Soběslavi vypadala následovně. V prvním ročníku měli studenti povinně všechny předměty stanovené zákonem mimo pedagogiky a polního hospodářství. Navíc hráli všichni povinně na housle a na klavír či varhany.¹⁷⁰ Nepovinným předmětem byla němčina, kterou však absolvovali všichni studenti. Pokud z ní propadli, nemuseli složit opravnou zkoušku a bez problémů pokračovali ve studiu.¹⁷¹ Ve druhém ročníku přibyla budoucím učitelům v Soběslavi pedagogika jako povinný předmět. V rámci pedagogiky se chovanci druhého ročníku seznamovali s pedagogikou obecnou, ve třetím ročníku probírali didaktiku. Čtvrtý ročník byl věnován dějinám pedagogiky. Pro poslední dva roky studia přibyla chlapcům i praxe a poslední státem stanovený povinný předmět – polní hospodářství. Praxe byla v každém ročníku trochu jiná. Ve třetím roce studia chodili celý rok studující do cvičné

---

¹⁶⁸ Jako součást přírodopisu probíhala i výuka hygieny. Pro studenty nejstarších ročníků pořádal vyučující hygieny speciální přednášky jako kupříkladu o pohlavních chorobách.

¹⁶⁹ V tomto předmětu byl důraz kladen hlavně na chrámový sborový zpěv.

¹⁷⁰ Hra na klavír či varhany byla až do školního roku 1882/1883 nepovinným předmětem.

¹⁷¹ Od školního roku 1876/1877 byli studující v rámci hodin německého jazyka, klavíru či varhan a houslí děleni do oddělení dle svých schopností.

školy na náslechy a dozory. V maturitním ročníku nejen nadále dozorovali, ale také popisovali žáka a učili – pět hodin v týdnu.

Někteří vyučující měli ve svých předmětech speciální povinnosti. V případě přírodních věd se jednalo o nutnost praktických ukázek ve výuce – pokusů. Za účelem pestrosti praktických ukázek fyzikálních jevů vznikl kabinet, určený pro výuku přírodozpytu, jak se tehdy fyzice říkalo. Byl bohatě vybaven, zřejmě proto se mu nevyhnula krádež. Neznámý pachatel se do něj v srpnu 1904 vloupal a ukradl z něj fonograf a dvě cívky k němu. Krádež byla brzy zjištěna a nahlášena četnictvu, přesto se nepodařilo zloděje vypátrat. Stejně tak došlo k vyloupení tohoto kabinetu na jaře 1927. Tentokrát byl již pachatel, který pronikl do školy, vloupal se do přírodozpytného i přírodopisného kabinetu, dopaden a následně potrestán.¹⁷² Podobně bohatě vybavené kabinety vznikly časem pro většinu předmětů.

Krom využití pomůcek a pokusů se vyučující snažili ozvláštnit předměty i jinak. S ohledem na skutečnost, že učitele živí hlavně jeho ústní projev, byl kladen důraz na kvalitu ústního vyjadřování. Od počátku dvacátého století zavedli proto profesori češtiny pro studenty maturitních ročníků řečnická cvičení, která nahradila slohy. Chovanci se zde učili správně vést rozhovor, sestavovat výklad a presentovat učivo.

Speciální úkol měli i vyučující dějepisu. Bylo jím samozřejmě přiblížit studentům význam událostí, jejichž kulatá či polokulatá výročí se v daný den či týden připomínala. Z nařízení Ministerstva kultu a vyučování tak přednesli vyučující dějepisu ku příkladu v polovině dubna 1913 celohodinovou přednášku o pragmatické sankci, od jejíhož vydání uplynulo 19. dubna 1913 dvě stě let či 18. října stejného roku výklad o bitvě u Lipska, při příležitosti jejího stého výročí.

Specifickým předmětem byla tělesná výchova.¹⁷³ K ní patřilo v letním období plavání a v zimě bruslení. Pro obě aktivity se předem vybralo nejvhodnější místo na

---

¹⁷² V pramenech není uvedeno, kdo přesně oním pachatelem byl. Nepocházel však z řad studentů ani zaměstnanců pedagogia.

¹⁷³ Dle vzpomínek absolventů nebyl tento předmět vždy řádně vyučován ve shodě s rozvrhem hodin. Hlavně v počátcích existence školy byly hodiny tělocviky využívány pro dohnání zpoždění výuky jiných předmětů.

Lužnici. Plavání se neúčastnili všichni chovanci, zřejmě z důvodu, že ne všichni plavat uměli.¹⁷⁴

Počátkem školního roku 1910/1911 proběhla v monarchii anketa organizovaná Ministerstvem kultu a vyučování, zda by se součástí tělesné výchovy měla stát i střelba. Na základě vyhlášení průzkumu se vedení ústavu rozhodlo, že by bylo žádoucí, zavést z vlastní iniciativy takováto cvičení pro dobrovolně se přihlásící chlapce ze třetího a čtvrtého ročníku. Rozhodnutí bylo schváleno školskou radou a k překvapení všech vyučujících nadšeně přijato studenty – ke cvičením se přihlásili všichni chovanci třetího a čtvrtého ročníku. Výuka střelby probíhala od konce února do konce května, nejprve na chodbách ústavu, později venku na zahradě. Následujícího školního roku se oproti tomu nepřihlásil na cvičení ve střelbě nikdo – všichni chlapci dali přednost nově zavedeným hrám mládeže, trvající dvě odpoledne.¹⁷⁵

Nepovinným předmětem pedagogií byl státem stanoven, jak bylo již výše uvedeno, libovolný moderní jazyk. V Soběslavi jím byla němčina, stejně jako na většině českých škol. Mimo to se na pedagogiu zaváděly v průběhu času nové nepovinné předměty.

Jako první nový nepovinný předmět se v nabídce objevil od školního roku 1908/1909 těsnopis. V tom samém roce nařídilo ministerstvo pořádat na všech učitelských ústavech v Čechách v posledních čtyřech týdnech školního roku dvanáctihodinový kurs pro vyučování nevidomých a neslyšících dětí. Od následujícího školního roku probíhaly podobné několikadenní kursy pravidelně každý rok, vyučovat dojížděli zaměstnanci jednoho z pražských ústavů hluchoněmých. V Soběslavi se k nim z iniciativy zaměstnanců místní obecné školy připojily kursy pro práci s dětmi mentálně zaostalými, pořádané pro studenty druhého a třetího ročníku obvykle v dubnu. V období první světové války se žádné takto zaměřené hodiny nekonaly, k obnově došlo až od školního roku 1923/1924. Vedení tehdy převzal Ladislav Lintner, který si o rok dříve doplnil potřebné vzdělání. Výchova slabomyslných byla nepovinným předmětem s dotací jedné hodiny týdně.

---

¹⁷⁴ Ve školním roce 1903/1904 plavalo ze 157 studentů 120 chlapců. *Pamětní kniha 1894 – 1911*, s. 79.

¹⁷⁵ Hry mládeže se konaly do roku 1914. K obnovení jejich válkou přerušené tradice došlo až ve školním roce 1926/1927.

Vyučující František Strnad se rozhodl své zkušenosti, získané na školeních, využít v praxi a uspořádal proto v červenci 1911 čtrnáctidenní kurs chlapeckých ručních prací. Jednalo se o první kurs svého druhu v Čechách. Zájem o něj byl mezi chovanci tak velký, že někteří museli být z kapacitních důvodů odmítnuti.¹⁷⁶ V následujícím školním roce byla Františku Strnadovi udělena Ministerstvem kultu a vyučování dokonce dotace, aby mohl odjet na hospitaci výuky ručních prací u chlapců v Lipsku.¹⁷⁷ Od září 1913 povolilo Ministerstvo kultu a vyučování na učitelském ústavu v Soběslavi výuku chlapeckých ručních prací. Nepovinný předmět, s dotací tři hodiny týdně, nevyučoval překvapivě František Strnad, ale jeho kolegové z cvičné školy Josef Kalina a Josef Sedloň. Všechny vyučující překvapil trvajícím vysokým zájmem chovanců o ruční práce.

První světová válka přinesla určité změny nejen v organizaci školního roku, ale i v systému povinných i nepovinných předmětů – přestal být vyučován tělocvik i kreslení, hodiny varhan a klavíru doznaly značného omezení. Jak již bylo uvedeno, nekonal se chlapecké ruční práce a kursy pro práci s handicapovanými dětmi. Oba poslední jmenované předměty byly z nařízení ministerstva školství znovu zavedeny za první republiky.

Po vypuknutí první světové války došlo pouze k drobným změnám v systému předmětů na pedagogiích. Náboženství se nově povinně vyučovalo pouze v prvním ročníku jednu hodinu týdně, v ostatních letech bylo nepovinné.¹⁷⁸ Přírodopyt byl oficiálně přejmenován na fyziku a spojen s nově zavedenou chemií. Povinným předmětem se staly ruční práce, vyučované od třetího ročníku. Seznam vyučovaných předmětů naopak opustila hra na klavír či varhany, na ženských pedagogiích i na housle. Skoro vymizelo též hospodářství – učilo se pouze hodinu týdně ve třetím roce studia. Přírodovědným předmětům byla nově navýšena hodinová dotace.¹⁷⁹ K drobným změnám došlo od školního roku 1926/1927, kdy byla praxe rozšířena i o výuku tělesné

---

¹⁷⁶ *Pamětní kniha 1911 – 1939*, s. 7.

¹⁷⁷ TAMTÉŽ, s. 11.

¹⁷⁸ Ve školním roce 1934/1935 je mezi vyučujícími uveden i farář českobratrské evangelické církve. Toto náboženství bylo na pedagogiu spolu s katolictvím vyučováno po celou dobu trvání první republiky.

¹⁷⁹ Hodinové dotace jednotlivých předmětů na pedagogiích viz Příloha č. 2.

výchovy, ručních prací a náslech i vyučovací pokus na malotřídní škole ve Vlastiboři. Počátkem třicátých let se součástí dějepisu stala občanská nauka.¹⁸⁰

Právě do výuky dějepisu, jako pro totalitu nebezpečného předmětu, zasáhla druhá světová válka nejvíce – od prosince 1940 nesměl být na pedagogiu vyučován. O jeho hodinovou dotaci byl rozšířen počet hodin německého jazyka. Výuka historie byla na pedagogium v Soběslavi navracena od školního roku 1943/1944, musela však přesně odpovídat požadavkům třetí říše. Občanská nauka, zrušená spolu s dějepisem, se mezi vyučované předměty za války již nevrátila. V první polovině čtyřicátých let na pedagogiu pravidelně kontroloval znalost německého jazyka speciální inspektor – nejen u studentů, ale i u žáků cvičné školy.¹⁸¹

Nepovinných předmětů se po roce 1918 vyučovalo více než před ní. K němčině a chlapeckým ručním pracím ve 3. a 4. ročníku, výchově slabomyslných dětí v závěrečném ročníku a klavíru po celé studium přibyla od školního roku 1924/1925 výchova nevidomých a ženské ruční práce. Výchovu slabomyslných i nevidomých doplňovaly občasné přednášky pražských vyučujících o práci se sluchově postiženými, určené pro nejstarší studenty. Od školního roku 1926/1927 opustil německý jazyk seznam nepovinných předmětů a stal se předmětem povinným ve všech ročnících. První tři roky studia probíhala výuka tři hodiny v týdnu, v maturitním ročníku pouze hodiny dvě.

Německý jazyk nahradil od školního roku 1928/1929 nový nepovinný předmět – ruština. Vyučován byl s hodinovou dotací 2 hodiny týdně. Pedagogové se pochvalovali, že mezi chovanci byl o východní jazyk z počátku docela velký zájem, protože nesměl být dříve vyučován. Počáteční nadšení postupem času vymizelo a s ním i zájem o tuto nově vyučovanou řeč.

---

¹⁸⁰ Ve studijních výkazech se poprvé objevuje od školního roku 1932/1933.

¹⁸¹ Během války na pedagogium přijížděli i inspektoři specializovaní na jiné předměty. Obvykle neopomněl žádný z nich zdůraznit nutnost dodržovat ve škole dvojjazyčnost – a to i ve výzdobě, aby „byla patrna duchovní souvislost a viditelné prolínání umělecké kultury české a německé.“ E. NEUMANN, *Na rozloučenou*, s 227.

Nakonec ve třicátých letech byla nabídka nepovinných předmětů rozšířena ještě o přírodopisná a chemická praktická cvičení.¹⁸² Od školního roku 1933/1934 přibyla výchova k brannosti a to hlavně kvůli vývoji politické situace v Německu. Žáci v rámci tohoto předmětu nacvičovali pochodové a vlastenecké písně, pochodovali při vycházkách a navštěvovali vojenské posádky v okolí.

Mimo nepovinných předmětů zpestřovaly studentům školní rok i speciální přednášky. Určeny byly nejčastěji pro chovance posledního ročníku a promlouvali na nich nejen vyučující, ale i externími přednášející. Nejčastějším tématem byla lidová výchova a její důležitost či knihovnictví. Pro všechny studující v ústavu se konal v dubnu 1930 dvouhodinový kurs o lidové písni. Uspořádán byl „*za účelem doplnění výchovy estetické a k propagaci české národní písně v době, kdy mládež naše zaváděna bývá na scestí zálibou v odrhovačkách i časových šlágrech, i v rozhlase velebených...*“¹⁸³ Vedení školy si úspěch této akce velmi pochvalo. Studentstvo se vyučujícím zdálo být pro lidovou píseň nadšeno – podobnou akci tedy plánoval ředitel častěji opakovat.

Nutno přiznat, že zájem o nepovinné předměty se během třicátých let snižoval a za druhé světové války se ve výkazech o studiu takřka s žádnými nepovinnými předměty nesetkáváme. Zájem o ně nenarostl ani po válce, kdy škola již směřovala ke svému zániku.

---

¹⁸² Praktická cvičení byla nabízena studujícím od prvního ročníku. Přírodopisná si mohli studenti vybrat poprvé od školního roku 1929/1930, o rok později přibyla cvičení chemická. Ta byla vyučována pouze v prvním ročníku, od druhého roku studia byla praktická cvičení zaměřena na přírodopis.

¹⁸³ *Pamětní kniha 1911 – 1939*, s. 239.

7. Studenti pedagogia

Do lavic soběslavského pedagogia zasedlo v dějinách školy celkem 3 930 studujících. Dalších 631 zájemců přistoupilo v letech 1870 - 1930 pouze ke zkoušce dospělosti jako externí maturanti. Dohromady ve svých dějinách tedy spojilo svůj osud se soběslavským pedagogiem 4 561 uchazečů o profesi učitele obecných škol.¹⁸⁴

V první etapě fungování pedagogia, čili v letech 1871 – 1918, překročilo jeho práh 2 904 adeptů učitelské profese. Pouze nepatrná část z nich, 390, byli externisté, kteří přistoupili jen k maturitní zkoušce a školu nikdy jako řádní studenti nenavštěvovali. Jak již bylo dříve uvedeno, všech 2 514 řádných studentů až do roku 1918 bylo mužského pohlaví – škola nebyla v té době koedukační. Mezi externisty se bylo možno od školního roku 1901/1902 setkat i s maturujícími dívkami, o nichž je více informací uvedeno v podkapitole o maturantech.¹⁸⁵

Odlišná situace nastala na ústavu v letech první republiky, kdy na školu nastoupilo dalších 1 675 studujících, a to již chlapců i dívek. V celkovém počtu neustále převyšovali mládenci, děvčata tvořila pouze necelou polovinu. První řádné studentky byly přijaty pro školní rok 1919/1920 a bylo jich pouze pět. Ač byla děvčata zpočátku v přístupu k pedagogické profesi opatrná, zřejmě kvůli převládajícímu počtu žen v domácnosti v celé společnosti a také s ohledem na krátce zrušený zákon o celibátu učitelek, postupně jejich počet narůstal po celá dvacátá léta. Až počátkem třicátých let, přesně ve školním roce 1932/1933 bylo poprvé do prvního ročníku přijato stejně dívek

---

¹⁸⁴ Kapitola vznikla dle údajů uvedených v maturitních katalogích a katalogích žáků státního okresního archivu v Táboře: SOkA Tábor, B 134 Učitelský ústav Soběslav (1866) 1870 - 1948, *Výkazy o prospěchu*, inv. č. 1 – 165 (dále jen *Výkazy*); SOkA Tábor, B 134 Učitelský ústav Soběslav (1866) 1870 - 1948, *Matriky vysvědčení dospělosti (koncepty)*, inv. č. 202 – 262 (dále jen *Koncepty*). Údaje uvedené v katalogích byly vyplněny do databáze vytvořené v programu Access panem Zdeňkem Moravcem spolu se slečnou Jiřinou Smetanovou. Databáze, která má dvě části, je součástí diplomové práce jako volná příloha.

Dále byly použity již dříve citované prameny i literatura. V případě knih se jednalo opět o knihu *Vzpomínky*, dílo E. NEUMANNA, *Na rozloučenou* a o dvě diplomové práce sepsané o pedagogii v Českých Budějovicích (Jana BRČÁKOVÁ, „Žádný učený z nebe nespadl.“; Klára KOTILOVÁ, *Vzdělanost.*) a o diplomovou práci Martiny JAROŠOVÉ, *Vesnická malotřídka mezi obcí a farou. Škola ve svatém Janě nad Malší mezi léty 1880 – 1945*, Filosofická fakulta Jihočeské university, České Budějovice 2012 (diplomová práce).

Často se stávalo, že u jednoho studujícího bylo uvedeno více grafických podob jména, dva různé roky narození či jiné údaje, které by měly být neměnné. V takovýchto případech bylo v databázi pracováno s tím údajem, který prevažoval.

¹⁸⁵ Poměrné zastoupení externích a řádných studentů viz Příloha č. 7.

jako hochů – dvacet jedna studujících od každého pohlaví. Přijímání nových chovanců i do jiného než prvního ročníku způsobilo, že ve školním roce 1933/1934 navštěvovalo čtvrtý ročník více děvčat než hochů. Slečny měly převahu dvou osob. Ve školním roce následujícím nastoupilo více děvčat než chlapců již do prvního ročníku.

Mezi externisty doby po první světové válce nalezneme zastoupena taktéž obě pohlaví. I v této kategorii početně převažovali muži.¹⁸⁶

Pokud se práce zaměří na řádné studenty, zjistí, že pro ně bylo otevřeno do konce první světové války 210 tříd a vydáno 8 623 vysvědčení. V době následující do školního roku 1945/1946, z něž jsou dochovány poslední prameny, přibylo 108 tříd a vydalo se dalších 4 549 vysvědčení. Nižší počet tříd i závěrečných hodnocení souvisí s kratším časovým úsekem, větší konkurencí i menší naplněností školy. Nejvíce naplněná byla škola v druhé polovině sedmdesátých a první polovině osmdesátých let 19. století. V letech 1874/1875 – 1878/1879 byly dokonce otevírány dva první ročníky, což způsobilo existenci dvou čtvrtých ročníků v letech 1877/1878 – 1882/1883.¹⁸⁷ V souvislosti s rozvojem sítě pedagogií na území Čech poklesl v druhé polovině osmdesátých let počet studentů na polovinu a následně se stabilizoval. Další úbytek přišel až koncem dvacátých let. Ten souvisel s celostátním poklesem zájmu o profesi učitele. Byl však záhy vystřídán prudkým nárůstem zájemců o studium ve třicátých letech. V případě soběslavské školy nastalo další období naplněnosti tří v období druhé světové války. To však bylo důsledkem již popisovaného spojení dvou pedagogií a jedné reálné školy.¹⁸⁸

Děti, které nastoupily na školu, měly samozřejmě různá křestní jména. Po dobu monarchie byla nejčastější jména František, Jan či Josef. Mezi externě studujícími dívkami převládali Marie, Anny a Růženy. Stejná jména zůstala nejoblíbenějšími i do roku 1918.¹⁸⁹ Některá křestní jména patřila po celou dobu studia pouze jednomu člověku – mezi nejzvláštnějšími z nich je možno uvést Eberharta, Haštala, Longina,

---

¹⁸⁶ Poměrné zastoupení chlapců a dívek viz Příloha č. 8.

¹⁸⁷ Zajímavé je, že studující nemuseli se svými spolužáky navštěvovat po celou dobu docházky do pedagogia stejnou třídu. Bylo běžnou praxí, že chlapec nastoupil do 1.A, o rok později chodil do 2.B, ale maturoval nakonec opět v 4.A. Důvod takového přeřazení není znám.

¹⁸⁸ Počet studujících v jednotlivých letech uveden v Příloze č. 9.

¹⁸⁹ Nejčastější křestní jména jsou uvedena v tabulce v Příloze č. 10.

Sulpiciuse či Jordana. V druhé fázi činnosti školy přibyla i netypická jména dívčí – Noemi, Pěvuška či Milica. V případě 57,02% rakousko–uherských a 73% československých studentů se shoduje křestní jméno studenta s křestním jménem otce.

Stejně jako křestní jména se vyskytovala i různá příjmení. Jak tomu již v Čechách bývá, nejčastějšími byli Novák a Dvořák, vystřídání po první světové válce Novotným. Mezi netypická mužská rodinná jména patřilo Akcent, Bzoch Deutsch či Illek. Dívek bylo zpočátku velmi málo, proto se jejich rodná jména takřka neopakovala – jako nejčastější příjmení je zde možno uvést Hrdličková, Mayerová, Mikuškovcová, Pelikánová či Procházková – ta se vyskytla u dvou různých studentek. Když směly již studovat řádné studentky, převládaly mezi nimi opět Novotné, Novákové a Dvořákové.¹⁹⁰ Jak mezi křestními jmény, tak mezi příjmeními se jich více různých vyskytovalo před rokem 1918. V tomto období tedy byla větší šance, že bude mít student na pedagogiu jmenovce.

K vyššímu výskytu stejného příjmení dopomohlo studium více členů jedné rodiny na soběslavské střední škole. Bohužel není možno s jistotou příbuzné osoby určit, jakékoli zmínky o pokrevních či sňatečných vztazích v materiálech školy chybí. Sourozence je možno odhadnout na základě výskytu osob se stejně se jmenujícím otcem. Takovýchto případů vyhodnotila databáze 1 038. Bohužel není možno se stoprocentní jistotou říci, že v Soběslavi v letech 1870 – 1918 studovalo či alespoň maturovalo 1 378 sourozeneckých párů, po roce 1918 pak párů 340 – v části případů však mohlo dojít ke shodě jmen otců a nejedná se tudíž o sourozence či jiné příbuzné.¹⁹¹

Oproti výskytu osob se stejným celým jménem otce není možno žádným způsobem postihnout studium několika generací jedné rodiny či vzdálenějších příbuzných (například strýc a synovec, bratrance). Lze předpokládat, že syn absolventa či studenta pedagogia nastoupil na stejnou střední školu, generační předávání zaměstnání bylo vcelku obvyklé. Mezi všemi studujícími bychom takovýchto příkladů našli proto nejspíše vícero. Není je však možno číselně doložit, a proto je o nich možno pouze spekulovat.

---

¹⁹⁰ Nejtypičtější příjmení uvedena v tabulce v Příloze č. 10.

¹⁹¹ Domněnku, že se jednalo o otce, by mohlo potvrdit či vyvrátit stejné bydliště či otcova profese učitele. Tuto skutečnost však nebylo možno databází statisticky vyhodnotit.

Faktem obecně charakterizujícím studenta hlavně v dobách monarchie nebylo pouze jméno, ale také vyznání. Ač po celou dobu existence školy mohl učitelskou profesi vykonávat jedinec jakéhokoli vyznání, soběslavské pedagogium v letech 1870 – 1918 pestrost vyznání necharakterizovala. Více než 99% studentů se hlásilo ke katolické církvi. Pouze sedm hochů vyznávalo judaismus a jeden externí student byl členem evangelické církve. Všech osm nekatolíků studovalo školu v prvním desetiletí její existence.

Ze statistiky studentů by se mohlo zdát, že učitelský ústav v Soběslavi byl čistě katolickou školou. On však nebyl, studium umožňoval všem chlapcům bez ohledu na jejich vyznání, ač je nutno říct, že učitelský sbor katolictví jako státní náboženství v dobách monarchie podporoval, stejně jako vše státní.¹⁹² Převaha katolíků ve škole není překvapující v porovnání s podobnou školou působící v Českých Budějovicích od roku 1905, kde se nekatolíci též takřka nevyskytovali.¹⁹³ Téměř výhradní výskyt presenčních i externích studentů hlásících se ke státnímu náboženství není proto možno vysvětlit pouze skutečností, že evangelíci a židé se více objevovali mezi německy mluvícími obyvateli českých zemí. Náboženský ráz ústavu zřejmě také ovlivnil fakt, že pedagogium patřilo k starším vzdělávacím institucím svého typu, nacházelo se v malé obci, v regionu zemědělském a spíše konzervativnějším s výrazným stupněm tradiční, tzn. katolické, religiozity obyvatelstva.

K proměně počtu studentů hlásících se k jednotlivým církvím postupně docházelo až po roce 1918. Nejprve začal mezi studenty narůstat počet ateistů, kteří se postupem času stali druhou nejpočetnější skupinou z hlediska vyznání. Od dvacátých let přibývali i členové církvi československé či českobratrské evangelické.¹⁹⁴ Přesto, že počet katolíků klesal, zůstali po celou dobu činnosti školy dominantní náboženskou skupinou, a to i v letech druhé světové války a ve školním roce po ní.¹⁹⁵

---

¹⁹² V kronice školy je náboženská situace ve škole obvykle hodnocena pouze konstatováním, že žactvo cvičné školy i pedagogia je převážně vyznání katolického.

¹⁹³ J. BRČÁKOVÁ, „Žádný učený z nebe nespadl.“, s. 53.

¹⁹⁴ V pramenech z období existence protektorátu je československá církev uváděna pod názvem českomoravská.

¹⁹⁵ Přehled vyznání studentů uveden v Příloze č. 11.

Období po roce 1918 přineslo v rámci vyznání studentů i jeden zvláštní úkaz – změnu vyznání po dosažení dospělosti. V letech 1918/1919 – 1930/1931, z nichž jsou dochovány záznamy o maturitní zkoušce, k ní přistoupilo 47 osob, které po osmnáctém roce svého života uváděly příslušnost k jinému církvi, než dříve. Jednalo se vždy o katolíky, kteří se rozhodli své vyznání změnit, či se víry vzdát. Katolictví jim jako vyznání po dobu studia uváděli rodiče. Buď proto, že se jednalo o víru tradiční, rodinnou, nebo se jen snažili pomoci potomkovi v budoucí kariéře. Jejich dítě se ale rozhodlo jinak. Z těchto 47 chlapců, tvořících 9,51% všech, o nichž jsou dochovány záznamy, se jich 85,71% rozhodlo víry v dospělosti vzdát, s největší pravděpodobností pod vlivem celkové náboženské situace v republice. Tento krok byl nejčastější u maturujících v letech 1921/1922 a 1922/1923. Dalších deset procent osob měnících víru se rozhodlo konvertovat k církvi československé evangelické a pouhých pět procent konvertovalo k československé církvi. Ti se však vyskytli až roku 1930. Jejich počet by možná dále narůstal, prameny ale nejsou dochovány.¹⁹⁶

Drobná zajímavost, jež charakterizuje obecně studenty pedagogia, se dochovala z roku 1906, kdy proběhlo ojedinělé měření chovanců prvního ročníku. Při něm bylo zjištěno, že nejvyšší student měřil 182 cm, oproti tomu nejnižší jen 148 cm. Z hlediska váhy, nejhmotnější student pedagogia vážil 76 kg a jeho nejhubenější spolužák 39,5 kg.

Jedná se o údaje různorodé, z nichž je možno určit průměrného chovance prvního ročníku pedagogia roku 1906 jako chlapce o výšce 165 cm a hmotnosti 57,75 kg. Vezmou-li se v úvahu všechny statisticky průměrné údaje, jmenoval se takový typický prvák František Novák a byl samozřejmě katolík. Z dále popisovaných skutečností vyplývá, že takový běžný student té doby pocházel z jižních Čech, nejspíše z okolí Tábora, z rolnické rodiny žijící na vesnici. Během studia bydlel nejspíše v podnájmu přímo v Soběslavi v okolí centra města u vdovy. Před přijetím na pedagogium absolvoval takový typický student měšťanskou školu.

---

¹⁹⁶ Grafické vyjádření změny vyznání uvedeno v Příloze č. 11.

7.1. Studující a škola

Do kontaktu s pedagogiem se budoucí student poprvé dostal již během přijímacího řízení. K tomu zpočátku přistupovali pouze chlapci starší patnácti let, později ti, kteří by patnácté narozeniny oslavili v průběhu prvního roku středoškolského studia. Nejnižší věk, s nímž studující nastoupil na střední školu, bylo tedy 14 či 15 let, průměrně však do školy přicházeli hoši skoro sedmnáctiletí. Nejstarší student prvního ročníku překročil práh školy již v prvním desetiletí její činnosti a bylo mu 41 let.¹⁹⁷ V průběhu existence ústavu je možno sledovat neustálé snižování průměrného věku studentů. V druhé etapě činnosti pedagogia se nejnižší věk držel pořád na stejném čísle, což vyplývalo z nutnosti dokončit nejprve základní vzdělání. Průměrný věk nastupujících se již neměnil – zůstal ustálen v oblasti mezi 16 roky a jedním měsícem a 16 roky a 7 měsíci. Nejstarší prvorepublikový studující byl přijat ve třicátých letech ve věku 27 let. Obecně nastupovali na pedagogium v době monarchie o něco starší a zralejší studenti než v době následující.¹⁹⁸

Při pohledu na nejvyšší věk studentů je jasné, že mnoho mužů, vzdělávajících se v pedagogiu bylo již plnoletých. Mezi množstvím chlapců, kteří v dobách monarchie usedli do školních lavic, lze nalézt pouze 37 případů, kdy byl muž s ohledem na svou plnoletost sám zodpovědný za své studium. Škola pouze u těchto studentů (tj. 2,44% studujících) neinformovala v případě jakýchkoli problémů rodinu či nájemce o prohřešcích studenta. Oproti tomu po roce 1918 je poznámka, že je student plnoletý, uvedena pouze v jednom výkazu. Při pohledu na stáří studujících však jasně vyplývá, že plnoletých bylo po celou dobu činnosti školy více než 38 osob. V ostatních případech nejspíše chovanci nevyužívali své právo neinformovat rodinu a chtěli být dobrovolně nahlíženi jako jejich mladší spolužáci.

Chlapci, kteří nastoupili do prvního ročníku, nebyli všichni, kteří se dostavili k přijímacímu řízení. Prameny neumožňují přesně určit počet přihlášených zájemců o studium pro všechny roky. Z údajů, které jsou k dispozici je možno vypočítat, že v průměru projevilo zájem o studium na pedagogiu ročně asi 89 – 90 hochů před rokem

---

¹⁹⁷ Mezi staršími chovanci se nacházelo mnoho mužů, které nebavilo jejich občanské povolání a rozhodli se proto stát vyučujícími.

¹⁹⁸ Přehled průměrných věků studentů prvních ročníků pro celé období i po desetiletích uveden v Příloze č. 12.

1918, po něm průměrně o dva zájemce ročně více. Z nich se pouze přibližná polovina, 46 – 47 mladíků či dívek, stala studenty pedagogia.¹⁹⁹

Skutečnost, že byl zájemce přijat, ještě neznamenala, že školu úspěšně absolvuje. Při pohledu na průměrné počty chovanců ve třídách by se mohlo zdát, že skoro všichni dospěli úspěšně až k maturitě.²⁰⁰ Toto zdání způsobuje skutečnost, že chlapci i dívky byli ke studiu přijímáni nejen do prvních ročníků – přicházeli i do vyšších tříd, když dříve zpravidla částečně absolvovali nějakou jinou školu a zvládli rozdílové zkoušky. Nejvíce jich přicházelo do ročníku čtvrtého – byli to hlavně absolventi gymnasií různých typů, kteří nechtěli dále studovat universitu. Tato skutečnost je na první pohled na počtech studentů viditelná po první světové válce, kdy v letech 1918/1919 – 1945/1946 studovalo první ročník průměrně 39 osob, zatímco do čtvrtého ročníku nastoupilo průměrně 46,8 osob. Po první světové válce je možno sledovat vyšší nárůst nejen příchozích, ale také externích studujících.

Prudký nárůst počtu studujících je spojen s obdobím druhé světové války, kdy se soběslavská škola stala nejprve útočištěm studujících ze sudetských oblastí, počet žáků ve třídách tím narostl na průměrně 54 osob v jedné třídě. Později, po přemístění pedagogia z Českých Budějovic do Soběslavi, počet osob ve třídách poklesl na průměr 43 chlapců či dívek. Tento propad by se mohl zdát být překvapivým, jednalo se však pouze o logické vyústění stavu, kdy v letech 1939/1940 – 1941/1942 nebyli přijímáni noví studující. Po opětovném obnovení prvních ročníků do nich nastupovalo pouze kolem třiceti osob, což je o třetinu méně než před jejich uzavřením. Nízký počet chovanců nově otevíraných ročníků ve stejném období, kdy maturovaly početně silné třídy, způsobil statistický pokles.

Prameny bohužel neumožňují přesně postihnout, kteří studující přišli během druhé světové války z jaké školy. Je však možno určit, kolik osob nastoupilo od školního roku 1945/1946 na kterou ze škol. Více než dvě třetiny studujících z roku 1944/1945 zůstaly i po válce na soběslavské škole, pouze čtvrtina se jich navrátila do Českých Budějovic na obnovenou českou školu.²⁰¹

---

¹⁹⁹ Počet přihlášených a přijatých pro jednotlivá léta je uveden v Příloze č. 13.

²⁰⁰ Před rokem 1918 nastoupilo do prvního ročníku průměrně 46,6 studentů ročně, do druhého 46,33 chlapců do, třetího 45,38 a do čtvrtého 47,9.

²⁰¹ Přesné rozdělení studentů po roce 1944/1945 dle škol uvedeno v Příloze č. 14.

Jaké předchozí vzdělání měli ti, kteří nastoupili na pedagogium? Na tuto otázku lze odpovědět pouze pro období monarchie. Od dob první republiky již nebylo ve výkazech o studiu evidováno předchozí vzdělávání studujících. Třídni do nich ani nezapisoval, zda je student nový, pokračující se spolužáky či opakující ročník. V případě prvních ročníků do roku 1918 přicházela polovina chlapců z měšťanských škol. Druhým nejčastěji se vyskytujícím typem školy, z níž nový student přicházel, bylo nižší gymnasium. Bývalých gymnasistů však bylo mezi novými mladíky na pedagogiu skoro šestkrát méně než absolventů obecných škol.

Ve vyšších ročnících byla situace již jiná. Nejvíce jejich studentů samozřejmě pokročilo z předchozího ročníku či třídu opakovalo. Zbytek chlapců přestoupil často z gymnasia či jiného pedagogia.²⁰² Z gymnasií obou typů či reálných škol přicházeli nejčastěji hoši, kteří nebyli při studiu na původní škole úspěšní.²⁰³ Největší počet takovýchto žáků přicházel tradičně do posledního ročníku. Jeho studenty se často stávali i hoši, kteří již měli maturitu. Po absolvování gymnasia či reálné školy nebyli tito chlapci úspěšní při přijímacím řízení či neměli o další studium zájem. Splnili tedy rozdílové zkoušky pro maturitní ročník a po jednom roce studia se z nich stali začínající učitelé. Takovýchto maturantů nastoupilo v prvním období do roku 1918 na pedagogium 174, což činí 8,74% všech řádných studentů 4. ročníku. Po roce 1918 mizí evidence těchto osob a zároveň narůstá počet externích maturantů, mezi nimiž osoby s úspěšně slouženou zkouškou dospělosti nalezneme. Absolventi všeobecných středních škol tedy zřejmě preferovali cestu externího maturanta. Krom úspěšných maturantů nastupovali i mladíci, kteří při zkoušce dospělosti, opravňující k vysokoškolskému studiu, propadli. Bylo jich však minimum – pouze tři mladíci do roku 1918, čili pouze 0,15% chlapců nevyššího ročníku. Po první světové válce nebyl žádný neúspěšný

---

²⁰² Z jiných pedagogií nastoupilo do Soběslavi v dobách monarchie 3,03% studujících. Překvapivě jich nejvíce přicházelo do třetího ročníku – skoro dvě třetiny všech takto příchozích. Nejméně jich, dle očekávání bylo v ročníku prvním.

Zajímavé je půl procento studujících, kteří přistoupili po roce 1918 k externí maturitě na pedagogiu poté, co absolvovali všechny ročníky jiného učitelského ústavu. Prameny bohužel neodhalují skutečnost, zda se tyto studenti neúspěšně pokusili o složení zkoušky dospělosti na své původní škole či k ní z nějakých důvodů vůbec nepřikročili.

Přesné počty příchozích z jednotlivých pedagogií jsou uvedeny v Příloze č. 15.

²⁰³ Někteří studující, kteří do Soběslavi přicházeli, z ní dříve odešli. Jindřich Vorel nastoupil první rok studia ve školním roce 1875/1876 v Soběslavi. Po ukončení prvního ročníku (s vyznamenáním) odešel na pedagogium do Brna. Tam ovšem nebyl úspěšný – ve druhém ročníku neprospěl. Proto se rozhodl navrátit do Soběslavi, v níž zopakoval druhý ročník 1878/1879.

maturant z všeobecné školy evidován, není však možno vyloučit přítomnost ani úspěšných ani neúspěšných absolventů jiných středních škol.

Speciální kategorii studentů tvořili muži, kteří přišli ze zaměstnání. Nejčastěji se jednalo o vyučitele, jež si chtěli maturitní zkouškou pomoci k výkonu samostatné profese i k lepšímu platu. Velmi často však vyučitelé přistupovali pouze k maturitě jako externisté. Mezi všemi studujícími či maturujícími se vyskytlo v první fázi činnosti školy 230 vyučitelů – což tvoří 7,92% všech osob evidovaných v katalozích studentů či maturantů. Po roce 1918 nalezneme tyto muže pouze evidované mezi externisty, mezi nimiž tvoří 4,78%. Tato čísla nejsou příliš vysoká, ale také nejsou zanedbatelná.²⁰⁴

Stejně tak, jak studium daného ročníku zahajoval způsob přijetí ke studiu, zakončovalo jej ohodnocení. Jednoznačně nejvíce chlapců období monarchie, skoro polovina, prospělo, ovšem mělo na vysvědčení alespoň jednu čtyřku. O poznání méně hochů, pouze pětina, se zařadila do skupiny s trojkami na vysvědčení. Až čtvrtý nečastější byl prospěch pouze s jedničkami a dvojkami – toho dosáhlo necelých deset procent mladíků. Více než premiantů totiž bylo neúspěšných studentů – lehce nad deset procent. Těsná většina z nich zvládla složit po prázdninách opravnou zkoušku a pokračovat ve studiu. Proto se ve výsledku pedagogium mohlo pochlubit větším počtem premiantů, než repetentů.

První republika přinesla prokazatelné snížení nároků na studenty kombinované nejspíše se zvýšením jejich motivace, protože po roce 1918 došlo k výrazné proměně poměru úspěšných a neúspěšných studujících. Ti byli nově hodnoceni pouze v kategoriích prospěl s vyznamenáním, prospěl, neprospěl. Počet chlapců a dívek s běžným prospěchem se poměrně nezměnil – dosáhly jej dvě třetiny všech hodnocených. Oproti období monarchie však narostl počet vyznamenaných na více než čtvrtinu studujících a počet neúspěšných se snížil na přibližných pět procent. Z této dvacetiny studujících většina úspěšně vykonala reparát – po roce 1918 na pedagogiu studovalo třicetkrát více premiantů než repetentů, což je ve srovnání s obdobím předchozím velká změna. Ta by se dala přičíst i skutečnosti, že na školu nově nastupovaly i dívky, jejichž studijní výsledky vykazují moderní pedagogické statistiky jako kvalitnější. Takto velká proměna úspěšnosti studia, jakou vykazují vysvědčení

---

²⁰⁴ Počet studentů s určitým způsobem přijetí pro určitý ročník i počty osob přijatých z jednotlivých profesí jsou uvedeny v Příloze č. 15 a 16.

vydaná na učitelském ústavu v Soběslavi, nemůže však být pouze výsledkem zpřístupnění školy děvčatům, i kdyby jejich prospěch opravdu měl být výrazně lepší než u chlapců.²⁰⁵ Vylepšení prospěchu muselo být důsledkem vyšší motivace studujících či spíše snížením nároku učitelů, ke kterému v průběhu let dochází. Navíc v období po první světové válce se postupně měnil i styl výuky. Pedagogika se odkláněla od popisného herbartismu a drilování textů z paměti k výuce založené na spolupráci vyučujícího a třídy. Právě tuto proměnu lze považovat za nejpravděpodobnější důvod proměny prospěchu.²⁰⁶ Oproti tomu například vyznání studujícího nemělo na jeho hodnocení pedagogů vliv, protože studijní výsledky členů jednotlivých konfesí jsou srovnatelné.²⁰⁷

Většina studentů opakujících ročník byla shledána nedostatečnými pouze jednou. Jen v šesti případech se stalo, že student byl shledán skutečně nezpůsobilým postoupit do dalšího ročníku třikrát během svého studia, a to vždy před rokem 1918.²⁰⁸ Dalších 63 hochů propadlo během studia dvakrát – z nich pouze šest po první světové válce. Jejich počet je v poměru ke všem studentům na škole zanedbatelný. Bohužel další osud propadajících studentů, zda školu nakonec úspěšně dostudovali či opustili, není možno vyhodnotit.²⁰⁹

Propadnutí mohlo být jednou z příčin, proč student opustil pedagogium. Důvodů mohlo však být mnohem více – finanční problémy, změna bydliště, změna životního cíle, rozhodnutí se pro jinou školu. Prameny ovšem o studentech, kteří ze studia odešli, mlčí. Není tedy možno nijak postihnout, kolik procent studentů ústav opustilo. Pouze v případě jednoho studenta třídní učitel poznamenal, že hoch odešel na pedagogium do Jičína.²¹⁰ Jakékoli jiné informace v pramenech chybí.

---

²⁰⁵ Databázi studentů bohužel nebyl zpracován rozdíl prospěchu chlapců a děvčat.

²⁰⁶ Počet studentů s jednotlivými způsoby ohodnocení vyjádřen v Příloze č. 18.

²⁰⁷ Prospěch dle jednotlivých vyznání porovnán v Příloze č. 19.

²⁰⁸ Jednalo se o studenty: Václava Tětivu, Jana Plaňanského, Josefa Duška, Antonína Blažka, Jakuba Tůmu a Františka Hlinku.

²⁰⁹ Více informací k propadovosti uvedeno v podkapitole o předmětech.

²¹⁰ *Výkazy*, inv. č. 127, nestránkováno. Student docházel v té době do třetího ročníku, v němž byl evidován pod číslem 13.

Na prospěch studentů, tím i na jejich propadovost, měla vliv ještě jedna skutečnost, určující vztah chlapců ke škole – absence. Čím větší byla nepřítomnost studenta ve škole, tím více musel sám dohánět, což ohrožovalo jeho prospěch. Údaje o nepřítomnosti žáků ve škole započali profesori zaznamenávat roku 1875. Od té doby do konce činnosti školy činila průměrná absence na jednoho studenta 14,91 hodiny.²¹¹ Toto číslo odpovídá přibližně polovině hodin odučených během jednoho týdne. Nepřítomnost ve výuce to tedy nebyla velká, což plynulo zřejmě z problémů zameškanou látku následně dohnat. Vyvíjela se samozřejmě v jednotlivých ročnících odlišně – nejméně zameškaných hodin, průměrně 9,11 hodiny před rokem 1918 a 11,16 hodiny po něm, měli studenti prvního ročníku. Po nástupu na novou školu chtěli co nejlépe plnit všechny požadavky, a zřejmě proto si netroufali moc chybět. Během studia si chlapci či dívky rychle ozkoušeli, že není nutno být ve škole neustále, že se leccos dá doplnit od spolužáků, proto se absence zvyšovala – v druhém roce průměrně na 16,46, později 15,69 hodiny, ve třetím vzrostla na nejvyšší číslo – skoro 19 hodin na studenta. Poslední rok studia byl spojen s maturitou. Přiblížení se zkoušky dospělosti vedlo zřejmě studenty k vyšší pilnosti a přítomnosti ve školních lavicích, i když snahy z doby nástupu na školu se jim dosáhnout nepodařilo – nepřítomnost posledním roce studia se snížila na předválečný průměr 15,41 hodiny či poválečný 14 hodin.

V drtivé většině případů byly zameškané hodiny řádně omluveny. Pouze v několika jednotlivých případech chyběl student ve škole bez vědomí rodiče či dozorce. Takového případy jsou však s ohledem na počet studentů zanedbatelné a jejich výskyt je tak nízký, že se ani neodrazily v prospěchu daného jedince.²¹²

Počet zameškaných hodin nezávisel pouze na ročníku, v němž se žák vyskytoval, vyvíjel se i v souvislosti s děním ve společnosti. Nejvyššího průměrného počtu zameškaných hodin všech žáků dob monarchie bylo dosaženo v roce 1914/1915. Tato skutečnost je logickým důsledkem války v počáteční fázi, kdy ji lidé ještě nevnímali jako součást každodennosti. Oproti tomu nejméně byli studenti nepřítomni v počátcích existence pedagogia. Nejstarší dochované údaje hovoří o průměru 8,44 hodiny na chovance ročně. Toto číslo se následně navyšovalo.

---

²¹¹ Průměrná absence na jednoho studenta byla v období před 1. světovou válkou stejná jako po ní.

²¹² Pokud se neomluvené hodiny odrazily na známce z mravů, nebylo to způsobeno pouze neomluvenými hodinami, ale jejich kombinací s jiným přestupkem. Viz podkapitola o mimoškolních aktivitách.

Období po roce 1918 vykazuje sice průměrně stejný počet zameškaných hodin, ale také nárůst rozdílů. Ve školním roce 1918/1919 narost počet zameškaných hodin na studenta na vůbec nejvyšší číslo v dějinách školy – více než dvacet osm hodin na osobu. V poměru k počtu odučených hodin není toto číslo vysoké – znamená pouze, že každý žák chyběl přibližně týden. Přesto je překvapivě vyšší než údaje válečné. Vysokou absenci mohla způsobit účast studentů na oslavách, souvisejících se vznikem nového státu, které pro ně mohly být zajímavější a lákavější než přítomnost ve školních lavicích. K tomu se ještě připojili následky války ve formě epidemií nemocí či existenčních problémů v rodinách. Tomuto vysvětlení nasvědčuje i skutečnost, že ve školním roce následujícím počet zameškaných hodin prudce poklesl na polovinu údajů roku předchozího a dále pozvolna klesal. Ve dvacátých letech se držel na nízkých hodnotách, aby povystoupil v letech třicátých. Nepřítomnost studentů ve škole se navýšila opět za druhé světové války v souvislosti s válečnými útrapami.²¹³

První světová válka přinesla nejen zvýšení počtu zameškaných hodin, ale také zvláštní průběh studia některých mladíků. Mnoho studentů muselo školu opustit, aby se věnovali obraně své vlasti. Další vzdělání těchto mužů se ubíralo různými směry. Určitá skupinka z nich složila válečnou maturitu – obvykle již koncem třetího ročníku či během ročníku čtvrtého.²¹⁴ Další speciální skupinou byli chlapci, kteří studium pro odchod do války přerušili, nejčastěji ve čtvrtém ročníku, i když mezi nimi lze nalézt i mladíky studující druhým a třetím rokem.²¹⁵

Další skupinu budoucích vojáků tvořili ti, jimž bylo předčasně vydáno závěrečné vysvědčení za daný ročník, aby jej později nemuseli opakovat. Tuto skupinu tvořili branci pozdních jarních měsíců, kteří měli již skoro celý školní rok absolvovaný a vyučujících měli proto dostatek podkladů pro jejich kvalifikaci. Během válečných let takto s vysvědčením školu opustilo 42 mladíků.

Cílem všech vojáků, pocházejících z pedagogia, bylo nejspíše studium dokončit. Nalezneme mezi nimi však pouhé tři, kteří opět usedli do školních lavic ještě před ukončením celosvětového konfliktu. Dalších 24 osob se z vojenských cvičení navrátilo

---

²¹³ Přesný vývoj průměrné absence na studenta v jednotlivých školních letech uveden v Příloze č. 21.

²¹⁴ Více o válečných maturitách v podkapitole o studentech a maturitách či v kapitole o průběhu školního roku.

²¹⁵ Procenta chlapců, kteří přerušili studium za účelem vojenské služby, jsou uvedena v Příloze č. 18.

do budovy ústavu alespoň na několik dní, aby mohli složit válečnou maturitu spolu se svými spolužáky, aniž s nimi absolvovali závěrečný ročník pedagogia. Velmi specifickou kategorií mezi budoucími maturanty tvořili chlapci, kteří se před přistoupením ke zkoušce dospělosti rozhodli absolvovat souhrnnou zkoušku za čtvrtý ročník. To znamená, že čtvrtý ročník de facto absolvovali jako privatisté. Takovýchto mužů se v Soběslavi vyskytlo 26 – tvořili tedy více než polovinu všech vojáků odvedených z druhého či třetího ročníku. Takto vzniklí váleční privatisté byli jediní, kteří se na škole po dobu její existence vyskytli.²¹⁶

Oproti tomu během dalšího celosvětového konfliktu bylo postavení protektorátu v rámci třetí říše takové, že z řad českých studentů nebyli branci vybíráni. Změnil se pouze způsob přijímání chovanců, který byl již dříve popsán. Narostl také jejich počet v důsledku spojení škol. Na průběhu studia se však nic nezměnilo.

---

²¹⁶ Jména privatistů uvedena v Příloze č. 20.

7.2. Studenti a vyučované předměty

Jaké předměty se nacházely na rozvrzích pedagogia bylo již v práci uvedeno v předchozí kapitole. Na soběslavské střední škole se vyučovaly nejen stejné předměty, jako na jiných školách tohoto typu, ale i disciplíny volitelné – za monarchie se jednalo o německý jazyk, od roku 1909 těsnopis a o pět let později přibyly ruční dovednosti. Mezi všemi studenty pedagogia se až do roku 1918 nevyskytl jediný, který by nestudoval po celou dobu německý jazyk, přestože z tohoto nepovinného předmětu mnoho chovanců propadalo. To ale nebyl žádný problém – nedostatečná z volitelné disciplíny nebránila v pokračování ve studiu. Proto i mladíci propadající z německého jazyka v jeho studiu nadále pokračovali – měli šanci na zlepšení a znalost hlavní řeči státní správy jim mohla velmi pomoci v budoucnu.²¹⁷

Krom státního jazyka patřil mezi nepovinné předměty i těsnopis, který si zvolilo 249 chlapců studujících po roce 1909. Zájem o něj tedy mělo necelých deset procent soběslavských studentů. Podobně o ruční dovednosti projevilo za války zájem 61 chlapců, což znamená více než 7% studujících majících tuto možnost.

Druhá fáze činnosti školy nabídla volitelných předmětů více než doba předchozí. Největší zájem o ně byl ve druhém a třetím ročníku, a to po celou dobu první republiky. Následná vypjatá politická situace nejspíše působila na studenty tak, že nechtěli žádné další starosti – během druhé světové války zájem o nepovinnou výuku nebyl. Statisticky byl vyhodnocen zájem o tři předměty, které byly něčím zvláštní a zajímavé.

Jak je v jiných kapitolách popsáno, na soběslavské střední škole se výrazně projevila změna pozice katolické církve ve státě. Na náboženských obřadech již nebyla požadována účast studujících, stejně tak na hodinách katechismu. Ten nově zůstal povinným předmětem pouze v prvním ročníku pro děti hlásící se ke katolickému vyznání. V ostatních ročnících studia byl již nepovinný. Není však možno plně postihnout všechny chovance, kteří si tento předmět zvolili – postupem času přestal být katechismus třídními učiteli do vysvědčení zapisován. I když je z ostatních pramenů jisté, že jeho výuka nebyla v Soběslavi nikdy ukončena, nenalezneme o něm od poloviny dvacátých let ve výkazech takřka ani zmínku. Objevil se v nich opětovně až

---

²¹⁷ Z celkového počtu 8 623 vysvědčení vydaných na pedagogiu se hodnocení nedostatečné znalosti německého jazyka objevuje na 690 vysvědčení, což činí 8% všech vydaných vysvědčení. Přesný počet nedostatečných udělených německého jazyka uveden v Příloze č. 23.

roku 1941/1942, aby z evidence následně opět vymizel. Proto je jistá pouze skutečnost, že na dochovaných vysvědčeních nalezneme známku z nepovinného náboženství v 290 případech, čili na 25,17% vysvědčení vydaných v období, kdy na ně byl předmět zapisován.

Dalším zajímavým nepovinným předmětem, který však vyučující evidovali důsledně, byl německý jazyk. Zajímavý je z již uvedeného důvodu, že se od prvního ročníku 1923/1924 stal předmětem povinným. Do té doby bylo jeho předmětové postavení stejné jako v dobách monarchie, ovšem z hlediska společnosti se stav změnil – již se nejednalo o jazyk většiny a státní správy, nýbrž menšiny – byť ta menšina byla ve skutečnosti velká. Počet studujících, kteří o němčinu neprojevíli zájem, byl proto vyšší než za monarchie a s postupem trvání doby první republiky narůstal, dokud se jazyk nestal povinným. Nejčastěji jej odmítali mladíci a slečny, kteří z něj již jednou propadli či navštěvovali čtvrtý ročník a nechtěli se nejspíše dalším předmětem zatěžovat před maturitou. Dohromady německý jazyk odmítlo přes dvacet dva procent všech, kteří si jej mohli zvolit. V porovnání s dobou předchozí se jedná o velké číslo, ovšem přesto se dal mateřský jazyk více než tři milionů obyvatel státu považovat za předmět v Soběslavi hojně navštěvovaný.

Později přibyla ve škole možnost vzdělávat se nepovinně v ruském jazyce. Ač si pedagogové pochvalovali počáteční zájem o novou řeč, nadšení mezi studenty rychle vyprchalo, po dobu této nabídky si jej zvolila pouze necelá dvacetina chovanců. Ani ruština však nebyla tak jednoduchá, aby ji každý zvládl, jeden z 58 zájemců byl klasifikován jako nedostatečný.²¹⁸

Propadalo se nejen z nepovinných, ale i z povinných předmětů. Nejvíce problematickým povinným předmětem se ukázala být matematika, z níž ovšem v dobách panování císařů Františka Josefa I. a Karla I. byla nedostatečná udělena o třetinu méně studentům než v případě nepovinné němčiny. Matematika se udržela na vrcholu tabulky propadovosti i poté, co krále v čele státu nahradili presidenti. V počtech neuspělo dvakrát tolik budoucích učitelů, jako v nabízeném moderním jazyce. V pomyslném žebříčku nejtěžších předmětů po matematice následovaly překvapivě český jazyk,²¹⁹ hudební předměty a z počátku i dějepis. Propadnout však bylo možno ze

---

²¹⁸ Počet zájemců o volitelné předměty vyjádřen v Příloze č. 22.

²¹⁹ Ve výkazech první republiky již jako jazyk československý.

všech předmětů, v několika případech před rokem 1918 i z tělesné výchovy. Po zániku monarchie se nikomu nepodařilo neuspět v náboženství, krasopisu, tělocviku či ženských ručních pracích.²²⁰

V prvních letech činnosti pedagogia nebyl problémem neúspěch ve hře na housle. Karel Neumann z druhého ročníku školního roku 1870/1871 propadl z houslí, ale přesto bez reparaátu pokračoval ve studiu. Takto benevolentně se obvykle přistupovalo k začátečníkům.²²¹ V prvních letech fungování školy také nevadilo, když studující postrádal hudební sluch. V takovýchto případech byl pouze klasifikován z hudby a zpěvu jako dostatečný. Později byly již muzikální vlohy podmínkou pro splnění přijímacích podmínek.

Z hlediska ročníků, nejvíce nedostatečných bylo vždy uděleno studujícím ve druhém ročníku, nejméně pak před maturitou. Po nástupu do školy byl nováčkům dán čas, aby si na školu zvykli, nebyli proto zřejmě hodnoceni tak přísně. Podmínky klasifikace nezvládli jen ti nejslabší. Pokud chovanci postoupili do vyšší třídy, nároky se zvětšily, bylo nutno vyselektovat ty, kteří nejsou sice nejslabší, ale přesto jejich studijní schopnosti neodpovídají budoucím pedagogům. Zřejmě proto nesplnilo požadavky pedagogů v druhém roce studia nejprve skoro o 20% více žáků než v roce předchozím, později i dvojnásobek. To způsobilo, že do druhé poloviny studia nastoupili pouze ti nadanější studenti, schopní plnit nároky. U mnohých se dostavila zřejmě vyčerpanost způsobená dlouhou psychickou zátěží. Těch ale nebylo mnoho – ve třetím ročníku se propadovost snížila. A nakonec ti, co zvládli postoupit do ročníku nejvyššího, vykazují studijní neúspěšností nejnižší.²²² Nejen, že do těchto tříd zvládli projít jen ti, jejichž znalosti byli dobře prověřené, ale také blížící se zkouška dospělosti motivovala chlapce i děvčata k čím dál, tím lepším výkonům. Proto byli vyučující nuceni udělit nedostatečnou na vysvědčení pouze polovičnímu počtu studujících než v ročníku druhém.

---

²²⁰ Propadovost dle ročníků i předmětů uvedena v Příloze č. 23.

²²¹ V případě hry na housle se také stávalo, že se kvůli ní odkládala klasifikace – pokud měl studující zraněnou ruku a nemohl na housle hrát přes školní rok, dostal známku až po prázdninách.

²²² Počet studentů, kteří museli ročník opakovat, byl sice v dobách Rakouska-Uherska vyšší než v prvním ročníku, přesto však museli pedagogové udělit méně nedostatečných než v letech předchozích.

7.3. Sociální původ studentů pedagogia

Učitelství bylo obecně považováno za školu, na které nastupovali chlapci z nižších sociálních vrstev. Jedním z důvodů pro to byl i fakt, že se na pedagogických neplatilo, jako na jediných středních školách, školné. I soběslavský učitelský ústav potvrzuje tuto skutečnost.

V dobách Rakouska – Uherska mělo skoro 85% hochů z pedagogia alespoň během části svého studia žijícího otce. Pouze na sedmnácti vysvědčeních nebyl uveden stav rodiče, přestože rodič žil.²²³ Obvykle se jednalo o otce, kteří nebydleli s rodinou. Z těchto údajů vyplývá, že na více než 84% vydaných vysvědčení je stav otce uveden a je proto možno studenta zařadit do příslušné sociální skupiny. Ještě lépe jsou dochovány informace z druhého období fungování školy a to i proto, že na vysvědčení byly nově jako rodiče uváděny v případech již zesnulého otce matky chovanců. Je proto známo skoro 95% rodičů, z nichž matky tvořily pouhých osm procent.²²⁴ Neznámý stav u známého rodiče se po roce 1918 vyskytl pouze v devíti případech. Po roce 1918 je tedy možno sociální postavení rodiče zhodnotit u 94% chovanců školy.

Zaměstnání živitelů rodin nebylo vždy stejné – v několika málo případech došlo ke změně povolání otce, zřídka matky, v průběhu studia potomka na pedagogiu. Počet těchto změn však není možno vyčíslit.²²⁵ Lze pouze konstatovat, že jich nebylo mnoho.

Jak již bylo uvedeno, soběslavská střední škola potvrzuje skutečnost, že budoucí učitelé pocházeli nejvíce z rolnických rodin – na skoro třetině vysvědčení je zapsána právě profese rodiče rolnická. Dalšími nejčastějšími profesemi otců byl před rokem 1918 řídicí učitel, učitel, hostinský a obchodník. Později se druhým nejčastějším stavem rodiče stala vdova, následovaná domkařem, řídicím učitelem a obchodníkem. Těch však bylo již výrazně méně než rolníků. Většina nejčastějších profesí spadá tedy do sociálně nižší kategorie.²²⁶

---

²²³ Těchto 17 vysvědčení tvoří pouze 0,19% všech vysvědčení vydaných ve sledovaném období. Jedná se tedy o množství zanedbatelné.

²²⁴ Poměr studentů majících oba rodiče, studentů majících matku a sirotků uveden v Příloze č. 24.

²²⁵ Databáze v programu ACCES není schopna tuto změnu postihnout, a proto ani vyhodnotit.

²²⁶ Deset nejčastějších profesí otců i s procenty zastoupení uvedeno v Příloze č. 25.

Pokud se profese rozdělí do skupin, aby se snáze vyhodnocovaly, zařadí se nejvíce osob do kategorie zemědělství, lesnictví, rybolov, což je způsobeno již zmíněným vysokým počtem rolníků. Za touto kategorií následují kvalifikovaní zemědělci a řemeslníci, ovšem těch je již o čtvrtinu až třetinu méně než zástupců první kategorie. Tyto dvě skupiny vykazují výrazně vyšší počet zástupců než třetí nejčetnější kategorie – za dob monarchie jí tvořili zaměstnanci školství, kterých bylo o více než polovinu méně v poměru k zaměstnancům v zemědělství. Po roce 1918 pedagogické pracovníky početně převýšili zaměstnanci dopravy, služeb a obchodu, kteří byli v první etapě činnosti školy až na čtvrtém místě. Za dob republiky tedy výrazně ubylo studentů z pedagogických rodin, oproti tomu narostl počet železničářských synků. Tento fakt svědčí o nárůstu prestiže učitelství, které si nově volili i děti zaměstnanců drah, kteří byli ve své době vážení. Na druhém konci přehledu než tyto profese se nacházejí v dobách monarchie svobodná zaměstnání a obranné složky, v nichž nepracovalo ani jedno procento otců všech studentů pedagogia. Za dob první republiky se jejich procentuální zastoupení navýšilo, oproti tomu pod jedno procento se snížilo poměrné zastoupení rodin vlastníků.²²⁷ Vývoj v přehledu profesí rodin studentů pedagogia dosvědčuje, že učitelé pocházeli po celé sledované období z velké části z rodin níže sociálně postavených, hlavně zemědělských či řemeslnických. Postupem času ustupovalo pomyslné předávání zaměstnání vyučujícího z otce na syna a za katedru se častěji stavěli synové a dcery z rodin železničářských či úřednických, i potomci lékařů. Vývoj však může být zároveň důsledkem koedukace. U syna z rodiny lékaře, úředníka či strojmáče byla větší pravděpodobnost, že převezme profesi otce, než v případě dcery. Práce za katedrou obecné či měšťanské školy se také postupem času stávala profesí více a více nahlíženou jako ženskou, proto ji volili dcery i z úřednických či lékařských rodin.²²⁸

Z kategorie zaměstnání otců je možno vyčlenit dobovou inteligenci. Pokles počtu dětí z pedagogických rodin v dobách první republiky zapříčinil i pokles rodičů v řadách inteligence. Po roce 1918 lze do této kategorie zařadit pouze necelou desetinu rodičů, oproti 13,7% otců doby předchozí. Nejedná se o číslo zanedbatelné, ale přesto

---

²²⁷ Pod kategorií vlastníci byli shrnuti majitelé domů, továren či jiných statků.

²²⁸ Zastoupení profesí živelů rodiny dle kategorií uvedeno v Příloze č. 26.

nelze konstatovat, že by budoucí učitelé pocházeli z prostředí soudobé inteligence, bylo tomu spíše naopak.

Sociální zařazení studenta nemusel určovat pouze rodič. Pokud ten již nežil, ovlivňoval studentům sociální status poručník. Jak již bylo popsáno, většina studentů nastupovala v době, kdy otce měla.²²⁹ Dalším přibližně dvěma procentům studujících otec v průběhu jejich studia zemřel. Čtyřem studujícím, kteří nastupovali jako poloviční sirotci, skonala, než došli k maturitě i matka. Úmrtí otce či v době pozdější i matky, jako živitelů rodiny, bylo výrazným zásahem do života jeho rodiny. Někteří studenti museli tuto novou rodinou situaci vyřešit ukončením studia – nebylo jich však mnoho. S ohledem na již zmíněné chybějící záznamy o ukončení studia není možno tuto skutečnost podpořit vyčíslením konkrétních případů.

O sirotky pečoval zpravidla poručník, který rodiče z právního hlediska zastupoval. Až na několik výjimek měli všichni osiřelí soběslavští studenti poručníka - pouze 0,66% mladíků před rokem 1918 a 2,5% studujících éry následující jej postrádalo. Příčina tkvěla obvykle ve skutečnosti, že otec zesnul v posledním roce studia a poručník nestihl být do maturity stanoven či v plnoletosti mladíka. Většina sirotků majících poručníka u něj však nežila – neustále bydleli u matky či jiného příbuzného. Takovýchto chlapců, kteří zůstali po smrti otce s matkou, bylo 87,7% všech rakousko-uherských studentů bez otce, po první světové válce to bylo téměř 94% studujících, jimž otec zesnul v průběhu studia.²³⁰

V případě sirotků mělo vliv na jejich sociální původ právě zaměstnání poručníka. Mezi nimi nalezneme opět nejvíce rolníků, ovšem v poměru k ostatním profesím je jich v dobách císařství méně než v případě rodičů - 27,85% všech poručníků, za republiky ovšem mnohem více – skoro 40 procent. Zatímco za rolníky v případě poručníků následují v první etapě obchodníci a až poté měšťané, učitelé

---

²²⁹ Ve valné většině případů byl žijící otec otcem biologickým. Jen třináct dětí mělo otce adoptivního (z nich 12 v dobách samostatného Československa) a dvacet čtyři hochů či děvčat žilo s otcem nevlastním (polovina z nich v dobách monarchie). Tito studenti měli zároveň i poručníka.

²³⁰ Matka je v databázích vyplněna jako dozorce (v dobách monarchie vždy, když ještě žila a otec ne, v době po roce 1918 je uváděna jako dozorce pouze v případě, že otec zemřel během potomkova studia).

a řídicí učitelé, v druhé etapě činnosti školy následují za rolníky učitelé a ředitelé, až poté obchodníci a řemeslníci. Těch je ovšem o mnoho méně než rolníků.²³¹

Pokud se opět profese poručníků pro větší přehlednost rozdělí do kategorií, vyplyne, že rodiče studentů z dob monarchie měli sklon hledat poručníka svému dítěti mezi prestižnějšími profesemi. Jejich snaha nebyla zřejmě vždy korunována úspěchem, ale přesto si není možno nevšimnout vyššího zastoupení inteligence mezi poručníky. Zatímco z rodičů spadalo do kategorie dobové inteligence 13,7% osob, v případě poručníků již 16,15%. Nárůst je to sice ne moc velký, ale přesto znatelný. Při porovnání jednotlivých kategorií vynikne výrazně nižší počet pracujících v zemědělství, lesnictví, rybolovu, stejně tak jako pokles počtu poručníků vykonávajících řemeslo, zaměstnaných v průmyslu či ve školství v poměru k rodičům. Mezi poručníky bylo i méně nekvalifikovaných. Podobné poměrné zastoupení lze sledovat v kategorii obchod, služby, doprava či obranné složky. Oproti tomu více procent poručníků než otců pracovalo na úradech všeho druhu, ve svobodných povoláních či žilo z vlastnictví nějaké nemovitosti.²³² Výběr poručníka z pokud možno vyšší sociální kategorie měl napomoci jejich svěřencům k lepšímu finančnímu zajištění během studia či snazšímu uplatnění se ve společnosti.²³³

Podobný vývoj lze sledovat i v letech první republiky, kdy do kategorie inteligence lze zařadit procentuálně dvakrát více poručníků, než rodičů. Skutečností zůstává, že nejvíce poručníků zůstalo v kategorii zemědělské, ovšem mezi poručníky došlo v poměru k otcům k vyššímu navýšení poměrného zastoupení zaměstnanců školství a úřadů. Více se vyskytovalo i vlastníků a zástupců svobodných povolání. Oproti tomu méně poručníků, v poměru k rodičům, vycházelo z prostředí obranných složek, nekvalifikovaných či řemeslníků

V nezanedbatelném počtu případů před rokem 1918 se stávalo, že byl studentovi po dobu jeho přítomnosti na škole změněn poručník. Přesně se to stalo u 9,65% sirotků na pedagogiu. Příčina tohoto kroku není známa, nejedná se však o případy, že poručník zesnul. To se stalo pouze v případě jednoho studenta, který však není započítán do

---

²³¹ Deset nejčastějších profesí poručníků uvedeno v Příloze č. 25.

²³² Přesná procenta poručníků v jednotlivých kategoriích uvedeno v Příloze č. 27.

²³³ Poručníkem Jana Piluchy byl v jeho prvním roce studia, tj. ve školním roce 1886/1887 August Zátka. Viz *Výkazy*, inv. č. 81, nestránkováno. Studující měl ve výkazu číslo 30.

necelých deset procent jeho kolegů. Při prosté změně poručníka získal chlapec obvykle osobu lépe zaměstnanou. Lze tedy za tímto krokem vidět snahu rodiny pozvednout prestiž dítěte.²³⁴ Oproti tomu po roce 1918 k žádné změně poručníka nedošlo, ani žádný nezemřel.

Finanční situace dítěte během studia nebyla závislá jen na sociálním původu rodiny či poručníka. Ovlivnit ji mohlo i stipendium. V případě pedagogia by se tato peněžitá pomoc mohla zdát zbytečná – na učitelských ústavech se neplatilo žádné školné. Přesto byly finanční nároky studentů vysoké – rodina musela zaplatit ubytování a stravu (pokud student nebydlel doma) a učební pomůcky. Také různé školní výlety byly drahé – na ty mohli však chlapci či dívky získat podporu ze školních podpůrných fondů.

Stipendium bylo v dobách monarchie uděleno 426 studentům, v období následujícím jej získalo pouze 47 osob. Nejvíce z nich absolvovalo školu v sedmdesátých letech 19. století, nejméně v období 1. světové války.²³⁵ Ve valné většině případů se jednalo o stipendium státní, jen tři chlapci získali soukromé stipendium. Všechny tři případy se vyskytly až ve 20. století, přesněji v letech 1900 - 1918. O stipendium mohl požádat zákonný zástupce každého žáka, který měl pocit, že jej svěřenec potřebuje. Před rokem 1918 však nebylo nikdy uděleno stipendium plné. Valná většina žáků obdržela stipendium poloviční, které činilo do roku 1901 sto zlatých ročně, po roce 1901 dvě stě korun ročně. Několik chlapců mohlo získat i podporu nižší, kolem 70 zlatých či později 150 korun či pouze 50 zlatých, případně 100 korun. Výše stipendia v korunách zůstala zachována i za první republiky, kdy opět nejvíce stipendistů získalo podporu 200 korun, zřídka se vyskytla menší částka 100 korun, o něco častěji suma tří stokorun. Jen ve výjimečném případě získal studující peněžitou pomoc 400 korun.

Je velmi těžké definovat studenta, kterému byla takováto finanční podpora udělena. V prvním sledovaném období převládají z hlediska prospěchu nositelé vysvědčení druhého stupně. Vykytují se však i repetenti či externí maturanti. V druhém

---

²³⁴ Stávalo se i to, že nový poručník měl nižší sociální status, než jeho předchůdce. Tak tomu bylo i v případě Petra Ambrože. V prvním ročníku svého studia (školní rok 1873/1874) měl jako poručníka uváděného pražského notáře Karla Komerse, od druhého roku studia byl poručníkem již třeboňský truhlář Jan Janovský.

²³⁵ Poměr počtu stipendistů a nestipendistů graficky vyjádřen v Příloze č. 28.

etapě již převládají vyznamenaní, ovšem opět se vyskytovalo několik repetentů.²³⁶ Z hlediska sociálního původu rodičů stipendistů jsou zastoupeny všechny kategorie profesí. Za císařství se nejčastěji jednalo, stejně jako v případě zastoupení profesí mezi všemi rodiči, o rolníky a učitele. V etapě následující převládají vdovy, ovšem s ohledem na nízký počet stipendistů nalezneme skoro u každého podporovaného studujícího po roce 1918 rodiče jiného zaměstnání.²³⁷ Z hlediska kategorií převládají v prvním období opět zaměstnanci zemědělství, lesnictví a rybolovu. Těch je ovšem procentuálně skoro stejné zastoupení jako u studentů všeobecně. Stejně tak se i mezi stipendisty vyskytují i synové vlastníků. Za dob republiky a protektorátu překvapivě udělilo vedení školy nejvíce stipendií potomkům kvalifikovaných řemeslníků a průmyslníků. Takovýchto finančně podporovaných bylo dvakrát více než zástupců nejčastější kategorie let předchozích, čímž se zemědělské profese staly až čtvrtou nejčastější skupinou – na pomyslném žebříčku je předběhli i úředníci a pracovníci školství.²³⁸ Ani skutečnost, že student nemá žijícího rodiče, nezajistila udělení stipendia. To získalo pouze 25,21% všech osiřelých dob monarchie a jen 15% studujících bez rodiče po první světové válce. I prameny pedagogie o pravidlech pro udělení stipendia mlčí a lze se tak pouze dohadovat o přesných kritériích.

---

²³⁶ Poměrné zastoupení prospěchů studentů se stipendiem uvedeno v Příloze č. 29.

²³⁷ Deset nejčastějších profesí rodičů stipendistů uvedeno v Příloze č. 30.

²³⁸ Přehled profesí rodičů stipendistů dle kategorií spolu s poměrným zastoupením uveden v Příloze č. 30.

7.4. Místní složení studentů

Drtivá většina studujících, kteří nastoupili na soběslavské pedagogium, se narodila v zemi české. V dobách monarchie měla původ v jiné zemi pouze 3% chlapců, prvorepublikoví a protektorátní studenti se nenarodili v Čechách v šesti procentech případů. Mezi nimi velice výrazně převládali Moravané, následovaní s větším odstupem v počtu rodáky z Vídně.²³⁹

Při porovnání počtu rodáků z jednotlivých měst vynikne výrazně hostitelská obec školy, v níž se narodilo skoro 10% všech hochů a dívek před rokem 1918 a dokonce více než dvacet procent období následujícího, republikánského, zaznamenaných v matrikách studentů či maturantů. V druhém nejčastějším rodišti, městě Tábor, spatřila světlo světa méně než dvacetina studujících.²⁴⁰

Rozdělení obcí do skupin dle přináležitosti k diecézi jasně vykazuje výrazné dominantní postavení jihočeských studujících. V obcích, spadajících pod českobudějovickou diecézi se narodilo za monarchie skoro 68% všech budoucích studujících, v letech po první světové válce dokonce skoro čtyři pětiny středoškolských studentů v Soběslavi. Zatímco před rokem 1918 se více než 7% chovanců narodilo v pražské oblasti, přes 4% na Královéhradecku a necelá 4% na Plzeňsku, v době následující mělo svůj původ ve středních Čechách pouze 3,38% chovanců, na Brněnsku lehce nad jedno procento a v ostatních oblastech se narodilo chlapců a dívek sedících v soběslavských lavicích ještě méně.²⁴¹ V oblasti rodišť lze sledovat výrazný nárůst zájmu mezi rodáky z okolí.²⁴² Více než místo narození je pro popsání místního původu studujících určujících bydliště rodiny v době návštěvy pedagogia.

Necelá polovina chovanců prožila ve svém rodišti alespoň prvních patnáct let života. Tyto osoby tedy měly shodné bydliště a rodiště. Drobná většina studujících již v době studia žila v jiné než rodné obci. U dvaceti osmi osob není v pramenech uvedeno bydliště rodiče, čili i studenta, přesto že chovanec pedagogia u otce a matky žil. Ve

²³⁹ Místní složení studentů dle země uvedeno v Příloze č. 31.

²⁴⁰ Nejčastější rodiště studentů spolu s počtem rodáků uvedena v Příloze č. 32.

²⁴¹ Mnoho studentů, desetina předrepublikových a skoro 15% doby pozdější, se narodilo v obci, kterou není možno přeradit do regionu, protože není přesně definována a v oblasti země, do níž je zařazena, se takovýchto míst nachází více.

²⁴² Přesné poměrné zastoupení rodáků z jednotlivých regionů uvedeno v Příloze č. 33.

většině případů je však bydliště známo a proto je možno chlapce a dívky přiřadit k obci trvalého bydliště či rozdělit do regionů stejně, jako tomu bylo dle rodné osady.²⁴³

V jednom jediném případě bylo krátkodobě uváděno bydliště otce v zahraničí, protože živitel rodiny tam krátce působil. Než jeho syn došel k maturitě, otec se k rodině navrátil. Tato výjimka je však k ohledu na počet všech vydaných vysvědčení zanedbatelný. Taktéž drobný počet mladíků a slečen, tvořící necelá tři procenta, uváděl během studií více trvalých bydlišť, protože se s rodiči přestěhovali. Proto jsou počty studentů dle bydlišť počítány z počtu vysvědčení, aby v nich byla každá změna u každého studenta postihnuta.

Mezi bydliště, stejně jako mezi rodišti, výrazně vyčnívá Soběslav, v níž trvale žilo během studia 15% všech rodin, jejichž děti byly přijaty ke studiu na místním učitelském ústavu za Rakouska – Uherska a dokonce přes 28% období následujícího. Druhou nejčastěji uváděnou obcí byla před rokem 1918 Třeboň, za níž těsně následoval Tábor – v každém z těchto měst mělo trvalé bydliště kolem 2% řádně studujících. Za první republiky se Tábor stal druhým nejčastějším bydlištěm, v němž žila necelá dvacatina chovanců, s výraznějším odstupem jej následovaly Mezimostí a Veselí nad Lužnicí.²⁴⁴

Rozdělí-li se i bydliště dle regionu, převáží opět jižní Čechy, v nichž žilo nejprve skoro 75% studujících, později dokonce 84% budoucích učitelů. Při podrobnějším rozboru oblasti českobudějovické diecéze lze zjistit, že polovina všech Jihočechů z dob monarchie pocházela z Táborska. Po vzniku samostatného Československa se procento obyvatel táborského okresu mezi chovanci navýšilo na tři čtvrtiny. Toto číslo je překvapivě velké a v průběhu činnosti školy rostoucí. Potvrzuje, že soběslavská střední škola byla hlavně školou s významem regionálním. Přesto se jednalo o ústav kvalitní, což dokazuje, že na něm studovalo i několik osob ze vzdáleného Slezska či Brněnska. Po první světové válce již nikdo s trvalým bydlištěm ve Slezsku na školu nenastoupil, studující z Brněnska se však neustále vyskytovali. Zájemci přicházeli i z Královéhradecka, kde se nacházel věhlasný ústav v Jičíně, či z oblasti pražské

---

²⁴³ Zatímco do rodišť jsou započítáváni řádní studenti i externí maturanti, bydliště je známo pouze u řádných studujících.

²⁴⁴ Nejčastější bydliště jsou uvedena v Příloze č. 32.

a plzeňské, kde bylo vícero pedagogií.²⁴⁵ Soběslavská střední škola tedy rozhodně byla konkurenceschopná. Počet chovanců z nejjihočeské oblasti postupem času klesal ve spojitosti s rozšiřováním se nabídky a zaváděním pedagogických akademií. Čistě regionálním se však ústav nikdy nestal, což svědčí o jeho kvalitě.

Jak již bylo zmíněno, v době hrozby zrušení učitelských ústavů a jejich nahrazení akademiemi bylo často v tisku uváděno, že na pedagogiích studují děti z menších obcí. To dokládá i situace v Soběslavi. Do roku 1918 pocházelo 36% hochů z obcí o velikosti od dvou do deseti tisíc obyvatel, později počet narostl slabě nad čtyřicet procent. Do této nejpočetnější kategorie se řadila i Soběslav. Necelá čtvrtina chlapců žila po celou dobu činnosti školy ve vesnicích obývaných sto až pětistý obyvateli. Dohromady z vesnic do dvou tisíc obyvatel pocházela necelá polovina chovanců. Tyto skutečnosti dokazují, že novináři ve svých článcích uváděli pravdu.²⁴⁶

Z hlediska místního původu je zajímavý i jiný údaj než bydliště rodiče. V případě chlapců a děvčat se zesnulými rodiči určoval místní původ poručník. U osiřelých v průběhu studia je známo jak bydliště rodiny, tak poručníka. U několika jednotlivých dalších hochů bylo uvedeno bydliště již zesnulého živitele rodiny. Bydliště rodiče a poručníka se shodovalo u 14% všech studentů majících poručníka před rokem 1918. Ti však tvoří okolo tří čtvrtin těch, u nichž známe bydliště rodiče i poručníka. Po zániku monarchie je dochováno již více informací o bydlišti rodin sirotků, proto je možno vyhodnotit, že se údaje shodují opět v případě více než tří čtvrtin osiřelých.

Pro rodiny studentů bylo strategické vybírat poručníky v Soběslavi nebo jejím okolí. Poručník se sice mohl přestěhovat a tím ztratit výhodné bydliště, ale to se stalo pouze v šesti případech, čili jen u zanedbatelných 1,3% poručníků. Všechna tato stěhování proběhla před rokem 1918.

Přímo v působišti pedagogia měla poručníka nejprve pětina všech sirotků, po první světové válce se jejich počet zvýšil na třetinu. Zatímco pouze u necelé třetiny mladíků studujících v rámci Předlitavska je známo, že žil dříve v Soběslavi i otec, po vyhlášení samostatného Československa se tento poměr zvýšil na polovinu. Oproti tomu

---

²⁴⁵ Přesné údaje, kolik procent studujících žilo v jaké oblasti, jsou znázorněny v Příloze č. 34.

²⁴⁶ Přesná procenta chlapců žijících v obcích o určité velikosti jsou vyjádřena v Příloze č. 34.

bydliště na Soběslavsku mají uváděni poručníci necelé čtvrtiny osiřelých studujících před rokem 1918 a pouze devět procent zástupců otce doby následující.

Z vyhodnocení soběslavských poručníků vyplývá, že v případě studentů, o nichž víme, že žili s rodinou v Soběslavi, nalezla poručíka ve stejné obci pouze část. Většina studentů, hlavně doby předprvorepublikové, měla poručníka v jiné obci.²⁴⁷ I tito chovanci však většinou žili v Soběslavi u své matky.

---

²⁴⁷ Poměrné zastoupení sirotek s poručníkem v Soběslavi či jejím okolí i množství dětí původem ze Soběslavi mezi nimi uvedeno v Příloze č. 35.

7.5. Studentské bydlení

Z předchozí podkapitoly vyplývá, že před první světovou válkou skoro devět desetin řádných studentů učitelského ústavu nežilo v městě, v němž se nacházela jejich střední škola, po válce se jejich průměrný počet snížil na tři čtvrtiny. Další čtyři jednotlivci měli to štěstí, že v obci, kde studovali, žil nějaký jejich příbuzný, u něhož našli ubytování.²⁴⁸ Část chovanců žila nedaleko a mohla do školy docházet denně pěšky. Jednalo se hlavně o děti z nejbližšího okolí školy, převážně z blízkých vesniček. Každodenní ranní cestu za vzděláním a večerní zpět absolvovalo v první etapě činnosti školy denně 9,33% studujících. Jejich počet narostl v období první světové války, kdy na školu nastupovali převážně hoši z blízkého okolí. Tato skutečnost vyplynula z komplikované finanční i dopravní situace ve státě. Z 615 studujících ve válečných letech denně docházelo do školy 558 chlapců.

S ohledem na rozvoj dopravy po roce 1918 narostl i počet těch, co bydleli u rodičů, ale mimo Soběslav. Zatímco dojít z Tábora do někdejšího pedagogia je velmi náročné, absolvovat stejnou cestu vlakem je mnohem výhodnější. V tomto období narostl i počet potomků zaměstnanců drah mezi studujícími, kteří měli dopravu po železnici zdarma. Dojíždění dětí do školy takovéto rodiny finančně nikterak nezatěžovalo a při přepravě se mohl chovanec i učit, což při chůzi není možné. Mimo železnice měli studující školy k dispozici i autobusovou dopravu. Zřejmě proto dojížděly denně do školy po roce 1918 necelé dvě třetiny studujících.

Většina hochů z doby monarchie a velká část studujících v době prvorepublikové nežila ani v Soběslavi, ani v jejím okolí – musela si proto sehnat ubytování po dobu studia.²⁴⁹ V šedesáti případech není na vysvědčení uveden žádný nájemce, i když daný student nežil v Soběslavi či jejím okolí.²⁵⁰ Řešení bytové situace těchto chovanců proto zůstává záhadou. Jejich počet je však v poměru ke všem studujícím zanedbatelný.

---

²⁴⁸ Ti na pedagogiu studovali před rokem 1918. V druhé etapě činnosti školy takovéto osoby zaznamenány nebyly.

²⁴⁹ Poměr nájemců, docházejících či dojíždějících a v Soběslavi žijících pro léta předválečná i poválečná uveden v Příloze č. 36.

²⁵⁰ Větší část těchto osob studovala v dobách před rokem 1918 – 43 osob, 37 těchto studujících navštěvovalo učitelský ústav po první světové válce.

Placením nájemného a stravy se prodražovalo vzdělávání potomka celé rodině. Nájemce totiž nebyl placen pouze za to, že u sebe nechá mladíka či slečnu přespávat. Po dobu chovancova pobytu ve městě za něj nájemce nesl i zodpovědnost, musel řešit všechny problémy a informovat o nich rodinu. Zároveň studující i živil. Výběr takové osoby byl tedy velice důležitý. Nabídka svou šířkou odpovídala – v prvním období činnosti školy se lze v záznamech setkat s využitím možnosti ubytování u 1 015 různých osob.²⁵¹ Po roce 1918 se počet nájemců snížil na 354 – pokles počtu způsobilo snížení množství chlapců a dívek, kteří ubytovat potřebovali.

Někteří rodiče se snažili na bydlení svých dětí ušetřit. Pokud to bylo možné, žil syn takovéto rodiny v podnájmu pouze přes zimní měsíce, jinak do školy docházel. Jednalo se o ne moc typické řešení, vyskytující se hlavně před první světovou válkou. Poprvé takto v létě docházeli a v zimě žili v nájmu Ladislav Vančata z Myslkovic a Josef Rypáček z Nedvědic roku 1910.²⁵² Celkově si toto řešení vybralo pouze jedenáct studentů. Jeden jediný mladík, Josef Rudolf, žil roku 1911 v létě v jiném podnájmu než v zimě – v období chladu bydlel v Soběslavi, v teplých měsících docházel z nedalekých osad.²⁵³ Tyto způsoby šetření nepatřily mezi obvyklé a využity byly pouze v první polovině druhého desetiletí dvacátého století.

Zvolení ubytování nabízeného v obci nedaleko od města bylo nejčastější metodou, jak na nájemném ušetřit. Tento způsob byl taktéž populární hlavně před rokem 1918, kdy se v nedaleké vesnici nějaký student ubytoval pouze sedmadvadesátkrát. Nejčastěji byly vybírány obce Chlebov a Zvěrotice. V blízkých obcích žili studující i později.²⁵⁴ Za první republiky či protektorátu je i na výběru nájemců vidět vliv rozvoje železniční sítě. Pokud nevyužíval studující nájem v Soběslavi, nejčastěji měl ubytování v Táboře či Českých Budějovicích, odkud se do

---

²⁵¹ Ve skutečnosti se nejspíše jednalo o osob méně. Ve výkazech je často uváděno jedno jméno s více různými adresami či povoláními. Při statistickém zpracování byly tyto záznamy vyhodnoceny jako různé. V některých případech se jedná s jistotou o více členů jedné rodiny (ku příkladu u Františka Hoffmanna – ve stejném období nabízel pronájem děd, otec i syn). U většiny záznamů však není možno vyhodnotit, zda se jednalo o jednu osobu či příbuzné.

²⁵² Oba mladíci navštěvovali v té době třetí ročník a ve výkazech prospěchu byli evidováni pod čísly 24 (J. Rypáček) a 35 (L. Vančata). *Výkazy*, inv. č. 128, nestránkováno.

²⁵³ V teplých měsících bydlel u Františka Zunta v Rybově Lhotě, v chladných obdobích u Jana Pánka v Soběslavi. Ve výkazu docházky a prospěchu byl chovanec evidován ve čtvrtém ročníku pod číslem 21. *TAMTÉŽ*, inv. č. 129, nestránkováno.

²⁵⁴ Přesný počet ubytování v Soběslavi a mimo město uveden v Příloze č. 38.

školy mohl bez problémů dopravit po železnici. Dohromady však v těchto dvou obcích nalezlo ubytování pouze jedno procento studujících. Nájemníci z Českých Budějovic, stejně tak jako nájemník z Hluboké nad Vltavou, studovali pedagogium v době druhé světové války. Výběr místa přechodného ubytování mohl tedy být důsledkem nedostatečné ubytovací kapacity ve městě, na niž Soběslavané poukazovali při válečném spojení pedagogií.

Valná většina nájemců, více než devadesát procent, bydlela přímo v Soběslavi.²⁵⁵ Ubytovaní studentům nabízely různé osoby po různě dlouhou dobu. Někteří si tímto způsobem vydělávali dlouho a poskytovali přístřeší více studentům najednou, proto jsou na vysvědčeních uváděni nejčastěji. Nejdůvěryhodnější a zároveň cenově nejvýhodnější nejspíše byli před rokem 1918 Jan Jankovský, Kateřina Kořenská a Marie Tichá, později Josef Kůrka, Julie Ohnesorgová a Rosalie Molíková.²⁵⁶

Finanční částka, kterou musela rodina investovat do bydlení potomka během studia, byla závislá i na zaměstnání nájemce. Pokud student bydlel v pěkném bytě finančně dobře situovaného úředníka, musel za takové ubytování platit více než jeho případný spolužák, kterého ve svém malém bytě ubytovávala chudá vdova. Využití podnájmu vyplývalo z nabídky, která byla také omezená. Právě vdovy a chudší lidé brali na byt studenty nejčastěji, protože to pro ně byl dobrý způsob přivýdělku. I proto nalezneme mezi pronajímateli nejčastěji samotné ženy, zapisované jako vdovy či později soukromnice, následované s výrazným odstupem měšťany a soukromníky před rokem 1918 či truhláři a školníky v dobách pozdějších.²⁵⁷ Za Rakouska – Uherska neměla pouze nepatrná část nájemců – devět osob – uveden stav. Tento počet je ale v poměru k celku zanedbatelný, tvoří 0,89% všech pronajímatelů. Za první republiky se evidence zhoršila, u celé desetiny nájemců není zaevidován stav a dokonce u třetiny chybí adresa.²⁵⁸

---

²⁵⁵ Údaje o nájemcích bohužel nemají plně vypovídající hodnotu, protože někteří vyučující nezapisovali informace o ubytování chovanců během školního roku. Tyto údaje chybí hlavně ve výkazech z dob první republiky. Nejčastěji je nezapisoval třídní učitel Jiří Wala.

²⁵⁶ Jména nejčastěji volených nájemců uvedena v Příloze č. 37.

²⁵⁷ Nejčastější profese nájemců jsou uvedeny v Příloze č. 37.

²⁵⁸ Oproti tomu před rokem 1918 nebyla adresa zaznamenána pouze u 1,7% nájemců.

Právě adresa patří mezi další údaje vypovídající o nájemci. V prvních letech fungování školy vyučující nezapisovali adresy, pouze části města, evidence ulic přicházela postupně až během osmdesátých a devadesátých let 20. století. V té době nacházeli studenti ubytování nejčastěji na náměstí či v jeho okolí, jak se město rozrůstalo, rozšiřovala se i oblast bydlíšť nájemců. Přesto centrum zůstalo dlouho lokalitou, která byla pro pobyt studujících vybírána nejčastěji, bydlela zde celá šestina soběslavských pronajímatelů. S velkým odstupem za centrem města následovaly ulice Týnská či Choustnická.²⁵⁹ Až během existence Československa přišlo náměstí o své privilegované postavení, když bylo z pomyslného prvního místa vytlačeno Jirsíkovou ulicí a vyrovnala se mu i Komenského třída. Tyto lokality se však nachází taktéž ve středu Soběslavi.

Postupem času se mezi nájemci samozřejmě objevovaly nové osoby. Nejčastěji se jednalo o rodiče studentů, kteří se nejprve rozhodli nabídnout ubytování spolužákům svých dětí a později u tohoto způsobu přivýdělnku zůstali. Do roku 1918 se vyskytlo 213 shod jmen rodičů studentů a pronajímatelů chovanců jiných, později jich bylo 85. Dalších 39 pronajímatelů z doby republiky a protektorátu a 149 etapy předchozí má jméno shodné s bývalým studentem. Je tedy velmi pravděpodobné, že se absolventi pedagogia působící v místě studia rozhodli pomáhat svým nástupcům. Dohromady ubytovávala budoucí učitele více než třetina osob, které se nejspíše již dříve do kontaktu se školou dostaly.²⁶⁰

---

²⁵⁹ Počet ubytování v jednotlivých ulicích je uveden v Příloze č. 39.

²⁶⁰ Zastoupení rodičů absolventů a absolventů mezi pronajímateli vyjádřeno graficky v Příloze č. 40.

7.6. Maturanti na pedagogiu

Maturita byla vysněným cílem všech, co nastoupili studium na pedagogiu. Ne všichni se k ní však dostali. Do roku 1918 podstoupilo zkoušku dospělosti 2 479 studujících – 390 z nich byli externisté, zbývajících 2 089 chlapců pocházelo z řad řádných studentů. K maturitě tak přistoupilo 83,09% chovanců ústavu, z nichž z důvodů již dříve uvedených ne všichni absolvovali soběslavskou střední školu od prvního ročníku.²⁶¹

Není bohužel možno vyčíslit a charakterizovat všechny maturanty zkoušené na učitelském ústavu v Soběslavi. Prameny evidující zkoušky dospělosti jsou dochovány pouze do roku 1930/1931 včetně.²⁶² Od založení školy do tohoto roku přistoupilo ke zkoušce dospělosti 3 288 osob – mezi nimi 684 externích maturantů.

S ohledem na nutnost předchozího vzdělání a roční praxe, přistupovaly ke zkoušce dospělosti pouze osoby starší osmnácti let. Zatímco nejmladšímu zkoušenému bylo u maturity osmnáct let, nejstarší zaznamenaný byl více než dvakrát starší – jako externista vykonal v osmdesátých letech 19. století zkoušku dospělosti ve věku 50 let Josef Sakař z Jindřichova Hradce,²⁶³ ve dvacátých letech 20. století zde maturoval o sedm let mladší Josef Bareš z Krásné Hory.²⁶⁴ Průměrně však mladíci zakončovali studium jako více než dvacetiletí. Nejvyšší průměrný věk vykazovali absolventi pedagogia v sedmdesátých letech 19. století, nejnižší v období let 1900 – 1913 a ve školním roce 1930/1931.²⁶⁵

Každý studující mohl využít při vykonání zkoušky dospělosti více pokusů. V případě neúspěchu z jednoho předmětu měl šanci být přezkoušen v podzimním termínu, ale také až o rok později spolu s těmi, co neprospěli u více zkoušek. Nebylo to však pravidlem, mnoho neúspěšných se vracelo zkoušku opravit externě až po několika letech strávených v praxi, nejčastěji na postu pomocného učitele. Také nebylo

---

²⁶¹ Grafické vyjádření počtu studentů uvedeno v Příloze č. 41.

²⁶² Proto není možno ani vyhodnotit, zda v dobách druhé světové války propadala u maturity požadovaná pětina všech uchazečů.

²⁶³ Student uveden v maturitním katalogu pod číslem 112. *Koncepty*, inv. č. 212, nestránkováno.

²⁶⁴ Student uveden v maturitním katalogu pod číslem 1. *TAMTÉŽ*, inv. č. 253, nestránkováno.

²⁶⁵ Nejnížší, nevyšší a průměrný věk maturujících je vyjádřen v Příloze č. 12.

pravidlem, že první pokus maturanta proběhne v jarním termínu – 79 adeptů přistoupilo ke svému prvnímu pokusu až v září.²⁶⁶ Žádný důvod tohoto kroku nebyl u dané osoby uveden. Mohlo se však jednat o studující, kterým v přihlášení se k červnovému termínu bránila nemoc, nedostatečný věk či nesplněná roční praxe externisty.

Jak již bylo popsáno, v závislosti na předchozím prospěchu mohl maturovat buď ze všech předmětů, nebo pouze z několika – pokud dosahoval chovanec z nějakého předmětu výborných či chvalitebných studijních výsledků, nebyl z něj na závěr studia zkoušen. Čím lepší byl tedy průběh studia dané osoby, tím vyšší byla šance, že závěrečnou zkoušku zvládne na první pokus, protože se nemusel připravovat z tolika předmětů. Z většího počtu disciplín byli při maturitě omlouváni i ti, co již zkoušku dospělosti měli – nejčastěji z gymnasia či reálné školy. Jednalo se o studenty, kteří absolvovali pouze čtvrtý ročník či přistupovali k maturitě dokonce externě po vykonání roční povinné praxe. V průběhu první etapy činnosti pedagogia mělo již hotovou maturitní zkoušku 174 studentů – ti tvořili 35,95% chovanců nově nastupujících do čtvrtého ročníku či externistů. V době následující tvořili lidé se zkouškou dospělosti necelou polovinu této skupiny.²⁶⁷

Většina zkoušených, kterých bylo každý rok v dobách monarchie průměrně 51,65, následně dokonce 62,23 i když maturovala z více předmětů, zvládla dokázat dostatečné znalosti komisi již při prvním pokusu.²⁶⁸ Tím prošly s výsledkem prospěl či prospěl s vyznamenáním více než čtyři pětiny maturujících. Dalších 10,65% zkoušených před rokem 1918 a dokonce 14% etapy druhé zvládlo správně zodpovědět otázky a vyřešit zadané úlohy na druhý pokus. Pouze okolo dvou procent zájemců o práci učitele muselo v Soběslavi zkoušku dospělosti opakovat vícekrát než dvakrát.²⁶⁹

Drtivá většina maturantů, ať již na jakýkoli pokus, dosáhla nakonec hodnocení prospěl. O mnoho méně závěrečných vysvědčení na sobě neslo pro mnohé vysněný text:

---

²⁶⁶ Nepatrná většina z nich – 41 osob přistupovala k maturitě v období let 1918/1919 – 1930/1931, zbývajících 38 zájemců v letech předchozích.

²⁶⁷ Množství maturantů s již vykonanou zkouškou dospělosti v poměru k jejich kolegům graficky vyjádřeno v Příloze č. 42.

²⁶⁸ Zvýšení počtu maturantů způsobilo nárůst počtu externistů za první republiky. Při porovnání množství chlapců a dívek zasedajících do školních lavic vyplývá, že za monarchie maturovalo ročně průměrně 43,52 řádných studujících, oproti tomu v době následující pouze 39,61 chovanců.

²⁶⁹ Grafické vyjádření prospěchu i počtu pokusů uvedeno v Příloze č. 43.

prospěl s vyznamenáním. Pouze nepatrných pár procent zájemců ani při opakovaných pokusech neuspělo a nakonec snahu vzdalo.

U šesti z neúspěšných se s jistotou ví, že byli během zkoušení vyloučeni. U poloviny vyloučených je znám důvod k tomuto kroku - podvádění. Pouze jeden z vyloučených maturitní zkoušku opakoval a nakonec na třetí pokus vykonal – byl jím Alois Vlk, který nakonec prospěl v září 1892 – rok a čtvrt po vyloučení bez udání důvodu. Ostatní vyloučení se na soběslavskou střední školu již nikdy nedostavili. Všechna vyřazení ze seznamu maturantů proběhla před koncem první světové války.²⁷⁰

Další malý počet osob přihlášených ke zkoušce dospělosti se k ní nedostavil a nevyužil ani šanci složit zkoušku v opravném termínu. Důvod byl uváděn velmi zřídka, vždy v době předprvorepublikové. Student k maturitě, na niž byl přihlášen, mohl nedostavit pro nemoc. Takovýto důvod byl poznamenán u čtyř nepřítomných. Další dva před termínem své zkoušky dospělosti opustili tento svět.²⁷¹

Specifickou kategorií let 1914 – 1918 tvořili váleční maturanti – ti ke zkoušce dospělosti nemuseli přistoupit ze čtvrtého ročníku, ale již dříve. Takto předčasná maturita však byla umožněna pouze čtyřem osobám.²⁷² Dalších 181 studentů řádně zakončilo středoškolské studium poté, co opustili pedagogium v nějakém jiném, než posledním ročníku, pak několik let pracovali, až nakonec externě zkoušku dospělosti doplnili.

Váleční maturanti se tedy nevyznačovali vykonáním své závěrečné zkoušky v nižším ročníku, ale spíše v předčasném termínu. Z maturitního ročníku 1914/1915 ukončilo řádným způsobem předčasně studium šestnáct osob: osm 8. března, dva 10.

---

²⁷⁰ Jednalo se o: Aloise Bosáka, Jana Fresla a Václava Fišera, vyloučené pro podvod v červnu 1880, Arnošta Sompeka vyloučeného bez udání důvodu roku 1896 i o deset let později stejně neúspěšného Bohdana Purše.

²⁷¹ Pro nemoc byli z maturity omluveni: roku 1889 Emanuel Hála, v létě 1910 Eduard Parma a o pět let později Josef Pechouš. Ani jeden z nich se již nikdy o maturitu v Soběslavi nepokusil. Oproti nim Jan Hron sice v období zkoušek dospělosti 1883 onemocněl, ale maturitu doplnil v září stejného roku.

Úmrtí znemožnilo vykonání maturity v červenci 1881 Josefu Šimovi a v červnu 1910 Josefu Kabelemu.

²⁷² Dalších deset osob maturovalo dříve než ve čtvrtém ročníku po první světové válce – jeden ihned ve školním roce 1918/1918, pět ve dvacátých letech a čtyři až v období 1929/1930 – 1930/1931. Důvod tohoto neobvyklého průběhu studia nebyl nikde vysvětlen. Nejspíše se jednalo o chovance ústavu, kteří studium ukončili a následně přistoupili ke zkoušce jako externisté. Jména těchto studentů jsou uvedena v Příloze č. 45.

dubna a dalších šest 12. června. V případě následujícího čtvrtého ročníku opouštěli chlapci lavice ještě dříve – tři maturovali 13. října 1915, jeden 12. listopadu a devět 1. prosince. Třetí válečný školní rok přinesl nejvíce termínů maturit – dva mladíci složili zkoušku dospělosti v říjnu 1916, další čtyři v listopadu, dva v prosinci, pět hochů odmaturovalo již v únoru 1917 a konečně další dva v květnu. Během podzimních měsíců posledního válečného roku zakončilo studia ještě devět budoucích vojáků, následovaných pěti spolužáky v předčasném jarním termínu.²⁷³

Koncem světového konfliktu válečné maturity neskončili – dalších jedenáct osob, které odešly na frontu bez maturity, se vrátilo zkoušku si doplnit v období od podzimu 1918 do jara 1920. Je zde nutno vyzdvihnout vysokou úspěšnost válečných maturantů – nenalezne se mezi nimi nikdo, kdo neprospěl. Všem udělili zkoušející nejhůře čtyřky, někteří z nich dosáhli i na vyznamenání. Vyšší úspěšnost u těchto netypických a rychlých maturit byla zřejmě způsobena snahou zkoušejících nekomplikovat budoucím vojákům život v pro ně již tak složitém období.

Mimo válečných maturantů existovala po celou dobu na ústavu ještě jedna speciální skupina skládající závěrečnou zkoušku – externisté. Jednalo se o osoby, které měly zájem vykonávat profesi učitele, ovšem nechtěli na pedagogium studovat. Stačilo jim tedy pouze zaplatit poplatek za maturitní zkoušku, doložit absolvovanou roční praxi a směli ke zkoušce přistoupit.

Jak již bylo dříve uvedeno, od školního roku 1901/1902 směly takto maturovat v Soběslavi i ženy a dívky. Do rozpadu monarchie se díky této možnosti stalo řádnou učitelkou 75 paní či slečen. S ohledem na zákon o povinném celibátu učitelek nebyl logicky zájem o tuto profesi příliš velký. Přesto tvořily dámy 19,23% všech externistů tohoto období, ovšem zároveň pouze 3% všech maturantů. Zajímavým jevem mezi externistkami byly dvě řádové sestry, které nejspíše potřebovaly kvalifikaci k výuce na řádové škole. Poměrné zastoupení žen se všeobecně navýšilo po první světové válce - již bylo popsáno, že ženy tvořily lehce nad čtyřicet procent všech studujících a dokonce téměř padesát procent externích studujících.²⁷⁴

---

²⁷³ Zkouška dospělosti těch, co ji složili v předčasném válečném termínu, nabyla platnosti až od počátku následujícího školního roku.

²⁷⁴ Grafické vyjádření poměru externistek a externistů vyjádřen v Příloze č. 8.

Slabě nadpoloviční většinu externích maturantů z dob monarchie tvořily osoby již pracující. Mezi těmito 202 příchozími ze zaměstnání bylo 198 vyučitelů. Ti si pouze potřebovali zkouškou dospělosti doplnit potřebnou kvalifikaci, aby se směli stát řádnými učiteli. Oproti tomu po první světové válce tvořili vyučitelé pouze dvacetinu všech externistů. Nově mezi nimi výrazně převažovali absolventi všeobecně vzdělávacích škol.²⁷⁵ Mezi ženami obecně jasně převažovaly osoby studující před maturitou soukromě.²⁷⁶

Bohužel o externích maturantech chybí jakékoli informace osvětlující sociální či místní původ jejich rodin. Ví se o nich pouze, jaké bylo jejich předchozí vzdělání. Z toho plyne i znalost skutečnosti, zda měli již hotovou zkoušku dospělosti. Jejich procentuální zastoupení však není možno vyjádřit.²⁷⁷

Ne všichni přistupující pouze k maturitě u zkoušky prospěli. Za dob vlády císařů řešili někteří svůj neúspěch nástupem na pedagogium do stavu řádných studentů a maturitu pak opakovali po mnoha letech se svými spolužáky. Dohromady zachytily prameny sedm takovýchto mladých mužů. Dva z nich řádné studium vzdali dříve, než k maturitě opětovně dospěli. Zbývajících pět se o zkoušku dospělosti řádně pokusilo – čtyři u ní prospěli, jeden ne, přestože to byl jeho již třetí pokus. Studium pro něj tak po letech skončilo neúspěchem.

Velmi speciálním externistou byl jeden muž, který již zkoušku dospělosti ze soběslavského pedagogia měl. Nedostavil se však do pěti let po jejím vykonání ke zkoušce způsobilosti, proto musel maturovat znova – jeho získaná kvalifikace pozbyla platnosti. Opakování maturity pro něj zřejmě nebylo problémem, protože již jednou své znalosti prokázal, proto prospěl i na podruhé.²⁷⁸

Momentem složení maturitní zkoušky mizí informace o daných osobách. Pouze u absolventů v roce 1907 je známa jejich profese po dvaceti letech. Nalezneme mezi

---

²⁷⁵ Zatímco u řádných studentů po roce 1918 není předchozí vzdělání uváděno, u externích studujících byl tento údaj zaznamenán, a proto jej lze vyhodnotit.

²⁷⁶ Předchozí vzdělání externistů vyjádřeno v Příloze č. 44.

²⁷⁷ Databáze v programu ACCES není schopna při vyhodnocování rozlišit, zda je student s vykonanou zkouškou dospělosti externista či nikoli.

²⁷⁸ Při řádné maturitě evidován roku 1875 pod číslem 36. *Koncepty*, inv. č. 206, nestránkováno. Při druhé zkoušce dospělosti evidován pod číslem 110 již jako externista. *TAMTÉŽ*, inv. č. 213, nestránkováno.

nimi pracovníky různých škol na různých místech Česka. Tento fakt hovoří o schopnostech absolventů a kvalitě školy.²⁷⁹

Dále je také známo, že několik mladíků bylo zaměstnáno na malotřídce ve Svatém Jáně.²⁸⁰ Tito všichni dohromady tvoří pouze zanedbatelné množství v poměru ke všem absolventům pedagogia. Není proto možno na základě těchto údajů vytvořit přehled škol, v nichž nacházeli uplatnění absolventi soběslavského ústavu.²⁸¹

---

²⁷⁹ Přehled absolventů a jejich vykonávaných profesí je součástí Přílohy č. 5.

²⁸⁰ M. JAROŠOVÁ, *Vesnická malotřídka*, s. 152.

²⁸¹ Krátké biogramy významných absolventů pedagogia jsou k nalezení v Příloze č. 3.

8. Pedagogický sbor

Prameny dochované ve Státním okresním archivu Tábor bohužel neposkytují informace ke všem zaměstnancům soběslavského pedagogia. O většině osob, působících ve škole po roce 1894, nalezneme alespoň zmínku ve školní kronice, podrobnější informace k nim bohužel povětšinou chybí.²⁸²

Během činnosti učitelského ústavu v Soběslavi se v jeho zdech vystříдалo mnoho profesorů či učitelů a na cvičné škole učilo též velké množství osob. Hlavně v době monarchie přesouvalo často ministerstvo pedagogy z jednoho místa na druhé a na jejich původní místo umísťovalo vyučující nové. Ti ihned po příchodu složili podepsanou přísahu do ředitelových rukou a začali učit v přidělených třídách, bez jakéhokoli času na poznání chodu školy.

Pedagogové působící ve škole často dostávali ze zdravotních důvodů roční dovolenou. Tu si pedagogové brali na celý školní rok i v případě, kdy byli Ministerstvem kultu a vyučování vybráni jako zástupní učitelé na jinou školu. Místo těchto pedagogů na dovolené byli do Soběslavi posíláni jiní vyučující, kteří si často také brali celoroční dovolenou ve svém původním pracovišti. Říkalo se jim suplující vyučující. Pokud se v rodině jakéhokoli učitele vyskytla nakažlivá nemoc, dostal krátkou dovolenou po dobu hrozící infekčnosti. V případě nemoci, která nebyla příliš vážná, se snižoval úvazek daného vyučujícího na polovinu, či ještě více. Zatímco udílení krátké dovolené bylo v pravomoci ředitele školy, půlroční a celoroční uvolnění ze zaměstnání, či snížení úvazku, umožňoval pouze výnos ministerstva a zemské školní rady.

Cviční učitelé často přicházeli do Soběslavi nejprve jako náhrada za nemocného pedagoga, jak bylo již výše uvedeno. Bývali označováni jako suplující či pomocní cviční učitelé a v době svého působení byli řádnými zaměstnanci nějaké obecné školy. Ve chvíli, kdy se na cvičné škole soběslavského pedagogia uvolnilo stálé místo, obsadil jej většinou právě nějaký suplující cvičný učitel, který v tu chvíli ztratil své původní zaměstnání a stal se definitivním pracovníkem pedagogia. Cvičnému učiteli při

---

²⁸² Kapitola vychází z následujících fondů uložených v SOkA Tábor, ve fondech B103 Archiv města Soběslav 1371 – 1945 (*Archiv města 345, Archiv města 346*) a B134 Učitelský ústav Soběslav (1866) 1870 - 1948 (*Pamětní kniha 1894 – 1911, Pamětní kniha 1911 – 1939*). Použity byly také knihy *Vzpomínky* a od E. NEUMANNa, *Na rozloučenou*.

učitelském ústavu se otvírala cesta k práci definitivního učitele na jiném pedagogiu v Království českém, aniž by si dodělal vysokoškolské vzdělání. Mezi pedagogy učitelských ústavů, připravující k výkonu povolání budoucího učitele obecných škol, bylo proto možno najít mnoho mužů, jejichž nejvyšším dosaženým vzděláním byl právě učitelský ústav.

Cviční učitelé také na rok nebo i více let ze zaměstnání odcházeli na dovolenou za účelem výkonu profese inspektora obecných škol v jiném okrese, dost často na velmi vzdáleném místě. Dvouletá dovolená byla pravidelně poskytována u vyučujících z důvodů nutnosti vykonání vojenské služby. Po dobu své nepřítomnosti byl učitel, vykonávající vojenskou službu zastoupen suplujícím učitelem, který za sebou obvykle již vojenskou službu měl.

V případě jakéhokoli disciplinárního prohřešku byl daný pedagog okamžitě zbaven všech svých povinností, jeho výuka se suplovala, až dokud se jeho prohřešek neprošetřil. Pokud vše dopadlo pro daného vyučujícího dobře, navrátil se do výuky. Disciplinární vyšetřování v řadách pedagogů byla záležitostí pouze první republiky a probíhala skutečně velmi zřídka.

Rekonstruovat kompletní složení učitelského sboru pro jeden školní rok v době monarchie bohužel prostudované prameny až na jednu výjimku neumožňují.²⁸³ Výjimkou je nejen stav při založení školy (viz dále v textu) a školní rok 1915/1916 – počet vyučujících a jejich úvazky doznaly důsledkem války značných změn, proto neodpovídaly běžné, obvyklé situaci – pedagogium mělo pouze devět zaměstnanců – čtyři profesory,²⁸⁴ dva učitele a tři cvičné učitele, z nichž dva suplovali i na pedagogiu. Krom tělesné výchovy a německého jazyka byla výuka každého předmětu zajišťována ve všech třídách jedním mužem.

Složení sboru vyučujících v již zmíněném školním roce 1915/1916 bylo následující: profesor Matěj Lhotský – zástupce ředitele; ve výuce náboženství od října zastupován katechetou Josefem Kozlíkem; profesor Alois Káš – matematika, kreslení

---

²⁸³ Ve školních letech 1920/1921 – 1945/1946 je možno plně rekonstruovat složení pedagogického sboru ve všech třídách. Přehled vyučujících z tohoto období spolu s dobou působení na škole jsou zpracováni v Příloze č. 6.

²⁸⁴ Jeden z nich, Matěj Lhotský, nemohl pro zastupování ředitele pokrýt svůj úvazek, a byl proto zastupován.

a krasopis; profesor Václav Steffel - český a německý jazyk; profesor Petr Strnad - zeměpis, dějepis i německý jazyk učitel Jan Svoboda - hudba; suplující učitel František Švec – německý jazyk, přírodopis, fyzika a hospodářství; cviční učitelé: Josef Kalina – tělesná výchova na učitelském ústavě; Eugen Neumann – suplující na cvičné škole a vyučující tělocvik na pedagogiu; Ladislav Lintner – suplující na cvičné škole.

Sice není možno rekonstruovat celkové složení pedagogického sboru, je však možno postihnout všechny třídní učitele. V první dekádě pedagogia byl náročný úkol vést třídu a zodpovídat za všechny její studenty 37 mužům. Nejčastěji pověřilo vedení školy touto funkcí Františka Šimka, Jana Johna či Bartoloměje Čihaře. Oproti tomu si v období do roku 1918 funkci třídního vyzkoušelo pouze jedenkrát deset mužů. Po první světové válce bylo třídnictví svěřováno nejen mužům, ale i ženám, které se ve sboru nově objevovaly. Mezi dvaceti osmi třídními profesory se však vyskytlo pouze šest žen, které spravovaly dohromady 16% tříd, neboť jejich mužských kolegů působilo ve škole neustále více. Patnáct pedagogů se do čela jednoho ročníku postavilo pouze jednou, oproti tomu nejvíce se pro tuto práci osvědčili Václav Čihák a Josef Podroužek, jež dohromady zodpovídali po první světové válce za více než čtvrtinu všech otevřených tříd.²⁸⁵

Jak je tedy možno popsat běžného pedagoga učitelského ústavu? V době monarchie se obvykle jednalo o muže, jehož nejvyšším vzděláním byla maturita na pedagogiu či absolvování preparandia. Po dokončení vzdělání prošel každý muž povětšinou výše popsaným procesem – od učitele nějaké obecné, někdy i měšťanské školy (do složení zkoušky způsobilosti cvičného učitele), přes suplujícího učitele cvičné školy až na pozici řádného profesora pedagogia. Vyučující byli ceněni hlavně pro své praktické i odborné znalosti a vyšší věk, ne tolik pro vzdělání. Ač se muži s tímto profilem objevovali mezi pedagogy i později, ve dvacátém století se setkávali studenti spíše s více vzdělanými profesory. Mnoho vyučujících působících v Soběslavi ve dvacátém století se snažilo alespoň rozšířit si své vzdělání formou prázdninových kursů.²⁸⁶ Někteří si dálkově dodělali i vysokoškolské vzdělání.²⁸⁷

---

²⁸⁵ Tabulka třídních učitelů s počtem svěřených tříd uvedena v Příloze č. 46.

²⁸⁶ V létě 1909 se František Strnad účastnil kursu chlapeckých ruční prací a Jan Svoboda s Emanuelem Ratajem kursu liturgického zpěvu v Praze. *Pamětní kniha 1894 – 1911*, s. 165.

Ve dvacátém století, hlavně po první světové válce, začal na pedagogii převládat jiný typ vyučujících. Jednalo se o pedagogy s maturitou z reálného či klasického gymnasia a následně absolvovanou vysokou školou, nejčastěji filosofickou fakultou. Studium zakončila většina nových zaměstnanců ústavu zkouškami učitelské způsobilosti pro střední školy. Do Soběslavi také často přicházeli již s absolvovanou praxí – nejčastěji na všeobecné střední škole.

Nyní se bude práce věnovat pedagogům, o nichž se nám dochovaly v tábořském archivu konkrétnější informace. Při založení pedagogia, čili ve školním roce 1871/1872, byl do čela školy vybrán Emil Hrys, bývalý profesor rakovnické reálky. S ním budoucí pedagogy připravovali: bývalý inspektor z Příbrami Josef Melichar, Josef Svoboda, dříve učitel reálky z Rokycan, a někdejší suplent učitelského ústavu v Českých Budějovicích František Šimek.²⁸⁸ S výchovou kandidátů učitelství pomáhali i katecheta z obecné školy Václav Dvořák, ředitel kůru Hynek Vacek či cvičný učitel Štěpán Kovařík.

Ještě v průběhu sedmdesátých let, přesně v roce 1876, přibyl na učitelský ústav nový vyučující dějepisu a zeměpisu Josef Vávra. Dříve působil v Kolíně, jehož dějiny sepsal. Ač patřil mezi náročné vyučující, byl velice oblíben a vážen. Chovanci obdivovali nejen krásné a kvalitní mapy, jež při svých hodinách maloval na tabuli, ale také způsob výuky. Vše od něj znělo jako pohádka.²⁸⁹

Ředitel Hrys je ve vzpomínkách svých studentů popisován jako příjemný muž připomínající vzhledem Jana Amose Komenského. Přednášel hospodářství „*volně, po sousedsku, neužívaje žádných učených kliček či háček*“.²⁹⁰ Oblíbený pedagog byl však již po sedmi letech vystřídán mužem jiným – Antonínem Humlem, původně profesorem

---

²⁸⁷ Mezi několik vyučujících cvičné školy, kteří si rozšířili kvalifikaci za účelem pracovního postupu, patřil Jan Šťastný. Tento milovník sportu často pomáhal svému kolegovi na pedagogii s výukou tělocviku a po několika letech se rozhodl k rozšíření kvalifikace o tělesnou výchovu pro reálné školy. Díky tomuto kroku byl následujícího roku přeložen na pozici učitele tělesné výchovy na pedagogii v Poličce.

²⁸⁸ Právě na tohoto muže nevzpomínali jeho někdejší žáci moc rádi. Obdivovali, že přednášel vše z paměti, ale z jeho projevu poznali, že má své přednášky o pedagogice, didaktice i dějinách vychovatelství slovo od slova naučené, předně je odříkává a nic nepřidává ze svého. Stejný přístup požadoval i od svých studentů – přísně zkoušel a vyvolaný musel vždy doslova citovat slova svého učitele. Pedagogické disciplíny všichni žáci uměli, ale nechovali k nim zvláštní lásku. *Vzpomínky*, s. 11.

²⁸⁹ TAMTÉŽ, s. 9 – 10.

²⁹⁰ TAMTÉŽ, s. 6.

reálky. Po opuštění reálné školy v Kutné Hoře byl tento A. Huml jeden rok činný jako zastupující profesor v Soběslavi, odešel do Jičína a ve čtyřiceti sedmi letech se stal ředitelem soběslavského pedagogia. Ve své nové funkci zůstal šestnáct let, až do svého pensionování v létě 1894.

Od školního roku 1894/1895 stanul proto v čele učitelského ústavu nový ředitel. Stávajícího Antonína Humla vystřídal bývalý profesor učitelského ústavu v Kutné Hoře Josef Šimek do nové funkce jmenovaný 11. července 1894 ministrem kultu a vyučování. Spolu s novým ředitelem přišel do školy i nový učitel Jan Sládek, pracující původně na řemeslnické škole v Litomyšli.

I další rok přinesl změny v učitelském sboru ústavu. Pro nemoc nemohl již od léta 1895 profesor Adolf Toberný vykonávat svou práci. Proto mu byla od nového školního roku dána dovolená a zastoupil jej nový člen pedagogického sboru, doktor teologie Matěj Lhotský. Po uplynutí jednoho roku se profesor Toberný opět do práce vrátil, jeho kolega Lhotský však zůstal zaměstnancem školy nadále. V průběhu své činnosti na pedagogiu se Matěj Lhotský rozhodl pomoci budoucím učitelům s výukou náboženství. Z této příčiny sepsal a vydal *Methodický výklad velkého katechismu*, jenž se dočkal vydání všech čtyř dílů v pražském arcibiskupském vydavatelství. I díky úspěchu svého díla pokračoval ve spisovatelské činnosti sepsáním *Věrouky pro ústavy městské* a *Mravouky pro ústavy učitelské*. Všechny knihy byly několikrát autorem přepracovány a následně znovu vydány.

Počet vyučujících se návratem profesora Toberného na krátko o jednoho navýšil. Již během podzimu pan Toberný opět onemocněl a požádal o penzionování, čímž se počet pracujících v pedagogiu navrátil do původního stavu. Nezměnil se ani na konci školního roku, kdy bylo zrušeno podučitelské místo na pedagogiu - dosavadní podučitel Josef Pešek se totiž stal učitelem řádným.

Nová tvář se v učitelském sboru objevila i o rok později. Dosavadní profesor John byl přeřazen na reálnou školu do Prahy a v Soběslavi jej vystřídal Vladimír Mikan z Kutné Hory. Ten však v Soběslavi dlouho nepůsobil – již na jaře 1899 jej školní rada navrátila na původní pracoviště jako řádného profesora na tamním učitelském ústavu a na jeho místo v Soběslavi jmenovala bývalého učitele berounské měšťanské školy Engelberta Nováka.

Konec devatenáctého století znamenal pro školu další změnu ředitele. Shodou okolností však měli jak starý, tak nový muž v čele pedagogia stejné příjmení – Šimek. Dosavadní představitel vedení školy s křestním jménem Josef změnil své působiště, byl jmenován ředitelem pedagogia v Kutné Hoře, a jeho práci na jihu Čech převzal jeho bývalý podřízený, profesor František Šimek. Ve své funkci také dlouho nepůsobil, neboť zesnul již v červnu 1900. Nahradil jej profesor francouzštiny a češtiny z jičínské reálné školy Julius Paulus, jenž působil v Soběslavi pouze do školního roku 1901/1902. V letech následujících vedl ústav ke vzdělání učitelů v Plzni.

Ve stejnou dobu jako ředitel Paulus přišel na školu nový cvičný učitel Antonín Vorreith, působící místo Erharta Plaňanského, zaměstnaného nově v Příbrami. Nový vyučující působil dříve v obecné škole v Debři, odkud byl ihned po složení zkoušky způsobilosti pro měšťanské školy přemístěn na učitelský ústav Soběslav. Po pouhém roce působení se Antonín Vorreith navrátil do Debře, avšak v případě nutnosti se do Soběslavi vracel jako suplující učitel. Na jeho místo nastoupili Karel Partl a Karel Müller. V případě Karla Partla se jednalo o bývalého absolventa učitelského ústavu v Soběslavi, na němž roku 1878 odmaturoval. Učitelskou způsobilost pro výuku na měšťanských školách získal následně v Českých Budějovicích, pro výuku německého jazyka v Hradci Králové. Na učitelský ústav se vrátil po dvacet šest let trvající praxi na obecných školách. Jeho kolega Karel Müller maturoval na učitelském ústavu v Praze již jako úspěšný absolvent reálného gymnasia v Táboře. Postupně si rozšířil aprobaci nejen pro školy měšťanské, ale i průmyslové pokračovací.

Za působení ředitele Peška působil na škole i cvičný učitel Josef Pešek. Později se stal inspektorem v Žamberku, Lanškrouně a Třeboni – tuto profesi vykonával až do první světové války, kdy byl pro své vlastenecké nadšení opět ustanoven cvičným učitelem. V dobách první republiky působil jako cvičný referent na Podkarpatské Rusi. Během své dlouhé pedagogické kariéry napsal mnoho knih, z nichž k nejvýznamnějším patřily: *Hlavní zásady školy národní v době nynější*, *Katalog vzorné knihovny žakovské* či *Venkovská jednotřídka*.

I školní rok 1900/1901 přinesl do učitelského sboru změny – po úmrtí profesora Šimka a odchodu profesora Jaroslava Čecha na píseckou reálnou školu se uvolnila ve sboru dvě místa, jež byla obsazena někdejšími učiteli chrudimské chlapecké měšťanské školy Janem Zahradníkem a učitelem dívčí měšťanské školy v Humpolci

Antonínem Caklem. Zatímco Jan Zahradník byl absolventem učitelského ústavu Hradec Králové s následnou zkouškou pro měšťanské školy, jeho kolega Cakl vystudoval úspěšně gymnasium v Německém Brodě a po následné učitelské praxi si pouze jako externista dodělal maturitní zkoušku a následně i zkoušku učitelské způsobilosti pro tehdejší druhý stupeň základního vzdělání v Kutné Hoře. Po svém příchodu na učitelský ústav zavedl profesor Cakl studenty oblíbenou novinku – nedělní poučné dýchánky. Od školního roku 1902/1903 se chlapci ze čtvrtého, někdy i třetího ročníku sešli spolu po mši svaté v jedné třídě, přednášeli básně nebo četli a rozebírali literární texty, hlavně z moderní doby.²⁹¹

Další novou tvář, s níž se mohli soběslavští studenti setkat, byl Antonín Krpálek, jenž nahradil na reálku do Starého Města odcházejícího Jana Sládka. Dosavadní učitel měšťanské školy v Sušici a c.k. okresní školní inspektor Krpálek absolvoval v mládí reálnou školu, několik semestrů techniky v Praze i Vídni, až se nakonec rozhodl pro povolání učitele. Složil proto maturitní zkoušku na českobudějovickém učitelském ústavu, svou kvalifikaci postupně rozšířil o měšťanské školy i matematiku pro reálné školy.

V prvním pololetí školního roku 1902/1903 se škola dostala do zvláštní situace – neměla ředitele. Jak bylo již výše uvedeno, ředitel Paulus získal nové působiště v Plzni, na jeho místo však nebyl jmenován nikdo nový. Správcem ústavu se proto dočasně stal nejstarší člen pedagogického sboru – Engelbert Novák a úvazek tohoto učitele přešel na učitele cvičné školy Karla Müllera, jehož dosavadní práci převzal Jakub Pádecký ze soběslavské obecné školy. Tento stav trval však pouze do 15. února, kdy na místo nového ředitele nastoupil profesor c.k. ústavu pro vzdělání učitelek Josef Vojta. Všichni učitelé se vrátili na svá původní místa, v případě Karla Müllera a Josefa Pádeckého se však jednalo pouze o návrat krátkodobý. Již po dvou týdnech musel učitel Müller své místo opět opustit a přenechal kolegovi Pádeckému – stal se totiž inspektorem obecných škol Táborska.

K dalšímu přesouvání pedagogů muselo ministerstvo přistoupit i o rok později, a to v důsledku pensionování a následného úmrtí cvičného učitele Štěpána Kovaříka. Na

---

²⁹¹ Moderní umění a směry byly mezi pedagogy školy oblíbené. Často se lze v kronice setkat s informací o připomenutí výročí a chvále tvorby moderního, soudobého malíře či s připomenutím, že vyučující žáky vzdělával s důrazem na současnou, moderní tvorbu.

jeho místo byl povýšen dosavadní prozatímní cvičný učitel Jan Adámek. Novým cvičným učitelem se stal, po odchodu Karla Partla na pedagogium v Hradci Králové, Štěpán Mudroch. Po několika letech mu byl za nového zaměstnavatele určen ústav v Plzni a vystřídal jej František Strnad z měšťanské školy ve Světlé. Zároveň i profesor Jan Zahradník získal nové místo jako hlavní učitel na pedagogiu v Příbrami. Místo něj vstoupil na půdu učitelského ústavu další nový muž – profesor Jan Ruffer, dosavadní učitel chlapecké měšťanky na Starém Městě v Praze, přechodně suplující v Příbrami.

Krátkou stabilitu a neměnnost učitelského sboru narušilo přeřazení profesora Antonína Krpálka na pozici hlavního učitele pedagogia v Jičíně a jeho nahrazení Aloisem Kášem, dosavadním učitelem měšťanské školy suplujícím toho času na reálce v Příbrami. Zároveň byli nemocní cviční učitelé Josef Pešek a Arnošt Praus zastupováni Antonínem Srbem a Františkem Hořejšem. Antonín Srba byl přínosem pro zvědavé studenty nižších ročníků – v zimě pro ně pořádal přednášky o dějinách hudby.

Od školního roku 1907/1908 byl na vlastní žádost ředitel školy Josef Vojta přeložen do stejné funkce v Hradci Králové. Nahradil jej Petr Vepřek, dosavadní profesor české reálné školy v Plzni. Nový ředitel absolvoval v mládí s vyznamenáním gymnasium, proto mohl odejít studovat moderní jazyky na vídeňskou universitu. Studium zakončil v Praze zkouškou z českého a francouzského jazyka pro výuku na vyšší reálné škole. Aprobaci si následně rozšířil o německý jazyk. Následně pracoval jako profesor na různých českých i německých reálkách. Ve funkci ředitele setrval až do roku 1915, s jednou krátkou pauzou, kterou byl školní rok 1913/1914, kdy jej po dobu zdravotní dovolené zastupoval Matěj Lhotský. Zároveň s ředitelem opustil sbor oblíbený cvičný učitel Antonín Srba.²⁹² Byl vystřídán místním absolventem Emanuelem Ratajem. Po ukončení studia v Soběslavi několikaleté pedagogické činnosti absolvoval nový cvičný učitel konzervatoř, jež mu umožnila vyučovat hudbu na gymnasiích a reálných školách. Ve volném čase se Emanuel Rataj věnoval i komponování – notový zápis jeho *Jubilejní mše* byl dokonce císařem Františkem Josefem přijat do rodinné knihovny.

---

²⁹² Antonín Srba nastoupil na pedagogium roku 1904, po odchodu Arnošta Prause. Učitel Praus byl nejen pedagog, ale i hudební skladatel – uveřejnil své čtyřruční klavírní skladby *Dětské scénky*, či *Chorál Čechů*. Nejslavnější z jeho skladeb bylo zřejmě *Scherzo pro velký orchestr*, které bylo uvedeno v Rudolfinu. Arnošt Praus vyučoval v Soběslavi pouze jeden rok, následně musel ze zdravotních důvodů, konkrétně kvůli slepotě, školu opustit. Nevidomý byl tři roky, následně zemřel.

Z důvodů nemoci museli být pro školní rok 1908/1909 nahrazeni profesorem Antonín Cakl vyučujícím z vyšší reálky v Hradci Králové, absolventem gymnasia a universitního vzdělání Františkem Prchlíkem a cvičný učitel Jan Adámek Bedřichem Kolouškem z měšťanské školy, absolventem místního pedagogia. S ohledem na skutečnost, že Antonín Cakl spáchal pod vlivem příznaků duševní choroby sebevraždu, zůstal František Prchlík ve škole po celý rok. Rychle se začlenil do spolkového života města, stal se účastníkem přednášek pořádaných nejen učitelským spolkem Komenského, ale i Sokola. Témata svých přednášek obvykle volil z českých dějin, jeho hojně navštěvovaná a několikrát opakovaná přednáška se týkala bitvy na Bílé hoře.²⁹³ Definitivní náhrada za zesnulého Antonína Cakla přišla až příštího školního roku v podobě Václava Steffela. Tento muž v mládí studoval na gymnasiu a po maturitě šest semestrů dějepis, zeměpis a český jazyk na pražské universitě. Kvůli malé šanci na získání místa gymnasiálního profesora se mladý student rozhodl universitu opustit a složit zkoušku dospělosti na učitelském ústavu. Po dvaceti čtyřech letech praxe jako učitel obecné školy se Václav Steffel roku 1903 rozhodl dokončit universitní studia, stal se vyučujícím českého a německého jazyka pro vyšší reálky. Na pedagogiu začal působit počátkem září 1909 zřejmě do konce první světové války. Od školního roku 1913/1914 mu byl ze zdravotních důvodů snížen úvazek na devět hodin týdně a od září 1918 jej ministr kultu a vyučování pensionoval.

Spolu s Václavem Steffelem přišel na pedagogium i suplující učitel, později řádný profesor Adolf Hemer, taktéž absolvent gymnasia a vysokoškolského studia, s aprobací fyzika a geografie pro nižší reálky a přírodopis pro vyšší reálky. Před nástupem na soběslavské pedagogium nikde nevyučoval. Novou tvář sboru byl též učitel hudby z Příbrami Jan Svoboda, který si vyměnil působiště s osmnáct let v Soběslavi působícím Františkem Novákem. Jan Svoboda přišel v Příbrami jako bývalý absolvent tamního pedagogia se složenými zkouškami ze všech hudebních předmětů. Ihned po nástupu do Soběslavi se učitel hudby Svoboda připojil k publikujícím kolegům vydáním svých skladeb pod názvem *Kostelní vločky*.²⁹⁴

---

²⁹³ *Pamětní kniha 1894 – 1911*, s. 154.

²⁹⁴ TAMTÉŽ, s. 165.

Další návrat někdejšího absolventa zažilo soběslavské pedagogium roku 1912, kdy na místo cvičného učitele nastoupil jako Josef Štěch. Dosavadní vyučující na obecné škole v Chlumu u Třeboně dočasně nahradil nemocného Karla Partla.

Od školního roku 1912/1913 odešel na místo ředitele pedagogia v Kutné Hoře velmi ceněný a oblíbený profesor František Ruffer. Místo něj byli postupně během prvního pololetí přijati tři pedagogové. Až ten poslední z nich se stal definitivním novým vyučujícím zeměpisu a dějepisu. Jednalo se o do té doby suplujícího profesora gymnasia v Plzni Petra Strnada. I tento muž se rychle zařadil mezi pedagogy přednášející při nejrůznějších příležitostech. Učitelům měšťanských škol kupříkladu vyprávěl o carovi Petru Velikému a jeho vlivu na vznik moderního Ruska.

Podobně rychle jako hlavní učitelé pedagogia se v prvním pololetí vystřídal několik nástupců cvičného učitele Břetislava Kolouška, který odešel na pedagogium do Poličky. Jeho definitivním nástupcem se na pozici učitele čtvrté třídy cvičné školy stal Eugen Neumann.²⁹⁵ O rok později se jeho kolegou stal další z absolventů této školy – Josef Sedloň, který zastupoval opět nemocného Karla Partla.

Jak bylo již výše uvedeno, někteří zaměstnanci pedagogia prosluli v dobách monarchie i vlastní publikační činností. Mimo toho se několik zaměstnanců soběslavského pedagogia věnovalo přispívání do odborných časopisů a přednášení. Nejpilnějším mezi nimi byl počátkem dvacátého století cvičný učitel František Strnad, uveřejňující své články hlavně v časopise *Pedagogické Rozhledy*. V druhém desetiletí dvacátého století zahájil František Strnad vlastní publikační činnost uveřejněním knih *Veselé čtení pro malé školáky*, *Německý slabikář pro české děti*, *O našich hymnách a jejich osudech* a *Jsem já Slovák*.²⁹⁶ Druhá ze jmenovaných knih byla pro svou kvalitu vydána ve velkém nákladu c.k. knihoskladem v Praze.

Od počátku 20. století uvádí prameny čas od času jména profesorů, vyznamenaných povýšením do VIII. hodnostní třídy, či přidělením pětiletých přídavek

---

²⁹⁵ Eugen Neumann byl absolventem soběslavského pedagogia a je autorem jedné z významných knih, použitých pro tuto práci *Na rozloučenou s učitelským ústavem v Soběslavi*. Po vzniku první republiky se stal hlavním učitelem cvičné školy. Od roku 1920 podporoval Neumann svými veřejnými přednáškami evangelickou církev, což vyústilo v založení městského reformačního sboru.

²⁹⁶ *Pamětní kniha 1911 – 1939*, s. 183.

k platu.²⁹⁷ Mezi členy profesorského sboru se objevilo několik mužů, kteří za svou práci obdrželi c.k. zlatý záslužný kříž. Patřil mezi ně výše uvedený profesor František Šimek či cvičný učitel Ferdinand Pavovský. Někteří pedagogové dostávali také vyznamenání či pochvaly, jako třeba učitel hudby František Novák, jenž byl vyznamenán za pěstování chrámové hudby. V období první světové války byl profesor Matěj Lhotský oceněn rytířským křížem řádu Františka Josefa.

Do pedagogického sboru zasáhla samozřejmě i první světová válka. Ihned po jejím vyhlášení ke svým plukům nastoupili tři členové učitelského sboru: c.k. poručík v záloze Adolf Hemer a dva pěšáci v záloze Julius Arnold a Karel Fechtner.²⁹⁸ Po vyhlášení všeobecné mobilizace opustil profesorský sbor i Emanuel Rataj. Během školního roku došlo k pensionování Karla Partla a cvičný učitel Jan Adámek se stal definitivním zaměstnancem soukromého pedagogia v Českých Budějovicích, kde již dlouho v rámci dovolené vyučoval. Pedagogický sbor tím byl oslaben, protože v době války nebyla místa ve školství nově obsazována, pokud to nebylo nezbytně nutné. Většinu uvolněných hodin tak musel dočasně suplovat zaměstnanec cvičné školy Eugen Neumann. Situace v Soběslavi však suplujícího vyučujícího vyžadovala - v roce 1914/1915 proto přišel František Švec, aprobovaný pro výuky přírodopisu, fyziky a zeměpisu na gymnasiích, jenž pracoval dříve na vyšší reálce v Praze a Václav Burian, literárně činný gymnasiální vyučující českého jazyka z dívčího gymnasia na Královských Vinohradech.

Druhý rok války přinesl další oslabení – ze zdravotních důvodů odešel do penze ředitel Petr Vepřek. Nahradil jej jeho dosavadní zástupce Matěj Lhotský. Od školního roku 1917/1918 získal konečně soběslavský učitelský ústav definitivního ředitele, jímž se stal Karel Topinka. S vyznamenáním jako mladík vystudoval vyšší reálnou školu a ve studiu pokračoval na Vysoké škole technické v Praze a na filosofické fakultě české university. Po několika letech praxe na vyšších reálkách složil Karel Topinka zkoušku učitelské způsobilosti pro gymnasia, aby se následně stal vyučujícím na pedagogiu v Poličce.

---

²⁹⁷ Vyučující středních škol patřili do deváté hodnostní třídy a podle toho také dostávali plat. Pokud vykonávali svou profesi řádně pět let, měli šanci obdržet přídavek k platu, zvaný „kvinteálka.“ Po dvou přiznaných kvinteálcích mohl být daný pedagog povýšen do osmé hodnostní třídy, po dalších dvou kvinteálcích do třídy sedmé, od níž byli řazeni ředitelé. K. ŘEZŇÍČKOVÁ, *Študenti*, s. 158 – 159.

²⁹⁸ Navrátil se 1. července 1919.

Nedlouho po vyhlášení samostatného Československa, dne 11. prosince 1918 složili všichni pedagogové školy slib vychovatelské povinnosti Republice Československé.²⁹⁹ Věrnost státu slíbil zemskému školnímu inspektorovi koncem dubna ředitel Karel Topinka. Následně provedli totéž všichni pedagogové, ti však slib skládali řediteli, ne inspektorovi.

Již v prvních letech po válce začali ze Soběslavi opět ubývat učitelé. Nejprve byl roku 1918 pensionován profesor František Steffel. Jeho nástupcem se stal doktor František Wollmann. Svá středoškolská studia započal tento muž na reálném gymnasiu a ukončil na Akademickém gymnasiu v Praze. Následně studoval na Filosofické fakultě Karlovy university s krátkým studijním pobytem v Berlíně. Vzdělávání ukončil doktorskou zkouškou, po níž získal zaměstnání jako vyučující českého a německého jazyka na pedagogiu v Jičíně, odkud přišel do Soběslavi. Spolu s Františkem Wollmannem přibyl na soběslavské pedagogium ještě František Kotrba, dosavadní kaplan ze Zelené Hory u Žďáru nad Sázavou. Ten nahradil ve výuce náboženství nemocného Františka Lhotského.

V letech následujících byli učitelé přemísťováni na Slovensko, kde musely být zřízeny nové učitelské ústavy. Již od 16. září 1919 se profesori František Wollmann a Jan Svoboda stali zaměstnanci ženského učitelského ústavu v Bratislavě a učitel cvičné školy Jan Štrobach odešel na mužské pedagogium v Lučenci, jeho kolega Eugen Neumann do města Levice. Posledně jmenovaný se však po krátké době ze Slovenska vrátil.

Uvolnění míst v Soběslavi umožnilo příchod první ženy v dějinách učitelského sboru. Novou zástupkyní ředitele a náhradou za profesora Wollmanna se stala Emilie Rybičková,³⁰⁰ dosavadní zaměstnankyně ženského ústavu v Litomyšli. V polovině dvacátých let přibyla další žena, ovšem na cvičnou školu. Jednalo se o cvičnou učitelku Karlu Rujzlovou, nástupkyni zesnulého Františka Strnada.

Počátek dvacátých let přinesl výměnu osazenstva soběslavské sborovny. Pedagogium ztratilo mnoho zkušených, dlouho působících mužů, jako byli pensionovaný Alois Káš či do Liberce přemístěný Petr Strnad. Místo profesora Káše

---

²⁹⁹ *Pamětní kniha 1911 – 1939*, s. 130.

³⁰⁰ Na učitelský ústav nastoupila jako Emilie Kňourková, ale brzy se provdala za pana Rybičku.

převzal výuku matematiky a kreslení František Šejna. Nový vyučující absolvoval českou reálnou školu, pražskou polytechniku a Filosofickou fakultu Karlovy university. Po zkouškách učitelské způsobilosti pro reálné školy a gymnasia působil vždy pouze na tzv. reálkách.

S ohledem na zrušený celibát učitelek mohla profesorka Rybičková odejít 1. září 1922 na mateřskou dovolenou, z níž se navrátila již 30. září stejného roku. Po dobu měsíční nepřítomnosti ji zastupoval suplující cvičný učitel František Hořejš. Ve stejném roce přibyl do Soběslavi i učitel František Jungbauer.³⁰¹ Během svého dlouholetého působení na několik let školu opustil, aby mohl vykonávat profesi okresního školského inspektora. Ve městě proslul i díky své vydavatelské činnosti.³⁰²

V pololetí školního roku 1923/1924 se škola opět ocitla ve stavu bez oficiálního ředitele. Dosavadní vedoucí pedagogia Karel Topinka byl tehdy na vlastní žádost přemístěn na učitelský ústav do Kladna, jeho prozatímním zástupcem v Soběslavi byl jmenován uznávaný profesor Adolf Hemer. Ve své prozatímní funkci zůstal až do ledna 1926, kdy se stal oficiálně ředitelem této školy.

Spolu s novým oficiálním vedením získala škola i nového profesora přírodopisu, fyziky a hospodářství Jindřicha Roubala. Ten do Soběslavi přišel po absolvování gymnasia, studia na filosofické a přírodovědecké fakultě a několikaleté výuce na reálném gymnasiu v Chotěboři.

Pedagogický sbor se rozšířil i o rok později o Václava Čiháka z Plzně.³⁰³ Po delší době se opět jednalo o vyučujícího, který absolvoval učitelský ústav (v Plzni)

---

³⁰¹ V SOKA Tábor se dochoval plán pohřbu tohoto muže z 28. února 1941. Dle něj měla být devadesát minut před zahájením smuteční mše vystavena rakev v kostele sv. Petra a Pavla. Špalír u rakve tvořili žáci cvičné školy, zádušní mši doprovodili zpěvem studenti pedagogia. Po pohřbu vyšel z náměstí smuteční průvod, v jehož čele stanuli žáci a studenti všech v Soběslavi působících škol. K němu se připojili i všichni účastníci smuteční mše a nosiči s rakví. U vchodu do pedagogia pronesl, za zvuku školního zvonění, zatímní správce Josef Podroužek smuteční proslov a chlapci ze cvičné školy zpívali: *Zasvit mi, ty slunko zlaté*. Od školy šel průvod s rakví na hřbitov, kdy byla rakev za přítomnosti žáků a studentů a zpěvu uložena do hrobu. (*Archiv města 346*, fol. 28.)

³⁰² František Jungbauer sepsal nejen mnoho článků do mnoha časopisů – mezi nejčastější patřily *Pedagogické reformy*, *Úsvit* nebo *Tvořivá škola*, ale i několik knih vycházejících z praxe, jako *Život ve třídě elementární*, *Čtení v prvním školním roce* či *Čítanka doma a ve škole*. Dále byl autorem knih pro děti a mládež – například *Údolí bílého větru*, *U vrbčáků za komínem* nebo *Kačer Brčko a jejich přátelé*. E. NEUMANN, *Na rozloučenou*, s. 226.

³⁰³ Václav Čihák se v průběhu páce na pedagogiu stal autorem několika skladeb, jako byly například *Tři písně v duchu národním* či zhudebnění básní Antonína Sovy ze sbírky *Od mrtvých k živým* i poesie

a následně vyučoval na obecných školách a pedagogiu v Čáslavi. Po získání dostatečné praxe složil zkoušku učitelské způsobilosti pro střední školy z hudebních předmětů. Spolu s Václavem Čihákem přišel i cvičný učitel Emil Smrž, původem z Brna.

Ve stejném školním roce musela být z důvodů zdravotní dovolené učitele náboženství Josefa Smitka přerušena na měsíc výuka. Až po uplynutí několika týdnů se podařilo duchovní správě obsadit uvolněné místo krumlovským kaplanem Jakubem Bílým. V důsledku onemocnění Josefa Smitka bylo na cvičné škole poprvé dovoleno evangelickému faráři Vladimíru Chválovi, aby vyučoval náboženství místo nemocného. Žádný nárok na finanční ocenění své práce však neměl.

Úbytek počtu profesorů během dvacátých let způsobil zvyšování úvazků vyučujících působících dál ve škole. V hodinách trávili více než třicet hodin týdně. Z tohoto důvodu přibyl od školního roku 1929/1930 do Soběslavi suplující profesor Jiří Wála, vyučující německý jazyk a tělocvik. Zařadil se k většině pedagogů, kteří absolvovali všeobecnou střední školu (v tomto případě akademické gymnasium) a pražskou universitu.

Výraznou osobností učitelského sboru se stal na přelomu dvacátých a třicátých let cvičný učitel František Jungbauer. Díky své znalosti a odbornosti jej jezdilo navštěvovat mnoho pedagogů v rámci Jednoty Komenského, aby vyslechl jeho přednášky o elementárním školství či sledovali práci profesora ve výuce. Krom toho byl častým recenzentem učebnic a členem komise zemské školní rady pro návrh nových učebních osnov pro národní školy. Jednalo se o jediného soběslavského pedagoga, který se kdy stal členem nějaké odborné komise. Do nich obvykle zasedali pouze ředitelé pedagogia – ovšem jenom v případě maturitních zkoušek na jiném pedagogiu. Tato činnost nemůže být započítána jako práce v odborné komisi, jednalo se spíše o úlohu čestnou.

Počátek třicátých let je spojen s výměnou žen v profesorském sboru. Školu opustila Emilie Rybičková, která na vlastní žádost odešla na učitelský ústav do Chrudimi. Nahradila ji vyučující češtiny Marie Bergmannová, absolventka reálného gymnasia a university s roční praxí z dívčího reformního reálného gymnasia v Praze. Po

---

Jungbauerovy. Ve volném čase působil jako sbormistr pěveckého spolku Petr Vok. E. NEUMANN, *Na rozloučenou*, s. 201 a 239.

třech letech došlo k další výměně v rámci aprobační, kdy byla profesorka Bergmannová nahrazena Josefem Benešem, majícím stejné vzdělání. Tím na nějakou dobu vymizely z učitelského ústavu ženy za katedrou. Zmíněný profesor Beneš musel po dvou letech pedagogium v Soběslavi opustit, aby začal vyučovat v Kladně. Definitivně jej nahradili absolvent university s praxí z jihočeských středních škol Karel Votava, taktéž vyučující českého a německého jazyka, mající navíc zájem o divadlo. Během svého působení v pedagogiu organizoval v Národním domě divadelní večery. Výuku německého jazyka zastával v té době nově i Otto Vaňouček, jenž působil na pedagogiu jedenáct let, hlavně jako němčinář a tělocvikář, někdy vypomáhající i s jazykem českým.³⁰⁴

Těsně před druhou světovou válkou se do učitelského sboru navrátila zástupkyně tak zvaného slabšího pohlaví – novou profesorkou v Soběslavi se stala Blažena Jedličková. Před nástupem na pedagogium působila na reálném gymnasiu v Jindřichově Hradci, před tím absolvovala gymnasium a filosofickou fakultu.

Ve školním roce 1938/1939 opustili vyučující schopní vojenské služby zaměstnání, aby nastoupili do armády. Odcházející Václava Čiháka a Otto Janouška nahradili Stanislav Praibíš a Jaroslav Mašek. Posléze nastupovali vojenskou službu i jiní pedagogové a studenti – mezi nimi i suplující učitel Mašek, kterého nahradila z Podkarpatské Rusi příchozí profesorka Marie Reslová. Do pozice cvičné učitelky tímto způsobem přišla Květoslava Kozáková, působící původně na Slovensku. Ve stejné zemi působil i Jan Buňata, jenž ve stejném období rozšířil řady zaměstnanců ústavu.

Od školního roku 1939/1940 již nestál v čele pedagogia Adolf Hemer – počátkem války požádal o pensionování a jeho žádosti bylo vyhověno. Od září 1940 byl na post ředitele, lépe řečeno zatímního správce, jmenován Josef Podroužek.

Následující doba, léta druhé světové války, přinesla rychlé střídání vyučujících. Pedagogové, kteří v této době působili na škole, jsou uvedeni v závěrečné části tabulky učitelů, jež je součástí přílohy.

---

³⁰⁴ Snad jeho láska k oboru a nadšení oborovou specializací způsobily, že se během druhé světové války stal nadšeným podporovatelem Německa, velebitelem jeho kultury a síly. Zastupoval pedagogium v jednání s Němci, pořádal ukázkové hodiny výuky němčiny. Kvůli tomuto svému postoji byl tlakem obyvatel města donucen Soběslav opustit v roce 1945. Nové působiště nalezl v Jičíně. TAMTÉŽ, s. 228, 233.

Celosvětový konflikt přinesl pedagogickému sboru i jiné novinky, hlavně na podzim 1941. Vyučující tehdy začali na krátkou dobu docházet na kursy německého jazyka, vedené jejich kolegou Vaňoučkem. Tato školení neprobíhala po dlouhou dobu, protože ještě během podzimu všichni zaměstnanci pedagogia povinnou zkoušku z nové úřední řeči, německého jazyka, složili. Zároveň nastala povinnost pro správce škol a vyučující s aprobovaným dějepisem, dostavovat se na kursy do Rankenheimu u Berlína. Někteří jejich kolegové docházeli na kursy zvané Arbeitsgemeinschaft. Cílem těchto nově zavedených výukových sdružení pracovníků školství bylo převychovat české učitele k říšské myšlence.

Počátkem čtyřicátých let se střídali nejen pedagogové ústavu, ale i cvičné školy základní – za zmínku zde stojí Jan Polánka, který své místo opustil během školního roku 1942/1943 kvůli svému zatčení za činnost proti říši. Brzy byl propuštěn a navrátil se ke své činnosti na pedagogiu.

Po válce musel výše uvedený Otto Vaňouček na žádost Soběslavanů školu opustit. Z pedagogia odešel i Josef Podroužek, ten oproti svému kolegovi nebyl ke kroku nikterak donucen, nýbrž odešel řádně do penze. Na postu zatímního správce jej vystřídal František Miller. Někteří muži se oproti tomu za katedru vrátili. Jednalo se o dříve pensionované pedagogy, kteří chtěli škole pomoci k co nejrychlejší poválečné obnově – mezi nimi i Eugen Neumann.

Zatímního správce Františka Millera si velice rychle oblíbili kolegové i žáci, protože se ve svém novém postu stal bojovníkem svou školu, ovšem bojovníkem velmi diplomatickým, což mu usnadňovalo prosazovat své názory. Mimo vedení školy a výuky si našel čas i na publikování odborných článků z biologie. Stal se tak uznávaným odborníkem, že byl od podzimu 1947 jmenován docentem na Vysoké škole zemědělské v Brně. Místo něj se počátkem posledního školního roku stal zatímním správcem František Klíč – ten o své místo však přišel po únorovém převratu. Na několik posledních měsíců dějin školy se do čela postavil Ludvík Fischer.

9. Školní každodennost a mimoškolní aktivity³⁰⁵

9.1. Školní každodennost a události z ní vybočující

Studentská každodennost bývala, hlavně v 19. století, spojena hlavně s církevními obřady. Od založení ústavu až po rok 1916 bylo nedílnou součástí školního roku připomínání zvláštních událostí dvora. Zejména se slavily jmeniny císaře Františka Josefa. Všichni studenti a profesori se proto každoročně, s větším či menším nadšením, povinně účastnili 4. října, v den svátku sv. Františka z Assisi, velké a slavnostní mše svaté. Po ní následovaly školní slavnosti.³⁰⁶ Stejně tomu bylo i 19. listopadu, v den jmenin císařovny – ty se připomínaly i po smrti Alžběty Bavorské roku 1898.

Oproti jmeninám nebyly překvapivě slaveny narozeniny Františka Josefa a to proto, že se Jeho Veličenstvo narodilo v srpnu. Ředitelství obvykle zasílalo během prázdnin c.k. místodržitelství v Praze blahopřání pro císaře a slavnostní mše se účastnil jen učitelský sbor školy.³⁰⁷ Jediná oslava narození monarchy s účastí studentů proběhla roku 1900, čili při příležitosti sedmdesátých narozenin a byla spojena s oslavou jmenin 4. října. Nejednalo se však o žádnou velkou událost, jak by se dalo očekávat – pouze po každoroční slavnostní mši pronesl ředitel ve slavnostně vyzdobené hudební síni školy proslov o významu osoby císaře a jeho činech. Podobně bylo připomenuto výročí osmdesátých narozenin roku 1910, jen slavnostní projev přednášel profesor dějepisu František Ruffer.

Od roku 1910 se připomínalo každý rok nastoupení Františka Josefa na trůn počátkem prosince formou školních slavností, které pořádaly dohromady všechny soběslavské školy. Peníze vybírané na těchto akcích byly věnovány České zemské komisi na ochranu dítěte a péči o mládež.

Roku 1917 se změnila data všech těchto pobožností – nově se mší svatou za účasti všech žáků, studentů a vyučujících připomínaly 9. května narozeniny císařovny

---

³⁰⁵ Pro sepsání kapitoly byly použity informace z pramenů uložených v SOkA Tábor, ve fondech B103 Archiv města Soběslav 1371 – 1945 (*Archiv města 345, Archiv města 346*) a B134 Učitelský ústav Soběslav (1866) 1870 - 1948 (*Pamětní kniha 1894 – 1911, Pamětní kniha 1911 – 1939*).

³⁰⁶ V dobách první světové války se místo slavností přednášely vlastenecké proslovy nabádající k loyaltě a zpívaly se vlastenecké písně.

³⁰⁷ Pouze vyučující se také účastnili v září zádušní mše za zavražděnou císařovnu Alžbětu.

Zity a 3. listopadu svátek císaře Karla. Při příležitosti oslavy jmenin, která se konala pouze jedenkrát, proběhla krom mše svaté i slavnost v hudební síni, opět s proslovy prokládanými zpěvem a hrou školního smyčcového kvarteta.

Ke studentské každodennosti za dob monarchie patřila i povinná účast na bohoslužbách v neděli a o svátcích. Začátek mše v děkanském chrámu byl v 9 hodin a na účast žáků dohlížel vždy nějaký člen pedagogického sboru. Mši pravidelně předcházela exhorta, konaná pro studenty v zimě v hudební síni, za tepla pak v kostele. O nedělích nedocházeli chlapci jen na bohoslužby, ale také na náboženská cvičení. Roku 1900 si učitelský sbor pochvaloval pilnost, dobré chování a hojnou účast hochů na těchto nedělních cvičeních.³⁰⁸ Několikrát do roka, obvykle třikrát, se chlapci museli dostavit ke svaté zpovědi. Ta byla v období před Velikonocemi doplněna o speciální duchovní cvičení. V období svatodušních svátků byly pořádány průvody ke třem předem určeným kostelům v okolí za účelem získání plnomocných odpustků. Těchto průvodů se účastnili nejen žáci, ale i jejich učitelé. Stejně tak do průvodů chodili chovanci i o Božím těle. Ve dnech církevních svátků, které byly z hlediska občanského kalendáře pracovními dny,³⁰⁹ se začátek výuky posouval na pozdější dobu, aby se chlapci mohli v poklidu a plnohodnotně zúčastnit ranní mše svaté. Učitelský sbor soběslavského pedagogia byl často chválen biskupstvím v Českých Budějovicích za ochotu a horlivost při mravní výchově mládeže.³¹⁰

Do školní každodennosti patřily také připomenutí skonu osob spojených se školou. Smuteční mše, povinné pro všechny studenty školy, byly pořádány jednou za rok souhrnně za všechny zemřelé pedagogy. Z každodennosti vybočovaly bohoslužby pořádané v případě úmrtí člena profesorského sboru či často i při prvním výročí odchodu vyučujícího z tohoto světa.³¹¹ Někdy se také pedagogové a studenti účastnili přímo pohřbu, pro nějž chovanci jednoho z ročníků obvykle nacvičili smuteční sborové písně.³¹² Stejně tak se minimálně spolužáci a třídní učitel zúčastnili pohřbu většiny

---

³⁰⁸ *Pamětní kniha 1894 – 1911*, s. 34.

³⁰⁹ Například Popeleční středa.

³¹⁰ *Pamětní kniha 1894 – 1911*, s. 147.

³¹¹ Žádušní mše s účastí celé školy byla uspořádána kupříkladu 23. listopadu 1894, v den prvního výročí úmrtí bývalého profesora Smolíka. TAMTÉŽ, s. 9.

³¹² Žáci čtvrtého ročníku zpívali 8. ledna 1898 requiem nad rakví zesnulého profesora Adolfa Toberného. TAMTÉŽ, s. 23.

zesnulých žáků školy³¹³ a ředitelství zorganizovalo za zesnulého žáka vždy zádušní mši v Soběslavi s povinnou účastí všech studentů i učitelů.

Výrazněji narušilo chod školy úmrtí člena císařské rodiny. Počátkem roku 1894 skonal arcivévoda Albrecht.³¹⁴ Nejen, že se ihned po oznámení této smutné zprávy vyvěsily ve škole černé prapory, ale zároveň okamžitě zahájilo vedení školy přípravy k uctění památky a projevení „*bolestných loyálních citů*.“³¹⁵ Necelé tři týdny po skonu arcivévody, dne 26. února 1895, byla sloužena mše svatá, pro niž nacvičili žáci čtvrtého ročníku *Requiem* od Františka Nováka. Následně se všichni studenti přesunuli do hudební síně školy, kde vyslechli proslov ředitele. Ten v něm vyzdvihl arcivévodu jako vojevůdce, organizátora vojska, ctitele chudiny a podporovatele umění. Po proslovu zapěli žáci rakouskou hymnu a rozešli se do svých tříd. O den později odeslalo ředitelství c.k. místodržitelství soustrastný projev.³¹⁶

V následujícím školním roce zemřel další člen habsburské dynastie, v dané chvíli nástupce trůnu arcivévoda Karel Ludvík. Překvapivě členové učitelského ústavu vyvěsili pouze černé vlajky a zúčastnili se requiemu. Žádný smuteční projev nebyl v tomto případě pronesen, ani nebyla zaslána kondolence.

Oproti tomu v případě úmrtí, v tu chvíli z hlediska monarchie méně významného, arcivévody Otto Františka³¹⁷ roku 1906 se kronika zmiňuje i kondolenčním dopise, který ředitel zaslal na okresní hejtmanství v Táboře s prosbou, ať kondolenci učitelského ústavu předají do Vídně.

S větší pompou byla uctěna památka Rainera Habsburského. Se vzpomínkou na tohoto vnuka císaře Leopolda II., rakouského politika a mecenáše umění se samozřejmě konala zádušní mše svatá, při níž studenti čtvrtého ročníku zpívali na kůru *Requiem* od Františka Lablera. Ředitelství v tomto případě však navíc odeslalo kondolenci, vyvěsilo

---

³¹³ V období monarchie zesnulo dvacet studentů, po roce 1918 se jednalo o tři studující.

³¹⁴ Arcivévoda Albrecht von Österreich-Teschen (1817 - 1895) byl vnukem císaře Leopolda II. Působil jako polní maršál a generální inspektor rakousko-uherské armády. Roku 1866 stál v čele armády, jež zvítězila v bitvě u Custozy. (Diderot a-l, s. 38)

³¹⁵ *Pamětní kniha 1894 – 1911*, s. 9.

³¹⁶ Přepis textu soustrastného projevu je uveden v příloze.

³¹⁷ Otto František byl mladším bratrem následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este a zároveň otcem budoucího císaře Karla I.

černý prapor a následně požádalo třídní učitele, aby studentům i žákům cvičné školy, přiměřeně jejich věku, charakterizovali osobnost zesnulého arcivévody.

S velkou pietou byla ve srovnání s oběma výše zmíněnými muži uctěna památka císařovny Alžběty, známé dnes spíše pod přízviskem Sisi. Také v tomto případě se konala smuteční bohoslužba, na niž se dne 23. září dostavili všichni chovanci i učitelé v tmavých oblecích, sbor ve stejnokroji se smuteční výzdobou, zpívalo se opět *Requiem* od Františka Nováka. Ředitel školy přednesl následně v hudební síni smuteční proslov. K poctě Alžběty Bavorské byly zrušeny všechny oslavy související se jmeninami jejího manžela 4. října a v den svátku zesulé císařovny se konala bohoslužba, po níž odpadla veškerá výuka. Od té doby byla pravidelně pořádána v září bohoslužba v upomínku na smrt choti Františka Josefa. V devátém měsíci roku byly tehdy ještě prázdniny, proto se mše účastnil jen učitelský sbor. Stejně tak byli pouze pedagogové přítomni 30. července 1903 církevní slavnosti k uctění památky zesnulého papeže Lva XII.

Další habsburské úmrtí bylo také překvapivě stroze uctěno. Pouze na černé prapory, telegrafické zaslání kondolence c.k. místodržitelství a zádušní mši se omezil projev smutku a úcty v momentě zastřelení Františka Ferdinanda d'Este a jeho ženy Žofie v Sarajevu. Byť se jednalo o událost, jež monarchii velmi zasáhla a která je v kronice vyličená v souladu s dobovým i dnešním očekáváním jako hrůzný čin,³¹⁸ nebyla v den smuteční mše zrušena výuka, ani v kronice nenalezneme záznamy o smutečních proslovech či poučení žáků o životě a významu zesnulého.

Krom tragických událostí narušovaly každodennost události veselé. Velmi speciální mezi nimi byly oslavy padesátého výročí panování císaře Františka Josefa pořádaná 2. prosince 1898. Slávu samozřejmě opět zahajovala velká mše svatá, při níž zpívali chlapi za doprovodu smyčcového kvinteta a varhan čtyřhlasně *Grandnale Offertorium, Te Deum a Pange Lingua* od Františka Nováka. Po mši se všichni učitelé sešli v ředitelně, aby od vedení školy obdrželi jubilejní medaile. Takto vyznamenaní pedagogové se sešli se studenty v hudební síni, kde přednesl slavnostní řeč oslavující císaře tentokrát nikoli ředitel, ale profesor Jaroslav Čech. Na jejím konci obdrželi čtyři nejpilnější žáci učitelského ústavu dukát a pět nejpracovitějších hochů ze cvičné školy

---

³¹⁸ Stali se „obětí úkladu nejvyššího zločinného a zemřeli zasaženi byvše vražednými kulemi, vyslanými zlořečenou rukou nejohavnějšího zlosyna.“ *Pamětní kniha 1911 – 1939*, s. 46.

dostalo korunu se speciálním kroužkem.³¹⁹ Odpoledne se konala k poctě Jeho Veličenstva pobožnost před vystavenou Nejsvětější svátostí, při níž chovanci učitelského ústavu zpívali sbory od Karla Bendla a Václava Emanuela Horáka. V souvislosti s oslavami obdržel profesor František Šimek za zásluhy ještě navíc zlatý kříž s korunou.

O deset let později proběhly oslavy šedesátého výročí usednutí na trůn 2. prosince 1908 s větší slávou a pompou. Bylo to zřejmě způsobeno nejen delší dobou vlády, ale i skutečností, že v daném roce nezemřel nikdo z císařské rodiny. Po ranním *Te Deu* odešli jako obvykle všichni do vyzdobené hudební síně, kde se na úvod zpívala *Modlitba* od Jana Maláta. Až následně pronesl ředitel slavnostní projev, ve kterém zdůraznil mimo jiné i rozvoj školství za panování Františka Josefa. Po projevu zpívali studenti rakouskou hymnu a zahráli *Blaník* od Bedřicha Smetany. Déle se recitovaly básně a pěly písně. Na konci slavnosti dostali chudí studenti s dobrým prospěchem poukázku na oběd zdarma. Slavnost byla definitivně zakončena provoláním slávy císařovi. V únoru následujícího roku byli všichni členové profesorského sboru dodatečně vyznamenáni jubilejním křížem.

Pocta k panovnickému jubileu o pět let později byla omezena pouze na mši a slavnostní projev. Po dobu první světové války se panovnické jubileum počátkem prosince slavilo pravidelně v hudební síni. Krom modliteb a slavnostních chorálů při něm byly pronášeny oslavné promluvy vybízející k loyaltě, věrnosti a přející císaři vítězný mír v probíhající válce.

Mimo výročí habsburského rodu si připomínali v soběslavském pedagogiu i výročí narození či úmrtí jiných významných osob. Oslava v takovém případě obvykle probíhala formou akademie s projevy a zpěvem. Ve školním roce 1903/1904 byl takto připomenut Jan Amos Komenský či Antonín Dvořák, v roce 1908/1909 pak Bedřich Smetana.

Zvykem bývalo také posílat malé delegace na pohřby regionálních osobností, a tím jim jménem ústavu vzdát úctu. Tři zaměstnanci pedagogia proto odjeli v létě 1897 na pohřeb Evžena Františka hraběte Wratislava z Dírné.³²⁰ Stejně se přistupovalo

---

³¹⁹ *Pamětní kniha 1894 – 1911*, s. 30.

³²⁰ TAMTÉŽ, s. 21.

i k poslednímu rozloučení s bývalými zaměstnanci, hlavně s řediteli. Delegatione přijížděly též do Soběslavi, aby vzdaly poctu významnému členovi učitelského sboru. Posledního rozloučení s výše jmenovaným nositelem zlatého kříže Františkem Šimkem se zúčastnila i deputace profesorského sboru z gymnasia i reálné školy v Českých Budějovicích, gymnasií v Táboře, Pelhřimově, Jindřichově Hradci a Třeboni i z obecných či měšťanských škol v okrese. Samozřejmostí byla v případě skonu pedagoga ze Soběslavi účast zástupců města ve smutečním průvodu a také kondolence zasílaná starostou města nejen rodině zesnulého, ale také učitelskému ústavu.

Zaběhnutý řád narušila na čtyři roky i první světová válka, která se stala součástí školní každodennosti. Studenti i vyučující mysleli nejspíš často na své blízké a známé bojující na frontě, jejich strach s největší pravděpodobností narůstal tím víc, čím déle válka trvala. Krom strachu s sebou přinášela i jiné válečné útrapy. Lze sledovat nárůst projevů loyality, oddanosti a věrnosti císaři nejen formou projevů při zasedání pedagogického sboru, ale také formou telegramů zasílaných c.k. zemské školské radě. Od května 1916 se z příkazu zemské školní rady loyality a věrnost v celé zemi i na pedagogiu utužovala nedělním povinným zpěvem první sloky rakouské hymny. Při každé příležitosti také posílalo ředitelství c.k. úřadům ujištění o své věrnosti císaři.

V momentech počátečního válečného nadšení většina studentů i zareagovala na výzvu k válečné pomoci formou sbírek, darů či vlastní práce.³²¹ Vyučující se vzdali ve školním roce 1914/1915 jednoho procenta svého platu ve prospěch zemské válečné úřadovny.³²² Ke konci války se studenti s učitelem Františkem Švecem zúčastnili sbírání listí ostružiníku a maliníku, jako náhražek čaje. Sebrané plodiny byly odeslány do Vídně.

Nově se součástí školního života stalo také vyhlašování jmen spolužáků, starších studentů či absolventů, kteří padli ve válce³²³ či vyučujících, jež skončili v ruském zajetí.³²⁴ Připomínali se i zesnulí neznámí, hlavně ti, kteří měli děti.³²⁵ Krom smrti

---

³²¹ Žáci například vybírali peníze na podporu válečných siroteků či pro Červený kříž nebo vyráběli papírové vložky do bot.

³²² *Pamětní kniha 1911 – 1939*, s. 57.

³²³ Mez prvními ztratili svůj život Jan Fara, Josef Tíkal, František Morávek či František Vaňous.

³²⁴ Jednalo se o Adolfa Hemera či Karla Fechtera.

přinášela válka i nemoci, a to přímo do soběslavských škol. Běžnými se tedy stala onemocnění břišním tyfem či záškrtem. Na konci války musel být ústav na měsíc uzavřen kvůli epidemii španělské chřipky, které podlehli nakonec tři chovanci.

Na tomto místě je nutno zmínit jedno úmrtí, jenž vybočovalo z válečné každodennosti – odchod císaře Františka Josefa na věčnost. Okamžitě po oznámení této skutečnosti se sešel učitelský sbor a vzdal panovníkovi krátce úctu. Následně odešli vyučující do svých tříd, kde zprávu sdělili žákům i studentům, promluvili o významu a životě panovníka a krátce se pomodlili. Ještě toho samého dne zaslal ředitel na c.k. okresní hejtmanství kondolenci spojenou s provoláním věrnosti novému panovníkovi, Karlu I. V den pohřbu Františka Josefa byla odsloužena zádušní mše pro studenty a o den později requiem za účastí osob z města i jeho okolí, jehož se zúčastnil též ředitel a jeden profesor. Druhý den po pohřbu, jenž se shodoval s výročím nastoupení zesnulého na trůn, uspořádalo pedagogium zádušní mši a smuteční slavnost v hudební síni se zpěvem a proslovy.

Poslední součástí válečné každodennosti, již je zde nutno zmínit, se stala spolupráce s Červeným křížem. První týden v květnu býval arcivévodou Franzem Salvadorem³²⁶ vyhlášen jako týden Červeného kříže. Studenti pedagogia během něj prodávali odznaky, vybírali ve městě peníze či pořádali koncerty. Oslavy dnů Červeného kříže nebyly záležitostí pouze válečnou – zůstaly zachovány i za první republiky.

Ukončení válečných útrap a vznik samostatného Československa oslavila škola i město. Učitelský sbor školy zaslal ihned po oznámení pražských událostí Národnímu výboru projev o věrnosti školy státu, spolu se slibem vychovávat do budoucna vlastenecké učitele. Týden po oficiálním vyhlášení nového státu byla uspořádána oslava v hudební síni – probíhala úplně stejně jako v dobách monarchie, pouze obraz císaře nahradily portréty Tomáše G. Masaryka a amerického presidenta Woodrowa Wilsona a na konci oslav se místo rakouské hymny zpívalo *Kde domov můj*. Každoročně následně probíhala ve škole oslava vzniku nového státu – dopoledne si připomněli

---

³²⁵ Na podporu sirotků po padlých vojínech si mohli v Soběslavi chlapci zakoupit školní noviny, určené hlavně pro nejmladší hochy ze cvičné školy.

³²⁶ František Salvador Habsbursko-Lotrinský (1866 – 1939) pocházel z toskánské větve habsburské dynastie. Koncem 19. století se oženil s nejmladší dcerou Františka Josefa a Alžběty Bavorské Marii Valerii.

výročí ve škole, odpoledne studenti připravili program pro školní mládež a následně večer zopakovali stejné představení pro jejich rodiče. Součástí každého programu byl projev profesora dějepisu o významu vzniku Československa. Z normy lehce vybočovala pouze oslava desátého jubilea vzniku Československa – ta probíhala ve škole již 27. října formou celodenní akademie, aby se dalšího dne mohli všichni studenti i vyučující zúčastnit veřejných oslav ve městě.³²⁷

Oslavné dopisy, posílané dříve do Vídně v případě nástupu nového panovníka nahradily po válce gratulace zasílané prezidentům po každém jejich zvolení. Spolu s gratulací Edvardu Benešovi ke zvolení zaslalo ředitelství zároveň i děkovný dopis bývalému prezidentovi Tomáši Garique Masarykovi.

Po roce 1918 přibýlo mnoho oslav a slavností, jež dříve neprobíhaly – jednalo se na příklad o připomenutí bitvy na Bílé hoře, probíhající na základě požadavku Národního výboru. Všichni z pedagogia se při něm opět sešli v hudební síni, aby si vyslechli přednášku o „*tragédii bělohorské a jejích příčinách*“ a zpívali české písně jako *Kdo sú boží bojovníci*.³²⁸ Naprostou novinkou první republiky se stala i slavnost Majálesu.

Mnoho předválečných skutečností zůstalo součástí školní každodennosti i po roce 1918. Patřilo mezi ně například pořádání různých sbírek a dobročinných akcí – změnili se pouze někteří příjemci získaných financí. Mezi nadále podporované patřila Česká zemská komise pro ochranu dítek a péči o mládež, pro niž byly pořádány Mikulášské sbírky, či Červený kříž. Oproti tomu mezi podporované nově přibýli legionáři. Sbírek se lidé účastnili a na dobrý účel přispívali i přesto, že dle slov školního kronikáře a ředitele v jedné osobě trpěl stát po válce drahotou.³²⁹

Nadále se slavily narozeniny hlavy státu – došlo pouze ke změně oslavované osoby a data na 7. března. V souvislosti s novým přístupem ke katolické církvi v novém státě nebyla pořádána celoškolní slavnostní mše na počest presidenta – konalo se pouze

---

³²⁷ Ve školním roce 1928/1929 bylo navíc slaveno i desáté výročí osvobození „spřátelených států“ – Polska, Lotyšska, Království Srbů, Chorvatů a Slovinců a Rumunska. Oslava proběhla formou přednášek, posledním dvěma jmenovaným státům byla zaslána vedením školy gratulace. *Pamětní kniha 1911 – 1939*, s. 228.

³²⁸ *Pamětní kniha 1911 – 1939*, s. 130.

³²⁹ „*Nesmírná a stále vzrůstající drahota jitří dělný lid, zubožuje a vyčerpává úřednictvo i učitelstvo, znemožňuje studium dětí nemajetných vrstev a tlumí všechnu radost života.*“ TAMTÉŽ, s. 149.

shromáždění v hudební síni s projevem a zpěvem. Z běžných narozeninových oslav vybočil rok 1919 – sedmdesátiny Tomáše G. Masaryka připomenula škola zábavným programem uspořádaným pro celé město v sále Národního hostince.³³⁰ Peníze vybrané na vstupném nebyly překvapivě určeny pro žádnou nadaci, ale na oslavu padesátiletého jubilea školy. V případě osmdesátých narozenin uspořádalo vedení ústavu pouze školní oslavu s recitací, zpěvem, projevy a divadelními představeními. Narozeniny presidenta Masaryka byly připomínány i po jeho abdikaci roku 1935. Od té doby se k nim přidaly i oslavy výročí narození Edvarda Beneše. Ty však probíhaly skromněji než v případě jeho předchůdce.

Formou několikahodinových školních slavností s projevy a hudbou byla slavena kulatá výročí narození či úmrtí z pohledu školy významných osobností jako byl třeba Bedřich Smetana, Johann Heinrich Pestalozzi nebo Jan Žižka z Trocnova. Výročí některých slavných byla připomínána každoročně. Od první poloviny dvacátých let byl 28. březen vyhrazen pro slavnost k uctění památky Jana Amose Komenského. V hudební síni se konala přednáška o životě a významu tohoto pedagoga spojená s předcítáním výňatků z jeho textů. Oslava památky „Učitele národů“ byla od školního roku 1925/1926 doplněna mírovou půlhodinkou, při níž všichni členové ústavu vyposlechli přednášku o mírových snahách od dob J. A. Komenského po současnost a o nutnosti míru.³³¹

Při slavnostních příležitostech v dobách monarchie bylo zvykem vyvěšovat státní vlajky. Stejně tomu bylo i po první světové válce, ovšem až od školního roku 1922/1923. Vlastní státní vlajku pro svou budovu si škola pořídila v důsledku ministerského vynesení z 8. června 1922.³³²

Krom narozenin se i nadále připomínala různá výročí úmrtí. Jak bylo již uvedeno, památku odchodu osob z tohoto světa již neuctívala oficiální zádušní mše, ale pouze vyvěšení černých smutečních praporů.³³³ V některých případech, jako bylo úmrtí

---

³³⁰ Ve dvacátých letech se stalo tradicí, že oslava narozenin presidenta proběhla nejprve v hudební síni pro osazenstvo školy, večer pak formou koncertu pro město v Národním hostinci.

³³¹ *Pamětní kniha 1911 – 1939*, s. 200.

³³² TAMTÉŽ, s. 169.

³³³ Například v případě tragické smrti Rastislava Štefánika či úmrtí Charlotte G. Masarykové.

ministra Aloise Rašína či spisovatele Aloise Jiráska, byla uspořádána smuteční slavnost a v prvním případě i zrušena výuka v den pohřbu.

Výjimečný pro celý stát byl skon Tomáše G. Masaryka, při jehož příležitosti se konalo mnoho pietních akcí a proslovů. Ředitelství zaslalo stejně jako v dobách monarchie soustrastný telegram, tentokrát do presidentské kanceláře. K uctění památky „presidenta Osvoboditele“ vlála na školní budově od skonu až po pohřeb T. G. Masaryka vlajka na půl žerdi, i chod ústavu byl upraven tak, aby vše vyjadřovalo národní smutek. Nikdo se nesměl nijak veřejně veselit, byla upořádána výstava díla prvního československého presidenta pro studenty i veřejnost. Již tři dny po úmrtí bývalé hlavy státu uspořádalo pedagogium smuteční slavnost, stejně jako v den pohřbu. Výuka byla v oba tyto dny zrušena. Poté se škola navrátila k běžnému životu, který narušila jen pietní akce na uctění presidenta Masaryka konaná v den výročí jeho narození.

Krom toho se formou proslovů a zpěvu připomínala i výročí úmrtí významných osob. Stejně tak zůstala zachována předválečná tradice účasti chovanců a vyučujících na pohřbech studentů či významných osobností města. V případě úmrtí bývalého člena sboru či školního inspektora žijícího mimo okolí Soběslavi byl na pohřeb vyslán se soustrastným dopisem alespoň jeden člen učitelského sboru.

Po celou dobu jeho existence pedagogium občas navštěvovaly mnohé významné osobnosti. Zatímco před válkou k nim patřil českobudějovický biskup Antonín Říha, po roce 1918 lze zmínit Františka Bílka či ministra zdravotnictví a tělesné výchovy Jozefa Tisa. Před druhou světovou válkou poctil svou přítomností město i prezident Edvard Beneš.³³⁴

Ve dvacátých letech se posílila role Červeného kříže ve školní každodennosti. Při pedagogiu byla počátkem ledna 1925 založena organizace dorostu Červeného kříže, do níž vstoupili všichni studenti ústavu i žáci cvičné školy. Podle věku byli rozděleni do osmi jednotek a svěřeni profesoru Eugenu Neumannovi, kterého kolegové vybrali jako organizátora spolupráce s Červeným křížem. V letech pozdějších pořádal ve škole Červený kříž v době maturit bezplatné přednášky o zdravotní výchově pro zájemce z nekončících ročníků.

---

³³⁴ Viz kapitola o škole a městě.

Od školního roku 1925/1926 se stal součástí školní každodennosti i den spořivosti. Ten byl vyhlášen roku 1924 na 31. října každého následujícího roku. Třídní učitelé význam šetrnosti připomínali koncem října ve všech třídách. Další oslava přibyla i od školního roku 1928/1929, kdy započaly na škole oslavy dne matek. Probíhaly formou recitací vybrané poezie, které doprovázel vždy projev profesorky Rybičkové.

Jak je zmíněno v jedné z předchozích kapitol, ve školním roce 1926/1927 byla obnovena tradice pořádání her mládeže. Ty probíhaly, umožnilo-li to počasí, každý týden ve středu a v sobotu odpoledne. O rok později došlo po několika desetiletích k obnově pedagogicko-literárních večerů, které připravovali studenti maturitních ročníků. Večer byl vždy zaměřen na nějaké téma a skládal se z teoretické a praktické části. V roce 1931 kupříkladu vybrali studenti téma „povídka“ – jeden z pořadatelů čtvrtého ročníku pronesl přednášku o tvorbě povídky spolu s ukázkou vlastních praktických pokusů. Následně se přednášely básně a pěly písně. Tyto večery byly později rozšířeny i o hudební doprovod.

Poklidný průběh školního roku býval, jak již bylo uvedeno, čas od času narušen. K velkému a ojedinělému zásahu do každodennosti došlo počátkem roku 1930, kdy se jeden z chovanců nedostavil do školy. Jednalo se o Karla Koláře ze čtvrtého ročníku, který byl všeobecně považován za velmi pilného a dobrého studenta. Nejprve se nedařilo zjistit, kam mladík zmizel a co se s ním stalo. Zanechal po sobě pouze dopisy bratrovi a třídnímu učiteli, ve kterých oznámil úmysl spáchat sebevraždu kvůli svým nemorálním stykům s učitelem náboženství Jakubem Bílým. Katecheta Bílý byl na základě dopisů zatčen a uvězněn, pro nedostatek důkazů však musel být propuštěn. Tělo chlapce našli v Lužnici až poslední březnový den roku 1930 a následně o den později řádně pohřbili za účasti celé školy na místní hřbitov.³³⁵

Smutek a šok vystřídala brzy radost. Nedlouho po tragické smrti studenta oslavila škola s velkou pompou poslední výrazné výročí - šedesát let fungování pedagogia. Přípravy probíhaly celé druhé pololetí. Na červencovou slavnost, trvající dva dny, se dostavilo mnoho bývalých studentů pedagogia, kteří shlédli nejen budovu školy a výstavky v ní uspořádané, ale také si prohlédli město. Vyvrcholením oslav bylo

---

³³⁵ *Pamětní kniha 1911 – 1939*, s. 236 – 238.

odhalení pamětní desky absolventa pedagogia Jana Bezděka³³⁶ na jeho rodném domě v Soukenické ulici, doprovázené projevy Bezděkových spolužáků, například ředitele škol pražských Václava Kubína. Poté následoval již pouze oběd, jenž celou akci zakončil.

Než do školní každodennosti zasáhla druhá světová válka, narušily ji ještě dvě mobilizace. První vyhlášená již roku 1921 kvůli snaze Karla I. navrátit se na uherský trůn, se setkala na učitelském ústavu jen s malou odezvou. K vojsku byl tehdy povolán pouze vyučující hygieny Tomáš Chalupský, ze studentů nikdo. O něco více zasáhla školu druhá mobilizace v roce 1938, která byla již předzvěstí let válečných.

Po dobu druhé světové války se součástí školní každodennosti nuceně stala oslava úspěchů a vítězství německé armády. Nejčastěji se tak dělo formou vyvěšení vlajek na školní budově. Zároveň musela být veřejně presentována radost z výročí vzniku protektorátu Čechy a Morava. Výuka se nově rušila na uctění narozenin Adolfa Hitlera. Některé svátky oproti tomu nesměly být od školního roku 1939/1940 připomínány - jako například 28. říjen. Oslavy výročí jiných českých osobností, které neměly s politikou nic společného, probíhaly i po dobu války, stejně jako dětské dny či divadelní představení organizovaná studenty.³³⁷

V letech 1945 – 1948 se seznam oslav rozšířil o 7. listopad připomínající Velkou říjnovou socialistickou revoluci. Popis je v pramenech dochován pouze z roku 1947/1948, kdy se konala slavnost v hotelu Zvon, připravená studentskou samosprávou. Byly při ní pronášeny ruské básně a zpívány písně. Po válce probíhaly i sbírky – stejně jako v letech předchozích na Červený kříž, nově na pomníky Rudé armády či na děti z východních zemí (nejčastěji řecké či bulharské).

---

³³⁶ Více informací o Janu Bezděkovi je uvedeno v kapitole o studentech, kde je zahrnut mezi významné absolventy školy.

³³⁷ Mezi tyto osobnosti patřil například Antonín Dvořák.

9.2. Mimoškolní aktivity

Častou večerní aktivitou hlavně starších chovanců byla návštěva lokálů, kde se naléval alkohol. Studující navštěvovali hospody samozřejmě tajně. Někteří byli však odhaleni a následně kázeňsky potrestáni. Takovým nešťastníkem byl i Tomáš Kouřim, jemuž byla ve školním roce 1879/1880 snížena známka z mravů. V té navštěvoval první ročník, ovšem bylo mu již sedmnáct let.³³⁸

Z dnešního pohledu k velmi překvapivému a zajímavému rozhodnutí dospěl učitelský sbor pedagogia 22. listopadu 1903. Studentům třetího a čtvrtého ročníku byla povolena návštěva hostinců. Podnětem pro toto rozhodnutí se stala nejen snaha zamezit tajným nočním návštěvám podřadných hostinců, které nebyly mezi studenty až tak neobvyklé, ale také skutečnost, že takovéto návštěvy byly na většině středních škol v monarchii dovoleny. Povoláním návštěvy hostinců se učitelé také snažili zlepšit přechod absolventů do běžného života. Podle jejich názoru, jemuž je třeba dát zapravdu, bylo v tomto případě sníženo riziko enormní a společensky nepřijatelné návštěvy hostinců mladých učitelů, kteří by si tímto způsobem užívali dlouho odpiíranou zábavu. Po schválení rozhodnutí zemskou školní radou směli chlapci od prosince 1903 navštěvovat hostince U Koštála a Ve Spořitelně, od jara i U Zvonu.³³⁹ Navštěvovat podniky směli samozřejmě jen v dobu, po kterou měli vycházky, což znamená do jednadvaceti hodin. Pedagogové si v dalších letech pochvalovali blahodárnost svého nařízení. Následně byl seznam hostinců upraven.³⁴⁰

K oblíbeným mimoškolním aktivitám studentstva patřily i návštěvy přednášek pro veřejnost, koncertů či divadelních představení. Jak již bylo uvedeno, studenti divadlo i koncerty nejen navštěvovali, ale také pořádali. Chvíle, kdy nebyli ve škole, museli tedy trávit nacvičováním a zkoušením. Stejně jako v případě návštěvy divadla, nezvolili si tuto volnočasovou aktivitu všichni studující. Lze předpokládat, že pasivně se kultury účastnilo více osob než aktivně.

---

³³⁸ Mimo návštěv hostinců také falšoval podpisy a nedostavoval se do školy bez omluvy. *Výkazy*, inv. č. 44, nestránkováno. Ve výkazu studentů prvního ročníku z roku 1879/1880 zaznamenán pod číslem 22.

³³⁹ *Pamětní kniha 1894 - 1911*, s. 81.

³⁴⁰ Ve školním roce 1905/1906 byl studentům navíc povolen hostinec U Pepinky a U Slunce, podnik Ve Spořitelně ze seznamu povolených restaurantů zmizel. *TAMTĚŽ*, s. 113.

Na škole byl zpočátku veden i smíšený orchestr pro čtyřicet až padesát osob. Ten nacvičoval ve chvílích studijního volna vystoupení nejen pro školou pořádané akce, ale též pro akademie studentů. V ústavu nebyl dostatek hudebních nástrojů, proto si kapela na vystoupení instrumenty zapůjčovala z Jindřichova Hradce. Překvapivě učitelé hudby nebyli tomuto muzicírování svých svěřenců příliš nakloněni. Zřejmě z těchto důvodů školní kapela v průběhu času zanikla a nahradila ji smyčcová kvarteta.³⁴¹

Chovanci třetího a čtvrtého ročníku trávili svůj volný čas i debatními kursy. Přípravovali je i řídili vždy hoši ze čtvrtého ročníku od podzimu do jara pro sobotní večery. Témata byla různá, třeba vliv povahy na vyučující a na žáky ve školách. Studenti mezi sebou na daná témata celý večer diskutovali a argumentovali. Přítomen byl i jeden z profesorů – ten nebyl aktivním účastníkem programu, pouze dohlížel na mravnost a nezávadnost programu.

Oproti tomu hoši ze třetího ročníku připravovali až do roku 1888 výlety s hudbou. Celá škola, v čele s kapelou, se sešla ráno předem určeného dne před budovou školy. Od ní vyšli pomalým krokem do háje zvaného Dubné, kde se konal zábavný program s tancem, vedený právě mladíky z předposledního ročníku. Veselení se vyučujících, studujících i měšťanů trvalo až do večerních hodin, kdy se všichni za zvuků kapely navrátili zpět.

Stejně tak v období pozdního jara docházeli v dobách monarchie chlapci na již zmíněné hodiny společenského tance. Využívat chvíle mimo výuku k poznávání pravidel slušného chování a cvičení choreografií umožňovalo vedení školy všem studujícím, kteří úspěšně ukončili alespoň první ročník ústavu. Taneční byly zřejmě mezi studenty velmi oblíbené, protože se při nich mohli seznámit nejen s pravidly chování ve společnosti, ale také s dívkami. Za první republiky se hodiny společenského tance přesunuly, jak ještě bude uvedeno, přímo do pedagogia.

Mnoho studujících z učitelského ústavu trávilo svůj volný čas také účastí na dobročinných sbírkách. Nejčastěji obcházeli domy ve městě a vybírali peníze, sbírali staré ošacení či prodávali různé odznaky. Nezodpověditelnou otázkou zůstává, zda budoucí učitelé trávili takto své volné chvíle dobrovolně. Stejně tak není jisté, zda studenti dobrovolně sbírali po válce ve volném čase byliny.

---

³⁴¹ Kapela zanikla roku 1894.

Za první republiky přibýlo mnoho dalších možností využívání volného času organizovaného školou. Patřily mezi ně stromové dny i příprava programu oslav prvního máje. Od roku 1921 se stalo oblíbenou aktivitou studujících pedagogia skautské sdružení, jež bylo již také zmíněno.

Navíc se stalo vyhledávanou poválečnou volnočasovou aktivitou navštěvování produkce jazzové hudby, což bylo vyučujícími kritizováno, jak je uvedeno v jiných kapitolách.³⁴²

---

³⁴² Konkrétně v kapitole o vývoji pedagogia a o vyučovaných předmětech.

10. Škola a město³⁴³

Učitelský ústav v Soběslavi byl nejen samostatnou školou, ale zároveň i nedílnou součástí obce a její obyvatelé k němu měli až na několik výjimek pozitivní vztah. Jednalo se o jedinou vyšší školu ve městě, proto na ni byli místní obyvatelé patřičně hrdí a zastávali se jí při nejrůznějších příležitostech.³⁴⁴ Pedagogium bylo pro město důležité i z materiálního hlediska. Většina studentů a vyučujících v Soběslavi trvale či dočasně bydlela a účastnila se nejrůznějších kulturních i jiných akcí. To vše přinášelo po celý školní rok finance městským obchodníkům, nájemcům bytů, provozovatelům restaurací i kulturním institucí (např. divadlo). Účast studujících na kulturním životě města se často spojila se zájmem pedagogů o duševní rozvoj svěřených mládežníků a nutností získat pro školu peníze. To vše vyústilo v oboustrannou spolupráci školy a obce.

Již v období monarchie využívalo město Soběslav při vhodných příležitostech žákovský sbor pedagogia. Ten tradičně doprovázel svým zpěvem mše svaté - kupříkladu na Dušičky jím byly zpívány z kůru děkanského kostela dva smuteční sbory. S povolením zemské školní rady se sbor účastnil i dobročinných akcí. Bylo tomu tak i roku 1899, kdy v dubnu vystoupil na koncertě, jehož výtěžek využila městská rada pro zřízení opatrovny.³⁴⁵

Při mších svatých zpíval v dobách monarchie nejen školní sbor, ale i některé ročníky nacvičovaly chorály pro jednotlivé příležitosti. Ve školním roce 1897/1898 zapěli například chlapci z maturitního ročníku na Boží hod svatodušní při mši svaté vokální mši od Karla Bendla. Zpěv chovanců pedagogia doprovázel pohřby většiny významných měšťanů. Do roku 1894 byla při pedagogiu vedena i dechová kapela, která byla mezi měšťany velice oblíbená.³⁴⁶

---

³⁴³ Pro sepsání kapitoly byly použity informace z pramenů uložených v SOKA Tábor, ve fondech B103 Archiv města Soběslav 1371 – 1945 (*Archiv města 345, Archiv města 346*) a B134 Učitelský ústav Soběslav (1866) 1870 - 1948 (*Pamětní kniha 1894 – 1911, Pamětní kniha 1911 – 1939*).

³⁴⁴ Jak bylo již zmíněno v kapitole o vývoji učitelského ústavu, město Soběslav pedagogium velmi podporovalo v období hrozby zrušení této střední školy.

³⁴⁵ Krom školního sboru existoval v Soběslavi i sbor Petr Vok. Sbormistry městského pěveckého sdružení byl obvykle učitel hudby z pedagogia.

³⁴⁶ E. NEUMANN, *Na rozloučenou*, s. 195.

Spolupráce města a školy byla nejčastěji spjata s dobročinnými akcemi. Na nich zastupoval pedagogium nejčastěji ředitel, který se jako hlavní představitel jediné střední školy v Soběslavi těšil náležitě úctě. Roku 1894 byl kupříkladu Antonín Huml pozván s profesorem Johnem na obdarování chudých dětí, které připravil místní Dobročinný spolek ženský. Zájem obou mužů směřoval především k chlapcům z chudých rodin, kteří navštěvovali cvičnou školu učitelského ústavu. I mladíci z pedagogia se podíleli na činnosti dobročinných spolků – několik hochů se vždy zapojilo do práce Polévkového spolku vzniklého v roce 1908 pro podporu chudých dětí ze soběslavských obecných škol i školy měšťanské v zimním období. Školní sbor zpíval pravidelně na nejrůznějších dobročinných koncertech. Hlavně ty konané z podnětu ředitele počátkem dvacátého století měly mezi měšťany takový úspěch, že se opakovaly i v letech následujících. Dobročinná akademie z listopadu 1912 na podporu komise pro ochranu dětí a péče o mládež se obyvatelům města natolik líbila, že si prosadili její opakování v červnu 1913. Celkově tak přispěli na děti a mládež částkou necelých čtyři sta korun.

Soběslavští studenti také nacvičovali koncerty a hudební čísla na oslavu dne dětí a to hlavně během první světové války. V předvečer tohoto svátku uspořádali chlapci koncert pro dospělé, odpoledne druhého dne věnovali nejmladším obyvatelům města i okolí. Obě hudební akce chovanců doplnila ještě dobročinná sbírka a celý výtěžek věnovalo pedagogium, jak již bylo typické, Zemské komisi pro ochranu dětí a péči o mládež. Den dětí nebyl slaven 1. června, jako dnes, ale libovolného dne ve školním roce (nejčastěji v dubnu či prosinci).³⁴⁷

K propojení města a školy docházelo jednou za pět až deset let i při příležitosti oslav založení pedagogia. Státní okresní archiv v Táboře obsahuje nejstarší informace k roku 1895, kdy slavila střední škola dvacáté páté výročí založení. V kapitole o vývoji ústavu bylo popsáno, jak se výročí připomínalo ve škole. Oslava měla však i svou veřejnou část, která probíhala během letních prázdnin a byla dlouho dopředu pečlivě plánována a připravována.³⁴⁸ Slavnosti byly zahájeny v sobotu 10. srpna večer – neoficiálně v Národním hostinci, kam přicházeli všichni přijíždějící, kteří si přáli

---

³⁴⁷ Pevné datum oslavy dne dětí bylo stanoveno až roku 1952, kdy se Mezinárodní konference pro ochranu dětí usnesla na dodnes dodržovaném 1. červnu.

³⁴⁸ Ve státním okresním archivu v Táboře je uložen seznam padesáti sedmi osob nejen z jižních Čech, kteří přispěli na oslavu výročí pedagogia částkou dvacet korun. *Archiv města 345*, fol. 475, 476

připomenout jubileum školy. Oficiálně zahájil oslavu až koncert³⁴⁹ a následné představení *Dvě vdovy* od Bedřicha Smetany v divadelním sále stejné budovy.³⁵⁰ Hlavní sláva probíhala až o den později. Již ráno se ozvaly fanfáry z věží. Následovala prohlídka školy uspořádaná pro bývalé studenty a dopolední velká mše sloužená čtyřmi kněžími, na níž mířil průvod z valů nesoucí vlastenecké prapory Sokola či spolku Petra Voka. Vyvrcholením se stal program v sále Národního hostince zahájený v jedenáct hodin banketem. Po krátkém hudebním čísle pozvedl zástupce starosty města pohár nejprve na zdraví císaře. Po první slavnostní skleničce alkoholu následovaly další, zakončující pronášené projevy. První se slova ujal ředitel Josef Šimek, jenž ve svém proslovu neopomenul připomenout návaznost jím representované střední školy na gymnasium založené v 16. století Petrem Vokem z Rožmberka, jehož historii všem přítomným přiblížil. Po něm se ujal slova okresní tajemník Mrázek, který vyzdvihl práci školního pedagogického sboru a připil na počest jeho činnosti. V dalších projevech pozdravil profesor František Šimek všechny absolventy pedagogia, jichž většina přijela výročí školy oslavit, absolvent František Nezval zdůraznil přístup tehdejšího ředitele školy ke svým svěřencům, poslanec Lang hovořil o posilování českého školství a poklesu negramotnosti v Čechách, absolvent Karásek vzpomínal na všechny zesnulé spolužáky i na ty, kteří se z pracovních důvodů nemohli dostavit. Po dokončení projevů následoval před 16. hodinou výlet na valy do improvizované restaurace, v níž připravil pěvecký spolek Petr Vok hudební doprovod pro oslavu, jíž se zúčastnilo mnoho měšťanů. Za doprovodu hudby a přítomnosti bývalého říšského poslance Špačka či místodržitelského rady Eckerta se za městem oslavovalo jubileum školy až do večerních hodin.³⁵¹

Nejen žáci svým zpěvem získávali peníze pro město, ale i některé spolky pomáhaly škole, hlavně jejím chudým studentům. Pravidelným přispěvatelem byl Dámský dobročinný spolek. Ten daroval například koncem školního roku 1898/1899 patnáct zlatých na pomůcky pro chudé žáky cvičné školy a o rok později za stejným účelem třicet korun. I v následujících letech obdarovával spolek chlapce ze sociálně

---

³⁴⁹ Na koncertu vystoupila dramatická pěvkyně Božena z Kanaanů, virtuos na lesní roh H. Hübsch či houslista František Vodrážka. TAMTÉŽ, fol. 485.

³⁵⁰ V divadelním představení vystupoval i student pedagogia František Lískovec. Program večera v Příloze č. 55.

³⁵¹ Z účasti se omluvili nejvyšší zemský maršálek Jiří Kristián Lobkowicz, Rudolf hrabě Vratislav z Díné či poslanec Josef Brdlík. *Archiv města 345*, fol. 449.

slabých rodin penězi na pomůcky, někdy také obleky (nebo něčím jiným k ošacení) či vánočkami.³⁵² Pomoc chudým chovancům od Dámského spolku neomezila ani první světová válka, ani vznik samostatného Československa.³⁵³

Dalším přispěvatelem pro chudé studenty bylo ředitelství místní spořitelny. I město samotné pomáhalo žákům, často formou snížení cen pro studenty nebo darováním umožněním volného vstupu. Tak ve školním roce 1909/1910 i v dalších letech získalo dvacet nejchudších studentů zdarma lístky na městskou plovárnu i kluziště a vstupné pro ostatní studenty, kteří se chtěli jít koupat, bylo sníženo na čtyři haléře.

Spolupráce se záhy rozvinula i v oblasti vzdělávací. Ku příležitosti výročí narození Jana Amose Komenského uspořádala učitelská jednota Komenského pod záštitou městské rady odpolední oslavu narození tohoto významného pedagoga. Projev o životě oslavovaného přednesl vyučující pedagogia Josef Pešek. Oslavy se účastnilo mnoho studentů z učitelského ústavu. Jednota Komenského pořádala i jiné akce s hojnou účastí studentů učitelského ústavu – například přednášky tábořského evangelického faráře o alkoholu.³⁵⁴

Město Soběslav organizovalo přednášky i s úmyslem vybrat peníze na nějaký projekt, na nějž nebyl v městské kase dostatečný obnos. V těchto případech vedení školy přímo doporučovalo svým studentům návštěvu takovýchto akcí. Dle informací ve školní kronice studenti tuto výzvu obvykle uposlechli. Roku 1906 se tak konala přednáška cestovatele Aloise Svojsíka s názvem „*Cesta kolem světa za půl třetí hodiny*“, na níž byly promítány i obrázky. Peníze na ní vybrané, mimo jiné i od účastníků se studentů a vyučujících pedagogia, byly využity na obnovu kostela sv. Víta³⁵⁵

Nejméně častá, ale přesto existující, byla spolupráce politická. Obliba a váženost učitelského ústavu v Soběslavi mezi místními obyvateli způsobily, že členové

---

³⁵² *Pamětní kniha 1894 – 1911*, s. 64.

³⁵³ Sponzory se škole dařilo sehnat i mimo město – c.k. knihosklad v Praze darovával pravidelně od konce 19. století zdarma knihy pro chudé žáky cvičné školy.

³⁵⁴ TAMTÉŽ, s. 115.

³⁵⁵ TAMTÉŽ, s. 129.

učitelského sboru byli čas od času voleni do obecního zastupitelstva. Členem I. sboru se v něm roku 1904 stal například ředitel pedagogia Josef Vojta. Důkazem vážnosti je také zmínka ve školní kronice připomínající soudního adjunkta Františka Řeřichu, který na školu pamatoval ve své poslední vůli.³⁵⁶

Dobrá společenská pozice ředitele pedagogia v Soběslavi mu umožnila i jednodušší prosazování jeho návrhů ve školní radě města. Bez problémů tak například Petr Vepřek prosadil, aby se 2. prosince 1911, v den nástupu císaře na trůn, konala ve městě dobročinná sbírka na podporu České zemské komise pro ochranu dětí a péče o mládež. Tato sbírka a o několik měsíců později konaný dobročinný koncert studentů vynesly České zemské komisi více než čtyři sta korun.³⁵⁷ Kvůli velkému úspěchu se sbírka pravidelně opakovala, i v dobách válečných.

Vztahy školy a města, lépe řečeno některých jeho obyvatel, nebyly vždy bez problémů. Koncem ledna 1896 obdržel starosta města dopis od ředitele pedagogia. Ten upozorňoval na několik dní trvající problémy s nevyvětratelným zápachem ve cvičné třídě v přízemí, jehož původ náhodou odhalil jeden ze studentů pedagogia. Ve večerních hodinách spatřil skupinu učňů močící do vyústění ventilace. Student si následně vzpomněl, že stejnou skupinku viděl na daném místě již předtím. Ředitelství ústavu požadovalo na vedení města okamžité vyšetření přestupku a potrestání viníků. Ty se však během vyšetřování nepodařilo odhalit, proto byl případ odložen.³⁵⁸

V dalším případě byla již totožnost viníka známa. Roku 1906 začal občan města Karel Dvořák se šířením pomluv o profesorech učitelského ústavu. Veřejně je nařkl ze stranickosti a uplácení. Ředitel pedagogia zareagoval podáním žaloby, která skončila udělením pokuty pro Karla Dvořáka ve výši 140 korun. Nedlouho po této kauze byl řediteli doručen anonymně psaný dopis pomlouvající učitele Jana Adámka. Poté, co byl pisatel odhalen, odvolal své výroky a věnoval ústavu třicet korun na dobročinné účely.³⁵⁹

---

³⁵⁶ Tento muž odkázal škole 11. října 1908 2 000 korun a podpůrnému spolku školy 500 korun.

³⁵⁷ *Pamětní kniha 1911 – 1939*, s. 8.

³⁵⁸ Archiv města 345, fol. 443.

³⁵⁹ *Pamětní kniha 1894 – 1911*, s. 109.

Škola a město nespolupracovaly jen aktivně formou vzájemných akcí. Podporovaly se i účastí zástupců školy na všech městských akcích a naopak. Proto se učitelský ústav minimálně symbolicky, formou speciálně vyslané delegace, účastnil všech významných událostí ve městě. V září 1906 byli proto ředitel a nejstarší profesor přítomni na slavnosti dvaceti pěti let založení hasičského sboru, na níž byli všichni hasiči vyznamenáni císařskými medailemi za záslužnou činnost. Významnou událostí byl i průjezd vlaku s císařem Františkem Josefem Soběslaví roku 1901 i 1907. Mávání a provolávání slávy císaři se spolu s měšťany účastnili i všichni zaměstnanci a studenti pedagogia, nikoli pouze delegace. Podpora se neomezovala pouze na veselé okamžiky – minimálně alespoň delegace pedagogia se účastnila pohřbu vyznaných měšťanů a členové městské rady opouštěli svá pracoviště za účelem vzdání úcty bývalým zaměstnancům pedagogia na jejich poslední cestě.

Studenti se na životě ve městě podíleli taktéž i pasivně. Chovanci nejstarších dvou ročníků se obvykle směli účastnit dle chuti všech hudebních či divadelních večírků pořádaných ve městě, ovšem pouze do vyčerpání programu. Všichni studenti pak měli volný přístup na divadelní představení pořádaná ochotnickým spolkem nebo divadelní společností. Učitelský sbor pouze předem kontroloval nezávadnost představení.

Taneční mistr z Tábora, Josef Bouša, organizoval v dubnu a květnu v Soběslavi taneční kursy. Účast na nich byla ředitelstvím povolena všem chovancům od druhého ročníku výš.³⁶⁰ Za první republiky byly tyto kursy nahrazeny hodinami společenské výchovy přímo v ústavu.

V období první světové války se můžeme setkat se spoluprací studentů se spolky ve městě. Konkrétně se jednalo o kooperaci chovanců pedagogia s zpěváckým spolkem Petr Vok. Pořádali spolu dohromady hlavně koncerty ve prospěch Červeného kříže.

Studenty využívalo město také k získávání peněz pro válečný průmysl či vojsko. Chovanci ústavu ve volném čase vybírali po domech staré šaty či peníze, které byly taktéž využívány pro účely války.³⁶¹

---

³⁶⁰ TAMTÉŽ, s. 130.

³⁶¹ Finance byly nejčastěji využity na podporu sirotků a vdov po vojácích či na vybavení pro vojáky na frontách.

Ta přinesla v létě 1916 i novou městskou vyhlášku vzniklou na popud zástupce ředitele Matěje Lhotského, která zakazovala veškeré mládeži pohyb venku po desáté hodině večerní, v sadech a mimo město dokonce po deváté hodině. Chovanců ústavu se toto nařízení nijak nedotklo – ti dle školního řádu nesměli být mimo své ubytování po jednadvacáté hodině po všechny dny školní docházky. Tato vyhláška tedy měla spíše zvýšit mravnost a bezpečí ostatní městské mládeže.

V důsledku problémů válečného průmyslu se v Soběslavi konala 8. května 1917 demonstrace. Žádný ze studentů se jí nezúčastnil a ředitelství pedagogia následně všem svým chovancům účast na případných budoucích demonstracích zakázalo. Přesně opačný přístup zaujalo ředitelství logicky k oslavám ukončení první světové války, jichž se účastnili měšťané i chovanci a vyučující pedagogia.

I za první republiky chodili měšťané a studenti pedagogia provolávat slávu osobnostem projížděním ve vlacích městem. Nově se však nejednalo o Habsburky, ale třeba o politiky odjíždějící na konferenci do Ženevy roku 1918 či presidenta Masaryka vracejícího se do vlasti. Taktéž se všichni členové učitelského ústavu účastnili slavnostních průvodů městem se standartami a vlasteneckými projevy. Všichni z učitelského ústavu se na nádraží shromáždili i 23. října 1924 večer, aby uctili památku polského spisovatele Henryka Sienkiewicze, jehož ostatky byly v té době přes Soběslav převáženy ze Švýcarska do Polska.

Od roku 1919 se chovanci pravidelně podíleli na organizaci oslav prvního máje. Již od páté hodiny ranní procházela školní kapela ulicemi a budila měšťany svou hudbou. Hudebníci dopoledne doprovázeli ulicemi města průvody a odpoledne koncertovali v městských sadech.

I v dobách Československa pokračovaly přednášky vyučujících z pedagogia, pořádané pro širokou veřejnost. Profesor František Wollmann hovořil roku 1919 o filosofii Tomáše G. Masaryka či profesor Petr Strnad o vývoji stavů a tříd v dobách minulých.³⁶² Ve školním roce 1929/1930 bylo uspořádáno třiatdacet různých přednášek profesorů pro veřejnost. Některé tyto poučné projevy přenášel dokonce pražský rozhlas.³⁶³

---

³⁶² *Pamětní kniha 1911 – 1939*, s. 134.

³⁶³ TAMTÉŽ, s. 240.

Novinkou první republiky byl stromový den. Toho se počátkem května z nařízení ministerstva účastnily všechny školy – čili i pedagogium. Nejen, že při něm členové všech škol, úřadů a spolků zasazovali stromy,³⁶⁴ ale také se přednášely projevy, zpívaly písně a recitovaly básně. Celý den zakončil zpěv hymny. Mezi nejčastější vysazované stromy patřil strom národní – lípa.

Krom tak zvaných Masarykových lip byla u studentů oblíbená i Masarykova liga. Jednalo se o nadaci, kterou chovanci ze Soběslavi pravidelně podporovali sbírkami pořádanými po celém městě. Cílem tohoto fondu byla podpora boje s tuberkulózou.³⁶⁵

Ani vznik nového československého státu nezměnil nic na vzájemné dobročinnosti ve městě. Jak bylo již výše uvedeno, i v období po roce 1918 pokračovaly různé městské spolky a organizace s podporou chudých studentů. Ústav také nadále podporoval město - v roce 1921 se například podílelo i pedagogium na městské sbírce na pomoc Rusku.

Také silná pozice ředitele ústavu zůstala i po válce zachována. Díky tomu se Karel Topinka stal roku 1919 členem komise, jejímž úkolem bylo vybírat děti, jimž budou přiděleny potraviny zaslané na poválečnou pomoc z USA. V roce 1937 se ředitel Adolf Hemer výrazně angažoval v prosazení návrhu na založení nových měšťanských škol, které při svém otevření v květnu 1938 získaly název měšťanské školy Edvarda Beneše.

Spolupráce se vyvinula ve dvacátých letech mezi pěveckým sborem studentů učitelského ústavu a zpěváckým spolkem Soběslavanů Petr Vok. Velký úspěch slavily společně pořádané koncerty v sále Národního hostince, na nichž zaznívala díla Bedřicha Smetany, Antonína Dvořáka či Zdenka Fibicha. Koncerty byly zahájeny ve školním roce 1920/1921 a pravidelně se opakovaly.

Hudební vystoupení pro město pořádalo pedagogium i v případě výročí významné osobnosti jako byl například Bedřich Smetana. Finance vybrané na koncertu roku 1924 zaslalo ředitelství na výstavbu Smetanova památníku v Praze.

---

³⁶⁴ Nejčastěji se jednalo o lípy – jedna lípa byla vysazena i před pedagogiem. TAMTÉŽ, s. 134.

³⁶⁵ Jako odměnu za tuto podporu zajistila liga roku 1921 bezplatný pobyt v sanatoriu pro studenta čtvrtého ročníku Stanislava Ryšavého. TAMTÉŽ, s. 153

Studenti bývali zváni ke spolupráci v případě většiny akcí pořádaných ve městě, a to i v případě, že pořadatelem nebylo město. Chovanci se stali častými účastníky na programech pořádaných Okresním osvětovým sborem, jako byl Nerudův večer v prosinci 1921, oslava Jana Žižky z Trocnova na podzim 1924 či přednášky s historickou tematikou, nejčastěji o bitvě na Bílé hoře. Z pedagogia se všech akcí účastnil školní sbor s vhodnými písněmi, ale také někteří další chlapci ze starších ročníků, kteří recitovali básně či přednášející pedagogové.

Roku 1921 proniklo do Soběslavi skautské hnutí. Mezi skauty a skautky patřila většina studujících pedagogia i dětí ze cvičné školy. Takto organizovaná mládež byla využívána při pracích na zřícenině hradu Choustník, nebo při organizaci přijímacího řízení na učitelský ústav.³⁶⁶ Pořádala také pravidelné mikulášské večery v kreslíně. Ty byly určeny pro všechny děti i jejich rodiče a sloužili k presentaci skautingu a podarování dětí, hlavně těch nejchudších.

Skauti také secvičovali divadelní představení, která pak presentovali veřejnosti. Pod vedením profesora Neumanna připravili skauti ze cvičné školy *Kašpárkovy zdravotnické táčky*, které s velkým úspěchem hráli ve městě i okolí. Vybrané peníze byly věnovány městu na zakoupení laviček pro Soběslavsko.³⁶⁷

Se svým divadelním představením přijížděli do Soběslavi občas i studující z českobudějovického pedagogia. V roce 1931 se hráli dvě představení hry *Mauglí* od Volkensteina. Jejich hra byla velmi ceněna a hojně finančně odměněna.³⁶⁸

Ve dvacátých a třicátých letech nabízela škola své prostory často k uspořádávání různých výstav. Na podzim 1924 presentovali v místní kreslíně ovocnáři z okolí svou úrodu. Na vstupném získala škola 250 korun, z nichž pětinu věnovala okrašlovacímu spolku, zbytek připadl na podporu chudých studentů. O rok později poskytl ústav svou hudebnu pro výstavu kopií obrazů klasických malířů.³⁶⁹

---

³⁶⁶ TAMTÉŽ, s. 190.

³⁶⁷ TAMTÉŽ, s. 201.

³⁶⁸ *Pamětní kniha 1911 – 1939*, s. 252.

³⁶⁹ TAMTÉŽ.

Soběslavský klub českých turistů využil na jaře 1925 třídy školy k uspořádání kursů francouzštiny pro veřejnost. Vzhledem ke skutečnosti, že žádný z tehdejších zaměstnanců ústavu nebyl aprobován pro francouzský jazyk, přijížděl na kursy doktor Adolf Kroupa z Tábora. Výuka probíhala ve dvou skupinkách dvě hodiny v úterý a ve čtvrtek večer. Překvapivě o ni nebyl velký zájem mezi mládeží - účastnili se jí obyvatelé města, dva zaměstnanci pedagogia s manželkami a pouze dvě studentky čtvrtého ročníku.³⁷⁰

Časem pronikl dětský den i mimo učitelský ústav. Červen 1925 přinesl první uspořádání městského dětského dne, na němž se podílely všechny soběslavské školy. Každoročně se na organizaci této akce podílelo i pedagogium. Program probíhal v zahradách a sále hotelu „U Zvonu“. Výtěžek akce se věnoval vždy na péči o děti a mládež.

O rok později byly uspořádány dokonce dva dětské dny – jeden organizoval městský okrašlovací spolek, druhý Okresní péče o mládež. Při prvním dětském dnu se vybralo 4 000 korun, které byly použity na výstavbu pavilonu pro další podobné programy.³⁷¹

Novinkou, kterou se škola snažila získat od měšťanů finance na podporu chudých studentů, byla veřejná tělocvičná akademie v prosinci 1926.³⁷² Cvičný učitel Smrž připravil se studujícími program tvořený prostným cvičením bez hudby i s hudbou, ukázkou cviků na náradí a národními tanci. Představení shlédli též inspektor tělesné výchovy. Akademie se opakovaly také v dalších letech – akademie však již nebyla čistě tělovýchovná, ale kombinovala sportovní a hudební čísla.

Díky modernímu přístupu soběslavských profesorů proniklo do jihočeské obce několik novinek. Mezi nimi můžeme jmenovat vánoční strom. Ten byl poprvé na náměstí postaven v polovině dvacátých let z aktivity profesora Neumanna. Po dobu Vánoc posloužil jako místo výběru příspěvků na chudou mládež.

---

³⁷⁰ TAMTÉŽ, s. 192.

³⁷¹ Pro získání financí na výstavbu pavilonu uspořádal profesor Neumann v listopadu 1927 besídku žáků cvičné školy.

³⁷² Akademie se opakovaly i v některých následujících letech, vybírány na ně byly nové cviky.

Kladný vztah, spolupráci a spojitost střední školy a městské rady dokládá i společný boj za zachování učitelského ústavu, jenž probíhal počátkem třicátých let formou rozesílání protestních listin, jak bylo již popsáno v kapitole o vývoji učitelského ústavu.

Škola přinášela městu také finance a to hlavně v období zkoušek způsobilosti či letních srazů absolventů. Mladí učitelé přijíždějící do města za bývalými spolužáky či na přezkoušení využívali po dobu svého pobytu městské hotely i restaurace, čímž značně podporovali městský rozpočet. Ještě větší finanční přínos znamenaly pro Soběslav prázdniny roku 1930, kdy město ožilo oslavami šedesátin pedagogia.³⁷³ Ulice zdobily slavnostní prapory a plnily skupinky i skupiny bývalých studujících, kteří za doprovodu hudby procházeli celé město a obdivovali jeho rozkvět. Při slavnosti odhalená pamětní deska bývalého studenta pedagogia Jana Bezděka, byla předána pod ochranu města.³⁷⁴

Ve školním roce 1935/1936 prosadilo vedení pedagogia odhalení ještě jedné pamětní desky - tentokrát pro hraběte Bedřicha Všemíra Berchtolda,³⁷⁵ při příležitosti stého výročí narození tohoto šlechtice. Nejednalo se pouze o činnost regionální, ředitel upozornil na osobnost tohoto aristokrata již v měsíci září formou svého fejetonu v *Národní politice*. Soběslavské slavnosti související s odhalením desky se zúčastnili se svými projevy i profesor Karlovy university Bohumil Němec, ředitel pedagogia či okresní školní inspektor Floss. Projev profesora Němce odvysílal večer po slavnosti rozhlas a uveřejnil časopis *Vesmír*. Celé akce se samozřejmě účastnili i měšťané a studenti – školní sbor zpíval slavnostní sbory a hymnu.

K poslednímu předválečnému slavnostnímu propojení činnosti školy a města došlo v květnu 1936, kdy město navštívil prezident Edvard Beneš. Uvítali jej na náměstí všichni členové soběslavského pedagogia. Při této příležitosti se v projevech hovořilo hlavně o odporu proti zrušení učitelského ústavu a jeho důležitosti pro město. Za

---

³⁷³ Toto výročí bylo slaveno veřejně. Oproti tomu památka padesáti let od založení školy nijak veřejně připomenuta nebyla, jak je uvedeno v kapitole o vývoji školy.

³⁷⁴ Více o oslavách v kapitole o školní každodennosti.

³⁷⁵ Český a rakouský botanik, vědec, lékař a cestovatel žijící v letech 1781 – 1876. Po studiích pracoval jako lékař v Topolčanech u Tábora, následně ve třicátých a čtyřicátých letech cestoval po Evropě a Brazílii. Po návratu se stal mimořádným členem Královské české společnosti nauk či čestným členem společnosti Musea království českého. Diderot, *Velká všeobecná encyklopedie bah – buq*, Praha 2000.

studenty uvítala presidenta na náměstí jedna z žaček cvičné školy, za což jí byla následně zaslána fotka s podpisem presidentského páru.

O pár let později, bezprostředně po vzniku protektorátu Čechy a Morava se město okamžitě dočkalo nové silnice, aby se tak zlepšila dopravní síť na jihu Čech. Tato skutečnost zasáhla i střední školu, protože nová vozovka procházela přes bývalé školní hřiště – travnatou plochu, která byla městu pronajata za poplatek dvě koruny. Škola proto následně požadovala od města zapůjčení louky o rozměrech 45 x 30 metrů, rozkládající se východně od budovy pedagogia.³⁷⁶

Překvapivě ani doba druhé světové války nepřerušila pořádání školních divadelních představení ve městě. Na podzim 1939 se hráli studenti představení Zvíkovský rarášek a paní mincmistrová od Ladislava Stroupežnického. Školní sbor doplnil svým zpěvem a studenti recitací i oslavu 550 let od založení města Soběslavi, jež byla uspořádána 16. listopadu 1940. I za války byly ve městě vyučujícími pedagogia pořádány sportovní dny. Všechny tyto aktivity probíhaly i v krátkém období činnosti po válce.

Škola nepřinášela za války městu jen dobré, někdy jej dostala i do problematické situace, i když nutno říct, že ne vlastním zaviněním. Komplikace způsobilo hlavně přestěhování gymnasia Jindřichův Hradec do Soběslavi na podzim 1940 a o rok později spojení ústavu s českým pedagogiem České Budějovice. Nejen že vedení ústavu požadovalo provedení oprav či alespoň zřízení ochranných krytů ve sklepení, na což nebyly v městské pokladně finance. Muselo řešit i problémy se studenty a vyučujícími, kteří přibyli po již popisovaném spojení škol, pro něž neexistovalo ubytování. Těžkou situaci se nakonec podařilo vyřešit změnou jízdního řádu dráhy, který následně umožňoval téměř všem jindřichohradeckým a budějovickým pravidelné dojíždění.³⁷⁷

Další výraznou komplikací se pro město staly smluvní závazky k pedagogiu i k reálnému gymnasiu. Město se tehdy potýkalo s finančními problémy, rozpočet

---

³⁷⁶ Žádosti bylo nakonec vyhověno, částečně i proto, že se rodičovské sdružení zavázalo postavit na ploše zdarma provisorní dřevěné šatny. *Archiv města 346*, fol. 167'.

³⁷⁷ O změnu jízdního řádu požádalo na město Soběslav ředitelství drah v Praze na základě požadavku zatímního správce pedagogia. Jak se uvádí v dopise (*Archiv města 346*, f. 17 – 18.), z Českých Budějovic muselo denně dojíždět 41 osob. Kvůli nevhodnosti vlakového spojení, zajišťovaného navíc pomalu jedoucím osobním vlakem, vstávali všichni dojíždějící již kolem čtvrté hodiny ranní a do města přijížděli hodinu či devadesát minut před zahájením výuky.

končil často schodkem. Nebylo tedy možno uvolnit větší finanční obnos na opravy středoškolských fasád či výměnu oken. Nátlak na městskou radu, neschopnou provádět slíbené opravy, způsobil odeslání žádosti o finanční pomoc do Prahy. Ministerstvo finančně vypomohlo poskytnutím poloviny požadované částky, všechny požadavky však také nebylo schopno uspokojit.

Po válce směřovala škola pomalu ke svému zániku – o to intenzivněji spolupracovala s městem. Ve školním roce 1946/1947 proběhlo asi nejvíce koncertů, vystoupení a jiných společných akcí. Touto formou byla slavena všechna výročí – narození a úmrtí T. G. Masaryka, bitvy na Bílé hoře, sedmnáctého listopadu či úmrtí Milana Rastislava Štefánika. Slaven byl samozřejmě i konec druhé světové války.

Po válce se žáci věnovali i činnostem jako sběr brambor, zalesňovací práce, česání chmele a zavážení močálu. Peníze získané těmito aktivitami pro město věnovali na hladovějící Rumunsko či městskou knihovnu.

Město pověřilo ve školním roce 1946/1947 pedagogium uspořádáním přeboru v atletice a v košíkové. Jednalo se o poslední akci, na níž zanikající škola s obcí kooperovala.

Závěr

Předložená diplomová práce rekonstruuje na základě pečlivého studia odborné literatury a pramenů uložených v Státním okresním archivu v Táboře dějiny učitelského ústavu v Soběslavi, a to po celou dobu jeho činnosti v letech 1871 - 1948. Je příspěvkem k dějinám školství jak monarchie, později republiky a protektorátu, tak také k vývoji školství jižních Čech, Táborska či přímo Soběslavi. Rozbor činnosti a historie školy se snaží přispět k objasnění fungování historických ústavů po celou dobu jejich činnosti. Zároveň přispívá k přiblížení rozdílů a podobností mezi pedagogii v době trvání Rakouska – Uherska a po jeho zániku.

Hlavním cílem práce však bylo charakterizovat činnost učitelského ústavu v Soběslavi. Práce se snažila zachytit nejen působení školy a její vývoj či proměny, ale i vztah školy a města nebo školní každodennost. Důraz byl kladen na podrobnou charakteristiku učitelů a hlavně studentů a studentek. V případě chovanců byl zkoumán počet ve třídách, věk, náboženské vyznání, prospěch, zájem o nabízené předměty či jejich teritoriální a sociální původ. Zjišťován byl i způsob ubytování po dobu studia či vzdělávání studujících před přijetím na pedagogium. U vyučujících působících na škole bylo popsáno hlavně jejich předchozí vzdělání a aktivity spojené s činností na učitelském ústavu.

Učitelský ústav v Soběslavi zahájil svou činnost nejprve v Táboře, ze kterého byl již po jednom roce přemístěn do Soběslavi, v níž se nacházely vhodnější prostory. Ani ty však nebyly ideální, proto byla pro střední školu vystavěna úplně nová budova. V prvním období své činnosti (do roku 1918) fungovala škola pouze jako chlapecký ústav. Poskytovala zájemcům nejen možnost řádně vystudovat, ale také složit externí maturitu či zkoušku učitelské způsobilosti. Od roku 1901 rozšířilo pedagogium svou nabídku o zkoušky učitelské způsobilosti pro externistky, které měly zájem vyučovat ruční práce. Ve stejném roce směly v Soběslavi externí zkoušku dospělosti složit i dívky, které měly odpovídající znalosti a vykonanou roční praxi.

V posledním půlstoletí existence monarchie se soběslavské pedagogium profilovalo jako škola věrná císařství. I po změně režimu zůstala institucí oddanou státu, na tom se nic nezměnilo. Změnilo se však složení studentů – pedagogium se stalo ústavem koedukačním. Tím zůstalo až do konce své činnosti. Během doby existence

první republiky musela škola několik let bojovat o své zachování v čase, kdy začaly vznikat první pedagogické akademie a úvahy o vysokoškolském vzdělání pedagogů. Dvacátá i třicátá léta škola přečkala, a proto mohla poskytnout během druhé světové války zázemí nejen studujícím z oblastí Sudet, ale také chovancům českobudějovického učitelského ústavu, s nímž byla v první polovině čtyřicátých let spojena. Po rozdělení škol se začala psát poslední léta existence nejen soběslavského učitelského ústavu – Edvardem Benešem vydaný zákon o zavedení vysokoškolského vzdělání učitelů odsoudil pedagogia k zániku.

Školní rok probíhal z počátku od poloviny září do poloviny července, po roce 1918 byl upraven do dnešní podoby. Zahájen a zakončen byl za Rakouska - Uherska vždy mší svatou. Podzim a jaro se tradičně stávaly obdobím pro zkoušky učitelské způsobilosti, které život studentů nikterak nenarušovaly. Ten plynul bez jakéhokoli přerušení až do Vánoc, kdy odjížděli na prázdniny. Po nich se opět navrátili do školních lavic, aby si ještě vylepšili klasifikaci pro první pololetí. To druhé bylo zahájeno během února a narušily jej pouze Velikonoce. Po nich maturantům začala příprava na blížící se písemnou část zkoušek, po nichž následovalo za více než měsíc zkoušení ústní. Pro nematurující bylo toto období spojeno s výlety a exkursemi.

Zpočátku v Soběslavi studovalo pouze několik hochů příšlých z Tábora, kde pedagogium fungovalo první rok své existence, či z Českých Budějovic, kde se nacházel německý učitelský ústav a právě jeho čeští studenti mohli přejít do Soběslavi. Počet mladíků ve školních lavicích narůstal během sedmdesátých a první poloviny osmdesátých let, kdy musely být otevírány vždy dvě paralelní třídy. Později, v důsledku nárůstu počtu pedagogií, množství studentů pokleslo a tím se soběslavský ústav stabilizoval. Výkyvy v počtu chovanců přinesla první světová válka a dvacátá léta dvacátého století, kdy se celkově snížil zájem o učitelské ústavy. Oproti tomu druhá světová válka souvisí s navýšením počtu studentů ve třídách v důsledku spojení dvou učitelských ústavů. Při porovnání dob monarchie a doby následující vyplyne vyšší počet řádných studentů a nižší počet externistů v době panování habsburských císařů.

Velmi překvapivé výsledky přinesla analýza náboženského vyznání. Až do roku 1918 se k jiné než katolické víře přihlásilo pouze osm osob z celkových skoro tři tisíc studujících. Škola v kronice z té doby chválila katolické vyznání svých chovanců, ovšem ústav se neprofiloval jako přísně katolický. Směli na něm studovat příslušníci

všech vyznání – ovšem ve skutečnosti na něm nikdy nestudovali. Situace se postupně změnila až v průběhu dvacátých a třicátých let – katolíci přesto výrazně převažovali.

Všichni tito studující měli již při nástupu do školy nějaké vzdělání. Záznamy o něm byly zapisovány pouze před rokem 1918, kdy jich nejvíce přišlo z měšťanských škol. Mezi externisty dob monarchie výrazně převažovali podučitelé, kteří potřebovali pouze vylepšit kvalifikaci. Oproti tomu v dobách první republiky přicházeli externí maturující ze všeobecně vzdělávajících středních škol. Absolventi či studenti reálných škol či obou forem gymnasií přicházeli studovat do Soběslavi vždy – nastupovali však do jiných než prvních ročníků za pomoci vykonání srovnávací zkoušky.

Z hlediska sociálního původu potvrdila skutečnost v Soběslavi informace uváděné v dobové literatuře. Převažovali zde výrazně synové rolníků. Tento jev byl viditelný hlavně v dobách monarchie, kdy nejvíce studujících mělo otce zaměstnaného v zemědělství či školství. Oproti tomu v dobách po první světové válce narůstalo množství různých profesí otců. Neustále převažovali děti ze zemědělských rodin, jejich procentuální zastoupení bylo však nižší než v dobách dřívějších.

Z hlediska teritoriálního původu pocházelo mnoho studujících přímo z hostitelské obce. Při pohledu na oblasti původu převládali výrazně studující z jižních Čech. Jejich poměrné zastoupení vůči ostatním v průběhu let narůstalo. Tím vzrůstal regionální význam soběslavské střední školy. Studující pocházející ze středních a východních Čech či z Moravy dosvědčují, že význam pedagogie nebyl nikdy čistě regionální.

Chovanci žijící ve vzdálenějších obcích nacházeli ubytování nejčastěji v Soběslavi v okolí náměstí u vdov, soukromnic či soukromníků a majitelů domů. Jen malá část studentů žijících v nájmu bydlela po dobu studia ve vesnicích nedaleko Soběslavi. Po celou dobu existence školy neustále narůstal počet těch, co do školy denně dojížděli či docházeli. Jejich početní vzestup byl viditelný hlavně v dobách první republiky a souvisel s rozvojem dopravní sítě.

Se studenty propojili život se soběslavskou střední školou i vyučující – ti byli nejčastěji mužského pohlaví, i když po zániku monarchie se objevovaly i ženy. Zpočátku, v období pouze mužských zaměstnanců, se jednalo o absolventy učitelských ústavů, kteří nejprve pracovali na obecné škole, později na měšťanské, až se nakonec

dostali na pedagogium. Obvykle začínali jako zaměstnanci pomocných škol a končili jako profesoři. Postupem času, hlavně v dobách první republiky, přicházeli mezi vyučující této střední školy čím dál častěji vysokoškolsky vzdělaní odborníci ve svém oboru.

Ústavní každodennost byla nejprve spojena s církví – celým školním rokem se prolínaly různé obřady, zádušní mše či slavnostní mše na památku panovníka. V dobách pozdějších nahradily tyto církevní obřady slavnostní shromáždění studentů. Po celou dobu patřily ke každodennosti i dobročinné akce, hlavně na podporu chudých.

Propojení školy a města se ukázalo být velké. Obec pedagogium jako svou jedinou střední školu bránila a podporovala ji ve všech aktivitách. Vedení ústavu si toho bylo vědomo, a proto naopak podporovalo město. Vzájemná spolupráce obou subjektů se projevovala hlavně pořádáním koncertů i divadelních představení.

Na předchozích stránkách bylo přiblíženo sedmdesát sedm let činnosti učitelského ústavu v Soběslavi – prvního jihočeského učitelského ústavu s českým vyučovacím jazykem. Na základě předchozího prostudování pramenů a literatury se práce snaží přispět k lepšímu poznání dějin školství konce devatenáctého a první poloviny dvacátého století.

Autorka práce si je plně vědoma, že ne všechny skutečnosti byly popsány. Mnoho faktů bylo pouze naznačeno, mnoho otázek pouze otevřeno. Do budoucna zůstává více nezodpovězených problémů, které dávají podněty k dalšímu výzkumu. Pramenná základna, uložená v Státním okresním archivu v Táboře, je natolik široká, že pro tuto práci nebyla celkově vytěžena. Zpracovány byly pouze nejdůležitější prameny. Dochované dokumenty neodpovídají například na otázku, proč bylo před rokem 1918 na ústavu tolik katolíků. Podrobný rozbor obsahu výuky či činnosti cvičné školy by přinesl zajisté mnohé zajímavé informace. Zajímavé poznatky by přineslo i zpracování dějin Německého učitelského ústavu v Českých Budějovicích a jejich následné porovnání s oběma českými ústavu.

K plnému pochopení všech souvislostí činnosti soběslavského pedagogia je potřeba vykonat ještě mnoho práce, vede k němu dlouhá, ale zajímavá badatelská cesta.

Seznam pramenů a literatury

POUŽITÉ PRAMENY

SOkA Tábor, B103 Archiv města Soběslav 1371 - 1945, *Učitelství ústav Soběslav. Založení ústavu, přidělení prozatímních místností, předání nové budovy, pokusná školní zahrada, oslavy 25ti letého trvání, abiturientské sjezdy, protestní akce proti zamýšlenému zrušení učitelství ústavů. Zřízení reál. gymnasia, přeložení uč. ústavu z Č. Budějovic, 1870-1933, kart. 345, inv. č. 1122.*

SOkA Tábor, B103 Archiv města Soběslav 1371 - 1945, *Učitelství ústav Soběslav. Založení ústavu, přidělení prozatímních místností, předání nové budovy, pokusná školní zahrada, oslavy 25ti letého trvání, abiturientské sjezdy, protestní akce proti zamýšlenému zrušení učitelství ústavů. Zřízení reál. gymnasia, přeložení uč. ústavu z Č. Budějovic, 1934-1945, kart. 346, inv. č. 1122.*

SOkA Tábor, B 134 Učitelství ústav Soběslav (1866) 1870 - 1948, *Fotografie, kart. 6, inv. č. 531 - 551.*

SOkA Tábor, B 134 Učitelství ústav Soběslav (1866) 1870 - 1948, *Matriky vysvědčení dospělosti (koncepty), inv. č. 202 – 262.*

SOkA Tábor, B 134 Učitelství ústav Soběslav (1866) 1870 - 1948, *Pamětní kniha 1894 – 1911, inv. č. 500, kniha č. 500.*

SOkA Tábor, B 134 Učitelství ústav Soběslav (1866) 1870 - 1948, *Pamětní kniha 1911 – 1939, inv. č. 501, kniha č. 501.*

SOkA Tábor, B 134 Učitelství ústav Soběslav (1866) 1870 - 1948, *Plán školní budovy. Půdorys přízemí, 1. a 2. poschodí, 1920, tisk, měř. neudáno, 3 listy (14x12 cm, 13x12 cm, 12x12 cm, kart. 6, inv. č. 531 - 551.*

SOkA Tábor, B 134 Učitelství ústav Soběslav (1866) 1870 - 1948, *Výkazy o prospěchu, inv. č. 1 – 165, kniha 1 - 165.*

SOkA Tábor, B 134 Učitelství ústav Soběslav (1866) 1870 - 1948, *Výkazy o zkouškách způsobilosti učitelství ženským ručním pracím (externistek), inv. č. 279 - 295.*

Vzpomínky na mladá léta. Doplněk výroční zprávy státního učitelského ústavu v Soběslavi, Soběslav 1927.

POUŽITÁ LITERATURA

Diderot, *Velký slovník naučný a-l*, Praha 1999.

Diderot, *Velká všeobecná encyklopedie bah – buq*, Praha 2000.

Jubilejní sborník Městského musea v Soběslavi 1897 – 1947, Soběslav 1947.

BĚLOHLAV, Josef, *Soběslav*, Praha 1910.

BLATNÝ, Ladislav, *Dějiny pedagogiky*, Praha 1979.

BOUŠKA, Václav a kol., *600 let města Soběslavi, 1390 – 1990*, Soběslav 1990.

BRČÁKOVÁ, Jana, „Žádný učený z nebe nespádl.“ *Český učitelský ústav v Českých Budějovicích v letech 1905 – 1920*, Historický ústav Jihočeské university České Budějovice 2005 (diplomová práce).

CIKHART, Roman, *Paběrky o školství v Soběslavi před rokem 1800*, Staré i nové zvěsti ze Soběslavě, 1906, s. 128 - 129.

CIKHART, Roman, *Učitelstvo Soběslavské v době předbělohorské*, Věstník Jihočeských museí 9, 1913, s. 91.

HLAVAČKA, Milan, *Zlatý věk české samosprávy. Samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech 1862 – 1913*, Praha 2006.

JAROŠOVÁ, Martina, *Vesnická malotřídka mezi obcí a farou. Škola ve Svatém Janě nad Malší mezi léty 1880 – 1945*, Filosofická fakulta České Budějovice 2012 (diplomová práce).

JŮVA, Vladimír – VESELÁ, Zdenka, *Dějiny pedagogiky*, Praha 1985.

JŮVA, Vladimír – VESELÁ, Zdenka, *Dějiny výchovy, školy a pedagogiky*, Praha 1988.

KÁDNER, Otakar, *Školství v republice Československé*, in: Václav DĚDINA – Otakar KÁDNER (edd.), *Československá vlastivěda X*. Osvěta, Praha 1931.

- KÁDNER, Otakar, *Vývoj a dnešní soustava školství I – II*, Praha 1929, 1931.
- KOPÁČEK, Jiří a kol., *Encyklopedie Českých Budějovic*, České Budějovice 2006.
- KOŤA, Jaroslav, *Učitelé v českých zemích na cestě k profesionalizaci*, in: Petr SVOBODNÝ – Jan HAVRÁNEK (edd.), *Profesionalizace akademických povolání v českých zemích v 19. a první polovině 20. století*, Praha 1996, s. 86 – 112.
- KOTILOVÁ, Klára, „*Vzdělanost je šťastným lidem ozdobou a nešťastným útočištěm.*“ *Český učitelský ústav v Českých Budějovicích v letech 1920 – 1948*, Historický ústav Jihočeské university České Budějovice 2005 (diplomová práce).
- KOVÁŘÍČEK, Václav, *Materiály k dějinám pedagogiky*, Olomouc 1983.
- LINTNER, Jan, *Pětapadesát let města Soběslavě*, Soběslav 1941.
- LINTNER, Petr, *Pohledy soběslavské I-II*, Soběslav 2008 – 2010.
- LUSTIG, Karel, *Soběslav*, Soběslav 1917.
- MORKES, František, *Kapitoly o školství, o ministerstvu a jeho představitelích. Období let 1848- 2001*, Praha 2002.
- NEUMANN, Eugen, *Na rozloučenou s učitelským ústavem v Soběslavi 1870 – 1948*, Tábor 1948.
- NOVOTNÝ, Miroslav, *Českobudějovické piaristické gymnázium a utváření vrstvy moderní inteligence na jihu Čech (1762-1848)*, in: LEDVINKA, Václav – PEŠEK, Jiří (edd.), *Město a intelektuálové od středověku do roku 1848*, Praha 2008, s. 935-958.
- NOVOTNÝ, Miroslav, *Socioprofesionální a teritoriální stratifikace studentů českobudějovických vyšších a středních škol v první polovině 19. století*, *Historická demografie* 31, 2007, s 117-146.
- NOVOTNÝ, Miroslav, *Ve školách*, in: BŮŽEK, Václav a kol., *Světy posledních Rožmberků*, Praha 2011, s. 392-405.
- NOVOTNÝ, Miroslav a kol., *Dějiny vyššího školství a vzdělanosti na jihu Čech. Od středověkých počátků do současnosti*, České Budějovice 2006.

PETERKA, Josef, *Cesta k rodinným kořenům. Praktická příručka občanské genealogie*, Praha 2006.

POHANKA, Henry, *Sám proti toku času. S genealogií k vlastním kořenům*, Litvínov 2002.

RŮŽKOVÁ, Jiřina – ŠKRABAL, Josef, *Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005 I – II*, Praha 2006.

ŘEZNÍČKOVÁ, Kateřina, *Študáci a kantoři za starého Rakouska. České střední školy v letech 1867-1918*, Praha 2007.

ŠAFRÁNEK, Jan, *Vývoj soustavy obecného školství v Království českém od roku 1769 – 1895. Příspěvek k dějinám českého vyučování*, Praha 1897.

VESELÁ, Zdenka, *Česká střední škola od národního obrození do druhé světové války*, Praha 1972.

ZEMAN, Pavel, *Rožmberské gymnázium v Soběslavi*, Pedagogická fakulta, České Budějovice 1990 (diplomová práce).

deníky:

„*Bratři Rusové na Čechy nezapomenou*“, Jihočeská pravda, 21. 11. 1970.

Po stopách osvobození, Jihočeská pravda, 16. 11. 1984.

Solidární s lidem Španělska, Jihočeská pravda, 29. 7. 1977.

V květnu 1945 přišla svoboda, Jihočeská pravda, 7. 5. 1980.

CRKOVSKÝ, František, *28. říjen 1918 v Soběslavi*, Palcát, 11. 10. 1978.

Seznam příloh

TEXTOVÉ

Příloha č. 1: Přehled pedagogií působících v Československu ve třicátých letech 20. století

Příloha č. 2: Zákonem stanovená hodinová dotace na pedagogích

Příloha č. 3: Biogramy významných absolventů

Příloha č. 4: Soustrastný projev zasláný místodržitelství po smrti arcivévody Albrechta

Příloha č. 5: Školní srazy maturantů z roku 1907 po dvaceti a třiceti letech od maturity

TABULKY A GRAFY

Příloha č. 6: Tabulka pedagogů působících na učitelském ústavu od školního roku 1920/1921

Příloha č. 7: Poměrné zastoupení externích a řádných studentů³⁷⁸

Příloha č. 8: Poměrné zastoupení chlapců a dívek mezi studenty

Příloha č. 9: Počet studujících v jednotlivých letech

Příloha č. 10: Nejčastější křestní jména a příjmení

Příloha č. 11: Náboženské vyznání studentů a jeho změna

Příloha č. 12: Minimální, maximální a průměrný věk studentů prvních ročníků a maturantů

Příloha č. 13: Počet osob přihlášených k přijímacím zkouškám a přijatých na pedagogium pro jednotlivé roky

Příloha č. 14: Rozdělení studujících pedagogia v Soběslavi do škol od školního roku 1945/1946

Příloha č. 15: Předchozí vzdělání studentů

Příloha č. 16: Původní profese studentů příšlých ze zaměstnání před rokem 1918

Příloha č. 17: Specifika předchozího vzdělání nově přijímaných studentů 4. ročníku před rokem 1918

Příloha č. 18: Ohodnocení studentů na konci školních roků

---

³⁷⁸ Všechny přílohy od Přílohy č. 7 po Přílohu č. 46 byly sestaveny na základě výsledků vyhodnocení databáze v programu ACCESS, do níž byly zaneseny údaje z pramenů uložených ve Státním okresním archivu Tábor: SOkA Tábor, B 134 Učitelský ústav Soběslav (1866) 1870 - 1948, *Výkazy o prospěchu*, inv. č. 1 – 165, kniha 1 - 165; SOkA Tábor, B 134 Učitelský ústav Soběslav (1866) 1870 - 1948, *Matriky vysvědčení dospělosti (koncepty)*, inv. č. 202 – 262.

- Příloha č. 19:** Prospěch dle jednotlivých konfesí
- Příloha č. 20:** Privatisté
- Příloha č. 21:** Průměrná absence na studenta v jednotlivých školních rocích
- Příloha č. 22:** Poměrné zastoupení výběru nepovinných předmětů
- Příloha č. 23:** Propadovost na pedagogiu
- Příloha č. 24:** Poměrné zastoupení sirotků, polovičních sirotků a neosiřelých
- Příloha č. 25:** Nejčastější profese živitelů rodiny a poručníků
- Příloha č. 26:** Zastoupení profesí živitelů rodiny dle kategorií
- Příloha č. 27:** Zastoupení profesí poručníků dle kategorií
- Příloha č. 28:** Poměrné zastoupení stipendistů vůči nestipendistům a vývoj jejich počtu
- Příloha č. 29:** Prospěch studentů se stipendiem
- Příloha č. 30:** Zastoupení rodičů stipendistů v kategoriích a deset nejčastějších profesí
- Příloha č. 31:** Složení studentů dle země, v níž se narodili
- Příloha č. 32:** Deset nejčastějších rodišť a bydlišť studentů
- Příloha č. 33:** Rodiště studentů dle příslušnosti k diecézi
- Příloha č. 34:** Bydliště studentů dle příslušnosti k diecézi a dle velikosti
- Příloha č. 35:** Poměrné vyjádření poručníků ze Soběslavi či jejího okolí
- Příloha č. 36:** Pobyt studentů v době školní docházky
- Příloha č. 37:** Jména nejčastěji uvedených pronajímatelů a jejich nejčastější profese
- Příloha č. 38:** Obce, v nichž žili pronajímatelé
- Příloha č. 39:** Přehled ulic, v nichž bydleli soběslavští pronajímatelé
- Příloha č. 40:** Poměrné zastoupení bývalých studentů a rodičů absolventů mezi pronajímateli
- Příloha č. 41:** Poměrné zastoupení maturujících a externistů mezi studenty
- Příloha č. 42:** Poměrné zastoupení maturantů s již vykonanou zkouškou dospělosti z jiné školy mezi maturujícími na pedagogiu
- Příloha č. 43:** Poměrné zastoupení prospěchu i počtu pokusů u zkoušky dospělosti
- Příloha č. 44:** Předchozí vzdělání či zaměstnání externích maturantů
- Příloha č. 45:** Jména maturantů, kteří po roce 1918 nematurovali ze 4. ročníku
- Příloha č. 46:** Třídní učitelé na pedagogiu

OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

Příloha č. 47: Vyobrazení budovy soběslavského pedagogia a plány jednotlivých pater

Příloha č. 48: Profesorský sbor v roce 1877

Příloha č. 49: Učitelský sbor v devadesátých letech 19. století

Příloha č. 50: Profesorský sbor v roce 1927

Příloha č. 51: Fotografie většiny ředitelů soběslavského pedagogia

Příloha č. 52: Fotografie dvou významných absolventů

Příloha č. 53: Program oslav dvaceti pěti let od založení pedagogia

Příloha č. 54: Pozvánka na akademii žáků ústavu

Příloha č. 1:

Přehled pedagogií působících v Československu ve třicátých letech 20. století³⁷⁹

➤ československé

○ dívčí

- Brno
- České Budějovice (řádové pedagogium Sester u Svatého Josefa)
- České Budějovice (řádové pedagogium u Nejsvětější Svátosti)
- Chrudim (řádové pedagogium)
- Kutná Hora (řádové pedagogium)
- Levoča (řádové pedagogium)
- Olomouc (řádové pedagogium)
- Plzeň
- Praha
- Praha (řádové pedagogium u Svaté Anny)
- Trnava (řádové pedagogium)

○ chlapecké

- Brno
- Plzeň
- Praha
- Spišská Kapitula
- Svatý Jan pod Skalou (řádový)

○ koedukační

- Banská Bystrica
- Banská Štiavnica
- Bratislava
- Čáslav

---

³⁷⁹ SOkA Tábor, B103 Archiv města Soběslav 1371 - 1945, *Učitelství ústav Soběslav*, kart. 346, inv. č. 1122, fol. 493, 493', 494'.

- České Budějovice
- Hořovice
- Hradec Králové
- Chrudim
- Jičín
- Kladno
- Kroměříž
- Kutná Hora
- Levice
- Litomyšl
- Lučenec
- Modra
- Mukačevo
- Olomouc
- Opava
- Ostrava
- Prešov
- Příbor
- Příbram
- Soběslav
- Spišská Nová Ves
- Štubnianská Teplice
- Valašské Meziříčí
- Znojmo
- Žatec

➤ německé

○ dívčí

- Cheb (řádové pedagogium)

- koedukační
  - Brno
  - České Budějovice
  - Cheb
  - Chomutov
  - Liberec
  - Opava
  - Praha
  - Stříbro
  - Ústí nad Labem (městské pedagogium)
- polské
  - Ostrava (koedukační)
- maďarské
  - Bratislava (koedukační)
  - Bratislava (ženské řádové pedagogium)
- ruské
  - Mukačevo (koedukační)
  - Prešov (řecko-katolické koedukační pedagogium)
  - Užhorov (řecko-katolické koedukační pedagogium dívčí)
  - Užhorov (řecko-katolické koedukační pedagogium chlapecké)

Příloha č. 2:

Zákonem stanovená hodinová dotace na pedagogických

a/ před rokem 1918³⁸⁰

I. Na ústavech ku vzdělání učitelů.

Předměty	Dle statutu z roku											
	1869				1874				1886			
	v ročníku				v ročníku				v ročníku			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
náboženství	2	2	1	1	2	2	1	1	2	2	2	2
paedagogika	—	2	5	8	—	3	5	9	—	2	5	9
vyučovací jazyk	5	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
zeměpis	2	2	2	2	2	2	2	1	2	2	2	1
dějepis	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1
mathem. geom.	4	4	4	2	5	4	3	2	4	3	2	2
přírodopis	3	2	2	2	2	2	2	1	2	2	2	1
přírodopyt	2	3	3	2	2	2	3	2	2	2	2	1
hospodářství	—	—	2	2	—	—	2	2	—	—	2	2
psaní	2	1	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—
kreslení	2	2	2	2	2	2	2	1	2	2	2	1
nauka hudb. zp.	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—
zpěv	2	2	2	2	2	2	1	1	—	—	2	2
housle	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1
klavír	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	—	—
varhany	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2
tělocvik	2	2	2	2	2	2	1	1	2	2	1	1
zemský jazyk (neoblig.)	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Počet hodin týdenních, oblig.	30	30	33	33	28	29	30	29	28	28	30	30

³⁸⁰ Jan ŠAFRÁNEK, *Vývoj soustavy obecného školství v Království českém od roku 1769 – 1895. Příspěvek k dějinám českého vyučování*, Praha 1897, s. 213.

b/ po roce 1919³⁸¹

Ročník	I.	II.	III.	IV.
Náboženství	1	—	—	—
Pedagogika a praktická cvičení . . .	—	3	5	10
Vyučovací jazyk	5	5	4	4
Zeměpis	2	2	2	2
Dějepis	2	2	2	2
Počty a měř. rýsování	4	3	3	2
Přírodopis	2/3	2/3	2	1
Fysika a chemie	3/2	3/2	2	2
Polní hospodářství	—	—	1	—
Krasopis	1	—	—	—
Kreslení	3	3	2	2
Zpěv	2	2	2	2
Hra na housle	2	2	2	1
Tělocvik	2	2	2	2
Práce rukodělné	—	—	2	2
Druhý zemský jazyk	3	3	3	2
Celkem	32	32	34	34

³⁸¹ Otakar KÁDNER, *Školství v republice Československé*, in: Václav DĚDINA – Otakar KÁDNER (edd.), *Československá vlastivěda X*. Osvěta, Praha 1931, s. 111.

Biogramy významných absolventů³⁸²

- **Jan Bezděk**

Botanik a mykolog Jan Bezděk vystudoval učitelský ústav v Soběslavi a své profesi zůstal po celý život věrný. Celý život učil ve škole a badatelské činnosti se věnoval pouze ve volném čase. Za své objevy v oblasti mykologie byl přijat za člena Francouzské mykologické společnosti. Autor knih: *Houby jedlé a jim podobné jedovaté a Zžitkování hub*.

- **Roman Cikhart**

Po absolvování pedagogia v Soběslavi pracoval jako učitel, až se nakonec stal ředitelem měšťanské školy v Táboře. Ve volném čase se věnoval dějinám regionu a jako amatérský historik sepsal několik knih, které byly použity jako výchozí literatura pro některé kapitoly této práce.

- **František Havel**

Pedagogium navštěvoval ve druhém desetiletí dvacátého století (1912 – 1915). Po maturitě byl odveden, přelhl do ruského zajetí a následně se stal legionářem. Do vlasti se navrátil roku 1921 s hodností kapitána. V dobách první republiky absolvoval Vysokou válečnou školu v Tnavě, postupně povyšován až na hodnost plukovníka generálního štábu. Za druhé světové války spolu s generálem Eliášem členem odboje, za což byl uvězněn v Buchenwaldu. Roku 1945 osvobozen americkou armádou.

- **Jindřich Jindřich**

Po studiu na pedagogiu v 90. letech 19. století působil celý život jako učitel. Zároveň si doplnil hudební vzdělání, a proto se proslavil jako etnograf a hudební skladatel. Při koncertech doprovázel často zpěváky jako například Emmy Destinn.

- **Josef Kubín**

Soběslavský učitelský ústav studoval po první světové válce. Celý život se věnoval profesi učitele. Za druhé světové války informoval o situaci

---

³⁸² Biogramy vycházejí z knihy Eugena NEUMANNA, *Na rozloučenou s učitelským ústavem v Soběslavi 1870 – 1948*, Tábor 1948, s. 175 – 189.

v protektorátu emigranty ve Velké Británii, za což byl roku 1942 gestapem popraven.

- **Josef Lintner**

Uspořadatel soběslavského archivu a autor mnoha dějepisných článků právě o Soběslavi. Dějinám obce se věnoval i jeho syn Jan a vnuk Petr.

- **František Lískovec**

Ač maturoval na učitelském ústavu, věnoval se profesi archeologa. Výsledky svého zkoumání uveřejnil v knize *Archeologie okresu táborského*. Byl nejen průkopníkem své profese, ale též turistiky, které se věnoval se stejnou vášní jako hře na housle.

- **Karel Lustig**

Po celý život zůstal tento absolvent u své profese. Nejprve byl odborným učitelem, poté působil jako ředitel měšťanské školy v Soběslavi. V obci svého studia a působení založil roku 1898 městské museum, v němž uspořádal národopisnou a průmyslovou výstavu. Vydavatel měsíčníku *Staré a nové zvěsti ze Soběslavě a okolí*.

- **Josef Masopust**

Již po dobu svého studia na pedagogiu pořádal se svými spolužáky mnoho koncertů a hudebních vystoupení. Po ukončení studia se dále věnoval hudbě, muzikantské vzdělání absolvoval u Bohuslava Jeremiáše.³⁸³ Svou profesi a zálibu uplatnil při činnosti v Jihočeském pěveckém sdružení učitelů, které sám založil.

- **František Sadílek**

Po absolvování učitelského ústavu vykonával svou profesi. Počátkem druhé světové války se stal zakládajícím členem odbojové organizace ÚVOD. Zatčen gestapem, zemřel v září 1942 v Praze na Pankráci v důsledku mučení při vyslýchání.

- **Josef Švehla**

Po ukončení studia v Soběslavi zůstal věrný své profesi a stal se nakonec řídícím učitelem v Sezimově Ústí. Krom školství se věnoval archeologii jižních Čech. Zkoumal hlavně oblast Táborska – Kozí Hrádek, Sezimovo Ústí a Tábor.

---

³⁸³ Otec hudebního skladatele Otakara Jeremiáše.

- **Jan Veselý**

Po absolvování pedagogia se nevěnoval učitelské profesi, nýbrž vystudoval Vojenskou akademii v Hranicích na Moravě. Po vzniku protektorátu prchl do Francie a následně do Anglie, kde byl jako vojenský pilot přijat do Royal Air Force. Zemřel na podzim 1940 při návratu z leteckého útoku na Brémy.

- **Stanislav Zelenka**

Zajímal se o letectví, a proto konal první pokusy v létání s Kašparem. Mimo to vynalezl úl Perštýn, který chytá včelí roj bez včelaře a který před vybíráním medu sám odstraní včely od medu.

Krom těchto mužů patřili mezi významné absolventy učitelského ústavu v Soběslavi: prvorepublikový poslanec za sociální demokracii František Dlouhý, ředitel ministerstva informací Karel Bodlák, hudebníci a dirigenti Jan Sejk a Jindřich Praveček či malíři Václav Boušek, František Molík a Jaroslav Jindra.

Eugen Neumann uvádí ve své knize mezi významnými absolventy i Otokara Březinu, který měl na soběslavském pedagogiu složit zkoušku učitelské způsobilosti.³⁸⁴ Ke zkouškám učitelské způsobilosti však prameny bohužel ve Státním okresním archivu v Soběslavi, proto není možno Neumannovo tvrzení pramenně doložit.

---

³⁸⁴ E. NEUMANN, *Na rozloučenou*, s. 189.

Příloha č. 4:

Soustrastný projev zasláný místodržitelství po smrti arcivévody Albrechta³⁸⁵

V nejhlubší úctě podepsaný sbor učitelský c.k. ústavu ku vzdělání v Soběslavi, jsa hluboce dojat ohromující zprávou o úmrtí Jeho cís. a král. Výsosti nejosvícenějšího pana arcivévody Albrechta, osměluje se svou nejhlubší a nejoddanější soustrast projeviti a prosí co nejuctivěji, aby tento projev hluboce cítěné soustrasti na stupních Nejjasnějšího trůnu blahosklonně u vědomí byl uveden.

---

³⁸⁵ SOKA Tábor, B 134 Učitelský ústav Soběslav (1866) 1870 - 1948, *Pamětní kniha 1894 – 1911*, inv. č. 500, kniha č. 500, s. 10.

Příloha č. 5:

Školní srazy maturantů z roku 1907 po dvaceti a třiceti letech³⁸⁶

Po dobu existence pedagogia se konalo mnoho školních srazů. Pravidelně se, nejčastěji v pětiletých intervalech, setkávali všichni absolventi učitelského ústavu. V archivu města Soběslavi je uchováno několik dokumentů vztahujících se k takovéto akci maturantů z roku 1907, kteří se sešli po dvaceti a následně i třiceti letech.

Sraz těchto studentů byl pořádán ve čtvrtek 7. července 1927 v městě Soběslavi. Program byl připraven na celý den. Uvítání a zahájení srazu se konalo mezi devátou a desátou hodinou ranní v hotelu U Zvonu. Z něj odešli někdejší studenti na hodinovou prohlídku školy, po níž šli navštívit městské museum. Poté následoval oběd, na nějž si všichni účastníci měli připravit sedm korun. Nasycení absolventi odešli nejprve do továrny na šicí stroje, pak do výroby hedvábí, v nichž obou měli možnost zakoupit jakékoli produkty se slevou. Večer následoval večírek s hudebním programem, před nímž si každý dle svého zájmu mohl projít město či odpočívat. Pro zájemce zařizovali pořadatelé Roman Cikhart, Ladislav Lintner a Vojtěch Machula ze 7. na 8. července nocleh v soběslavských hotelích v ceně šesti korun.³⁸⁷ Oběd ani nocleh nebyl povinnou součástí srazu – kdo o ně měl zájem, musel se dopisem přihlásit.

Velmi překvapivé je, že ne všichni absolventi se chtěli do města svých studií vracet. Tomáš Vízner přímo uvedl ve svém dopise z 23. března 1927, kterým reagoval na pozvánku na sraz třídy, že *na učitelský ústav nemá nijakých milých vzpomínek a myslí si, že dobré vzpomínky má málokdo ze spolužáků.*³⁸⁸ Vznasl proto návrh, aby se spolužáci sešli v Praze. Podle jeho názorů by to pro všechny bylo nejlepší. Odpověď na tento dopis není v pramenech dochována. Známa je pouze skutečnost, že sraz se konal v Soběslavi a Tomáš Vízner se na něj nedostavil.

---

³⁸⁶ SOkA Tábor, B103 Archiv města Soběslav 1371 - 1945, *Učitelský ústav Soběslav. Založení ústavu, přidělení prozatímních místností, předání nové budovy, pokusná školní zahrada, oslavy 25ti letého trvání, abiturientské sjezdy, protestní akce proti zamýšlenému zrušení učitelských ústavů. Zřízení reál. gymnasia, přeložení uč. ústavu z Č. Budějovic, 1934-1945, kart. 346, inv. č. 1122, fol. 185 – 278' (dále jen Archiv města 346).*

³⁸⁷ TAMTÉŽ, fol. 196.

³⁸⁸ TAMTÉŽ, fol. 185.

Tomáš Vízner byl zřejmě jediný ze spolužáků, který se do města nechtěl vracet. V dopisech jeho ostatních kolegů je popisována radost, že se vrátí po letech do města svého mládí. Někteří navrhovali zajít k hrobu profesora Cakla a uctít jeho památku.³⁸⁹

Na sraz se ve výsledku dostavila pouze polovina spolužáků. Z třiceti pěti absolventů přijelo osmnáct mužů.³⁹⁰ Pět se nedostavilo proto, že již nebyli mezi živými. Další se omluvili povětšinou pro nemoc nebo se s nimi nepodařilo navázat spojení.

O deset let později zatoužili někdejší spolužáci po opětovné schůzce spolužáků, která proběhla opět v Soběslavi. Změnil se pouze den – z pro dopravu praktičtějšího všedního dne byl posunut na neděli 11. července 1937. Program byl naprosto stejný jako o deset let dříve, jen cena za nocleh se zvýšila na deset korun. Srazu se zúčastnilo opět osmnáct mužů – dvanáct z nich bylo stejných jako o deset let dříve, třetina zúčastněných se obnovila.³⁹¹ Sraz abiturientů byl uspořádán i roku 1948, o něm však jakékoli podrobnější informace chybí.

Účastníci srazu maturantů z roku 1907

A/ roku 1927³⁹²

- **Rudolf Baštýř (Lomnice nad Lužnicí / Lomnice nad Lužnicí)** = odborný učitel na odborné škole pokračovací v Praze a válečný invalida (bývalý legionář); ženatý, otec jednoho syna;
- **Roman Cikhart (Borotín u Tábora / Borotín u Tábora)** = odborný učitel v Táboře, předtím pracoval na několika městských školách; vydavatel vlastivědných sborníků; ženatý, otec dvou synů;
- **František Dad'ourek (Turnov / Myslkovice u Tábora)** = ředitel měšťanské školy ve Smečně; ženatý, otec jednoho syna;

---

³⁸⁹ TAMTÉŽ, fol. 190.

³⁹⁰ Seznam účastníků i nepřítomných spolu s jejich zaměstnáním následuje v přehledu.

³⁹¹ Seznam zúčastněných následuje v přehledu.

³⁹² *Archiv města 346*, fol. 204 – 206, 236 – 252'. U každého studenta je v závorce uvedeno rodiště/trvalé bydliště v době studia.

- **Karel Frejlach (Drahov / Dráčov)** = učitel v Ševětíně, činný v pěveckém spolku a Sokole; ženatý, otec tří synů;
- **Josef Jelenecký (Jeleneč u Benešova / Jeleneč u Benešova)** = učitel na škole pokračovací a hospodářské ve Voticích, činný v místním odboru Červeného kříže a pěvecko-ochotnickém spolku; ženatý, otec dvou dcer;
- **Otakar Konrád (Dírná / Myslkovice u Tábora)** = správce školy v Podeřísti u Netolic, knihovník obecní knihovny, funkcionář okresní péče o mládež a dobrovolný hasič; ženatý, otec jedné dcery;
- **Václav Křisa (Soběslav / Soběslav)** = báňský úředník; dříve diplomaticky činný; svobodný;
- **Eduard Kuba (Kotouň u Plzně / Kotouň u Plzně)** = odborný učitel v Nových Benátkách; dříve činný v diplomatických službách; činný v mnoha spolcích ženatý, otec jednoho syna;
- **Karel Lejhanec (Plzeň / Soběslav)** = učitel na lidové škole hospodářské v Žirovnici, režisér ve sportovním klubu; ženatý, otec syna a dcery;
- **Josef Lhotský (Božejov u Pelhřimova / Božejov u Pelhřimova)** = učitel na živnostenské škole pokračovací v Nové Cerekvi, činný v několika spolcích; ženatý, otec jedné dcery;
- **Ladislav Lintner (Vinohrady / Soběslav)** = cvičný učitel v Soběslavi; ženatý, otec tří dětí;
- **Vojtěch Machula (Nedvědice u Tábora / Nedvědice u Tábora)** = odborný učitel v Praze, činný v mnoha spolcích; ženatý, bezdětný;
- **Václav Muttich (Němčice / České Budějovice)** = učitel ve Vitějovicích, knihovník místní obecní knihovny; dříve činný v armádě; ženatý, otec jednoho syna;
- **Jan Novák (Vesec u Tábora / Vesec u Tábora)** = ředitel měšťanské školy v Petrovicích, kronikář v Petrovicích, režisér místního divadla a vzdělavatel Sokola; ženatý, otec dvou dcer;

- **František Peterka (Borkovice u Tábora / Borkovice u Tábora)** = řídící učitel v Kamenici u Stránčic, člen obecního zastupitelstva; ovdovělý, podruhé ženatý, otec dvou dětí;
- **Jan Vališ (Soběslav / Soběslav)** = odborný učitel v Žiholcích, organizátor divadla; ženatý, otec jedné dcery;
- **František Vilímek (Něštětice u Benešova / Něštětice u Benešova)** = řídící učitel dvoutřídní školy v Hlinici u Tábora, dobrovolný hasič, činný v Červeném kříži a obecní knihovně; ženatý, otec dvou synů.

Na sraz se nedostavili: Vojtěch Bátra (již zesnulý); Jan Dejmek (profesor státní reálky v České Třebové); Josef Hruza (odborný učitel v Židlochovicích u Brna); Matěj Jareš (učitel v Zeměchách u Kralup); Jaroslav Kmodras; Josef Kotal (ředitel měšťanské školy v Hranicích); Jan Kříž (Neuměřice u Zvoleněvsi); Jaroslav Kunstovný (učitel v Kbelech); Karel Kvasnička (řídící učitel v Novém Rychnově); Emanuel Macek (již zesnulý); Vladimír Macourek (již zesnulý); Václav Pihera (cvičný učitel v Bánské Bystrici); Jaroslav Sacher (učitel v Humpolci); František Soukup ((odborný učitel v Novém Strašecí); Josef Srnka (již zesnulý); František Vašta (již zesnulý); Jan Větrovský (již zesnulý); Tomáš Vízner (řídící učitel v Horních Počaplech u Roudnice nad Labem).

B/ roku 1937³⁹³

- **Roman Cikhart** = odborný učitel v Táboře;
- **František Dad'ourek** = ředitel měšťanské školy ve Smečně;
- **Karel Frejlach** = řídící učitel v Bošilci
- **Josef Hruza** = ředitel měšťanské školy v Rajhradě;
- **Josef Jelenecký** = učitel odborné školy v Benešově u Prahy;

---

³⁹³ TAMTÉŽ, fol. 278, 278'.

- **Otakar Konrád** = řídící učitel v Podeřišti u Netolic;
- **Jaroslav Kunstovný** = učitel odborné školy v Praze;
- **Jan Kříž** = řídící učitel v Koutech;
- **Karel Kvasnička** = řídící učitel v Novém Rychnově;
- **Karel Lejhanec** = řídící učitel v Nepřevazce;
- **Ladislav Lintner** = učitel v Praze;
- **Václav Muttich** = řídící učitel ve Vitějovicích;
- **Vojtěch Machula** = odborný učitel v Praze;
- **Jan Novák** = ředitel školy v Pterovicích u Sedlčan;
- **František Peterka** = řídící učitel v Sibiřině u Běchovic;
- **Václav Pihera** = cvičný učitel v Bratislavě;
- **František Vilímek** = řídící učitel v Hlinici;
- **Tomáš Vízner** = řídící učitel v Horních Poaplech.

Tabulka pedagogů působících na učitelském ústavu od školního roku 1920/1921³⁹⁴

léta působení na pedagogiu	jméno	vyučované předměty	pozn.
1895/1896 – 1922/1923	Matěj Lhotský	náboženství katolické (pedagogika)	Th.Dr.
1903/1904 – září 1922	František Hořejš	čeština, němčina	možný absolvent
1905/1906 – 1918/1919	Alois Káš	matematika, kreslení, krasopis	
1907/1908 – únor 1926	Emanuel Rataj	hudba a zpěv, housle, klavír	absolvent
1909/1910 – 1938/1939	Adolf Hemer	přírodopis, fyzika a chemie, pedagogika, praktická cvičení, hospodářství, ruština (němčina)	
1909/1910 – 1918/1919	Jan Svoboda	hudba	
1909/1910 - 1915/1916	Václav Steffel	český jazyk, německý jazyk	
1912/1913 – 1918/1919	Petr Strnad	zeměpis, dějepis, německý jazyk	
1913/1914 - 1922/1923	Karel Fechtner	tělocvik, speciální pedagogika	možný absolvent
1914/1915 – 1927/1928	Ladislav Lintner	výchova slabomyslných a slepých, (zeměpis, dějepis)	možný absolvent
1914/1915 - 1915/1916	František Švec	německý jazyk, přírodopis, fyzika, hospodářství	
1915/1916	Josef Kalina	tělesná výchova	
1915/1916	Josef Kozlík	náboženství	
1915/1916 – 1941/1942; 1945/1946 – 1947/1948	Eugen Neumann	rukodělné vyučování, tělocvik, pedagogika, praktická cvičení (speciální pedagogika, výchova slepých)	absolvent
1917/1918 – 1925/1926	Jan Šefr	němčina, hudba a zpěv, housle, klavír, tělocvik	možný absolvent
1917/1918 – 1923/1924	Karel Topinka	krasopis, pedagogika	možný absolvent
1918/1919	František Wollmann		Dr.
1919/1920 – 1929/1930	Emilie Rybičková	čeština, němčina	externí absolventka
1920/1921 – 1938/1939	František Šejna	matematika, kreslení, krasopis	

³⁹⁴ SOKA Tábor, B 134 Učitelský ústav Soběslav (1866) 1870 - 1948, *Výkazy o prospěchu*, inv. č. 1 – 165, kniha 1 - 165; SOKA Tábor, B 134 Učitelský ústav Soběslav (1866) 1870 - 1948, *Pamětní kniha 1894 – 1911*, inv. č. 500, kniha č. 500; SOKA Tábor, B 134 Učitelský ústav Soběslav (1866) 1870 - 1948, *Pamětní kniha 1911 – 1939*, inv. č. 501, kniha č. 501.

V tabulce jsou zaneseni vyučující působící na pedagogiu v dobách první světové války a později. V roce 1920/1921 se poprvé objevují ve výkazech docházky a prospěchu přehledné seznamy vyučujících. Vyučující působící dříve byli zaznamenáni dle školní kroniky. Jména v tabulce jsou řazena dle roku nástupu na školu, v případě stejného roku nástupu abecedně. Uváděny jsou všechny předměty vyučované daným zaměstnancem školy. V případě, že daný vyučující nějaký předmět vyučoval pouze výjimečně, je předmět u jeho jména uveden v závorce. Do poznámky jsou zapisovány vysokoškolské tituly, údaje o jiné činnosti či skutečnost, že byl daný profesor absolventem školy. Pokud je v poznámce uvedeno: možný absolvent, značí tato skutečnost, že vyučující má shodné jméno se studujícím, který dříve pedagogium absolvoval. Bohužel prameny neposkytují dostatek informací pro vyhodnocení skutečnosti, zda se jedná o tutéž osobu (jako by například bylo rodiště, předchozí vzdělání či datum narození).

1922/1923 – 1931/1932 1935/1936 – únor 1941	František Jungbauer	tělocvik, speciální pedagogika, pedagogika, praktická cvičení (čeština, němčina)	okresní školní inspektor
1922/1923 – 1923/1924 ³⁹⁵	Tomáš Chalupský	přírodopis	Dr.
1922/1923 – 1944/1945	Josef Podroužek	zeměpis, dějepis, němčina, krasopis (matematika)	
1923/1924	Antonie Masopustová	tělocvik dívek	
1923/1924 – 1926/1927	Josef Smitka	náboženství katolické	
1924/1925 – leden 1926	Marie Chlupáčová ³⁹⁶	ženské ruční práce	
únor 1924 – 1925/1926	Josef Gottwald	přírodopis, fyzika a chemie, hospodářství, pedagogika (tělocvik)	
1925/1926	Marie Sochorová	tělocvik dívek	možný absolvent
leden - červen 1926	Aloisie Bílková	ženské ruční práce	
1926/1927 – 1947/1948	Václav Čihák	hudba a zpěv, housle, klavír, pedagogika (němčina, zeměpis)	Dr.
1926/1927 – 1936/1937	Emil Smrž	tělocvik dívek, pedagogická praxe	
únor 1926 – březen 1941	Jindřich Roubal	přírodopis, fyzika a chemie, hospodářství, němčina, tělocvik, přírodopisná a chemická cvičení (zeměpis, matematika, pedagogika, dějepis)	Dr.
1927/1928 – 1928/1929	Jakub Bílý	náboženství katolické	
1927/1928 – 1940/1941	Berta Řezníčková	ženské ruční práce	
1929/1930 – 1930/1931	Štěpán Sponar	náboženství katolické	
1929/1930 – 1932/1933	Jiří Wála	tělocvik, němčina	
1930/1931 – 1932/1933	Marie Bergmanová	čeština, němčina	
1930/1931 – 1931/1932	Jezdinský	výchova slabomyslných	možný absolvent
1930/1931 – 1937/1938; 1941/1942 – 1947/1948	Vladimír Kinkor	klavír, praktická cvičení (kreslení)	
1931/1932 – 1943/1944 – 1947/1948	Jiljí Bouz	náboženství katolické	
1933/1934 – 1934/1935	Josef Beneš	čeština, němčina	
1933/1934 – 1934/1935; 1942/1943	Rudolf Dušek	praktická cvičení	
1933/1934	Vilém Srovnal	matematika, tělocvik	
1934/1935 – 1944/1945	Jiří Pištora	náboženství českobratrské	
1934/1935 – 1944/1945	Otto Vaňouček	tělocvik, němčina (čeština)	
1935/1936 – 1936/1937	Karel Votava	čeština, němčina	
1937/1938 – 1940/1941	Blažena Sedličková	čeština, němčina, praktická cvičení	
1. pololetí 1938/1939	Jaroslav Mašek	krasopis, kreslení němčina	možný absolvent

³⁹⁵ Dále učil v letech 1926/1927 – 1935/1936 pokaždé v prvním pololetí druhého ročníku.

³⁹⁶ Rozená Nováková. Zaměstnání opustila ve stejném školním roce, v jakém se vdala.

1938/1939	František Liška	praktická cvičení	možný absolvent
1938/1939; 1940/1941 – 1943/1944	Marie Reslová	krasopis, kreslení, hospodářství, pedagogika, zeměpis	
1939/1940; 1945/1946 – 1947/1948	Jan Buřata	matematika, fyzika a chemie	
1939/1940 – 1940/1941	František Voborský	němčina, tělocvik, zeměpis	
1940/1941	Marie Grossová	dějepis	
1940/1941	František Kejnosl	fyzika a chemie	
1940/1941, 1943/1944 – 1946/1947	František Miller	přírodopis, školní zahrada, hospodářství, zeměpis, chemie	Dr.
1940/1941	František Nedvěd	matematika, tělocvik	
1940/1941 – 1945/1946	Josef Puchwein	čeština, němčina, pedagogika	
1940/1941 – 1945/1946	Karel Vobořil	kreslení, krasopis, chlapecké ruční práce	
2. pololetí 1940/1941; 1943/1944	Adolf Čihák	matematika	
1941/1942 – 1945/1946	František Ambrož	chlapecké ruční práce	
1941/1942; 1945/1946	Jan Polánka	praktická cvičení, výchova slabozrakých	
1941/1942 – 1945/1946	Josef Dubský	tělocvik, matematika, chemie	
1941/1942 – 1942/1943	Jaroslav Chudoba	dějepis, přírodopis, školní zahrada, chemie	
1941/1942	Jarmila Kožíšková	čeština	
1941/1942	Jan Růžička	matematika, fyzika a chemie	
1941/1942 – 1947/1948	Růžena Tampírová – Říhová	ženské ruční práce	
2. pololetí 1941/1942	Boleslav Tomšík	tělocvik	
1942/1943	Jaroslav Zeman	matematika, fyzika, tělocvik	
2. pololetí 1942/1943	Bolech Mat	náboženství katolické	
1943/1944	Olga Husáková	čeština, dějepis	
1943/1944	Anna Jirousová	tělocvik	
1943/1944 – 1945/1946	Julius Procházka	matematika, fyzika a chemie	
1943/1944	František Prosuna	hudba a zpěv, klavír	
1944/1945	František Chodura	hudba a zpěv	
1944/1945 – 1947/1948	Vlastimil Nousek	dějepis, zeměpis	
1944/1945 – 1945/1946	Karel Poidinger	němčina, tělocvik	

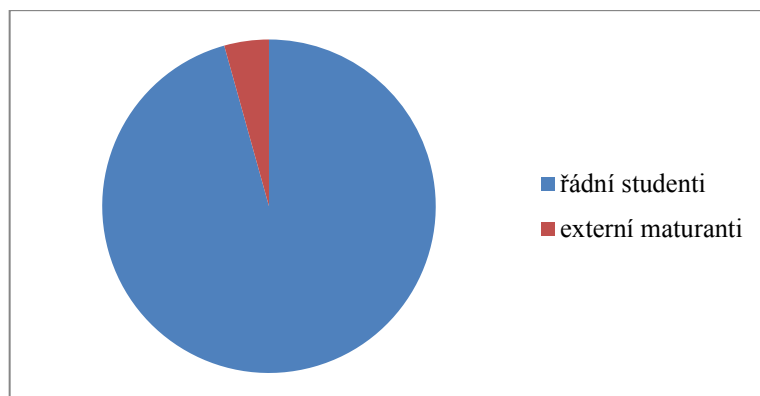
1945/1946	Jan Plojhar	dějepis, zeměpis	
1945/1946 – březen 1948	František Koubek	fyzika, chemie, umělecká výchova, chlapecké ruční práce	
1945/1946 – březen 1948	František Liška	čeština, politická výchova, tělesná výchova	možný absolvent
1945/1946	Emil Šmíd	ruština, zahradní práce, tělesná výchova	
1945/1946 – 1947/1948	Božena Vodičková - Novotná	čeština	
1946/1947 – 1947/1948	Jaroslav Bican	přírodopis	
1946/1947 – 1947/1948	Antonín Bláha	tělocvik	
1946/1947 – 1947/1948	Josef Hlavatý	chemie a fyzika, matematika	Dr.
1946/1947 – 1947/1948	Jan Iván	matematika, výtvarná výchova	
1946/1947 – 1947/1948	Jan Novák	čeština	možný absolvent
1946/1947 – 1947/1948	František Novotný	náboženství nekatolické	možný absolvent
1946/1947	Věra Válková		
duben – červen 1948	Ludvík J. Fischer	dějepis, občanská nauka	

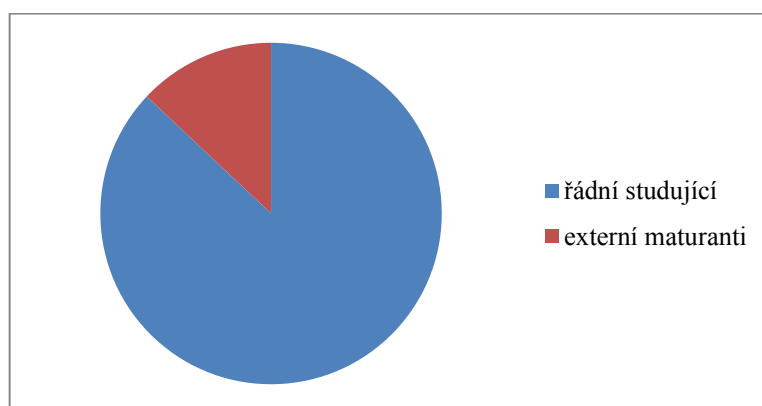
Příloha č. 7:

Poměrné zastoupení externích a řádných studentů

a/ před rokem 1918

b/ po roce 1918³⁹⁷

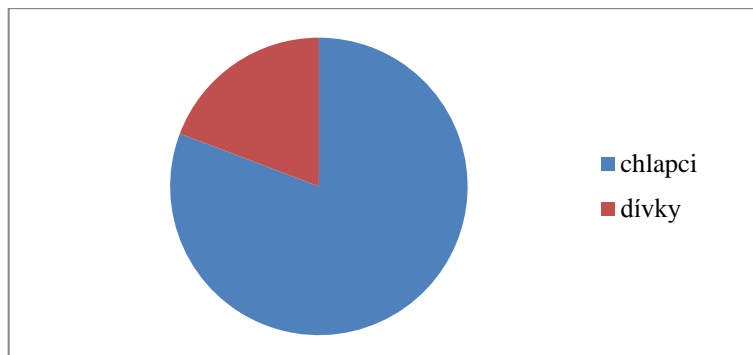
---

³⁹⁷ Uvádění pouze studující do školního roku 1930/1931 včetně. Maturitní výkazy z dalších let nejsou dochovány, proto není znám celkový počet externích maturantů.

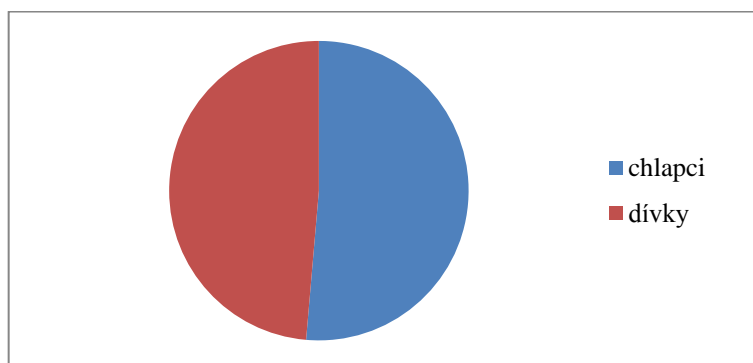
Příloha č. 8:

Poměrné zastoupení chlapců a dívek mezi studenty

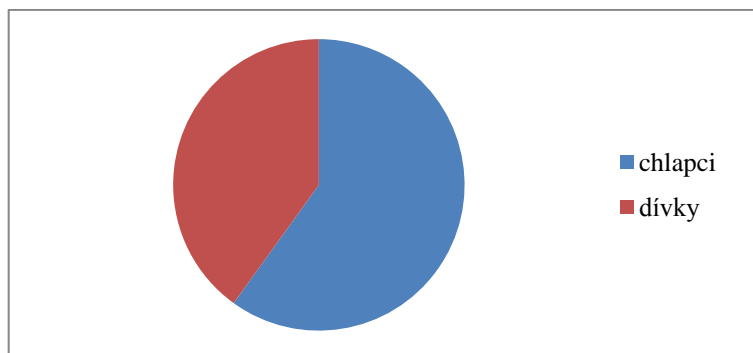
a/ před rokem 1918³⁹⁸

b/ po roce 1918 mezi externisty

c/ po roce 1918 mezi všemi studujícími

³⁹⁸ Před rokem 1918 studovaly dívky pouze externě, proto je jejich zastoupení vyjádřeno pouze mezi externími studenty. Jako externistky se zapisovaly až ve dvacátém století, ale bohužel není možno vyjádřit počet externích maturantů pouze ve dvacátém století. Proto je vyznačeno jejich zastoupení v rámci všech externistů maturujících v Soběslavi v letech 1871 – 1918.

Příloha č. 9:

Počet studujících v jednotlivých letech³⁹⁹

a/ před rokem 1918

Školní rok	Ročník	Počet studentů
1870/1871	1	10
1870/1871	2	29
1870/1871	3	23
1871/1872	1	24
1871/1872	2	12
1871/1872	3	26
1872/1873	1	29
1872/1873	2	23
1872/1873	3	12
1873/1874	1	39
1873/1874	2	20
1873/1874	3	22
1874/1875	1	74
1874/1875	2	48
1874/1875	3	67
1875/1876	1	93
1875/1876	2	82
1875/1876	3	42
1875/1876	4	37
1876/1877	1	95
1876/1877	2	99
1876/1877	3	82
1876/1877	4	58
1877/1878	1	112
1877/1878	2	103
1877/1878	3	100
1877/1878	4	103
1878/1879	1	65
1878/1879	2	118
1878/1879	3	100
1878/1879	4	134
1879/1880	1	62
1879/1880	2	99
1879/1880	3	99
1879/1880	4	114
1880/1881	1	55
1880/1881	2	64
1880/1881	3	91
1880/1881	4	104
1881/1882	1	44

³⁹⁹ Mezi studenty čtvrtých ročníků jsou započítáni i externí maturanti.

1881/1882	2	47
1881/1882	3	66
1881/1882	4	103
1882/1883	1	38
1882/1883	2	41
1882/1883	3	46
1882/1883	4	76
1883/1884	1	45
1883/1884	2	39
1883/1884	3	35
1883/1884	4	56
1884/1885	1	34
1884/1885	2	42
1884/1885	3	35
1884/1885	4	45
1885/1886	1	44
1885/1886	2	36
1885/1886	3	39
1885/1886	4	50
1886/1887	1	44
1886/1887	2	39
1886/1887	3	29
1886/1887	4	47
1887/1888	1	43
1887/1888	2	44
1887/1888	3	39
1887/1888	4	42
1888/1889	1	51
1888/1889	2	41
1888/1889	3	44
1888/1889	4	54
1889/1890	1	50
1889/1890	2	47
1889/1890	3	42
1889/1890	4	53
1890/1891	1	53
1890/1891	2	47
1890/1891	3	47
1890/1891	4	45
1891/1892	1	53
1891/1892	2	49
1891/1892	3	45
1891/1892	4	49
1892/1893	1	49
1892/1893	2	49
1892/1893	3	48
1892/1893	4	47
1893/1894	1	48
1893/1894	2	43

1893/1894	3	50
1893/1894	4	45
1894/1895	1	46
1894/1895	2	46
1894/1895	3	43
1894/1895	4	50
1895/1896	1	44
1895/1896	2	42
1895/1896	3	43
1895/1896	4	43
1896/1897	1	44
1896/1897	2	43
1896/1897	3	40
1896/1897	4	41
1897/1898	1	45
1897/1898	2	45
1897/1898	3	42
1897/1898	4	41
1898/1899	1	43
1898/1899	2	44
1898/1899	3	45
1898/1899	4	42
1899/1900	1	47
1899/1900	2	41
1899/1900	3	45
1899/1900	4	43
1900/1901	1	44
1900/1901	2	47
1900/1901	3	41
1900/1901	4	46
1901/1902	1	40
1901/1902	2	42
1901/1902	3	42
1901/1902	4	45
1902/1903	1	40
1902/1903	2	40
1902/1903	3	42
1902/1903	4	46
1903/1904	1	40
1903/1904	2	37
1903/1904	3	41
1903/1904	4	56
1904/1905	1	40
1904/1905	2	42
1904/1905	3	36
1904/1905	4	69
1905/1906	1	41
1905/1906	2	42
1905/1906	3	40

1905/1906	4	61
1906/1907	1	40
1906/1907	2	40
1906/1907	3	38
1906/1907	4	41
1907/1908	1	41
1907/1908	2	37
1907/1908	3	40
1907/1908	4	50
1908/1909	1	40
1908/1909	2	39
1908/1909	3	37
1908/1909	4	50
1909/1910	1	40
1909/1910	2	40
1909/1910	3	40
1909/1910	4	49
1910/1911	1	38
1910/1911	2	39
1910/1911	3	42
1910/1911	4	42
1911/1912	1	40
1911/1912	2	34
1911/1912	3	38
1911/1912	4	48
1912/1913	1	39
1912/1913	2	39
1912/1913	3	32
1912/1913	4	41
1913/1914	1	36
1913/1914	2	35
1913/1914	3	39
1913/1914	4	40
1914/1915	1	40
1914/1915	2	35
1914/1915	3	36
1914/1915	4	46
1915/1916	1	36
1915/1916	2	38
1915/1916	3	35
1915/1916	4	35
1916/1917	1	40
1916/1917	2	36
1916/1917	3	37
1916/1917	4	39
1917/1918	1	39
1917/1918	2	40
1917/1918	3	35
1917/1918	4	48

b/ po roce 1918

Školní rok	Ročník	Počet studentů
1918/1919	1	41
1918/1919	2	41
1918/1919	3	39
1918/1919	4	42
1919/1920	1	40
1919/1920	2	46
1919/1920	3	48
1919/1920	4	56
1920/1921	1	41
1920/1921	2	46
1920/1921	3	44
1920/1921	4	59
1921/1922	1	41
1921/1922	2	43
1921/1922	3	47
1921/1922	4	63
1922/1923	1	40
1922/1923	2	41
1922/1923	3	45
1922/1923	4	72
1923/1924	1	40
1923/1924	2	43
1923/1924	3	39
1923/1924	4	83
1924/1925	1	41
1924/1925	2	40
1924/1925	3	42
1924/1925	4	105
1925/1926	1	25
1925/1926	2	41
1925/1926	3	41
1925/1926	4	61
1926/1927	1	25
1926/1927	2	25
1926/1927	3	43
1926/1927	4	51
1927/1928	1	25
1927/1928	2	23
1927/1928	3	25
1927/1928	4	56
1928/1929	1	30
1928/1929	2	27
1928/1929	3	21
1928/1929	4	41
1929/1930	1	40
1929/1930	2	31
1929/1930	3	28

1929/1930	4	50
1930/1931	1	41
1930/1931	2	40
1930/1931	3	33
1930/1931	4	74
1931/1932	1	42
1931/1932	2	42
1931/1932	3	39
1931/1932	4	40
1932/1933	1	42
1932/1933	2	42
1932/1933	3	44
1932/1933	4	41
1933/1934	1	41
1933/1934	2	42
1933/1934	3	43
1933/1934	4	46
1934/1935	1	43
1934/1935	2	41
1934/1935	3	42
1934/1935	4	45
1935/1936	1	40
1935/1936	2	46
1935/1936	3	38
1935/1936	4	47
1936/1937	1	49
1936/1937	2	41
1936/1937	3	43
1936/1937	4	44
1937/1938	1	49
1937/1938	2	49
1937/1938	3	42
1937/1938	4	48
1938/1939	1	44
1938/1939	2	51
1938/1939	3	55
1938/1939	4	48
1939/1940	2	44
1939/1940	3	55
1939/1940	4	61
1940/1941	3	46
1940/1941	4	85
1941/1942	1	29
1941/1942	4	95
1942/1943	1	32
1942/1943	2	30
1943/1944	1	46
1943/1944	2	36
1943/1944	3	33

1944/1945	1	49
1944/1945	2	49
1944/1945	3	40
1944/1945	4	34
1945/1946	2	48
1945/1946	3	32
1945/1946	4	31

Příloha č. 10:

Nejčastější křestní jména a příjmení

a/ křestní jména před rokem 1918

	jméno	počet nositelů
1	František	495
2	Jan	414
3	Josef	411
4	Jaroslav	203
5	Karel	193

	jméno	počet nositelek
1	Marie	16
2	Anna	7
3	Růžena	6
4	Ludmila	5
5	Alžběta	4

b/ křestní jména po roce 1918

	jméno	počet nositelů
1	Josef	157
2	František	148
3	Jan	128
4	Václav	71
5	Karel	70

	jméno	počet nositelek
1	Marie	158
2	Anna	56
3	Božena	51
4	Růžena	32
5	Vlasta	31

c/ příjmení před rokem 1918⁴⁰⁰

	jméno	počet nositelů
1	Novák	32
2	Dvořák	26
3	Veselý	20
4	Svoboda	18
5	Jindra / Novotný	14

d/ příjmení po roce 1918

	jméno	počet nositelů
1	Novák	13
2	Novotný	11
3	Houska	9
4	Kolář	8
5	Veselý	8

	jméno	počet nositelek
1	Nováková / Novotná	9
2	Dvořáková	7
3	Červenková / Daňková / Hořejšová / Píchová	5

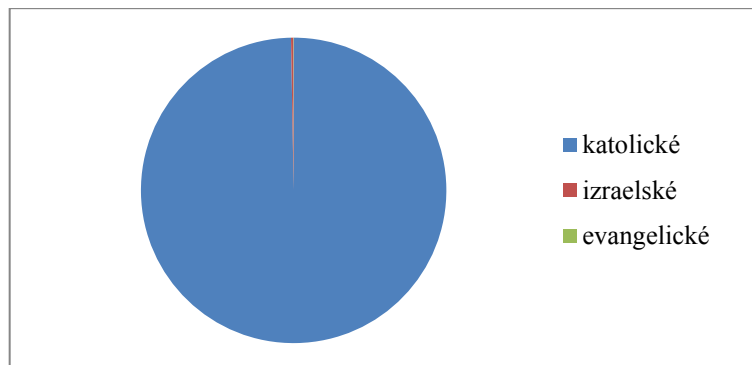
---

⁴⁰⁰ Dívek bylo před rokem 1918 na pedagogiu tak málo, že se shodné příjmení vyskytlo maximálně dvakrát. Tato příjmení jsou uvedena v textu.

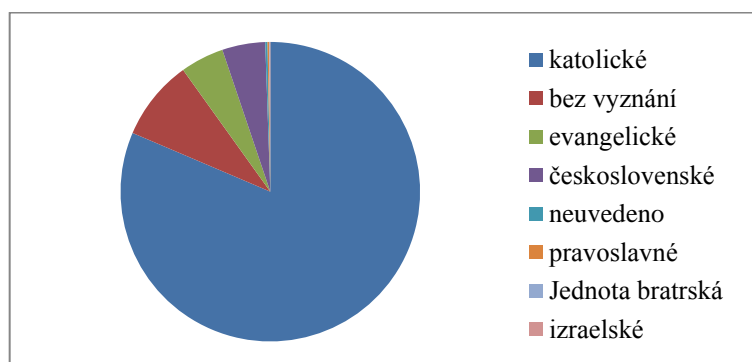
Příloha č. 11:

Náboženské vyznání studentů a jeho změna⁴⁰¹

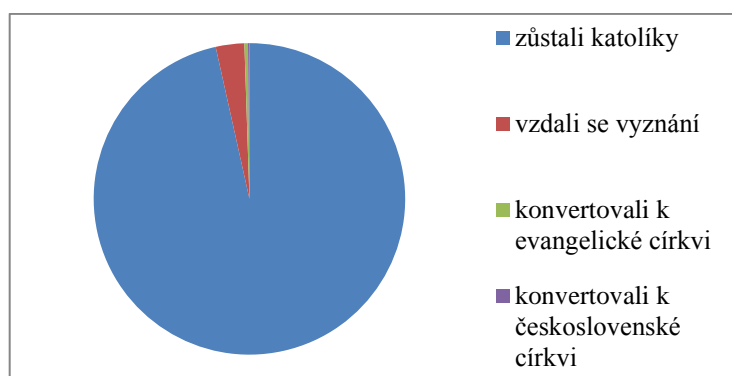
a/ před rokem 1918

b/ po roce 1918

c/ změna vyznání katolíků po roce 1918

⁴⁰¹ Ve většině případů bylo v pramenech jako vyznání evangelíků uváděno českobratrské-evangelické, někdy pouze evangelické. Vzhledem k tomu, že byly oba termíny používány různými vyučujícími u jednoho studenta, lze takto označené studenty považovat za členy v roce 1918 nově vzniklé Českobratrské církve evangelické.

Příloha č. 12:

Minimální, maximální a průměrný věk studentů prvních ročníků a maturantů⁴⁰²

a/ studenti prvních ročníků

období	minimální věk	průměrný věk	maximální věk
1871 – 1946	14 let	16,75 roku	41 let
70. léta 19. stol.	15 let	17,39 roku	41 let
80. léta 19. stol.	15 let	16,97 roku	31 let
90. léta 19. stol.	15 let	16,72 roku	35 let
1900 – 1913	15 let	16,72 roku	20 let
1914 – 1918	15 let	16,35 roku	19 let
1919 – 1929	14 let	16,54 roku	22 let
30. léta 20. stol.	15 let	16,72 roku	27 let
1940 - 1946	15 let	16,12 roku	20 let

b/ maturanti⁴⁰³

období	minimální věk	průměrný věk	maximální věk
1871 – 1946	18 let	20,49 roku	50 let
70. léta 19. stol.	19 let	21,71 roku	45 let
80. léta 19. stol.	19 let	20,95 roku	50 let
90. léta 19. stol.	18 let	20,08 roku	30 let
1900 – 1913	19 let	20,06 roku	30 let
1914 – 1918	18 let	20,13 roku	34 let
1919 – 1929	18 let	20,6 roku	43 let
30. léta 20. stol.	19 let	20,6 roku	32 let
1940 - 1946	-	-	-

⁴⁰² V tabulce je uveden věk, kterého student dosáhl v roce, ve kterém ukončil první ročník studia či složil maturitní zkoušku.

⁴⁰³ S ohledem na neúplnou dochovanost pramenů je možno postihnout věk maturantů pouze do školního roku 1930/1931 včetně.

Příloha č. 13:

Počet osob přihlášených k přijímacím zkouškám a přijatých na pedagogium pro jednotlivé roky⁴⁰⁴

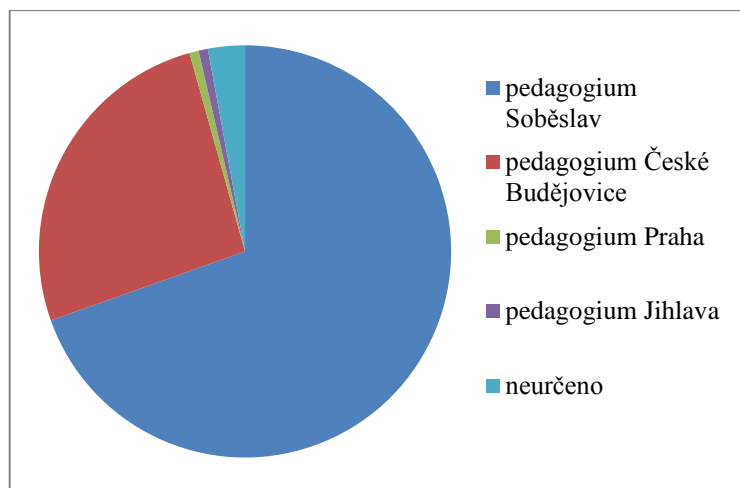
školní rok	přihlášení	přijati
1870/1871	-	10
1871/1872	-	24
1872/1873	-	29
1873/1874	-	39
1874/1875	-	74
1875/1876	-	93
1876/1877	-	95
1877/1878	-	112
1878/1879	-	65
1879/1880	-	62
1880/1881	-	55
1881/1882	-	44
1882/1883	-	38
1883/1884	-	45
1884/1885	-	34
1885/1886	-	44
1886/1887	-	44
1887/1888	-	43
1888/1889	-	51
1889/1890	-	50
1890/1891	-	53
1891/1892	-	53
1892/1893	-	49
1893/1894	80	48
1894/1895	111	46
1895/1896	106	44
1896/1897	112	44
1897/1898	-	45
1898/1899	-	43
1899/1900	71	47
1900/1901	83	44
1901/1902	74	40
1902/1903	96	40
1903/1904	137	40
1904/1905	140	40
1905/1906	143	41
1906/1907	106	40
1907/1908	108	41
1908/1909	95	40
1909/1910	89	40
1910/1911	76	39

⁴⁰⁴ Počet osob přihlášených k přijímacím zkouškám nebyl evidován pro všechny roky, proto jsou některá léta proškrtnuta.

1911/1912	56	40
1912/1913	68	39
1913/1914	60	36
1914/1915	67	40
1915/1916	67	36
1916/1917	58	40
1917/1918	59	39
1918/1919	59	41
1919/1920	59	40
1920/1921	92	41
1921/1922	118	41
1922/1923	108	40
1923/1924	129	40
1924/1925	143	41
1925/1926	-	25
1926/1927	56	25
1927/1928	70	25
1928/1929	77	30
1929/1930	82	40
1930/1931	90	41
1931/1932	114	42
1932/1933	-	42
1933/1934	-	41
1934/1935	-	43
1935/1936	-	40
1936/1937	-	49
1937/1938	-	49
1938/1939	-	44
1941/1942	-	29
1942/1943	-	32
1943/1944	-	46
1944/1945	-	49

Příloha č. 14:

Rozdělení studujících pedagogů v Soběslavi do škol od školního roku 1945/1946

Příloha č. 15:

Předchozí vzdělání studentů

a/ před rokem

Ročník	Absolvované vzdělání	Počet v %
1	měšťanská škola	51,56
1	nižší gymnasium	9,39
1	nižší reálné gymnasium	8,74
1	přípravný ročník pedagogia / jednorozční učební kurs při měšťanské škole	8,47
1	nižší reálná škola	7,73
1	neuvezeno	3,49
1	repetent	3,05
1	vyšší reálná škola	2,83
1	občanská škola	1,41
1	vyšší gymnasium	1,19
1	přišel ze zaměstnání	0,62
1	vyšší reálné gymnasium	0,36
1	průmyslová škola	0,36
1	soukromé vzdělání	0,18
1	pokračuje v přerušném studiu	0,18
1	obecná škola	0,13
1	obchodní akademie	0,13
1	učitelský ústav Praha	0,04
1	učitelská škola	0,04
1	hospodářská škola	0,04
1	učitelský ústav Polička	0,04
1	učitelský ústav Příbram	0,04
2	pokračuje ve studiu	91,24
2	repetent	3,83
2	nižší reálné gymnasium	0,72
2	pokračuje v přerušném studiu	0,53
2	přišel ze zaměstnání	0,53
2	nižší gymnasium	0,5
2	nižší reálná škola	0,44
2	vyšší reálná škola	0,44
2	vyšší gymnasium	0,31
2	učitelský ústav Příbram	0,27
2	vyšší reálné gymnasium	0,18
2	vykonával povolání učitele	0,18
2	měšťanská škola	0,13
2	učitelský ústav Plzeň	0,13
2	učitelský ústav České Budějovice	0,13
2	vyučení	0,09
2	učitelský ústav Kutná Hora	0,09
2	učitelský ústav Jičín	0,04
2	obecná škola	0,04
2	učitelský ústav Krems (Rakousko)	0,04
2	průmyslová škola	0,04
2	učitelský ústav Brno	0,04
2	obchodní akademie	0,04
3	pokračuje ve studiu	91,3
3	repetent	2,57
3	přišel ze zaměstnání	1,65
3	učitelský ústav České Budějovice	1,28

3	vyšší reálná škola	0,74
3	pokračuje v přerušném studiu	0,64
3	vyšší gymnasium	0,45
3	učitelský ústav Kutná Hora	0,2
3	učitelský ústav Příbram	0,13
3	Filosofická fakulta	0,13
3	vyšší reálné gymnasium	0,13
3	nižší gymnasium	0,09
3	pokračuje po vojenské službě ⁴⁰⁵	0,09
3	polytechnika Praha	0,09
3	učitelský ústav Jičín	0,09
3	vykonával povolání učitele	0,04
3	učitelský ústav Brno	0,04
3	studium teologie	0,04
3	soukromé pedagogium v Bubenči	0,04
3	nižší reálné gymnasium	0,04
3	měšťanská škola	0,04
3	nižší reálná škola	0,04
4	pokračuje ve studiu	78,98
4	přišel ze zaměstnání	7,77
4	vyšší reálná škola	4,7
4	soukromé vzdělávání	1,77
4	vyšší gymnasium	1,72
4	vyšší reálné gymnasium	1,05
4	Ústav Sester Nejsvětější svátosti oltární	1,01
4	repetent	0,5
4	dívčí lyceum	0,46
4	pokračuje v přerušném studiu	0,26
4	česká universita Praha	0,21
4	polytechnika Praha	0,21
4	universita Praha	0,12
4	studium teologie	0,12
4	neuveдено	0,12
4	pokračuje po přerušení kvůli vojenské službě	0,12
4	učitelský ústav České Budějovice	0,09
4	měšťanská škola	0,09
4	učitelský ústav Příbram	0,09
4	učitelský ústav Brno	0,07
4	internát Školských sester Chrudim	0,07
4	průmyslová škola	0,07
4	Filosofická fakulta	0,07
4	Vysoká škola zemědělská	0,07
4	učitelský ústav Praha	0,07
4	obecná škola	0,07
4	učitelský ústav Jičín	0,07

b/ po roce 1918⁴⁰⁶

Ročník	Absolvované vzdělání	Počet v %
1	nový student	99,89
1	repetent	0,11

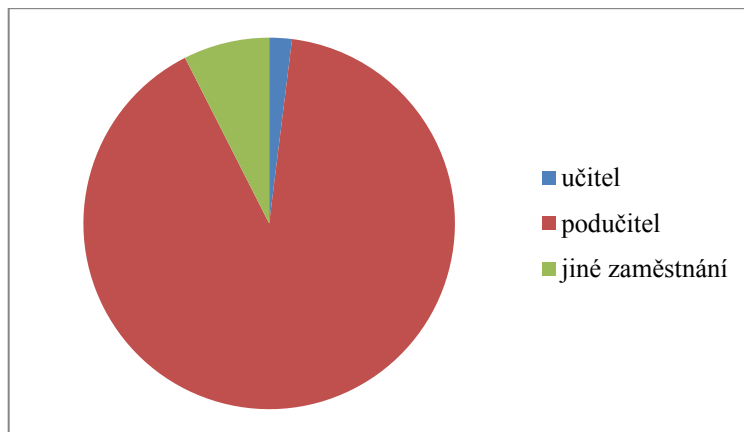
⁴⁰⁵ Označuje mladíky, kteří se navrátili během první světové války z vojenské služby k řádnému studiu.

⁴⁰⁶ Pokud je u studentů 4. ročníku uvedeno jiné předchozí vzdělání než nový student, pokračuje ve studiu, repetent, přišel ze soukromé školy či pokračuje v přerušném studiu, jedná se o externího maturanta.

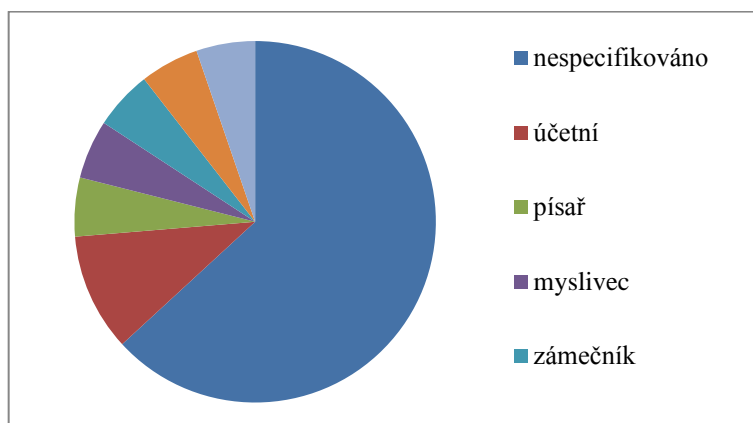
2	pokračuje ve studiu	93,3
2	nový student	5,46
2	repetent	1,24
3	pokračuje ve studiu	94,02
3	nový student	3,4
3	repetent	1,33
3	pokračuje v přerušném studiu	1,25
4	pokračuje ve studiu	67,34
4	nový student	12,62
4	reálná škola	6,1
4	soukromé studium	5,56
4	gymnasium	2,71
4	reálné gymnasium	2,64
4	počítatel	0,94
4	dívčí lyceum	0,54
4	hospodářská škola	0,2
4	pedagogium České Budějovice	0,2
4	repetent	0,2
4	Filosofická fakulta	0,13
4	pedagogium Polička	0,13
4	jednoroční obchodní kurs	0,06
4	obchodní akademie	0,06
4	obchodní škola	0,06
4	pedagogium Hradec Králové	0,06
4	pedagogium Chrudim	0,06
4	pedagogium Svatý Ján	0,06
4	pokračuje v přerušném studiu	0,06
4	přišel ze soukromé školy	0,06
4	střední průmyslová škola	0,06
4	studium teologie	0,06
4	Vysoká škola pedagogická	0,06
4	Vysoká škola technická	0,06

Příloha č. 16:

Původní profese studentů příšlých ze zaměstnání před rokem 1918⁴⁰⁷

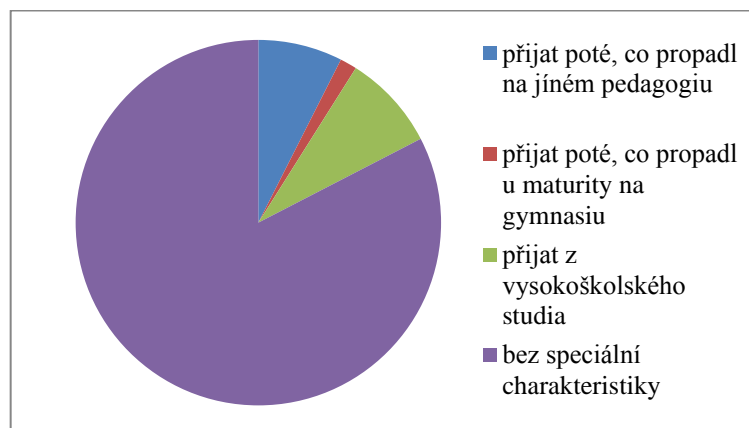
podrobnější rozdělení kategorie jiné zaměstnání:

⁴⁰⁷ Po roce 1918 tato kategorie neexistovala.

Příloha č. 17:

**Specifika předchozího vzdělání nově přijímaných studentů 4. ročníku před rokem
1918⁴⁰⁸**

⁴⁰⁸ Po roce 1918 nebyla speciální charakteristika zapisována.

Příloha č. 18:

Ohodnocení studentů na konci školních roků

a/ před rokem 1918

Ročník	Ohodnocení	Počet v %
1	vysvědčení prvního stupně	2,05
1	vysvědčení druhého stupně	5,21
1	vysvědčení třetího stupně	12,34
1	vyloučen ze studia školskou radou	0,01
1	reparát	2,05
1	propadl	1,05
1	vystoupil v prvním pololetí	0,37
1	vystoupil ve druhém pololetí	0,38
1	zemřel	0,07
1	propadl z nepovinných předmětů	1,24
1	neklasifikován	0,01
1	nenastoupil pro nemoc	0,01
1	přešel na jiný UÚ	0,01
2	vysvědčení prvního stupně	2,2
2	vysvědčení druhého stupně	5,08
2	vysvědčení třetího stupně	11,92
2	vyloučen ze studia školskou radou	0,01
2	klasifikován po přezkoušení	0,03
2	reparát	1,54
2	propadl	1,31
2	vystoupil v prvním pololetí	0,19
2	vystoupil ve druhém pololetí	0,45
2	zemřel	0,03
2	nepřistoupil k maturitě	0,01
2	propadl z nepovinných předmětů	1,81
2	neklasifikován	0,02
2	nenastoupil pro nemoc	0,01
2	nastoupil vojenskou službu ⁴⁰⁹	0,06
3	vysvědčení prvního stupně	2,21
3	vysvědčení druhého stupně	4,92
3	vysvědčení třetího stupně	11,65
3	vyloučen ze studia školskou radou	0,01
3	klasifikován po přezkoušení	0,04
3	reparát	1,75
3	propadl	0,8
3	vystoupil v prvním pololetí	0,18
3	vystoupil ve druhém pololetí	0,32

⁴⁰⁹ Vztahuje se k období první světové války. Hodnocení je uváděno u studentů, kteří přerušili studium za účelem vojenské služby. Stejně tak pouze první světové války se týká poznámka: nestudoval, pouze maturoval. Ta označuje privatisty ze čtvrtých ročníků.

3	zemřel	0,09
3	nepřistoupil k maturitě ⁴¹⁰	0,01
3	propadl z nepovinných předmětů	1,42
3	neklasifikován	0,07
3	nastoupil vojenskou službu	0,11
3	nestudoval, pouze maturoval	0,59
4	vysvědčení prvního stupně	2,19
4	vysvědčení druhého stupně	4,96
4	vysvědčení třetího stupně	11,83
4	vyložen ze studia školskou radou	0,04
4	reparát	0,12
4	propadl	1,25
4	vystoupil v prvním pololetí	0,19
4	vystoupil ve druhém pololetí	0,11
4	zemřel	0,03
4	propadl z nepovinných předmětů	1,38
4	neklasifikován	0,06
4	nastoupil vojenskou službu	0,18
4	nestudoval, jen maturoval	0,27
4	externista, pouze maturoval	3,74

b/ po roce 1918

Ročník	Ohodnocení	Počet v %
1	prospěl s vyznamenáním	5,89
1	prospěl	14,13
1	neprospěl	0,13
1	reparát	1,08
1	vyložen	0,02
1	propadl z nepovinných předmětů	0,07
1	nenastoupil studium	0,02
1	ukončil studium v prvním pololetí	0,02
1	ukončil studium v druhém pololetí	0,07
1	nemocen	0,02
2	prospěl s vyznamenáním	5,98
2	prospěl	15,3
2	neprospěl	0,4
2	reparát	1,14
2	propadl z nepovinných předmětů	0,04
2	nenastoupil studium	0,02
2	ukončil studium v prvním pololetí	0,11
2	ukončil studium v druhém pololetí	0,04
3	prospěl s vyznamenáním	6,55
3	prospěl	14,46

⁴¹⁰ Vztahuje se k počátkům 70. let 19. století, kdy bylo studium tříleté (viz dříve v textu práce).

3	neprospěl	0,35
3	reparát	1,25
3	nenastoupil studium	0,04
3	ukončil studium v prvním pololetí	0,13
3	ukončil studium v druhém pololetí	0,13
3	nemocen	0,04
3	neklasifikován	0,04
4	prospěl s vyznamenáním	7,5
4	prospěl	17,52
4	neprospěl	0,24
4	reparát	0,15
4	nenastoupil studium	0,02
4	ukončil studium v prvním pololetí	0,15
4	ukončil studium v druhém pololetí	0,35
4	zemřel	0,07
4	nemocen	0,02
4	externista, pouze maturoval	6,46

Příloha č. 19:

Prospěch dle jednotlivých konfesí

a/ do roku 1918

Vyznání	Ohodnocení	Počet v %
izraelské	vysvědčení II. stupně	6,67
izraelské	vysvědčení III. stupně	53,33
izraelské	reparát	6,67
izraelské	propadl	6,67
izraelské	vystoupil ve 2. pololetí	6,67
izraelské	propadl z nepovinných předmětů	19,99
katolické	vysvědčení I. stupně	9,1
katolické	vysvědčení II. stupně	21,11
katolické	vysvědčení III. stupně	49,89
katolické	vyloučen ze studia	0,08
katolické	klasifikován po přezkoušení	0,08
katolické	reparát	5,72
katolické	propadl	4,61
katolické	vystoupil v prvním pololetí	0,96
katolické	vystoupil ve druhém pololetí	1,31
katolické	zemřel	0,23
katolické	nepřistoupil k maturitě	0,02
katolické	propadl z nepovinných předmětů	6,1
katolické	neklasifikován	1,16
katolické	nenastoupil pro nemoc	0,02
katolické	přešel na jiné pedagogium	0,01
katolické	nastoupil vojenskou službu	0,36
katolické	nestudoval, pouze maturoval	0,28

b/ po roce 1918

Vyznání	Ohodnocení	Počet v %
československé	prospěl s vyznamenáním	30,68
československé	prospěl	64,77
československé	neprospěl	0,6
československé	reparát	1,72
československé	ukončil studium v prvním pololetí	1,15
československé	ukončil studium v druhém pololetí	0,6
československé	nemocen	0,6
evangelické	prospěl s vyznamenáním	22,86
evangelické	prospěl	71,43
evangelické	reparát	5,71
izraelské	prospěl	100
Jednota bratrská	prospěl	100

katolické	prospěl s vyznamenáním	27,87
katolické	prospěl	65,61
katolické	neprospěl	1,23
katolické	reparát	3,66
katolické	vyločen	0,02
katolické	propadl z nepovinných předmětů	0,09
katolické	nenastoupil studium	0,14
katolické	ukončil studium v prvním pololetí	0,46
katolické	ukončil studium v druhém pololetí	0,69
katolické	zemřel	0,09
katolické	vyločen	0,09
katolické	neklasifikován	0,05
není	prospěl s vyznamenáním	28,17
není	prospěl	61,92
není	neprospěl	2,17
není	reparát	6,19
není	propadl z nepovinných předmětů	0,62
není	ukončil studium v prvním pololetí	0,31
není	ukončil studium v druhém pololetí	0,62
pravoslavné	prospěl s vyznamenáním	22,22
pravoslavné	prospěl	77,78

Příloha č. 20:

Privatisté⁴¹¹

a/ privatisté, kteří se vrátili do školy složit souhrnnou zkoušku za ročník

Jméno a příjmení	Školní rok
Jan Noháč	1915/1916; 1916/1917
Bohumír Vašta	1915/1916; 1916/1917
Jan Bavka	1916/1917
Jindřich Ctíbor	1916/1917
František Jankovský	1916/1917
František Kadlec	1916/1917
Jan Kasl	1916/1917
Jaroslav Martinů	1916/1917
Ladislav Novák	1916/1917
Jan Šiman	1916/1917
František Tesař	1916/1917
Josef Jonáš	1916/1917; 1917/1918
Jindřich Kudrhart	1916/1917; 1917/1918
Bohumír Borovanský	1917/1918
Jan Doležal	1917/1918
Karel Křížek	1917/1918
František Máca	1917/1918
Karel Mach	1917/1918
Jan Mixa	1917/1918
Bohuslav Novotný	1917/1918
Štěpán Otruba	1917/1918
Vladimír Štětka	1917/1918

b/ privatisté, kteří se vrátili na pedagogium pouze složit válečnou maturitu⁴¹²

Jméno a příjmení	Školní rok
František Brožek	1916/1917
František Cílek	1916/1917
František Hapl	1916/1917
František Janoušek	1916/1917
František Kadlec	1916/1917
Vladimír Kadlec	1916/1917
Jan Klepáč	1916/1917
Jan Liška	1916/1917
František Mixa	1916/1917
Jaroslav Novák	1916/1917
Vojtěch Pícha	1916/1917

⁴¹¹ Studenti, kteří za první světové války nastoupili vojenskou službu, ale na konci školního roku se navrátili na učitelství, aby složili souhrnnou zkoušku za daný ročník či studium řádně ukončili.

⁴¹² Některá jména v obou tabulkách se shodují. Jednalo se o studenty, kteří jeden školní rok absolvovali třetí ročník jako privatisté a v dalším školním roce složili pouze válečnou maturitu, opět ze statusu privatisty.

Stanislav Řiha	1916/1917
Josef Sedlák	1916/1917
Ladislav Schneider	1916/1917
František Brožek	1917/1918
Josef Hanzal	1917/1918
Stanislav Cháb	1917/1918
František Janovský	1917/1918
František Kadlec	1917/1918
Jan Líkař	1917/1918
Jan Moudrý	1917/1918
Rudolf Verdán	1917/1918
Josef Zeman	1917/1918

Příloha č. 21:

Průměrná absence na studenta v jednotlivých školních rocích

a/ před rokem 1918⁴¹³

školní rok	průměrný počet zameškaných hodin
1874/1875	8,44
1875/1876	17,05
1876/1877	21,56
1877/1878	16,96
1878/1879	15,58
1879/1880	20,03
1880/1881	17,21
1881/1882	20,68
1882/1883	16,7
1883/1884	16,48
1884/1885	12,06
1885/1886	12,15
1886/1887	15,01
1887/1888	10,02
1888/1889	12,5
1889/1890	18,52
1890/1891	20,04
1891/1892	21,97
1892/1893	17,84
1893/1894	14,74
1894/1895	9,97
1895/1896	9,29
1896/1897	11,74
1897/1898	8,61
1898/1899	8,54
1899/1900	8,56
1900/1901	13,35
1901/1902	10,12
1902/1903	16,72
1903/1904	12,84
1904/1905	17,34
1905/1906	19,91
1906/1907	15,96
1907/1908	12,66
1908/1909	12,66
1909/1910	11,79
1910/1911	9,61
1911/1912	16,21
1912/1913	14,6

⁴¹³ Ve školním roce 1874/1875 byly poprvé zaznamenány počty zameškaných hodin studentů pedagogia.

1913/1914	14,16
1914/1915	25,99
1915/1916	17,72
1916/1917	14,74
1917/1918	17,3

b/ po roce 1918

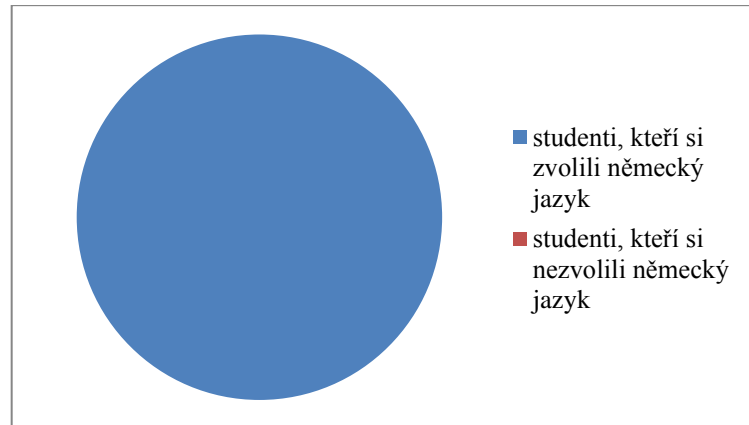
Školní rok	Průměrný počet zameškaných hodin
1918/1919	28,87
1919/1920	14,57
1920/1921	11,43
1921/1922	11,16
1922/1923	9,83
1923/1924	6,45
1924/1925	5,5
1925/1926	10,48
1926/1927	9,8
1927/1928	10,6
1928/1929	9,13
1929/1930	7,99
1930/1931	15,2
1931/1932	13,28
1932/1933	14,59
1933/1934	15,59
1934/1935	15,63
1935/1936	16,47
1936/1937	17,85
1937/1938	18,51
1938/1939	17,45
1939/1940	24,53
1940/1941	25
1941/1942	18,58
1942/1943	24,5
1943/1944	23,23
1944/1945	19,59
1945/1946	16,73

Příloha č. 22:

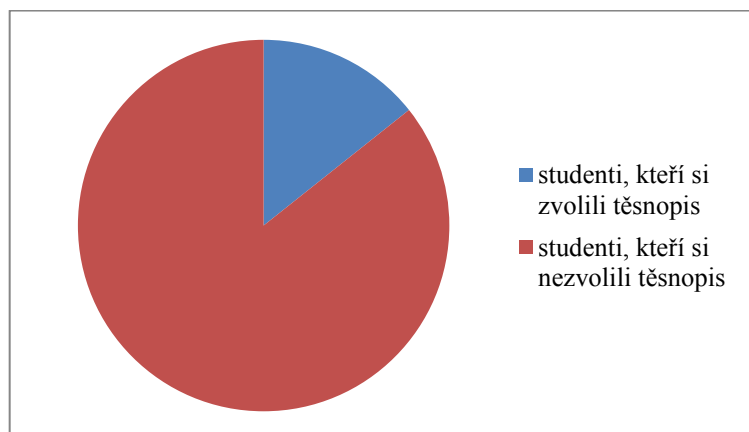
Poměrné zastoupení výběru nepovinných předmětů

a/ před rokem 1918

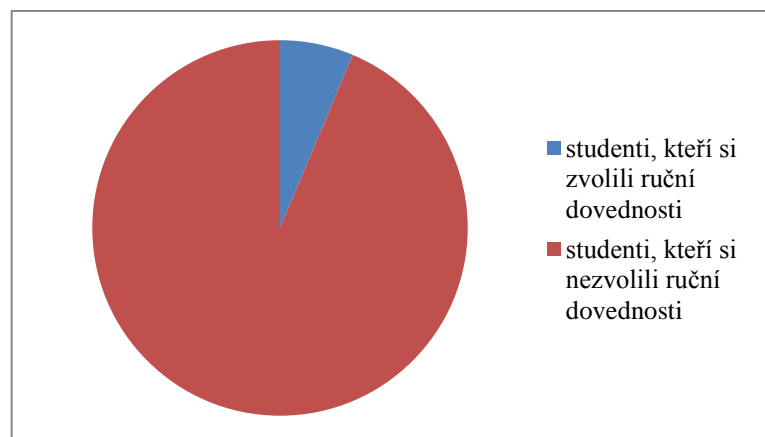
i/ německý jazyk

ii/ těsnopis

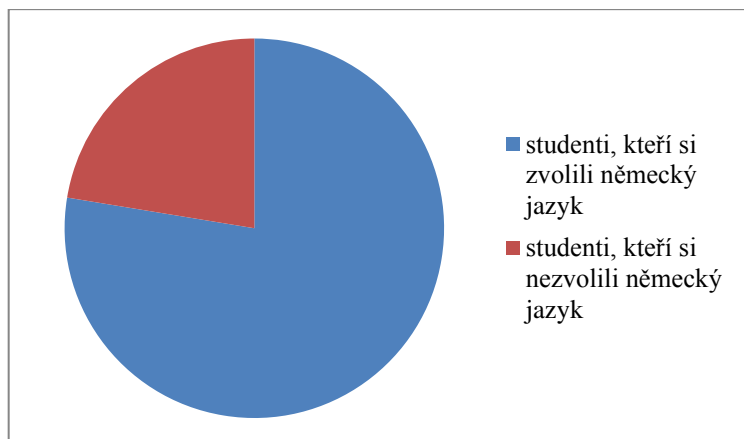

iii/ ruční dovednosti

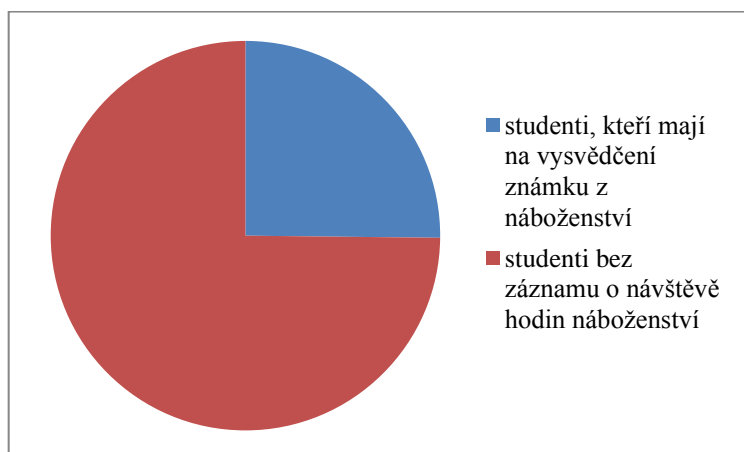

b/ po roce 1918

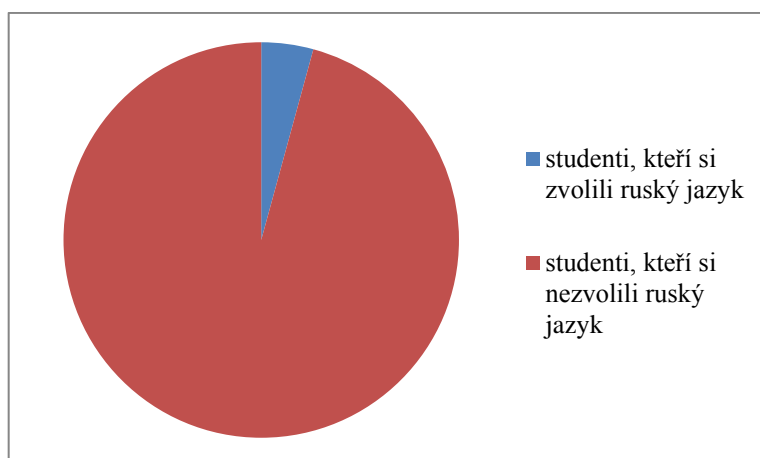
i/ německý jazyk do roku 1923/1924, než se stal povinným předmětem

ii/ náboženství

iii/ ruský jazyk

Příloha č. 23:

Propadovost na pedagogiu

a/ před rokem 1918

i/ dle ročníků

ročník	celkový počet propadlých
1	95
2	118
3	72
4	113

ročník	celkový počet udělených nedostatečných
1	682
2	801
3	626
4	375

ii/ dle předmětů

předmět	počet udělených nedostatečných
němčina	690
počítání	369
český jazyk	309
varhany	231
dějepis	208
housle	119
přírodopis / fyzika	90
klavír	80
ped. disciplíny	66
hudba a zpěv	65
přírodopis	45
kreslení	37
náboženství	28
psaní (krasopis)	16
hospodářství	7
zvláštní metodika	7
tělocvik	2

b/ po roce 1918

i/ dle ročníků

ročník	celkový počet propadlých
1	9
2	20
3	16
4	11

ročník	celkový počet udělených nedostatečných
1	91
2	135
3	98
4	37

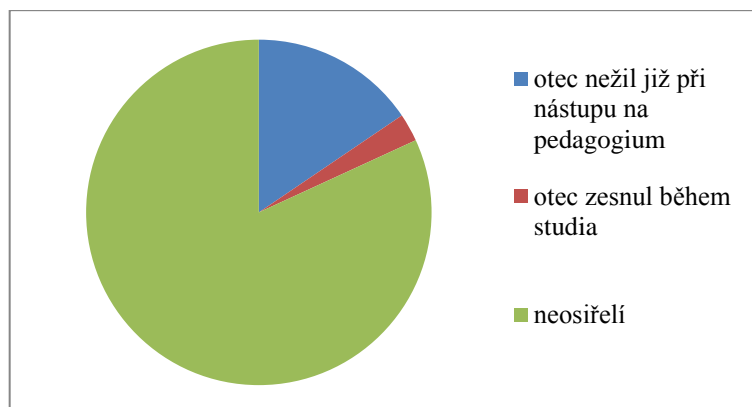
ii/ dle předmětů

předmět	počet udělených nedostatečných
počtářství a rýsování	83
český jazyk	68
hudba a zpěv	47
německý jazyk	44
housle	42
fyzika a chemie	36
přírodopis	19
dějepis	13
zeměpis	13
methodika	3
polní hospodářství	3
kreslení	2
pedagogika	2
klavír	1
ruský jazyk	1
krasopis	0
náboženství	0
tělocvik	0
ženské ruč. práce	0

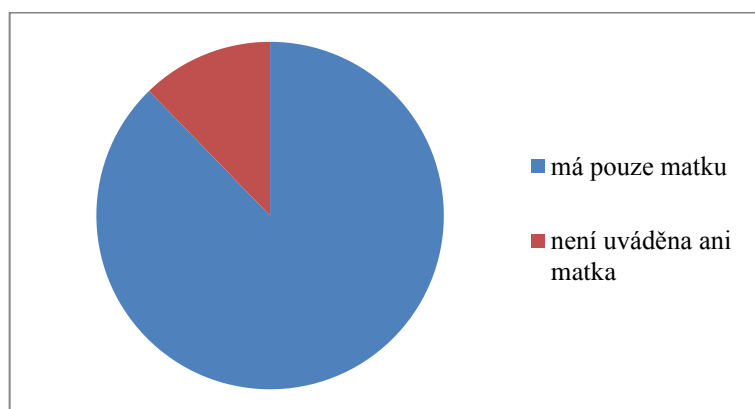
Příloha č. 24:

Poměrné zastoupení sirotků, polovičních sirotků a neosiřelých

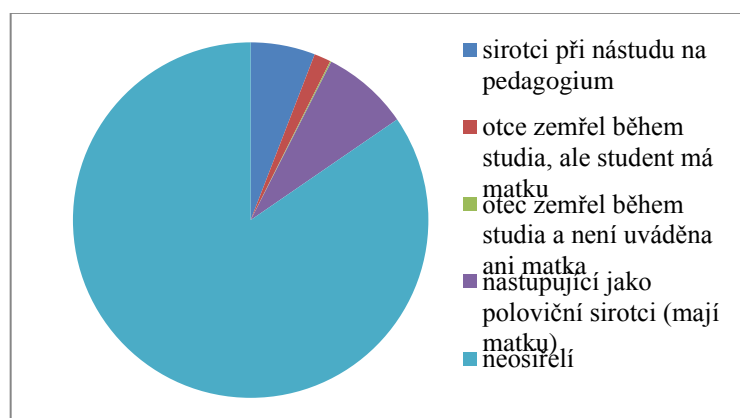
a/ před rokem 1918

podrobnější pohled na osoby bez otce (otec již nežil nebo zemřel během studia)

b/ po roce 1918⁴¹⁴

⁴¹⁴ Podrobnější pohled není potřeba, matky byly zapisovány rovnou do výkazů.

Příloha č. 25:

Nejčastější profese živitelů rodiny⁴¹⁵ a poručníků

a/ před rokem 1918

Profese otce	Počet v %
rolník	31,32
řídící učitel	6,66
učitel	5,25
hostinský	3,7
obchodník	3,33
obuvník	3,1
krejčí	2,94
mlynář	2,58
pekař	1,48
truhlář	1,43

Profese poručníka	Počet v %
rolník	27,85
obchodník	5,48
měšťan	5,04
učitel	5,04
řídící učitel	3,07
hostinský	3,07
obuvník	2,41
mlynář	2,41
soukromník	1,75
krejčí / koželuh / kupec / farář	1,54

b/ po roce 1918

Profese rodiče	Počet v %
rolník	23,57
vdova	3,52
domkař	2,84
řídící učitel	2,73
obchodník	2,51
krejčí	2,07
dělník	1,89
hostinský	1,89
truhlář	1,84
učitel	1,74

Profese poručníka	Počet v %
rolník	39,74
řídící učitel	6,41
učitel	5,13
zámečník	5,13
obchodník	3,85
obuvník	3,85
mlynář	3,85
odborný učitel	3,85
hostinský	2,56
domkař	2,56

⁴¹⁵ Jako živitel rodiny je počítán otec, v dobách po první světové válce, pokud otec nežil, započítávala se matka.

Příloha č. 26:

Zastoupení profesí živitelů rodiny dle kategorií

a/ před rokem 1918

Kategorie profesí		Počet v %
zemědělství, lesnictví, rybolov		35,28
kvalifikovaní řemeslníci a průmyslníci		26,63
školství		14,14
obchod, služby a doprava	obchod a služby	10,03
	doprava	1,93
úřednictvo		4,2
nezařazení		3,65
nekvalifikovaní pracovníci		2,69
vlastníci		1,6
obranné složky		0,92
svobodná povolání		0,86

b/ po roce 1918

Kategorie profesí		Počet v %
zemědělství, lesnictví, rybolov		28,96
kvalifikovaní řemeslníci a průmyslníci		19,97
obchod, služby, doprava	obchod a služby	5,96
	doprava	7,28
nezařazení		9,96
školství		9,46
úřednictvo		9,32
nekvalifikovaní pracovníci		3,97
obranné složky		3,21
svobodná povolání		1,26
vlastníci		0,64

Příloha č. 27:

Zastoupení profesí poručníků dle kategorií

a/ před rokem 1918

Kategorie profesí		Počet v %
zemědělství, lesnictví, rybolov		26,54
kvalifikovaní řemeslníci a průmyslníci		21,15
úřednictvo		12,11
školství		11,92
obchod, služby a doprava	obchod a služby	8,85
	doprava	1,73
nezařazeni		6,73
vlastníci		5,2
svobodná povolání		3,85
nekvalifikovaní pracovníci		1,73
obranné složky		0,2

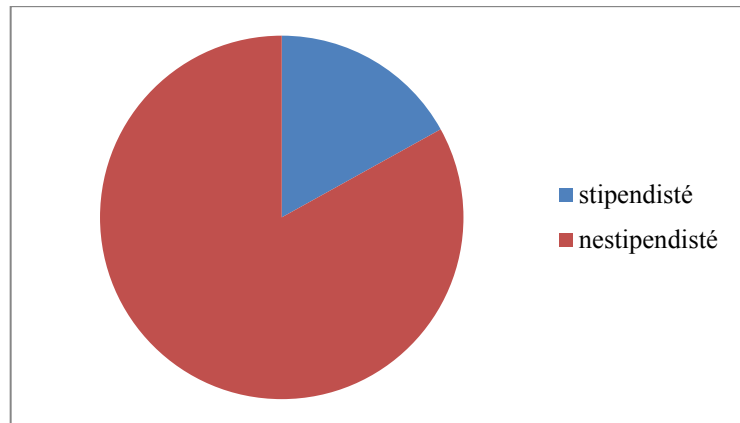
b/ po roce 1918

Kategorie profesí		Počet v %
zemědělství, lesnictví, rybolov		27,05
kvalifikovaní řemeslníci a průmyslníci		13,93
obchod, služby a doprava	obchod a služby	6,55
	doprava	7,38
školství		17,21
úřednictvo		11,48
nezařazeni		8,2
nekvalifikovaní pracovníci		2,46
svobodná povolání		2,46
vlastníci		2,45
obranné složky		0,82

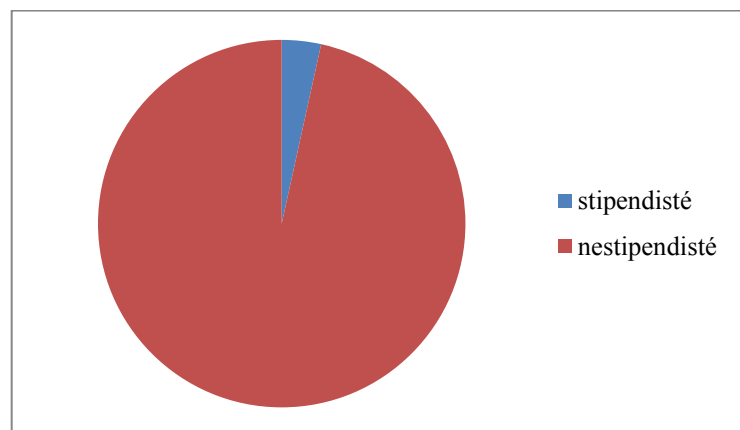
Příloha č. 28:

Poměrné zastoupení stipendistů vůči nestipendistům a vývoj jejich počtu

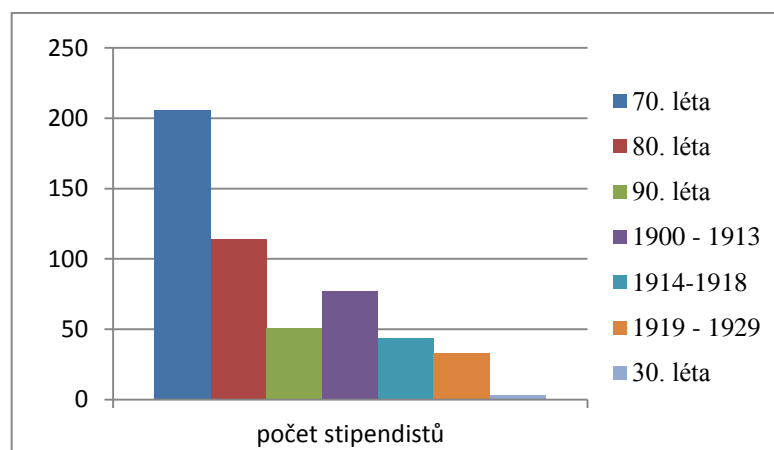
a/ před rokem 1918

b/ po roce 1918

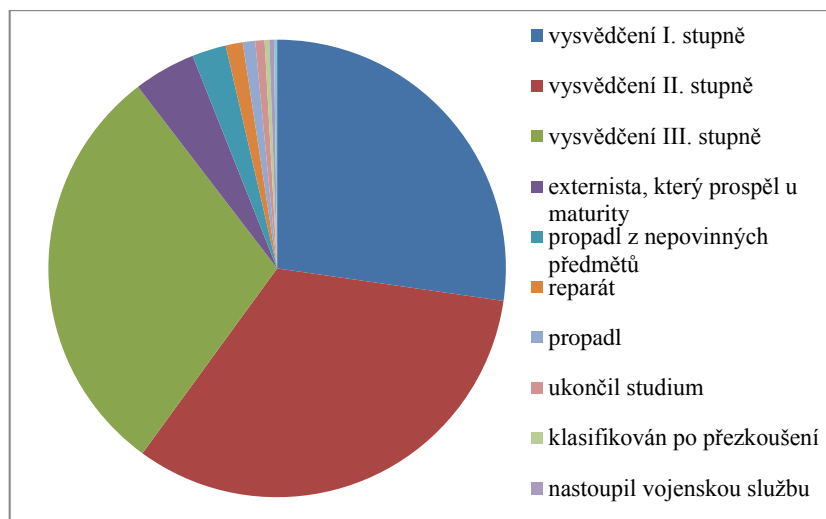
c/ vývoj počtu stipendistů

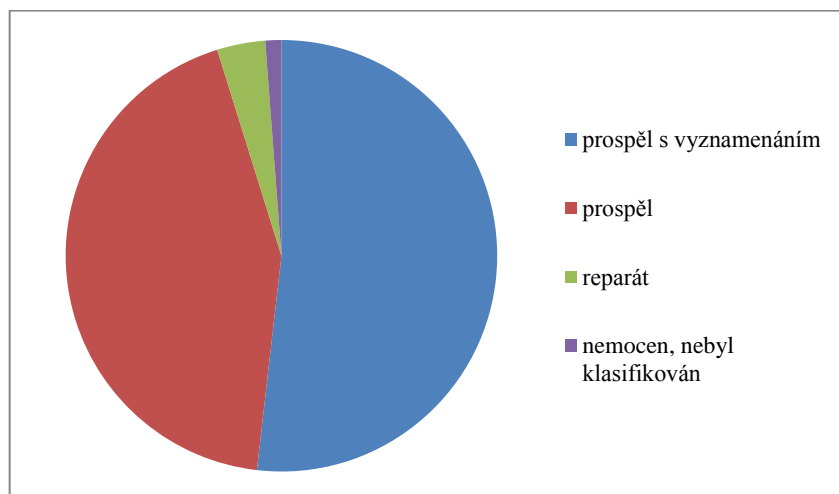
Příloha č. 29:

Prospěch studentů se stipendiem

a/ před rokem 1918

b/ po roce 1918

Příloha č. 30:

Zastoupení rodičů stipendistů v kategoriích a deset nejčastějších profesí

a/ před rokem 1918

Profese otce	Počet v %
rolník	8,69
učitel	7,04
obuvník	3,29
krejčí	3,05
řídící učitel	2,82
hostinský	2,58
truhlář	1,88
kovář	1,88
tkadlec	1,88
řezník	1,64

Kategorie profesí	Počet v %
kvalifikovaní řemeslníci a průmyslníci	36,8
lesnictví, zemědělství, rybolov	18,1
školství	14,8
obchod, služby, doprava	7,1
obchod, služby doprava	1,3
úřednictvo	7,1
nequalifikovaní pracovníci	5,8
nezařazení	4,8
svobodná povolání	1,6
vlastníci	1,6
obranné složky	1

b/ po roce 1918

Profese rodiče	Počet v %
vdova	17,03
četnický závodčí	6,38
dělník	4,26
krejčí	4,26
městský tajemník	4,26
rolník	4,26
řídící učitel	4,26
správce školy	4,26
tkadlec	4,26
truhlář	4,26
učitel	4,26
úředník	4,26

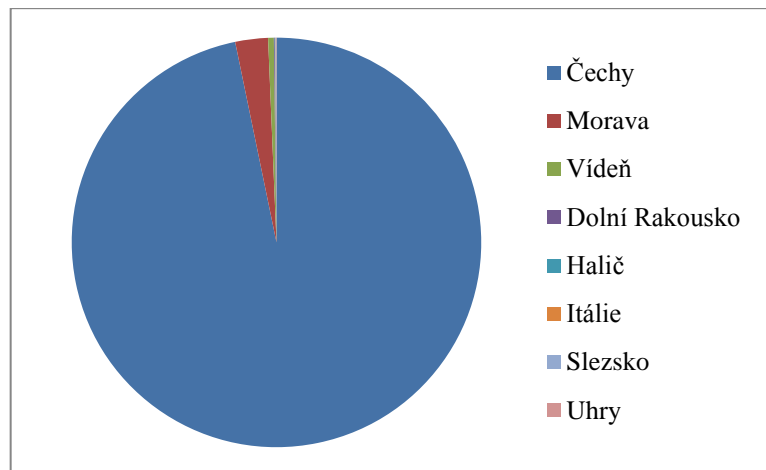
Kategorie profesí	Počet v %
nezařazení	21,74
kvalifikovaní řemeslníci a průmyslníci	21,74
školství	13,04
úřednictvo	13,04
obranné složky	10,87
zemědělství, lesnictví, rybolov	10,87
nequalifikovaní pracovníci	4,35
svobodná povolání	2,17
obchod, služby, doprava	0
obchod a služby doprava	2,17
vlastníci	0

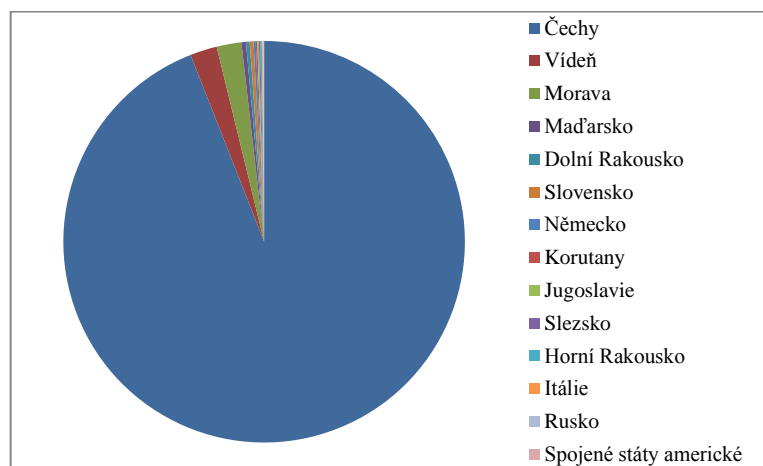
Příloha č. 31:

Složení studentů dle země, v níž se narodili

a/ před rokem 1918

b/ po roce 1918

Příloha č. 32:

Deset nejčastějších rodišť a bydlíšť studentů

a/ před rokem 1918

Nejčastější rodiště	Počet rodáků v %
Soběslav	9,75
Tábor	2,38
Třeboň	2,2
Písek	1,27
Jindřichův Hradec	1,1
Dráčov	0,9
Tučapy	0,86
Veselí nad Lužnicí	0,86
Strakonice	0,76
Vodňany	0,76

Nejčastější bydlíště	Počet studentů v %
Soběslav	15,08
Třeboň	2,03
Tábor	1,66
Dráčov	1,09
Řípec	0,8
Vlastiboř	0,78
Jindřichův Hradec	0,72
Vodňany	0,72
Tučapy	0,71
Klenovice / Zvěrotice / Žirovnice	0,67

b/ po roce 1918

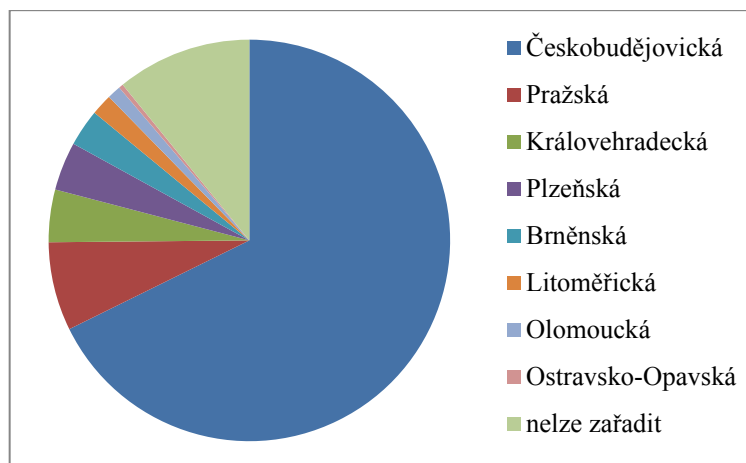
Nejčastější rodiště	Počet rodáků v %
Soběslav	21,61
Tábor	5,36
Mezimostí	1,57
České Budějovice	1,51
Veselí nad Lužnicí	1,45
Dráčov	1,27
Tučapy	1,15
Nedvědice	1,09
Jindřichův Hradec	1,03
Kardaš. Řečice / Vlastiboř / Klenovice / Lomnice n. Luž.	0,84

Nejčastější bydlíště	Počet studentů v %
Soběslav	28,47
Tábor	4,83
Mezimostí	1,84
Veselí nad Lužnicí	1,66
Dráčov	1,59
Nedvědice	1,43
Tučapy	1,43
Vlastiboř	1,15
Klenovice	1,06
Zvěrotice	1,01

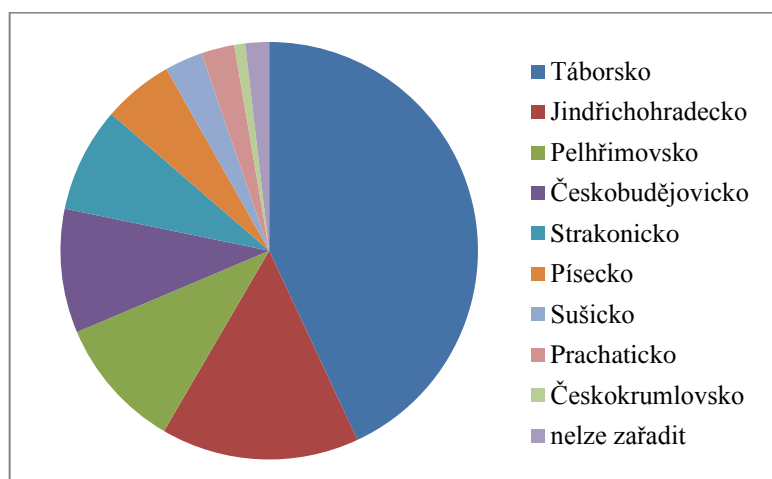
Příloha č. 33:

Rodiště studentů dle příslušnosti k diecézi⁴¹⁶

a/ před rokem 1918

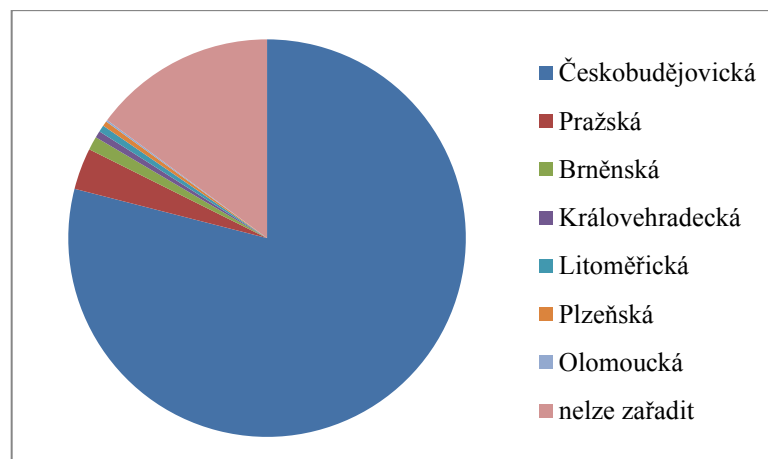

podrobnější rozbor Českobudějovické diecéze dle oblastí:

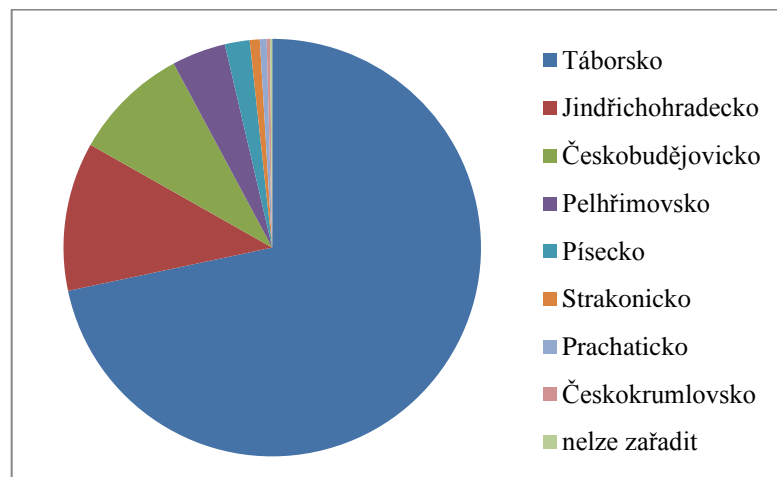

⁴¹⁶ Dělení obcí dle diecézí proběhlo v celé databázi dle současné sítě biskupství. Výjimku tvoří českobudějovická diecéze – za účelem vyjádření počtu jihočeských studujících na škole v jihočeské Soběslavi byly obce do českobudějovické diecéze řazeny dle jejího rozsahu před rokem 1993.

b/ po roce 1918

podrobnější rozbor Českobudějovické diecéze dle oblastí:

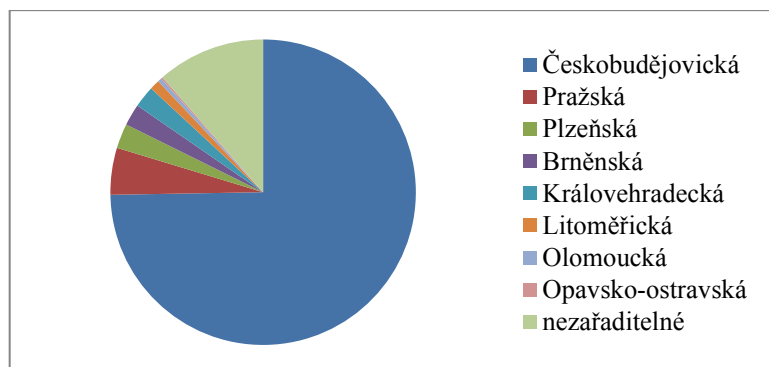

Příloha č. 34:

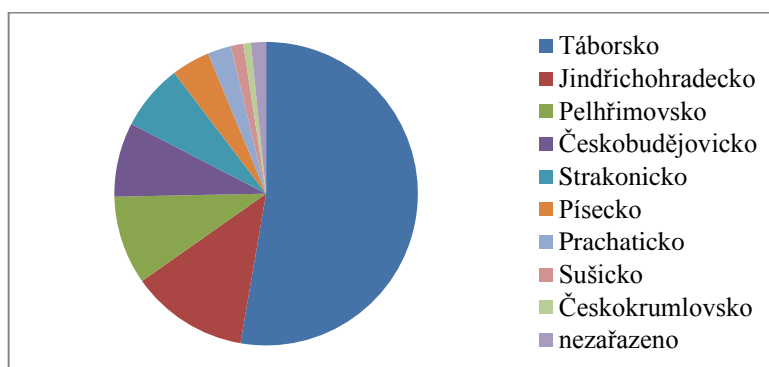
Bydliště studentů dle příslušnosti k diecézi a dle velikosti

a/ před rokem 1918

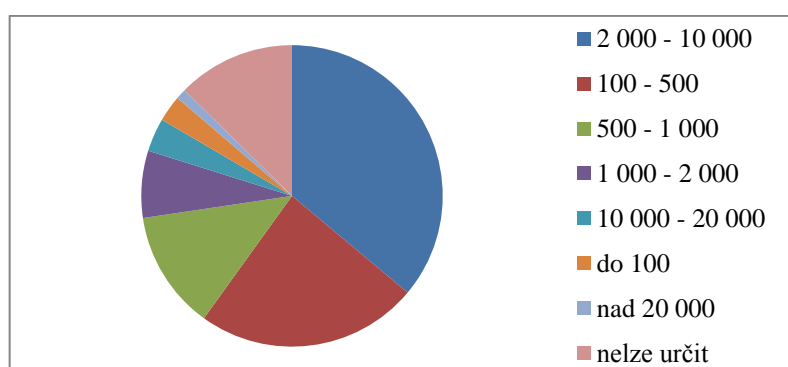
i/ dle příslušnosti k diecézi

podrobnější rozbor Českobudějovické diecéze dle oblastí

ii/ dle velikosti⁴¹⁷

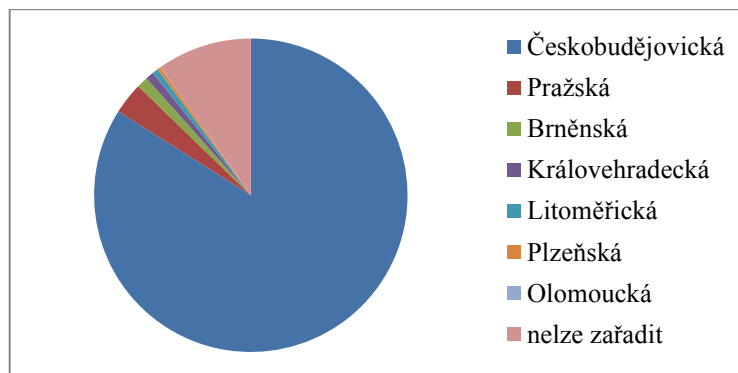

⁴¹⁷ Čísla uváděná v legendě značí počet obyvatel v roce 1900 v Historickém lexikonu obcí (Jiřina RŮŽKOVÁ – Josef ŠKRABAL, *Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005 I – II*, Praha 2006.)

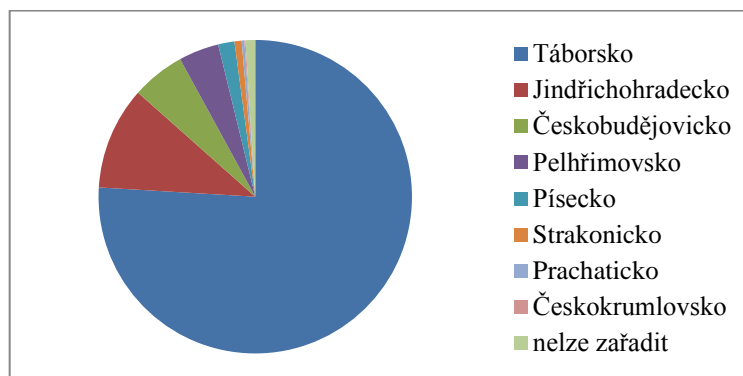
V kategorii nad 20 000 obyvatel, spadalo do obcí o velikosti 20 – 50 000 obyvatel 0,56% studentů, 50 000 – milion obyvatel 0,27% studentů a stejné množství mělo rodiče ubytovaného v obci, v níž počet obyvatel převýšil 1 milion.

b/ po roce 1918

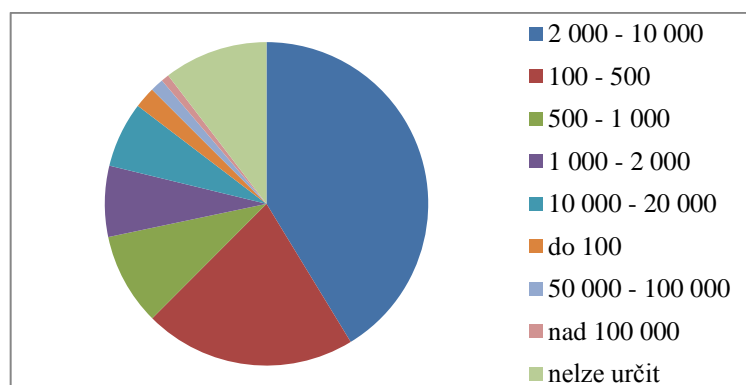
i/ dle příslušnosti k diecézi

podrobnější rozbor Českobudějovické diecéze dle oblastí

ii/ dle velikosti⁴¹⁸

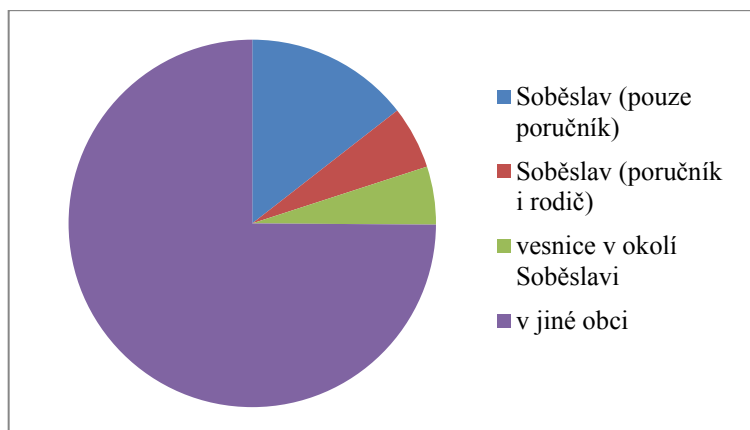
⁴¹⁸ Čísla uváděná v legendě značí počet obyvatel v roce 1930 dle Historického lexikonu obcí (J. RŮŽKOVÁ – J. ŠKRABAL, *Historický lexikon*.)

V kategorii nad 100 000 obyvatel, spadalo do obcí o velikosti 100 – 500 000 obyvatel 0,12% studentů, 500 000 – milion obyvatel 0,36% studentů a v obci, v níž počet obyvatel převýšil 1 milion, žili rodiče 0,31% studentů.

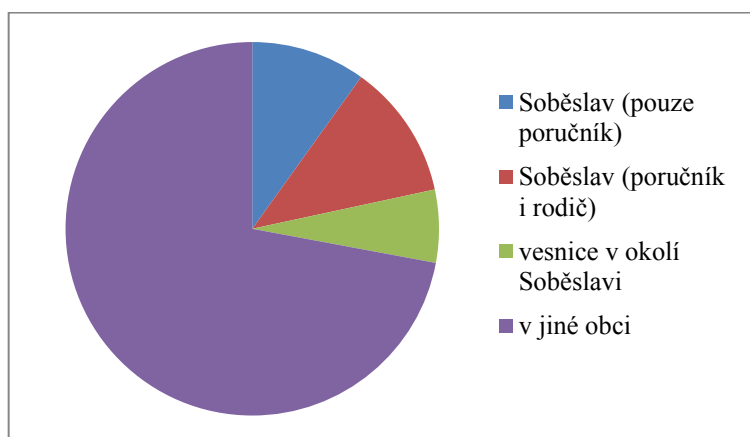
Příloha č. 35:

Poměrné vyjádření poručníků ze Soběslavi či jejího okolí⁴¹⁹

a/ před rokem 1918

b/ po roce 1918

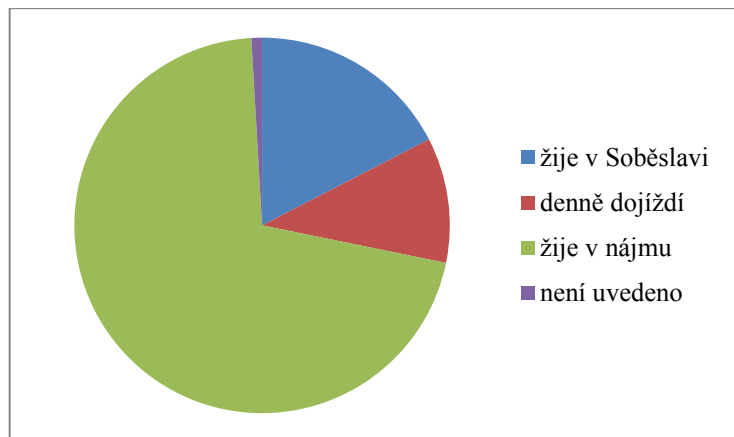

⁴¹⁹ Bohužel u velké části sirotek není známo bydliště rodičů před jejich smrtí. Přesto jsou v grafech odlišeny dvě skupiny soběslavských poručníků – u první skupiny je známo, že bydliště rodiče bylo ve stejném městě, u druhé skupiny bydliště otce buď známo není, nebo bylo v jiné obci. Kategorie vesnice v okolí Soběslavi zahrnuje poručníky bydlící v Řípce, Kvasejovicích, Myslkovicích, Nedvědicích, Vlastiboři, Rybově Lhotě, Dráchově, Drahově u Mezimostí, Klenovicích, Skalici u Roudné a v Chlebově.

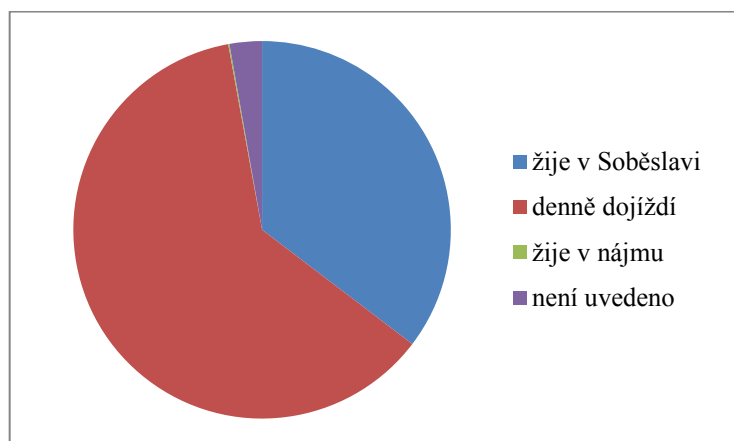
Příloha č. 36:

Pobyt studentů v době školní docházky⁴²⁰

a/ před rokem 1918

b/ po roce 1918

⁴²⁰ Do kategorie: Dojíždějí jsou řazeni studenti, kteří se alespoň jeden rok školní docházky denně přemísťovali do školy z místa trvalého bydliště.

Příloha č. 37:

Jména nejčastěji uvedených pronajímatelů a jejich nejčastější profese

a/ před rokem 1918

Nejčastěji volení pronajímatelé
Jan Jankovský
Kateřina Kořenská
Marie Tichá
František Hoffmann st.
Josef Trnka
Marie Záhorová
Jakub Kluzák
Josef Trnka
Josefa Preiningerová
Jan Rypáček / Marie Weinzettelová / František Hoffmann ml.

Profese pronajímatelů	Počet v %
vdova	21,02
měšťan	5,79
soukromnice	4,83
obuvník	4,18
soukromník	3,7
školník	3,3
rolník	3,19
pekař	2,92
krejčí	2,71
krupař	2,49

b/ po roce 1918

Nejčastěji volení pronajímatelé
Josef Kůrka
Julie Ohnesorgová
Rosalie Molíková
Marie Peterková
Marie Bočánková
Albína Weinzettelová
Josef Brožek
Josefa Šupíková
Františka Pokorná
Josef Rost

Profese pronajímatelů	Počet v %
soukromnice	26,26
vdova	18,11
truhlář	4,4
školník	3,59
soukromník	3,26
rolník	3,1
krejčí	2,16
zahradník	2,12
mlynář	1,96
železniční zřízenec	1,96

Příloha č. 38:

Obce, v nichž žili pronajímatelé⁴²¹

a/ před rokem 1918

Obec	Počet ubytování
Soběslav	6 010
Chlebov	28
Zvěrotice	12
Dráčov	9
Vesec	7
Vrbná	7
Záruby	7
Klenovice	4
Radimov	4
Rybova Lhota	4
Přehořov	3
Řípec	3
Záluží	3
Roudná	2
Mezimostí	1
Pichařov	1
Sedlečko	1
Tučapy	1

b/ po roce 1918

Obec	Počet ubytování
Soběslav	1 163
Chlebov	7
Roudná	7
České Budějovice	4
Rybova Lhota	4
Tábor	4
Klenovice	3
Vesec	3
Zvěrotice	3
Mezimostí	2
Mezné	2
Čekanice	1
Dvorce	1
Hluboká nad Vltavou	1
Kvasejovice	1
Mokré	1
Nedvědice	1
Planá nad Lužnicí	1
Předhořov	1
Sedlečko	1
Suchdol nad Lužnicí	1
Vlastiboř	1

⁴²¹ Do tabulek je zapisováno, kolikrát bylo poskytnuto ubytování v dané obci. Pokud tedy nějaký student žil v nájmu čtyři roky, je započítán čtyřikrát.

Příloha č. 39:

Přehled ulic, v nichž bydleli soběslavští pronajímatelé⁴²²

a/ před rokem 1918

Uváděná adresa pronajímatele	Počet ubytování
náměstí	1194
Týnská ulice	457
Choustnická třída/ulice	314
Táborské předměstí	307
Veselské předměstí	290
Děkanská ulice	264
Táborská ulice	234
Komenského třída/ulice	223
Panská ulice	210
Jiršíkova ulice	197
Třída Petra Voka	187
Zvěrotická ulice	159
Přikopy	147
Kostelní ulice	143
Veselská ulice	141
Bechyňská ulice	136
Palackého třída/ulice	123
Pražská třída/ulice	118
Svákovská ulice	89
Školní náměstí	85
Soukenická ulice	78
Nádražní třída/ulice	75
Horní přikopy	74
Dolní nábřeží	57
Černovická ulice	54
Jablonského třída/ulice	50
Dolní přikopy	38
Na Solinách	37
Horní nábřeží	28
Lužnická ulice	27
Na Pršíně	19
Široká ulice	19
Jiráskova ulice	18
Školní ulice	13
Okružní třída/ulice	9
Poštovní ulice	6
Lázeňská ulice	5
Pražské předměstí	4
Úzká ulice	4
Nábřeží	2
Brousek	1
Růžová ulice	1
neuvedeno	373

⁴²² Do tabulek je zapisováno, kolikrát bylo poskytnuto ubytování v dané ulici / části města. Pokud tedy nějaký student žil v nájmu čtyři roky, je započítán čtyřikrát. Pokud nebyla přesná adresa třídním učitelem vyplněna, započítává se do kategorie: Neuvedeno.

b/ po roce 1918

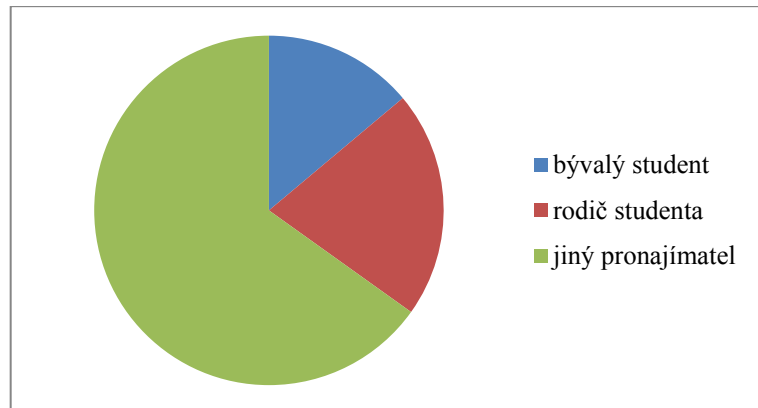
Uváděná adresa pronajímatele	Počet ubytování
Jirsikova ulice	74
Komenského třída/ulice	60
náměstí	60
Soukenická ulice	54
Třída československých legií	46
Rašínova ulice	43
Veselské předměstí	43
Dolní nábreží	37
Jablonského třída/ulice	32
Lázeňská ulice	32
Na Pršíně	32
Palackého třída/ulice	27
Dolní příkopy	24
Wilsonova třída/ulice	24
Horní příkopy	16
Na Solinách	15
Bechyňská ulice	13
Kostelní ulice	13
Bezděkova ulice	11
Mrázkova ulice	10
Nádražní ulice	10
Táborská ulice	10
Veselská ulice	10
Třída Petra Voka	9
Žižkova ulice	9
mlýn 79	8
Lužnická ulice	7
Horní nábreží	6
Husova třída	5
Příkopy	5
Masarykova ulice	4
Okružní ulice	4
Zvěrotická ulice	4
Choustnická třída	3
Jiráskova ulice	3
Lustigova ulice	3
Svákovská ulice	3
Dírenská ulice	2
Doliny	2
Jeronýmova ulice	2

Na Ohradě	2
Školní náměstí	2
vila Klárka	2
Chvalovského nábřeží	1
Kačerova ulice	1
Legionářská ulice	1
Slovenská ulice	1
Tyršova ulice	1
Ulice 28. října	1
neuveveno	376

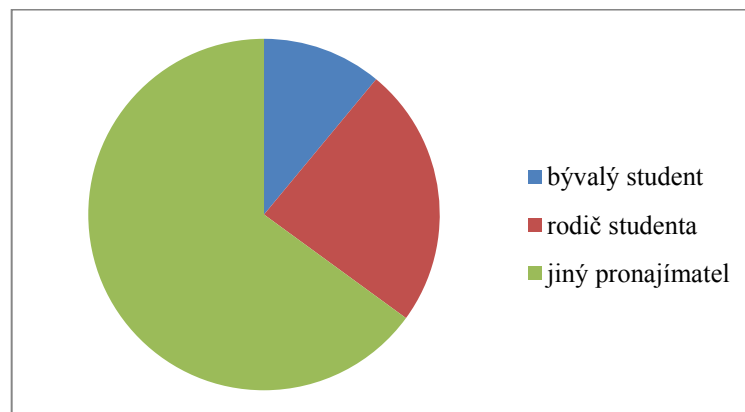
Příloha č. 40:

Poměrné zastoupení bývalých studentů a rodičů absolventů mezi pronajímateli

a/ před rokem 1918

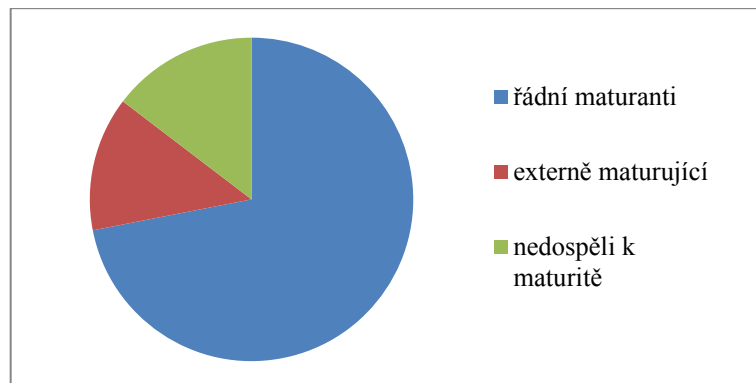
b/ po roce 1918

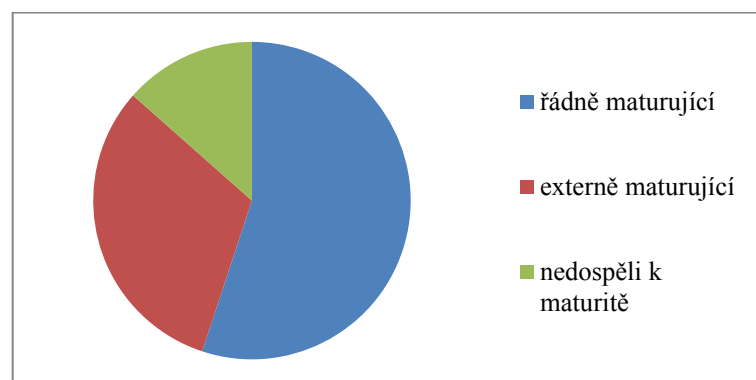
Příloha č. 41:

Poměrné zastoupení maturujících a externistů mezi studenty

a/ před rokem 1918

b/ po roce 1918⁴²³

⁴²³ Všechny informace o maturantech po roce 1918 se vztahují pouze k období školních let 1918/1919 – 1930/1931 včetně, protože pro následující období nejsou dochovány záznamy o maturitách.

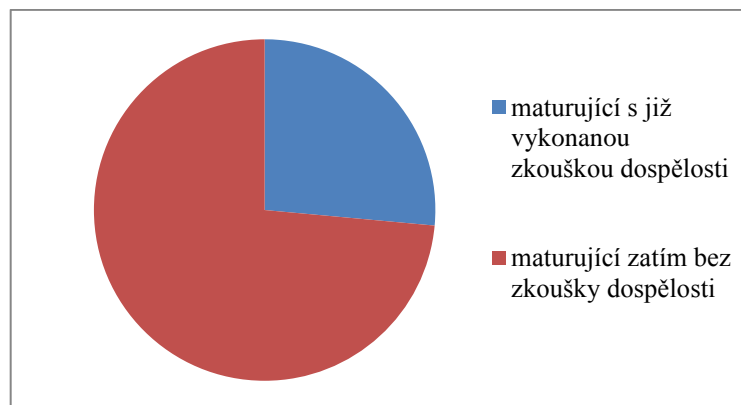
Příloha č. 42:

**Poměrné zastoupení maturantů s již vykonanou zkouškou dospělosti z jiné školy
mezi maturujícími na pedagogiu**

a/ před rokem 1918

b/ po roce 1918

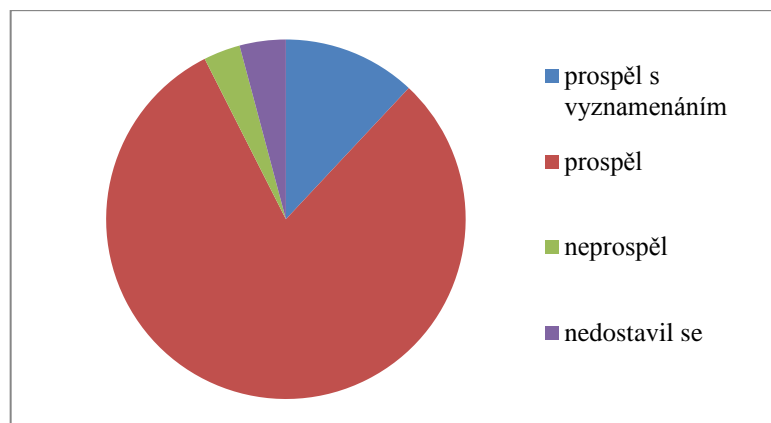

Příloha č. 43:

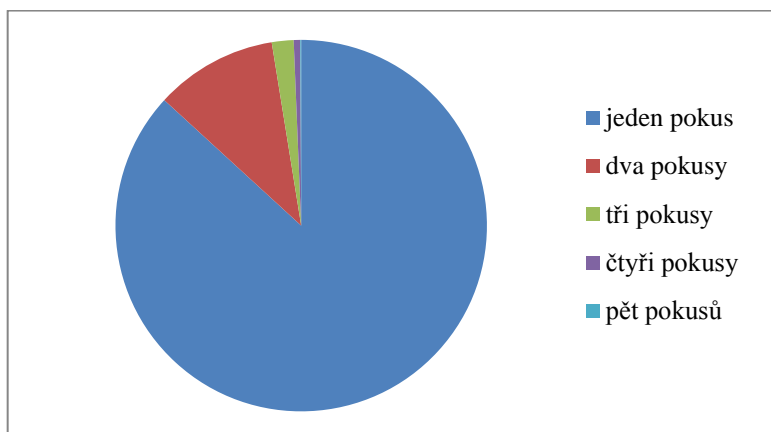
Poměrné zastoupení prospěchu⁴²⁴ počtu pokusů u zkoušky dospělosti

a/ před rokem 1918

i/ prospěch maturantů

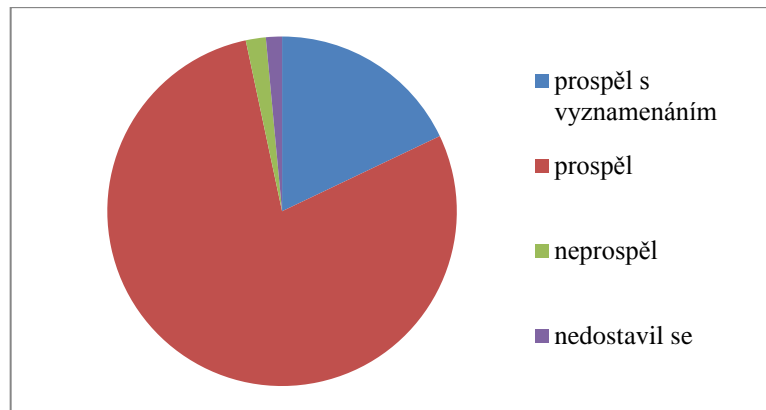
ii/ počet pokusů

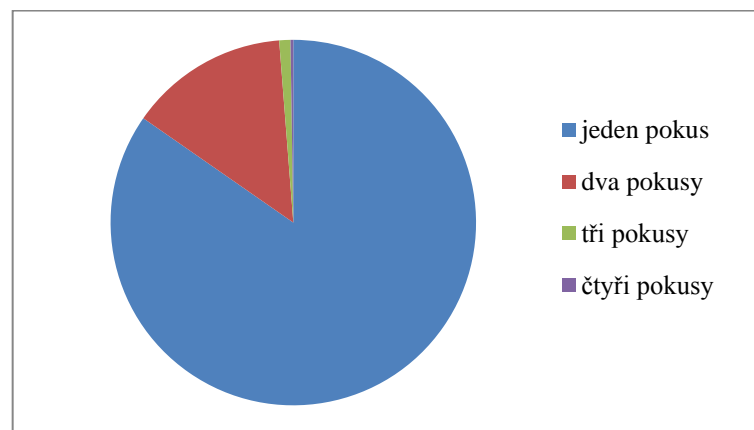
⁴²⁴ Započítáván je vždy výsledný prospěch při posledním konaném pokusu. Do kategorie: Nedostavil se spadají maturující, kteří se nedostavili bez udání důvodu, zemřeli, onemocněli nebo byli vyloučeni po písemných maturitách.

b/ po roce 1918

i/ prospěch maturantů

ii/ počet pokusů

Příloha č. 44:

Předchozí vzdělání či zaměstnání externích maturantů

a/ před rokem 1918

Vzdělání či zaměstnání před maturitou	Počet maturantů
přišel ze zaměstnání	202
soukromé vzdělání	42
vyšší reálná škola	41
vyšší gymnasium	31
Ústav Sester Nejsvětější svátosti	24
dívčí lyceum	11
vyšší reálné gymnasium	6
učitelský ústav	6
studium teologie	4
polytechnika Praha	4
Filosofická fakulta	4
česká universita Praha	3
universita Vídeň	3
neuveдено	3
měšťanská škola	3
průmyslová škola	1
obecná škola	1
internát Školských sester Chrudim	1

b/ po roce 1918

Vzdělání či zaměstnání před maturitou	Počet maturantů
reálná škola	90
soukromé studium	82
gymnasium	40
reálné gymnasium	39
podučitel	14
dívčí lyceum	8
pedagogium	8
hospodářská škola	3
Filosofická fakulta	2
obchodní akademie	1
obchodní kurs	1
obchodní škola	1
střední průmyslová škola	1
studium teologie	1
učitel hudby	1
vysoká škola	1
Vysoká škola pedagogická	1

Příloha č. 45:

Jména maturantů, kteří po roce 1918 nematurovali ze 4. ročníku

Jméno maturanta
Josef Martinů
Karel Kunderát
Viléma Bittnerová
Josef Heš
Marie Vilímová
Josef Píša
Jan Cílek
František Tesař
Bohumil Příbyl
Růžena Augustinová

Příloha č. 46:

Třídní učitelé na pedagogiu⁴²⁵

a/ před rokem 1918

Jméno třídního učitele	Počet let působení na škole	Počet let ve funkci třídního učitele
František Šimek	29	27
Jan John	minimálně 21	20
Bartoloměj Čihař	minimálně 15	15
Matěj Lhotský	22	12
Augustín Smolík	minimálně 11	11
Alois Káš	12	10
Jaroslav Čech	minimálně 9	9
Adolf Toberný	minimálně 13	8
Engelbert Novák	minimálně 12	8
Antonín Cakl	minimálně 8	8
Václav Steffel	9	8
František Ruffer	minimálně 7	7
Jan Sládek	minimálně 7	7
Josef Svoboda	minimálně 6	6
Petr Strnad	minimálně 6	6
Karel Petr	minimálně 4	4
Josef Vávra	minimálně 4	4
František Švec	minimálně 4	4
Jan Melichar	minimálně 3	3
Václav Kavka	minimálně 3	3
Adolf Hemer	8	3
Jan Zahradník	minimálně 4 roky	3
Antonín Krpálek	3	3
Josef Jícha	minimálně 3	3
František Bolech	minimálně 2	2
Jan Kloh	minimálně 2	2
Jakub Venský	minimálně 2	2
Karel Müller	minimálně 2	1
František Prchlík	minimálně 1	1
František Makovec	minimálně 1	1
Bedřich Mach	minimálně 1	1
Josef Skalický	minimálně 1	1
Vladimír Smrkan	minimálně 1	1
Václav Záběhlický	minimálně 1	1
Emanuel Hauner	minimálně 1	1
Karel Křemen	minimálně 1	1

⁴²⁵ Učitelé jsou řazeni dle počtu let ve funkci třídního učitele a v rámci těchto let dle období působení na pedagogiu. V kolonce: Počet let působení na škole je vyplněn buď přesný počet let, pokud je znám. Pokud znám není, je vyplněno minimálně + počet let, po která je vyučující v pramenech zmiňován. U těchto učitelů s uvedenými minimálními počty let není znám rok nástupu na pedagogium či rok odchodu, popřípadě není znám ani jeden z těchto údajů.

Jan Himl	minimálně 1	1
----------	-------------	---

b/ po roce 1918

Jméno třídního učitele	Počet let působení na škole	Počet let ve funkci třídního učitele
Josef Podroužek	22	20
Václav Čihák	21	16
Jindřich Roubal	15	14
František Šejna	18	12
Emilie Rybičková	10	10
Adolf Hemer	20	6
Otto Vaňouček	10	6
Jiří Wála	3	3
Josef Gottwald	2	2
Petr Strnad	2	2
Blažena Sedličková	3	2
Julius Procházka	2	2
Marie Bergmannová	2	2
František Wollmann	1	1
Alois Káš	1	1
František Koubek	2	1
Emanuel Rataj	8	1
František Jungbauer	15	1
Karel Vobořil	5	1
Josef Vacků	1	1
Jan Buňata	3	1
Olga Husáková	1	1
Jan Růžička	1	1
Božena Vodičková	2	1
Josef Beneš	2	1
František Nedvěd	1	1
Marie Reslová	4	1
Ladislav Lintner	9	1

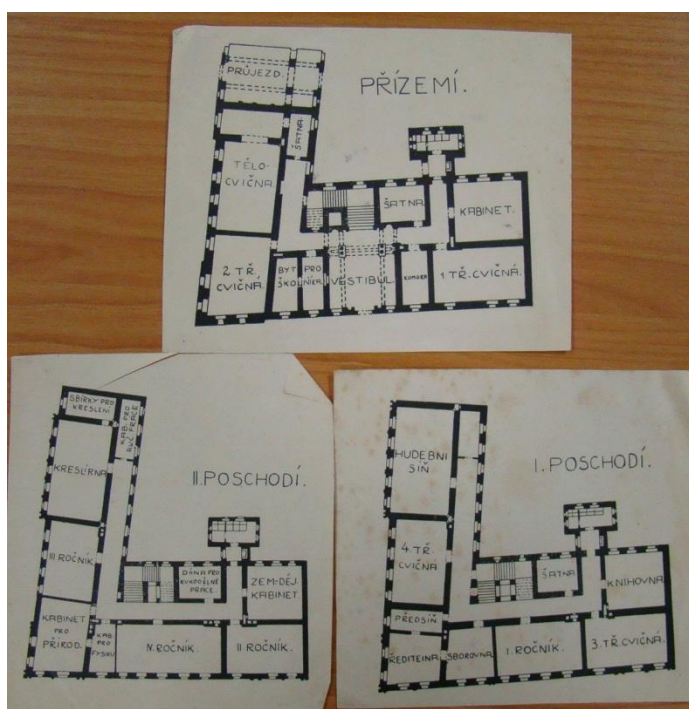
Příloha č. 47:

Vyobrazení budovy soběslavského pedagogia a plány jednotlivých pater⁴²⁶

budova pedagogia

plány pater

⁴²⁶ SOkA Tábor, B 134 Učitelství ústav Soběslav (1866) 1870 - 1948, *Plán školní budovy. Půdorys přízemí, 1. a 2. poschodí, 1920*, tisk, měř. neudáno, 3 listy (14x12 cm, 13x12 cm, 12x12 cm, kart. 6, inv. č. 531 - 551, fol. 1 - 3 (plánky); SOkA Tábor, B 134 Učitelství ústav Soběslav (1866) 1870 - 1948, *Fotografie*, kart. 6 inv. č. 550 (druhá výroční zpráva Státního koedukačního ústavu učitelského v Soběslavi za školní rok 1927/1928), s. 3 (budova pedagogia).

Příloha č. 48:

Profesorský sbor v roce 1877⁴²⁷

⁴²⁷ SOKA Tábor, B 134 Učitel'ský ústav Soběslav (1866) 1870 - 1948, *Fotografie*, kart. 6, inv. č. 532.

Příloha č. 49:

Učitelský sbor v devadesátých letech 19. století⁴²⁸

⁴²⁸ TAMTÉŽ, inv. č. 545 (Slavnostní spis vydaný na oslavu paměti 25. ročnice císařsko-královského ústavu ku vzdělání učitelů v Soběslavi, Tábor 1895), vložená stránka mezi s. 48 a s. 49.

Příloha č. 50:

Profesorský sbor v roce 1927⁴²⁹

---

⁴²⁹ TAMTÉŽ, inv. č. 540.

Příloha č. 51:

Fotografie většiny ředitelů soběslavského pedagogia⁴³⁰

dr. Emanuel Hrys
(ředitelem v letech 1871 – 1878)

Antonín Huml
(ředitelem v letech 1878 – 1894)

Josef Šimek
(ředitelem v letech 1894 – 1899)

Julius Paulus
(ředitelem v letech 1900 – 1902)

Josef Vojta
(ředitelem v letech 1903 – 1907)

Petr Vepřek
(ředitelem v letech 1907 – 1915)

Karel Topinka
(ředitelem v letech 1917 – 1924)

Adolf Hemer
(ředitelem v letech 1926 – 1940)

⁴³⁰ Chybí fotografie ředitele Františka Šimka let 1899 – 1900, která nebyla v pramenech dochována a taktéž vyobrazení prozatímních zástupců z dob, kdy škola neměla ředitele.

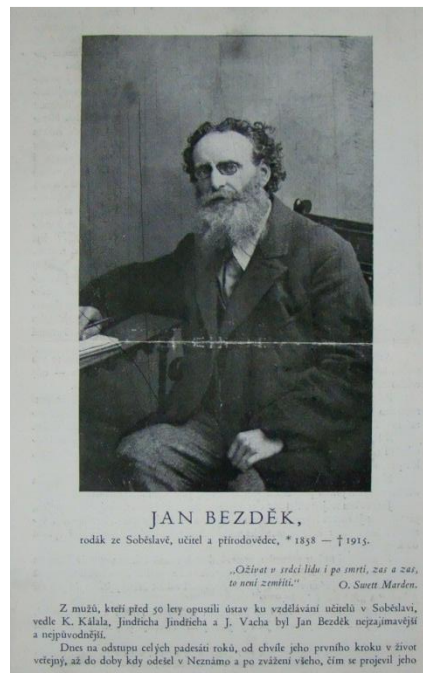
Příloha č. 52:

Dva významní absolventi

a/ Jindřich Jindřich⁴³¹

b/ Jan Bezděk⁴³²

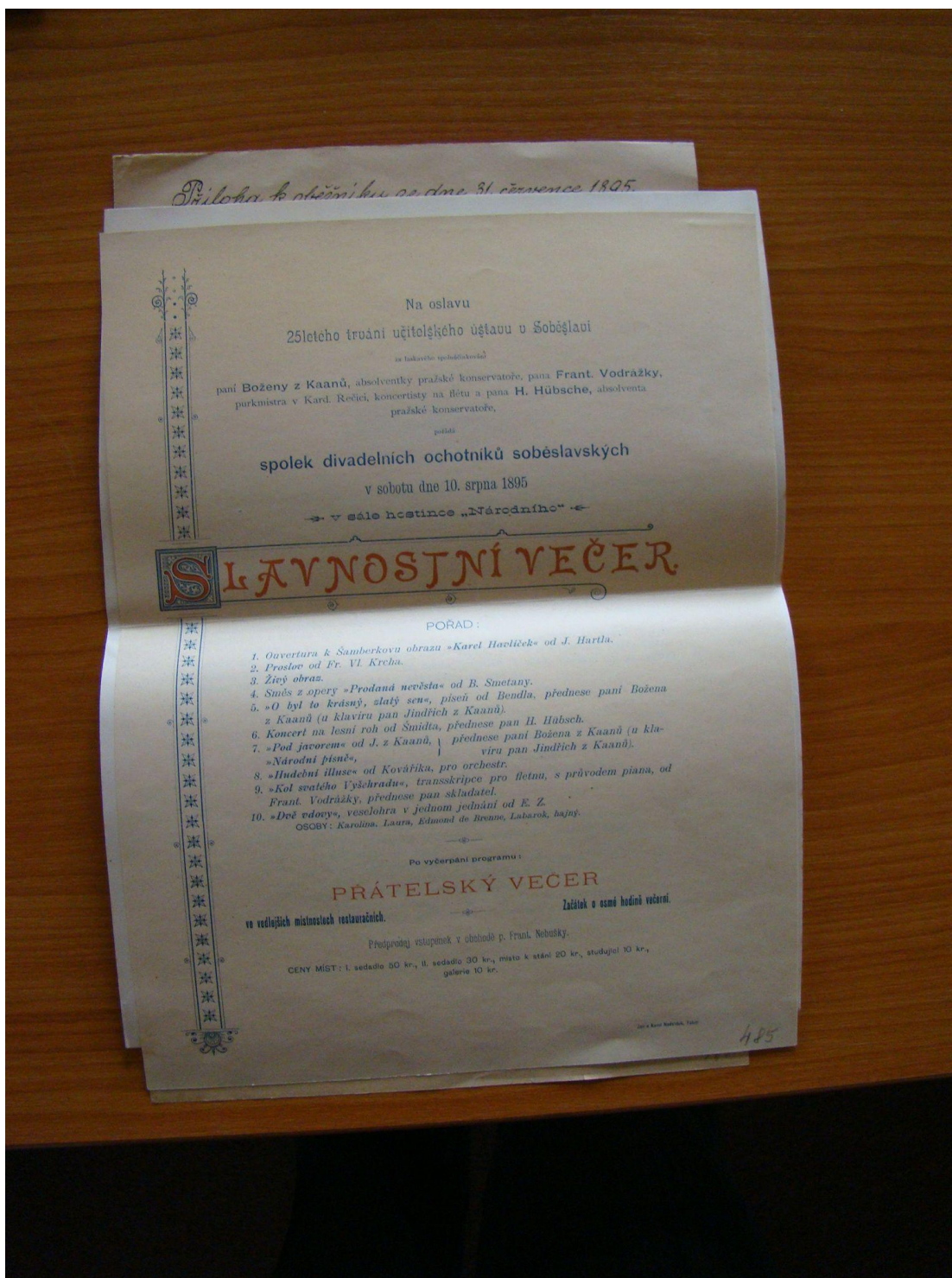

⁴³¹ TAMTÉŽ, inv. č. 544.

⁴³² TAMTÉŽ, inv. č. 548, fol. 1.

Program oslav dvaceti pěti let od založení pedagogia⁴³³

⁴³³ SOKA Tábor, B103 Archiv města Soběslav 1371 - 1945, *Učitelství Soběslav. Založení ústavu, přidělení prozatímních místností, předání nové budovy, pokusná školní zahrada, oslavy 25ti letého trvání, abiturientské sjezdy, protestní akce proti zamýšlenému zrušení učitelství ústavů. Zřízení reál. gymnasia, přeložení uč. ústavu z Č. Budějovic, 1870-1933, kart. 345, inv. č. 1122, fol. 485.*

Příloha č. 54:

Pozvánka na akademii žáků ústavu⁴³⁴

Státní učitelský ústav v Soběslavi.

Dne 10. prosince 1927. Národní hostinec.

AKADEMIE

žáků ústavu

ve prospěch „Spolku pro podporování chudých studujících“.

P O Ř A D :

1. **Trojky.** (7 národních tanců.) Provedou chovanky I. ročníku.
2. **Rytmická.** — Chovanci IV. ročníku.
3. **Cvičení s raketami.** — Chovanky II. ročníku.
4. **Volná cvičení na hrazdě.** Chovanci IV. roč.
5. **Čtyři ruské tance:** Motýlek, Vengerka, Bruslařský, Pas de quatre. Chovanky IV. roč.
6. **Rej se závoji.** — Chovanky III. ročníku.
7. **Skupiny.** — Chovanci IV. ročníku.
8. **Rytmický valčík.** — Chovanka IV. ročníku M. Nováková.
9. **Kominičkové.** — Chovanky IV. ročníku.
10. P. Krížkovský: **Utonulá.** Smíš. sbor. III. a IV. roč.
11. V. A. Čihák. **Poutník.** Smíš. sbor. III. a IV. roč.
12. Jan Neruda: **Prodaná láska.** Jednoaktovka.

Začátek o půl 8. hod. večer.

Ceny míst: Křeslo a balkon 5 Kč, I. místo 4 Kč, II. místo 3 Kč, k stání 2 Kč, studenti 1 Kč. — Předprodej lístků u p. V. Smrže.

Odpoledne ve 2 hodiny

PŘEDSTAVENÍ PRO DĚTI

za jednotné vstupné 1 Kč.

SMÍDA SPOL., SOBĚSLAV

⁴³⁴ SOKA Tábor, B 134 Učitelský ústav Soběslav (1866) 1870 - 1948, *Fotografie*, kart. 6, inv. č. 546, fol. 2.